

NORNA-rapporter 100

Namn och gränser

Rapport från den sjuttonde nordiska namnforskarkongressen
den 8–11 juni 2021

Redigerad av

Väinö Syrjälä, Terhi Ainiala och Pamela Gustavsson

NORNA-förlaget
Uppsala 2023

NORNA-rapporter 100

Namn och gränser

Rapport från den sjuttonde nordiska namnforskarkongressen den 8–11 juni 2021

Redigerad av Väinö Syrjälä, Terhi Ainiala och Pamela Gustavsson

© Respektive författare 2023

NORNA-förlaget

Box 135

751 04 Uppsala

forlaget@norna.org

www.norna.org

ISBN 978-91-7276-101-8

ISSN 0346-6278

Bidragen i denna rapport har granskats av utomstående sakkunniga.

Abstract

Names and borders. Proceedings of The 17th Nordic Name Research Congress, 8–11 June 2021.

Edited by Väinö Syrjälä, Terhi Ainiala & Pamela Gustavsson.

The 17th Nordic Name Research Congress was held online in June 2021 and arranged by the University of Helsinki in cooperation with The Society of Swedish Literature in Finland, Institute for the Languages of Finland and Södertörn University. These proceedings contain fourteen articles based on papers presented at the congress, discussing different perspectives on the congress theme or other issues with personal names, place names or other types of proper names. Summaries in English are included.

Keywords:

onomastics, name research, congress proceedings, names and borders, personal names, place names, other names

Nyckelord:

namnforskning, kongressrapport, namn och gränser, personnamn, ortnamn, övriga namn

Innehåll

Förord <i>Väinö Syrjälä</i>	3
Rörelser inom onomastikonet i det 21:a seklet <i>Katharina Leibring</i>	7
Opblødning af kønsbestemte navnegrænser? Udvikling i normer for brug af fornavne og efternavne <i>Katrine Kehlet Bechsgaard</i>	23
Eru öll Blæ ánægð? Gender-bending Icelandic names <i>Kendra Willson</i>	37
Vad säger väl ett namn? Reflektioner kring teorin om markerade namn utifrån exemplet etniska konnotationer till förnamn <i>Emilia Aldrin</i>	57
Fornsvenska kroppsdelrelaterade binamn <i>Birger Mård</i>	81
Förnamn och tillnamn. Två personnamns kategorier i källorna från det medeltida Sverige och i ordboksprojektet Sveriges medeltida personnamn <i>Lennart Ryman</i>	107
Navnetræer, grene og stammer – relationer og egenskaber i Dansk Navneleksikon <i>Birgit Eggert & Bo Nissen Knudsen</i>	117
I grænselandet mellem sprog og geografi – hvordan viser man stednavnes sande væsen digitalt? <i>Peder Gammeltoft</i>	131
Fortnavne i de dansk-norske tropekolonier (Trankebar, Guineakysten og Vestindien) <i>Johnny Grandjean Gøgsig Jakobsen</i>	145
Names on the border between word and image – Canting arms as transferred names <i>Unni Leino</i>	167

Är produktnamn verkligen namn? Om produktnamnens ställning som proprium <i>Linnea Gustafsson</i>	179
Människans möte med kommersiella namn: en pilotstudie med den nya metoden eye tracking <i>Emilia Aldrin & Linnea Gustafsson</i>	191
<i>Pure Perfection</i> – Noen tanker om grensene mellom intensjoner bak og betydning foran navn på travhester <i>Dag Orseth</i>	207
Egennamn, morfologi och andraspråksinlärning <i>Therese Lindström Tiedemann</i>	223
NORNA-rapporter	251

Förord

Den sjuttonde nordiska namnforskarkongressen försiggick under annorlunda former än vad vi blivit vana vid. Som så mycket annat i samhället, fick kongressplanerna anpassas efter gällande restriktioner och rekommendationer till följd av den globala Covid19-pandemin. I stället för att bjudas till ett gemensamt kongresställe någonstans i Finland, fick namnforskare stanna hemma och sätta sig framför var sin datorskärm för att på så sätt samlas i virtuella mötesrum på Zoom. Trots det fysiska avståndet mellan deltagare bjöd kongressen ändå på ett livligt utbyte av idéer kring aktuell nordisk namnforskning. I denna rapport publiceras nu ett urval av de studier som lades fram under kongressen.

Namnforskarkongressen ordnades 8–10 juni 2021 online av Helsingfors universitet i samarbete med Svenska litteratursällskapet i Finland, Institutet för de inhemska språken samt Södertörns högskola. Programmet under de tre kongressdagarna bestod av två inbjudna plenarföredrag (av Johanna Isosävi och Guy Puzey) samt 35 sektionsföredrag av nordiska forskare. Dessutom bjöds deltagarna på musikalisk underhållning och informellt mingel, och det sedvanliga mötet för att välja ny NORNA-kommitté hölls. NORNA-medlemmar från sex länder, Danmark, Finland, Färöarna, Island, Norge och Sverige, samt namnforskare från Skottland och Tyskland deltog i kongressen.

Kongressens tema, *namn och gränser*, kunde av deltagarna tolkas i vid mening. Namn kan förknippas med geografiska och politiska gränser eller figurera på gränsen mellan olika språk och kulturer. Den typen av frågor har studerats länge inom namnforskningen, men som flera presentationer på kongressen visade är de högst aktuella också idag. Globaliseringen och digitaliseringen har aktualiserat möten över nya gränser och inom ramen för förnyade frågeställningar. Detta gäller exempelvis både teoretiska diskussioner kring växande namnkategorier som kommersiella namn eller namn på internet och metodologiska diskussioner kring de möjligheter och utmaningar som digitala verktyg innebär för namnforskare. Vidare är namnforskningen på många sätt ett tvärvetenskapligt fält – och namn väcker intresse både över gränserna mellan olika forskningsområden och hos den breda allmänheten. Hur namnforskare kan bidra till sådana gränsöverskridande diskussioner är ytterligare en dimension av kongressens tema.

De fjorton artiklar som är samlade i denna volym reflekterar på olika sätt både kongressens tema och bredden av dagens nordiska namnforskning. Rapporten ramas på sätt och vis in av två bidrag som pekar på utmaningar med gränserna mellan respektive runt egennamnen. I den inledande artikeln redogör Katharina Leibring för hur namn idag rör sig mellan olika namnkategorier. Sådana förflyttningar utmanar gränserna mellan kategorier och kan därmed ge upphov till fortsatta diskussioner. I den avslutande artikeln diskuterar Therese Lindström Tiedemann egennamn i läromedel för andraspråksinlärare. Namn spelar en viktig roll trots att de sällan behandlas explicit. Ett fokus på morfologi kopplat till frågan om hur mycket betydelse

som ingår i olika namnelement aktualiserar gränser inom namn och mellan olika grammatiska kategorier. I de tretton artiklarna däremellan finns olika namnkategorier och en rad olika onomastiska perspektiv representerade.

Personnamn står i fokus för sex bidrag. Katrine Kehlet Bechsgaard diskuterar hur bruket av förnamn och efternamn tvärs könsbestämda gränser har utvecklat sig i dansk kontext. Hon visar hur normer öppnats upp samtidigt som det kvarstår strukturer som i viss mån upprätthåller gränserna. Kendra Willson i sin tur uppmärksammar juridiska gränsdragningar på Island och diskuterar hur både personnamnslagar och isländskans böjningssystem skapar gränser för kön som en grammatisk och social kategori. I Emilia Aldrins artikel väcks också samhällsrelevanta frågor, kopplade till namn som rör sig över språkgränser. Hon presenterar resultaten ur en enkätundersökning om etniska konnotationer till ett urval förnamn hämtade ur svenska läromedel. De två därpå följande artiklarna bjuder på historiska perspektiv. Birger Mård redogör för de mönster som framstår bland fornsvenska binamn relaterade till kroppsdelar, utifrån en detaljerad analys av bland annat namnens morfologi och semantik. Lennart Ryman diskuterar gränsdragningar mellan förnamn och tillnamn i ordboksprojektet *Sveriges medeltida personnamn*. Till sist presenterar Birgit Eggert och Bo Nissen Knudsen det pågående arbetet med ett digitalt uppslagsverk, *Dansk Navneleksikon*. Genom en översikt av datastrukturer illustrerar de möjligheterna med det digitala etymologiska materialet.

Ortnamn är föremål för två av bidragen: dels i en digital kontext, dels ur ett historiskt perspektiv. Peder Gammeltoft diskuterar mötet mellan namn och geodata. Han lyfter fram utmaningarna med multireferentiella ortnamn och skissar en lösning för utvecklingen av namndatabaser. Johnny Grandjean Gøgsig Jakobsen ger i sin tur en gedigen översikt över fortnamn från den dansk-norska koloniala epoken. Hans artikel visar hur bakgrunden till namngivningen varit mer komplex än det ser ut vid en första anblick, med influenser från den multinationella kontexten och förbindelser med namn i hemlandet.

De resterande fyra artiklarna behandlar en blandning av övriga namn. Unni Leino diskuterar talande vapen som överförda namn och drar paralleller mellan översättning av namn över språkgränser och överföring av semantiskt innehåll från ord till bild. Linnea Gustafsson för också en teoretisk diskussion om gränserna för vad som ska uppfattas som egennamn: hennes artikel behandlar definitioner av kategorin produktnamn. Ytterligare ett perspektiv på kommersiella namn presenteras i Emilia Aldrins och Linnea Gustafssons pilotstudie med den spännande metoden eye tracking. De intar namnbrukarens perspektiv och utreder igenkänningen av namn i en visuell reklamkontext. Slutligen diskuterar Dag Orseth namn på travhästar som en slags poetiska texter som kan läsas på flera olika sätt och illustrerar på så sätt gränserna för både motiv bakom namngivningen och hur namnen kan uppfattas i sin specifika kontext.

Med denna NORNA-rapport, nummer 100 i serien, kan vi erbjuda lite insikt i aktuell nordisk namnforskning. Trots de utmaningar som humaniora i allmänhet och namnforskning i synnerhet brottas med i den akademiska världen, finns det en styrka i bredden inom fältet (både traditioner och nytänkande), de många aktuella aspekter av namnbruk och namngivning som forskarna engagerar sig i – och nordiskt samarbete. Till sist vill vi redaktörer tacka alla som ställt upp som anonyma granskare: era värdefulla synpunkter har bidragit till att höja kvalitén på studierna. Ett tack går förstås även till själva författarna som bidragit till rapporten. Redan om ett par år är det dags att åter samlas till den artonde nordiska namnforskarkongressen, den gången förhoppningsvis under mer traditionella former någonstans i Sverige.

Stockholm, mars 2023

Väinö Syrjälä

Södertörns högskola

vaino.syrjala@sh.se

Rörelser inom onomastikonet i det 21:a seklet

Katharina Leibring

Abstract

Movements within the Onomasticon in the 21st century

In the present paper, a study from 1997 (by Thorsten Andersson) where movements in the onomasticon concerning different name categories were discussed, is the starting point. The results from that study are contrasted with and compared to results from today's onomastic situation for four different name categories (anthroponyms, zoonyms, ergonyms and some chrematonyms). The results indicate that names seem to wander more freely nowadays, but that anthroponyms (and toponyms) are still the main loan-giving categories. There is a bigger influx into the anthroponyms from zoonyms than earlier, something that could be due to the higher esteem of pet animals today. The ergonyms are also a mainly borrowing group, but names belonging to that group are also borrowed as zoonyms and chrematonyms. The question whether it really is meaningful to place names in different categories is posed. The author argues that for practical reasons a division is necessary, but that the limits often are more blurred than clearly cut, and that further discussions would be welcome.

Keywords:

onomasticon; name categories; anthroponyms; zoonyms; ergonyms; chrematonyms

Nyckelord:

onomastikon; namnkategorier; personnamn; djurnamn; kommersiella namn; föremålsnamn

1. Inledning

För 25 år sedan skrev Thorsten Andersson en kortare uppsats med rubriken "Rörelser inom onomastikonet" (Andersson 1997) där han utifrån namnforskningens dåvarande kunskapsläge gjorde ett försök att mer övergripande kartlägga hur namn ur olika kategorier förflyttar sig och förekommer i olika delar av namnförrådet. Han ville också fastslå vilka namnkategorier som främst är långivande respektive låntagande. Anderssons uppsats kan ses som sprungen ur hans intresse för namnteori, särskilt då för de olika formerna för namngivning (namnbildning eller namnval). Uppsatsen har kanske inte blivit så utnyttjad, eftersom den publicerades i en festskrift och inte i någon av de stora tidskrifterna, men på grund av dess övergripande frågeställningar som rör hela det dåvarande kända onomastikonet förtjänar den mer uppmärksamhet. Den kan

dessutom ses som ett komplement till alla detaljstudier av specifika onomastiska problem och enskilda namntolkningar.

Mitt syfte här är att utgå från Anderssons studie och ge en bild av hur några av dagens namnflöden går inom onomastikonet – och kanske till detsamma – jämfört med situationen som han beskrev den för 25 år sedan. Världen har kraftigt förändrats sedan dess och den onomastiska kunskapsmassan har ökat. För att kunna göra hans uppsats rättvisa vill jag också påminna om den generella namngivningsmodell (Andersson 2019:12, figur 1), som ligger till grund för många av hans iakttagelser. I modellen särskiljer Andersson två huvudgrupper för namngivning, nämligen genom namnbildning respektive genom namnval. Vid sidan av det icke-propriella ordförrådet, varav ju namn bildas, innehåller modellen tre olika onomastikon: ett faktiskt, och två abstrakta där det ena gäller namn (och namnelement) lämpliga för passande namnbärare och det andra namn (och namnelement) för godtyckliga namnbärare. Ett bärande inslag är hur namn kan vandra mellan dessa tre grupper och både göra tillfälliga besök och bli bofasta i nya grupper. Även om jag inte kommer att använda modellen konkret i uppsatsen tycker jag att den ger en bra bild av Anderssons tankar kring onomastikon och namngivning, samtidigt som den visar det svåra i att försöka konkretisera det komplexa begreppet namngivning. Den illustrerar också att ett uttryck som *onomastikon* kan användas i olika dimensioner och att det kan ha varierande innebörd och omfattning.

Efter en inledande fråga om namn verkligen kan "tillhöra" någon viss konkret/abstrakt kategori ger jag en resumé av Anderssons artikel om rörelser inom onomastikonet från 1997. Jag försöker också teckna en allmänt hållen bild av kunskaps- och källsituationen för en namnforskare i Norden vid mitten av 1990-talet som ville studera just namns rörlighet, jämfört med idag. Därefter övergår jag till en granskning av dagens namnbestånd, där jag behandlar kategorierna personnamn, djurnamn, kommersiella namn och ett par grupper inom vad jag benämner Övriga övriga namn (någon etablerad term finns inte, och eftersom djurnamn och bl.a. fartygsnamn har brukat ingå i begreppet övriga namn har jag pragmatiskt skapat benämningen där *övriga* upprepas). Jag kommer att i första hand begränsa mig till förhållanden i det samtida Sverige. Ett av de centrala fälten, ortnamn, kommer att beröras endast så som långivare. I relevanta fall jämför jag dagens situation med Anderssons iakttagelser. Uppsatsen avslutas med ett sammanfattande avsnitt där frågor för framtida studier ingår.

2. Kan ett namn "tillhöra" en viss kategori?

En central fråga man som namnforskare kan ställa sig är förstås om ett namn kan anses tillhöra eller, framförallt, vara bundet, till en viss kategori, eller om alla namn kan denotera precis vad som helst. Är ett namn helt arbiträrt? Hur med namn gemensamma för olika språk men med olika betydelse? Namnforskare delar in namnförrådet i ortnamn, personnamn, djurnamn, fartygsnamn etc. (se moderna handböcker som Nyström (red.) 2021: *Namn och namnforskning*; Nübling, Fahlbusch

& Heuser 2015) och utgår därigenom från att en del namn är prototypiska för en viss kategori. Det här har varit en lång diskussion och jag vill begränsa mig till att utgå från Anderssons syn på det hela, som den kan utläsas av hans skrifter. I den viktiga artikeln från symposiet Övriga namn, där hans blivande namngivningsmodell introduceras (Andersson 1994: 25), summerar han det så att ortnamn och personbinamn är ursprungliga namngivande kategorier, där namnen alltså är bildade till namnbäraren, och därför kan (bör?) sådana namn definieras som hörande till dessa respektive grupper. En annan ursprunglig grupp kunde vara de äldre, beskrivande djurnamnen. Han påpekar också (Andersson 1994: 17f.) att vi inom personnamnskategorin istället *väljer* namn utifrån ett befintligt onomastikon, och han tycks här vilja se även dessa valda namn som tillhöriga en viss namnkategori. Uttrycket lån mellan namnkategorier förekommer inte här, utan istället använder Andersson (1994: 29) termen uppkallelse och skriver:

Uppkallelse spelar en framträdande roll inom de flesta namnkategorier. Det råder emellertid en frappant skillnad mellan ortnamn och personnamn å ena sidan och övriga egennamn å andra sidan. Ortnamn och personnamn hämtas normalt ur den egna kategorin, endast sällan ur någon annan kategori. [...] Andra namnkategorier än ortnamn och personnamn lånar däremot friskt utifrån.

Frågan om namns vandring mellan olika namngrupper eller namnkategorier tycks han alltså ännu inte 1994 ha formulerat, men att namnforskare under senare tid har visat ett större intresse för de välbekanta rörelserna inom de centrala kategorierna ortnamn och personnamn påpekar han 1997 (Andersson 1997: 13 med där anförd litteratur). Direkt därefter skriver han:

Från en mer generell onomastisk synpunkt tilldrar sig rörelserna mellan olika namnkategorier större intresse. Jag inskränker mig här till ortnamn och personnamn samt djurnamn, namn på fortskaffningsmedel och varumärken.

3. Läget 1997 och Anderssons iakttagelser

Innan jag sammanfattar Anderssons iakttagelser vill jag påminna om käll- och forskningsläget för en namnforskare vid mitten av 1990-talet jämfört med idag. En viktig skillnad är att då var ännu inte digitala företeelser och världar så viktiga eller framträdande. Dessas uppkomst och utbredning har ju ökat både namnbehovet och namnfloran långt mer än man hade kunnat föreställa sig. Idag finns det ett större utbud av såväl information som kultur och underhållning, alltså många fler samtida namnförmedlare, men vi har också bättre tillgång till historiska källmaterial.

Blott en bråkdel av det digitaliserade material som vi tar för givet idag fanns samlat och tillgängligt. Att under tidigt 1990-tal t.ex. få fram en förteckning över vilka förnamn som givits till barn ett visst år krävde en särskild beställning till Statistiska Centralbyrån (SCB) som därefter mot en icke ringa kostnad kunde leverera alfabetiska utskrifter på tjocka datalistor som måste bearbetas för hand. För att få reda på Sveriges vanligaste hundnamn krävdes excerpiering från raststamböcker och utställnings-

kataloger liksom intervjuer med hundägare. Idag är såväl dagens babynamn som dagens hundnamn med frekvenser lätt åtkomliga (hos SCB respektive Jordbruksverket) – i format så att den enskilde forskaren lätt kan bearbeta dem. Också uppgifter om en stor del av Sveriges ortnamn, i dagens former och i äldre, finns att tillgå online, inte minst tack vare Isofs digitala ortnamnsregister som 1997 ännu befann sig i stadiet då miljontals sedeskort skannades in och märktes upp för att bli sökbara i ett dataregister.

Forskningen inom fältet Övriga namn (som då innefattade djurnamn, fartygsnamn, företagsnamn, varumärken med flera grupper som vi idag ofta åtskiljer) var inte alls lika etablerad som idag. Då bestod den fortfarande mest av uppsatser med sammanställningar och analyser av olika enskilda samlingar. Dessa var i sig viktiga grundläggande arbeten, men forskarna hade ännu inte de möjligheter till teoretiska resonemang och jämförelser som vi har idag, då hela internationella konferenser kan ägnas åt djurnamn (Dammel, Nübling & Schmuck (red.) 2015) eller kommersiella namn (se om serien *Names in the Economy* Leibring 2017a med där anförd litteratur.)

För att återgå till Anderssons artikel från 1997 understryker han där att de två viktigaste och grundläggande kategorierna definitivt är ortnamn och personnamn. "[D]e är egennamnen framför andra" skriver han (Andersson 1997: 17), och vidare, att det är liten trafik in till de båda, men att de är de stora långivarna. Andra namngrupper är framförallt inlånande, men han påpekar också att det för såväl fartyg som för vissa djurslag har utvecklats särskilda onomastikon. Hans iakttagelser kring namns rörelser kan summeras enligt följande:

- Ortnamn i oförändrad form övertas ofta som efternamn och binamn i Sverige (Andersson 1997: 14).
- Personnamn blir däremot sällan ortnamn i Sverige – dock finns det sockennamn efter kungligheter. Han påpekar att det i yngre nationsbyggen är vanligt att orter uppkallas efter personer, t.ex. *Lindstrom* och *Washington* (Andersson 1997: 14).
- Djurnamn lånar från personnamn, ortnamn och varumärken men är sällan långivare. Andersson (1997: 16) menar till och med att det "mellan personnamn och husdjursnamn råder normalt eller kanske uteslutande envägs-kommunikation (jfr Karbø & Kruken 1991:52 f.). Bruket av vissa kvinnonamn som ko- eller getnamn har till och med lett till att de undvikits som dopnamn åt flickor (G. Nedrelid i Övriga namn s. 199)."

Han skriver också, apropå konamn, att uppkallelse "efter familjemedlemmar har under normala förhållanden rimligen undvikits" (Andersson 1997: 15), och att kvinnonamn givna till kor är en ganska sen företeelse som blivit allt vanligare över tid. Det tycks också ha blivit ganska vanligt att uppkalla djur, inte minst hundar och katter, efter kända personer. Ortnamn har under lång tid givits till djur, men då oftast som godtyckliga namnval eller för att markera härkomst.

Fartygsnamn lånar från såväl ort- som personnamn men endast undantagsvis från djurnamn, menar Andersson (1997: 15f.). Fritidsbåtar får gärna namn efter någon familjemedlem: ”Det faller sig uppenbarligen naturligare att en familjemedlem och familjens båt bär likalydande namn än att en familjemedlem och ett husdjur gör det.” (Andersson 1997: 16). Beträffande lån från ortnamnen påpekar han att inte minst färjor brukar namnges efter orter på sina trafikerade sträckor, och det samma kunde gälla lokomotiv i äldre tid. Det är dock också vanligt med godtyckligt valda ortnamn som fartygsnamn.

Beträffande varumärken kommenterar Andersson (1997: 16) att de lånar från både ort- och personnamn och att de, till skillnad från en del andra namnkategorier, alltid tillkommer genom en medveten skapelseakt. Namngivaren kan välja mellan att bilda ett varumärke med hjälp av onomastikon, lexikon och fonotax eller att helt låna från ett befintligt egennamn eller appellativ. Till moderna djurnamn och fritidsbåtar lånas ofta varumärken (Andersson 1997: 17).

Andersson (1997: 17) avslutar sina iakttagelser om hur namn utöver ortnamn och personnamn lånar med att beklaga att ”vår kunskap om andra namnkategorier [...är] alltför begränsad för en säkrare bedömning av namnlån mellan dessa kategorier.”

4. Rörelser i dagens onomastikon

Hurdan är då situationen idag? Hur mycket mer vet vi om namnflödena? Hur går flödena till och från de nya namnkategorier som tillkommit? Gäller Anderssons iakttagelser fortfarande fullt ut eller behöver de modifieras? Som ett första svar på dessa frågor har jag undersökt personnamn och djurnamn, kommersiella namn, vilket primärt omfattar företagsnamn och varumärken, samt ett par undergrupper i den spretiga kategori som jag tills vidare benämner Övriga övriga namn; namn på individuella bilar och robotstyrda hushållsmaskiner. Jag återkommer i avsnitt 4.4. till vad mer som jag anser kan räknas dit. Gruppen fartygsnamn, som Andersson ju studerade, får lämnas därhän av utrymmesskäl. Värt att notera är att den nordiska forskningen om fartygsnamn har fördjupats och utvidgats, bland annat genom arbeten av Anita Schybergson (2009) och Ole-Jørgen Johannessen (2015), och av de båda tillsammans (Schybergson & Johannessen 2017). Vi kan också konstatera att redan i samma volym som Anderssons artikel visar Svavar Sigmundsson (1997: 305f.) att man på Island ofta lånar hästnamn till båtar; hästar har liksom båtar alltid haft en viktig roll på Island som transportmedel. Lån mellan olika kategorier kan alltså vara såväl socialt som kulturellt betingade.

En viktig aspekt att ta hänsyn till vid jämförelser av olika namnkategorier är att deras status rent juridiskt skiljer sig åt. Runt såväl officiella personnamn som kommersiella namn finns lagar och regleringar som på olika sätt begränsar namnens utformning, deras frekvens och hur de får och kan användas. I Sverige har vi f.n. Lag (2016:1013) om personnamn, Varumärkeslag (2018:1877) och Lagen (2018:1183) om företagsnamn. (För fullständighets skull kan också paragrafen om god ortnamnsd i Kulturmiljölag

1988:950 nämnas.) Den största delen av djurnamnen lyder inte under några officiella bestämmelser. Ett undantag utgör dock travhästar där det stadgas att två samtidigt verksamma hästar inte får bära samma namn (Leibring 2021: 252f.), och att det för enstaka raser, t.ex. islandshästar, kan finnas avelsbestämmelser som reglerar namnens utformning. De båda här undersökta namngrupperna inom Övriga övriga namn (namn på individuella bilar och robotstyrda hushållsmaskiner) står helt fria från legala restriktioner.

4.1 Personnamn

Personnamn är ingen enhetlig kategori: här ryms såväl officiellt registrerade förnamn och efternamn som de inofficiella binamnen. Från medeltiden och även från 1900-talet finns gott om binamn samlade i arkiven (t.ex. i SMPs och Samlingar av yngre personnamn, Isof Uppsala) men de moderna binamnen är svårare att samla in och att analysera idag, inte minst av etiska skäl. En modern studie, där namnbärarna själva förmedlat sina binamn, har gjorts av Linnea Gustafsson (2016). Där framgår bland annat att binamn kan bildas eller lånas från i stort sett vilka källor som helst, men att andra personnamn och lån från fiktiva gestalters namn är vanligt förekommande (Gustafsson 2016: 55–59).

4.1.1 Förnamn

Andersson menade ju att flödena till de officiella förnamnen var små och att de flesta namnen hämtades ur ett befintligt antroponomastikon. Detta stämmer förstås fortfarande i stort, men idag finner vi att även namn från utländska ortnamn (*Havanna, Troja, London*) och från fiktiva, icke-mänskliga varelsers namn (*Bamse, Findus*) förekommer, liksom många nybildningar (*SCB Namnsök*). Acceptansen för vad som är ett förnamn har ökat, inte minst genom myndigheternas liberalare hållning och kanske ännu mer genom att Sverige idag är ett mångspråkigt land med många olika namn och namnkulturer, också sådana där förnamn och efternamn går i varandra. Ett sådant flöde inom personnamns kategorin ser vi i att många ursprungligen engelska efternamn nu är populära som namn på småpojkar: *Milton, Melvin, Elliott* (Leibring 2020). Även *-son*-namn som *Jackson* och *Gibson* finns som förnamn, något som kanske strider mot den åtskillnad mellan för- och efternamn som den svenska personnamnslagen enligt lagkommentaren förespråkar, alltså att ”namn av mer påtaglig efternamnskaraktär inte ska kunna förvärfvas” [som förnamn] (*En ny lag om personnamn*: 66). Jag är medveten om att primära patronymikonbildningar, alltså med faderns namn + *-son* är tillåtna som förnamn enligt lagen, men att namn på *-son* i Sverige har påtaglig efternamnskaraktär torde ingen kunna bestrida.

Ett annat inflöde till förnamnen går från djurnamnen, såväl direkt som indirekt. Flera idag populära förnamn med litterär bakgrund, bl.a. *Ronja* och *Smilla*, har, efter att de först använts som djurnamn, vunnit en självklar plats i förnamnsförrådet. Namnen har så att säga prövats på en verklig varelse innan de tagits i bruk som barnnamn. En liknande mer indirekt företeelse gäller en del omoderna personnamn: de har använts

som djurnamn för att de senaste åren, efter några årtionden av bortglömdhet, så smått åter börja ges till barn. Det här tycks framförallt gälla namn till pojkar (*Bertil, Lennart, Torsten*) men även vissa dubbelnamn på flickor (*Gull-Britt, Maj-Lis*). (Se vidare om detta Leibring 2015.)

Att utflödena från personnamn till många andra namnkategorier är stort, betonade Andersson och det stämmer i högsta grad även idag. Jag vill illustrera det med mansnamnet *Folke*, på plats 83 bland namn givna till småpojkar 2020. Isof lanserade 2022-01-17 en ny digital söktjänst för folkminnesmaterial med namnet *Folke* samtidigt som den stora livsmedelskedjan annonserade om en ny ost med samma namn.

4.1.2 Efternamn

En majoritet av de nybildade svenskspråkiga efternamnen är inte rena namnlån utan bildningar av såväl namnelement från ort- och personnamn eller från lexikonet. Dock finns, som det gjort under hela 1900-talet, ett antal efternamn som är rent övertagna ortnamn, särskilt då gårdnamn och bynamn. Att låna ortnamn för att bilda nya efternamn var ju en av Jöran Sahlgrens uppmaningar till den ivrigt namnbytande allmänheten, vilket resulterade i Svensk namnbok 1939 som innehåller cirka 13000 oförändrade ortnamn lämpliga som efternamn. I den namnlag som gällde fram till 1 juli 2017 var det inte tillåtet att anta efternamn identiska med namn på postorter och järnvägsstationer – denna paragraf är dock borta ur den nuvarande namnlagen. Om den har lett till att flera personer velat anta sin hemorts namn som efternamn är svårt att verifiera, men ortnamn som *Karlstad* och *Östersund* finns som efternamn idag (SCB Namnsök). Utländska ortnamn förekommer också i efternamnsbeståndet, men de är sällan tagna som nybildade efternamn i Sverige.

En intressant företeelse, om än inte så frekvent, är att nytaga förnamn används på ett efternamnsliknande sätt. Ett exempel är författaren Kristina Ekero Eriksson, som inte fick efternamnet *Ekero* godkänt av förväxlingsskäl. Hon kunde dock ansöka om det som förnamn och skriver det så att det kan uppfattas som ett efternamn.¹ Under den förra namnlagen godkändes även namnet *Bernadotte* som förnamn (Aftonbladet 2015), ett namn som dock inte har godkänts under den nuvarande namnlagen (Dagens juridik 2020).

Några större flöden från kommersiella namn till efternamn kan inte identifieras, sannolikt eftersom alla ansökningar om nya efternamn prövas av namnmyndigheten. Om ett föreslaget efternamn redan finns som varumärke eller företagsnamn är detta grund för avslag. Enstaka sammanfall av djurnamn och efternamn finns, som *Soljänta* och *Skutti* (Skatteverket; namn på häst respektive kanin²), men de torde vara undantag.

¹ Muntligt meddelande 2012-11-06.

² Internet-sökning 2022-01-07.

4.2 Djurnamn

Som Thorsten Andersson noterade har djurnamnen varit, och är, en synnerligen inlåande kategori. Vid tiden för hans studie hade främst äldre tiders och samtida produktionsdjurs (eller lantbruksdjurs) namn analyserats, medan kunskapen om namnen på sällskapsdjur fortfarande var ganska outvecklad. Idag vet vi betydligt mer om båda dessa gruppers namn, och vi vet också att det i äldre tid fanns väl utvecklade onomastikon för såväl nötkreatur som getter (Leibring 2000, 2017b med där anförd litteratur). Namnen på dagens mjölkkor lånas ofta från personnamn – i den mån djuren alls namnges. Någon samlad studie över namnen på dagens köttreskor (som ofta lever längre än mjölkorna) finns inte, men förfrågningar jag gjort på enskilda gårdar visar att det finns kor som är uppkallade efter för ägaren bekanta personer, och då som en hedersbevisning. Den aversion mot att ge korna samma namn som människor i omgivningen, som Andersson m.fl. beskriver (se avsn. 3 ovan), tycks ha minskat.

Eftersom de flesta människor i Skandinavien idag kommer i närmare kontakt med sällskapsdjur än med lantbruksdjur finner jag det trots allt intressantare att studera varifrån flödena kommer till namn på de tre vanligaste arterna inom den gruppen: hundar, katter och kaniner. En stor andel av de vanligaste namnen på sällskapsdjur är lånade personnamn. För att konkretisera: vid en analys av de 500 vanligaste tilltalsnamnen på hundar i Centrala Hundregistret (CHR) 2013 fann jag att åtminstone 60% av dem var personnamn, framförallt då förnamn. Läger man till andelen namn på fiktiva personer ökar andelen till 70%. De här 500 namnen bars av så många som ca 310 000 hundar (Leibring 2014, 2015). Slående är likheterna med de mest populära småbarnsnamnen; 12 av de 20 vanligaste tiknamnen återfinns bland de 100 vanligaste namnen givna till småflickor samma år, några t.o.m. bland de 10 vanligaste (Leibring 2014: 129). Anderssons tidigare nämnda iakttagelse att man inte ger sitt djur ett namn som någon i familjen skulle kunna ha, förefaller inte stämma lika bra längre. Också namn till katter och kaniner lånas flitigt från förnamnsförrådet, men där tycks mer artspecifika namnförråd vara vanliga (Leibring 2016).

En viktig lånekategori för alla djurslag är de kommersiella namnen; *Pepsi*, *Dumle*, *Gucci* och *Baileys* är frekventa namn hos flera djurarter. Noteras kan att dessa namn ofta betraktas som könsneutrala, dvs. de ges till såväl handjur som hondjur. Andersson nämnde även ortnamn som en inlåad kategori till djurnamn men då framförallt till lantbruksdjur. Till sällskapsdjuren tycks detta inte vara lika populärt, även om namn som *Troja* och *Boston* är ganska vanliga hundnamn. Möjligen kan den kommunikativa aspekten spela in: många ortnamn är längre och mer komplexa än de mest förekommande korta tvåstaviga djurnamnen och är alltså svårare att använda vid tilltal.

Beträffande utflöden från djurnamn till andra namnkategorier finns de redan nämnda förnamnen, såväl nyskapade som omoderna, som går från djur till personer. Här kan man då fråga sig om det finns någon gräns för vilka djurnamn som skulle kunna

användas som officiella personnamn. Namn som *Bamse*, *Bonzo*, *Chili*, *Diesel*, *Dixie* och *Flisan*, som i Sverige tidigare setts som enbart djurnamn bärs nuförtiden också av människor som officiella namn (SCB Namnsök). Detta, förutom att det antyder en mer avslappnad hållning hos namnmyndigheterna, är väl tecken dels på en ökad informalitet i namnbruket, dels på att våra sällskapsdjur idag har en högre status än någonsin tidigare. Några större utflöden av djurnamn i övrigt är svårt att urskilja, inte minst eftersom så många djurnamn är lånade personnamn. Värt att notera är dock att traditionella djurnamn som *Majros* och *Pärkla* används som produktnamn, då inom djur- eller livsmedelssektorn. *Majros* är namn på både ett juverskydd och en ost, *Pärkla* är också en ost och den kända litterära geten Gullspira har fått ge namn åt en getgård.³

4.3 Kommersiella namn

De kommersiella namnen kan grovt delas upp i företagsnamn och varumärken. Under varumärkena kan också särskilda produktnamn finnas. (Se vidare om kommersiella namn Sjöblom 2016 med där anförd litteratur.) Generellt gäller att namn i de här grupperna är begränsade av olika föreskrifter angående vilka namn som får användas och var de får användas. Att t.ex. ett namn inte lätt ska kunna förväxlas med något liknande inom samma sektor gör att många namn måste nybildas, men då gärna med bas i andra namntyper. Ett företagsnamn kan bestå av en akronym (*IKEA*, som är hämtat från både personnamn och ortnamn), vara en genitivbildning till ett efternamn (*Stenströms cykel*) eller innehålla en branschbestämning tillsammans med ett ortnamn som ett bestämningsord (*Salong Ekeby*). Såväl ortnamn som personnamn används alltså flitigt som baser i de kommersiella namnen medan det är mera sällsynt att enbart ett personnamn utgör ett företagsnamn. Någon typ av specificering av företaget och dess verksamhet måste ingå i det fullständiga namnet.⁴ Och att varumärkesskydda ett ortnamn för eget bruk är inte tillåtet, visade rättstvisten kring namnet *Oaxen* för några år sedan (Leibring 2017a: 69).

Varumärkena tycks vara ännu mer lånebenägna än företagsnamnen och här finns ju också en ständig utveckling med nya modeller, och även företeelser eller produkter, som alla kräver sina namn. Lånen kan hämtas varsomhelst ifrån, men personnamn är vanliga, liksom ortnamn, och, som visats ovan, det lånas ibland även från djurnamnsgruppen.

De kommersiella namnen är stora långivare åt många namnkategorier – dock i regel inte till ortnamn eller officiella efternamn – och de används även som inofficiella förnamn. Som jag redan visat får många sällskapsdjur namn som är lika med företags- eller produktnamn. Vissa namn har även börjat tas i bruk som officiella förnamn: vi finner personer i Sverige idag som heter såväl *Chardonnay* som *Tequila* (SCB Namnsök).

³ Internet-sökning 2022-01-11.

⁴ Se <https://bolagsverket.se/ff/foretagsformer/namn>.

4.4 Övriga övriga namn

Den sista gruppen namn som jag berör är juridiskt sett helt oreglerad. I den rym, enligt min lite fyrkantiga definition, namn på företeelser och föremål som inte kan hänföras till någon av de andra traditionellt definierade namnkategorierna, och som i regel inte kommuniceras i skriftlig form. Här rym namn på individuella fordon (bilar, cyklar, sparkar, kanoter), namn på leksaker, namn på maskiner i hemmet, inklusive datorer, listan kunde göras längre. De flesta namnen här är kända inom små namnbrukarkretsar, kanske bara inom en familj. Till gruppen kunde också föras namn på bl.a. datornätverk, biblioteksdatasystem och namn på företags och myndigheters intranät, men då kommer vi in på namn som också kommuniceras skriftligt och som används av fler personer. Fartygsnamn och farkostnamn (t.ex. namn på lok, flygplan och spårvagnar) anser jag inte tillhöra den här restgruppen utan de får betraktas som två separata namnkategorier. För den väl definierade gruppen fartygsnamn finns det i många fall officiella bestämmelser som också gör att en stor del av namnbeståndet lätt låter sig studeras. Namn på de ovannämnda farkosterna, som ju sällan tillhör privatpersoner, får också en mer officiell prägel eftersom namnen ofta syns utåt på farkosten. I såväl svensk som internationell forskning om namn på lok och flygplan har frågan om namnlån berörts (Karlsson 1994, Utterström 1994, Coates 2016, Puzey 2016).

Den här aktuella studien är som nämnts begränsad till att gälla namn på individuella bilar och robotstyrda hushållsmaskiner. Den senare gruppen har först på allra sista tiden börjat tilldra sig namnforskarnas intresse. Namnkategorin figurerar inte alls i Anderssons artikel från 1997 (maskintypen var väl knappt ens påtänkt då). Beträffande bilnamn samlade Reinert Kvillerud under många år in namn på bilar vilka han redovisade i symposierapporten *Övriga namn* (1994). Att han blandade namn på individuella fordon med inofficiella namn på bilmärken och bilmodeller gör undersökningen lite svår att använda som jämförelsematerial, men det är lätt att se att många namn i hans material är lånade från andra kategorier. De namn som jag här har studerat kommer till större delen från en digital insamling som Daniel Solling, Isuf, tillsammans med den tyska forskaren Ambra Ottersbach, Universitöt Siegen, gjorde år 2020 om namn på maskiner och fordon i hushållet (*Namn på maskiner*, Isuf NAU 04851, utförligare om undersökningen, se Ottersbach & Solling 2022). Den kombineras med namn från en mindre insamling gjord av mig 2017 (*Namn på föremål*, Isuf NAU 04852).

Till skillnad mot de kommersiella namnen och de officiella personnamnen finns alltså inget officiellt namnskick att förhålla sig till – vi rör oss med närhorisontnamn och små namnbrukarkretsar. Det är ju inte alls självklart att varken en bil eller en robotgräsklippare får något namn; detta är helt avhängigt av brukarnas varierande vilja eller behov av att namnge, och kanske maskinens namnighet (se om detta Ralph 1994: 245). Just därför vore det kanske rimligt att förvänta oss ett stort spektrum vad gäller namngivningen. Men nybildas namnen eller lånas de? De likaledes icke-reglerade djurnamnen lånas ju, som jag visat, mycket ofta från personnamnen. Å andra sidan

finns det bland djurnamnen också många traditionella namn, inte minst eftersom vi haft djur i vår närhet under mycket lång tid. För bilar och självgående hushållsmaskiner har, vad vi vet, ännu så länge inget eget onomastikon utvecklats. Det återstår att se om den nyss nämnda svensk-tyska undersökningen, och framtida sådana, kan påvisa ett sådants existens.

Bland namnen på individuella bilar finner vi ganska många lån från personnamn, framförallt förnamn. Till skillnad mot djurnamnen är det inte lika vanligt att de populära småbarnsnamnen används, utan tyngdpunkten tycks ligga på namn som är mer omoderna idag. Även om förnamnen kunde tyckas vara godtyckligt valda finns där ofta en historia bakom, vilket vi har uppgifter om tack vare att meddelarna i insamlingarna också ombads ge anledningen till namnvalet. Namnet på en bilmodell kan inspirera till ett namn som att en Renault Clio döps till *Cleo* och att en Citroën Berlingo får heta *Gösta* (efter romanen Gösta Berlings saga av Selma Lagerlöf). Flera bilar kallas också för *Nisse* efter märket Nissan. Namnurvalet blir måhända lite styrt eftersom antalet bilmärken och modeller är begränsat. Registreringsbokstäverna BIB har bidragit till namnet *Bibbi* och MMY blev till *Lilla My*. Bilen Åke fick sitt namn för att den var ”gammal och tråkig” (som namnet uppfattades, kan man förmoda) medan Potemkin påminde om namnlåtare, pansarkryssaren. Och med det namnet är vi över på lån från ytterligare namnkategorier; i materialet finns exempel på lånade traditionella djurnamn (*Bamse*, *Grälle* och *Röllan*) liksom på kommersiella namn (*Gevalia*) och namn på fiktiva gestalter (*Skalman*, *Pandora*). Det ska dock understrykas att många bilnamn inte är direkt övertagna lån utan utgörs av nybildningar eller appellativ som ges namnkaraktär.

Också bland namnlånen för robotdammsugare och -gräsklippare dominerar personnamnen, särskilt förnamnen. Inte heller här finns några *Alice*, *Maja*, *Noah* eller *William* (dagens populära småbarnsnamn) men däremot de mer omoderna *Holger*, *Inga*, *Kerstin*, *Marianne*, *Olga*, *Styrbjörn*, *Åke*. Associationer och ordlekar har bidragit till namnen *Rut*, *Reinfeldt*, *Yngwie* (*Malmsteen*) och *Günther Grass* för två dammsugare respektive gräsklippare. Flera lånade personnamn på *Rob-* (*Robban*, *Robert*, *Roberta* och *Robin*) sägs vara inspirerade av ordet *robot*. Även fiktiva gestalters namn lånas, som *Blixten* (från filmen *Bilar*) till en dammsugare och *Mr Carson* (från tv-serien *Downtown Abbey*) till en gräsklippare, och ett varumärke kan bilda grund för namn som *Stig A* (< *Stiga*) och det direkt övertagna *Romba*.

Här förekommer också lånade djurnamn, från både verkliga och fiktiva djur: *Dolly* (efter världens första klonade får), *Fido*, *Musse*, *Nasse* och *Skalman* är några exempel. Rent allmänt visar materialet att de här maskinerna ofta namnges och att där finns en stor namnrikedom. Kanske inspireras namngivarna av att maskinerna rör sig s.a.s. fritt och att det därför uppfattas som att de förtjänar ett namn; de är mer namniga. De är framförallt ännu en lånande kategori men vi ser också att många namn nybildas. Något egentligt onomastikon har inte hunnit uppstå.

5. Sammanfattande diskussion

Rörelserna inom onomastikonet framstår som fler och mer komplexa idag jämfört med den bild Thorsten Andersson gav vid 1990-talets mitt. Det ska återigen understrykas att vår kunskap om namn och namngivning utöver ortnamn och personnamn inte var lika stor då som vad den är idag. Att lagar och förordningar i vissa fall begränsar namnens eventuella rörlighet är värt att upprepa. Många nya namnkategorier har tillkommit, både inom den fysiska världen (t.ex. robotmaskiner) och inom det digitala fältet. En stor grupp där är användarnamn (se t.ex. Härmäläinen 2020) både i nätverk och i sociala medier, liksom namn på olika typer av digitala plattformar. De här namnkategorierna har just börjat utforskas och mycket återstår att göra.

Av de här undersökta kategorierna (personnamn, djurnamn, kommersiella namn och övriga övriga namn) kan vi konstatera att de tre sistnämnda primärt är inlånade grupper, något som Andersson (1997) också noterade. Beträffande personnamnen, där han inte fann många inlån utöver från ortnamnen, ser vi att deras ramar nu har vidgats, och att fler andra inlån äger rum. Djurnamnen och de kommersiella namnen lånar fortfarande in mer namn än vad de lånar ut, men de fungerar också som dörröppnare och "väckarklockor" för namn i andra kategorier, särskilt då personnamnen. Fler studier behövs av namnen inom såväl de här undersökta kategorierna som inom många andra. I det flerspråkiga Sverige skulle också motsvarande undersökningar av informell namngivning av olika namnkategorier inom de stora invandrarspråken vara intressanta.

Jag vill avsluta med att återknyta till min inledande fråga om namn kan sägas tillhöra den ena eller den andra kategorin. Ska vi avstå från att klassificera namn som ortnamn, personnamn, djurnamn osv. och betrakta alla namn som en enda stor massa? I så fall skulle en uppsats om namns så kallade rörelser inte fylla någon funktion. Kanske, men en praktisk invändning, åtminstone här i Sverige, är att flera av de här kategorierna är avgränsade enligt lagar och konventioner. Som förnamn får inte tas efternamn, ett företagsnamn får inte enbart utgöras av ett personnamn, ett ortnamn får inte stavas hursomhelst, ett ortnamn kan inte varumärkesskyddas. Men vad är egentligen ett ortnamn? Frågan har senast ställts av Mattfolk & Neumüller (2020). Ett efternamn får inte vara identiskt med ett varumärke, listan över bestämmelser där olika namnkategorier ses som självklara (utan att de alltid definieras) kan göras lång. Utöver denna, vad man kan kalla legala aspekt, finns förstås också de konventioner som vi alla fostrats in i, och som gör att vi reagerar på om ett barn skulle få tilltalsnamnet **Skalman Gevalia* eller om ett nytt bilmärke skulle kallas **Roger Björkman*. Frågan om och på vilka grunder namn tillhör olika kategorier är värd att diskutera vidare.

Referenser

- Aftonbladet (2015) = Elmervik, Linn. Tone Oppenstam byter namn till Bernadotte. *Aftonbladet*, 2015-07-30: <https://www.aftonbladet.se/nojesbladet/a/rLVmWe/tone-oppenstam-byter-namn-till-bernadotte>.
- Andersson, Thorsten (1994). Olika egennamnskategorier – förenande och särskiljande drag. I: Kristinn Jóhannesson, Hugo Karlsson & Bo Ralph (red.), *Övriga namn. Handlingar från NORNA:s nittonde symposium i Göteborg 4–6 december 1991*. NORNA-rapporter 56. Uppsala: NORNA-förlaget, s. 15–42.
- Andersson, Thorsten (1997). Rörelser inom onomastikonet. I: Marianne Blomqvist et al. (red.), *Ord och några visor tillägnade Kurt Zilliacus 21.7.1997*. Meddelanden från Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet B:18. Helsingfors: Helsingfors universitet, s. 13–19.
- Andersson, Thorsten[†] (2019): Till frågan om onomastikonets uppbyggnad. *Namn och bygd* 107, s. 7–15.
- CHR = Centrala Hundregistret. Tilltalsnamn, uppfödarnamn och raser 2013-12-31. CD. Förvaras i Isof, Uppsala.
- Coates, Richard (2016). Railway Locomotive Names and Train names. I: Carole Hough (red.), *The Oxford Handbook of Names and Naming*. Oxford: Oxford University Press, s. 645–654.
- Dagens juridik* (2020). Man nekas namnbyte – får inte heta Bernadotte i förnamn. 2020-10-21: <https://www.dagensjuridik.se/nyheter/man-nekas-namnbyte-far-inte-heta-bernadotte-i-fornamn/>.
- Dammel, Antje, Nübling, Damaris & Schmuck, Mirjam (red.)(2015). *Tiernamen – Zoonyme. Band 1 Haustiere. Band 2 Nutztiere*. Beiträge zur Namenforschung 50:1–2. Heidelberg: Universitätsverlag Winter.
- En ny lag om personnamn*. Regeringens proposition 2015/16:180. Lagtext och lagkommentar. Stockholm.
- Gustafsson, Linnea (2016). *Moderna vardagliga binamn i Sverige*. Namn och samhälle 29. Uppsala: Uppsala universitet.
- Hämäläinen, Lasse (2020). User names in Finish online communities. *Studia anthroponymica Scandinavica* 35, s. 177–189.
- Isof = Institutet för språk och folkminnen, Uppsala.
- Johannessen, Ole-Jørgen (2015). Innovasjon i navnemønstre til sjøs og i luften. I: Emilia Aldrin et al. (red.), *Innovationer i namn och namnmönster. Handlingar från NORNA:s 43:e symposium i Halmstad den 6–8 november 2013*. NORNA-rapporter 92. Uppsala: NORNA-förlaget, s. 114–132.
- Karlsson, Hugo (1994). Namn på ånglokomotiv. I: Kristinn Jóhannesson, Hugo Karlsson & Bo Ralph (red.), *Övriga namn. Handlingar från NORNA:s nittonde symposium i Göteborg 4–6 december 1991*. NORNA-rapporter 56. Uppsala: NORNA-förlaget, s. 203–215.
- Kvillerud, Reinert (1994). Vardagliga namn på bilar. En studie i namngivning. I: Kristinn Jóhannesson, Hugo Karlsson & Bo Ralph (red.), *Övriga namn. Handlingar*

- från NORNA:s nittonde symposium i Göteborg 4–6 december 1991. NORNA-rapporter 56. Uppsala: NORNA-förlaget, s. 229–242.
- Leibring, Katharina (2000). Sommargås och Stjärnberg. *Studier i svenska nötkreatursnamn*. Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi 69. Uppsala: KGAA.
- Leibring, Katharina (2014). Från Trogen till Tyson. Hundnamn i Sverige i förändring. I: Ann-Sofie Gräslund & Ingvar Svanberg (red.), *Från renhållningshjon till modeaccessoar. 10 000 år av relationer människa–hund i Sverige*. Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi 133. Uppsala: KGAA, s. 121–138.
- Leibring, Katharina (2015). Namn på sällskapsdjur. Nya mönster och strukturer. I: Emilia Aldrin et al (red.): *Innovationer i namn och namnmönster. Handlingar från NORNA:s 43:e symposium i Halmstad den 6–8 november 2013*. NORNA-rapporter 92. Uppsala: NORNA-förlaget, s. 134–151.
- Leibring, Katharina (2016). Karo i hundkojan blir Ronja i sovrummet. *Språkbruk* 4, s. 18–21.
- Leibring, Katharina (2017a). Övriga namn – viktigare än det kan låta. *Saga och sed*, s. 63–86.
- Leibring, Katharina (2017b). Silkedocka och Generalen. Namn och dialektala benämningar på getter och bockar i Sverige. I: Katharina Leibring & Ingvar Svanberg (red.), *Geten i Sverige. Kulturhistoriska och samtida perspektiv*. Uppsala: Institutet för språk och folkminnen, s. 71–84.
- Leibring, Katharina (2020). Inte bara Alice och William – om namngivning av småbarn under 2010-talet. <https://www.isof.se/lar-dig-mer/bloggar/namnblogg/inlagg/2020-09-08/inte-bara-alice--och--william---om-namngivning-av-smabarn-under-2010-talet>.
- Leibring, Katharina (2021). Namn på djur. I: Staffan Nyström (red.), *Namn och namnforskning. Ett levande läromedel om ortnamn, personnamn och andra namn*. Version 2 (2021-02-25). Uppsala: Uppsala universitet, s. 248–254. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-435504>.
- Mattfolk, Leila & Neumüller, Kristina (2020). Till frågan om ortnamnsbegreppets avgränsning. I: Staffan Nyström et al. (red.): *Namn och namnvård. Vänskrift till Annette C. Torensjö på 60-årsdagen den 18 november 2020*. Namn och samhälle 31. Uppsala: Uppsala universitet, s. 97–101.
- Namn på föremål*. Insamling 2017. Isf NAU 04852.
- Namn på maskiner*. Insamling och undersökning genomförd maj–juli 2020. Isf NAU 04851.
- Nübling, Damaris, Fahlbusch, Fabian & Heuser, Rita (2015). *Namen. Eine Einführung in die Onomastik*. 2. Aufl. Tübingen: Narr Francke Attempto.
- Nyström, Staffan (red.) (2021). *Namn och namnforskning. Ett levande läromedel om ortnamn, personnamn och andra namn*. Version 2 (2021-02-25). <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-435504>.
- Ottersbach, Ambra & Solling, Daniel (2022). *Staubi & Robban – Namen für Maschinen und technische Geräte im deutsch-schwedischen Vergleich. Beiträge zur Namenforschung* 57 h. 3, s. 311–341.

- Puzey, Guy (2016). Aircraft names. I: Carole Hough (red.), *The Oxford Handbook of Names and Naming*. Oxford: Oxford University Press, s. 605–614.
- Ralph, Bo (1994). Namnighet. I: *Spår av odling. Festskrift till Hugo Karlsson*. Sammanställd av Birgitta Ernby. Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning 19. Göteborg: Göteborgs universitet, s. 239–245.
- Sahlgren, Jöran (1939). *Svensk namnbok till vägledning vid val av nya släktnamn*. SOU 1939:4. Stockholm.
- Samlingar av yngre personnamn*. Förnamn och binamn. Isuf, Uppsala.
- SCB Namnsök = Statistiska centralbyrån. Sök på namn. Hur många heter... <https://www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/namnsok/>.
- Schybergson, Anita (2009). Kognitiva system i namngivningen av finländska handelsfartyg 1838–1938. Nordica Helsingensia 17. Helsingfors: Helsingfors universitet.
- Schybergson, Anita & Johannessen, Ole-Jørgen (2017). Nordiska fartygsnamn från 1800-talets första decennier i ett komparativt perspektiv. I: Tom Schmidt & Inge Sæerheim (red.), *Namn som kjelder. Rapport frå Den sekstande nordiske namnforskarkongressen på Jæren folkehøgskule, Kleppe 8.–11. Juni 2016*. NORNA-rapporter 96. Uppsala: NORNA-förlaget, s. 201–217.
- Sjöblom, Paula (2016). Commercial names. I: Carole Hough (red.), *The Oxford Handbook of Names and Naming*. Oxford: Oxford University Press, s. 453–464.
- Skatteverket. Sök hur många som har ett visst namn: <https://skatteverket.se/privat/folkbokforing/namn/bytaefternamn/sokhurmanasomharettvisstnamn.4.515a6be615c637b9aa413027.html#!/start>.
- SMPs = Samlingar till Ordbok över Sveriges medeltida personnamn. Isuf, Uppsala.
- Svavar Sigmundsson (1997). Isländska namn på båtar. I: Marianne Blomqvist et al. (red.), *Ord och några visor tillägnade Kurt Zilliacus 21.7.1997*. Meddelanden från Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet B:18. Helsingfors: Helsingfors universitet, s. 304–309.
- Utterström, Gudrun (1994). Trollhättan, Roxen, Claes de Frietzcky, Gefion, Halfdan snälle, Tvåan, Kraftig och Pantern. Om namn på svenska lok. I: Kristinn Jóhannesson, Hugo Karlsson & Bo Ralph (red.), *Övriga namn. Handlingar från NORNA:s nittonde symposium i Göteborg 4–6 december 1991*. NORNA-rapporter 56. Uppsala: NORNA-förlaget, s. 217–227.
- Övriga namn = Kristinn Jóhannesson, Hugo Karlsson & Bo Ralph (red.) (1994). *Övriga namn. Handlingar från NORNA:s nittonde symposium i Göteborg 4–6 december 1991*. NORNA-rapporter 56. Uppsala: NORNA-förlaget.

Katharina Leibring

Institutet för språk och folkminnen

katharina.leibring@isof.se

Opblødning af kønsbestemte navnegrænser? Udvikling i normer for brug af fornavne og efternavne

Katrine Kehlet Bechsgaard

Abstract

Softening of gendered name boundaries? Development in norms for the use of first names and last names

First names and last names are connected to gender in different ways: First names through tradition, legislation and linguistic features, and last names because of traditions of last names being taken by women when they marry, as well as children getting their father's last name. However, a slight tendency away from names being gendered can be observed in Denmark. First names ending in *-ie* and *-y* are, for example, gaining popularity for both girls and boys, and some newly approved first names, like androgynous names *Sol* and *Sky*, are not following the traditional gender markers (such as girls names ending with an *-a*). An increased societal focus on different gender identities could lead to a further rise in androgynous names. My ongoing study about last names and families, supported by the Carlsberg Foundation, also suggests that a development away from traditionally gendered name usage is happening with regards to last names in Danish couples and families. It has become common for a man to change his last name and take his wife's. However, while naming practices are being challenged in contemporary Denmark, there are still structures (in the names themselves, in society and in legislation) that seem to continue to keep names gendered to a certain degree.

Keywords:

gender, first names, last names, androgynous names, socio-onomastics

Nøgleord:

køn, fornavne, efternavne, unisex-navne, socio-onomastik

1. Indledning

Fornavne kan give fingerpeg om forskellige karakteristika som social baggrund, nationalitet og religion. Men i mange kulturer gælder det, at det kraftigste signal, et fornavn kan sende, har at gøre med navnebærerens køn (Alford 1988: 66). Det er imidlertid ikke kun fornavne, der på denne måde er tæt knyttet til køn. Det gælder også andre former for personnavne – mellemnavne og efternavne – men disse er i vores tid

knyttet til køn på andre måder end fornavnene, nemlig ikke via træk, der er knyttet til selve navnet, men via *brugen* af navnet.

Både personnavne og brugen heraf har traditionelt været tæt knyttet til køn, og det er tilfældet i Danmark såvel som i andre vestlige lande (Aldrin 2016, 2020; Bechsgaard 2015, 2020; Gustafsson 2020; Lieberson, Dumais & Baumann 2000; Nübling 2015; Oelkers 2003). For fornavne gælder det, at sproglige elementer (som endelser) og kulturelle traditioner (som, at blomster forbindes med piger) i mange tilfælde tydeliggør, hvilket køn et navn er knyttet til. For efternavne gjaldt det i Danmark indtil 1828, hvor brugen af patronymer blev afskaffet og gjort til slægtsnavne (Sørensen 1984–97). Da *sen*-endelsen herefter ikke længere automatisk betød, at navnebæreren var søn af nogen, men brugtes til både drenge og piger, forsvandt kønsmarkeringen i navnet altså.

Men selve måden, som navne bliver brugt på, har fortsat indeholdt en kønsmarkør, forstået på den måde, at en kvinde traditionelt har fået en mands efternavn ved indgåelse af ægteskab. Det var først, da der kom en ny navnelov i 1981, at danske kvinder ikke længere skulle foretage en aktiv handling for *ikke* at få deres mands efternavn, når de blev gift.

Selvom der stadig er tydelige kønsmæssige grænser, hvad angår især fornavne, er der også tegn på, at der i Danmark er en opblødning af de traditionelle navnegrænser i gang. Det gælder både i forhold til grænserne mellem pigenavne og drengenavne; blandt andet illustreret ved, at flere og flere fornavne må bruges til begge køn (såkaldt unisex-navne) – i modsætning til de øvrige fornavne, som er forbeholdt henholdsvis piger og drenge (Familiereetshuset). Og det gælder i forhold til, hvordan danskere bruger efternavne (og mellemnavne) i dag, hvor det ikke længere er givet, at en kvinde udskifter sit efternavn med sin ægtefælles, ligesom det nu er muligt for homoseksuelle par at tage hinandens navne – en mulighed, der ikke er præget af de samme kønsmæssige traditioner, som der er tale om i heteroseksuelle forhold.

Kønsmæssige navnegrænser kan således både have at gøre med, hvordan navne tildeles børn på måder, der er forbundet med køn, og med, hvordan individer vælger efternavn til sig selv og sin familie med køn som en faktor i beslutningen. Formålet med nærværende artikel er at undersøge, hvordan og i hvilken grad normerne for brug af fornavne og efternavne i Danmark er under forandring med et særligt fokus på kønsmæssige aspekter af forandringer og opblødning af grænser. Jeg undersøger køns betydning for, hvordan navne bruges, vælges og tildeles i Danmark i dag, og hvordan praksis for dette udvikler sig, og med det formål fokuserer jeg i det følgende på kønsmæssige navnegrænser fra tre forskellige vinkler: For det første, hvordan adskiller drenge- og pigenavne sig fra hinanden i Danmark i dag? For det andet, hvad er status på unisex-navne i Danmark i dag? Og for det tredje, hvordan varierer brugen af efternavne i forhold til køn?

For bedst at kunne beskue kønsmæssige navnegrænser fra de nævnte vinkler tager jeg udgangspunkt i forskellige data. Dels i top-50-liste over de mest almindelige fornavne

til nyfødte børn i Danmark, som hvert år udgives på Danmarks Statistiks hjemmeside, dels i data indsamlet via spørgeskema i 2012, hvor 432 nybagte danske forældre fra hele landet besvarede spørgsmål om valg af deres børns navne, dels i offentligt tilgængelige data om godkendte fornavne fra Familieretshuset og Danmarks Statistik og endeligt kvantitative data indsamlet i 2021 i form af interviews med 23 personer fra københavnsområdet omhandlende efternavnevalg og familieliv. Sidstnævnte er en del af det igangværende forskningsprojekt *His name, her name, their name? Surnames, family practices and identity*, som er støttet af Carlsbergfondet.

2. Mønstre i drenge- og pigenavne i Danmark i dag

Ser man på træk, der er kendetegnende for henholdsvis drengenavne og pigenavne på de seneste top-50-liste over de mest brugte navne til nyfødte børn i Danmark i dag (Danmarks Statistik), er det især navnenes endelser, der signalerer, om der er tale om et pigenavn eller et drengenavn (Bechsgaard & Eggert 2021). Således er der på pigernes top-50-liste 30 navne, som ender på *-a* (eller *a*-lyd i *Hannahs* tilfælde), mens 10 navne ender på *-e*. Det er altså tydeligt, at pigenavne på *-a* dominerer listen, og det har de gjort i flere årtier nu. For eksempel har Emma været populært siden starten af 1990'erne (Danmarks Statistik), efter at korte *a*-navne senest dominerede pigenavnemoden omkring 1900 (Meldgaard 2005).

Samtidig med, at de korte *a*-navne som *Alma*, *Clara* og *Freja* er kommet mere og mere i brug, er de længere tre- og firestavelsesnavne, som ender på *-e*, og som har haft stor udbredelse i de seneste årtier, faldet i popularitet. På den seneste top-50 er der kun fire tilbage, nemlig *Josephine*, *Alberte*, *Emilie* og *Mathilde* (Danmarks Statistik). Men senest – inden for det sidste årti – er flere pigenavne med konsonantendelser dukket op på top-50. Det gælder navne som *Agnes* og *Esther*, som repræsenterer en interessant tendens, idet konsonant-endelser ellers typisk er en drengenavnsmarkør. Også navne, der oprindeligt er engelske kæleformer, og som ender på *-y* og *-ie* (som *Ellie* og *Lily*) har fundet vej til pigernes top-50-liste inden for de seneste år (engelske kæleformer på *-i* tilhører samme kategori, men er ikke repræsenteret på top-50). Og ligesom det gælder for konsonantendelser, er endelserne *-ie* og *-y* ikke forbeholdt pigenavne, hvilket tyder på, at selvom *a*-endelsen må siges at være den stærkeste kønsmarkør i fornavne i Danmark, er der en stigende tendens til, at forældre vælger fornavne, der ikke i samme grad som *a*-navnene er tæt knyttet til køn.

At konsonantendelser typisk markerer drengenavn, ses på den seneste top-50-liste over de mest brugte drengenavne i Danmark (Danmarks Statistik). Af de 50 navne ender 41 af dem således på en konsonant; heraf otte navne på *-s* eller *s*-lyd (for eksempel *Lucas* og *Magnus*) og 10 navne på *-r* (for eksempel *Walther* og *Anker*). Endelserne *-s* og *-r* (og især *-er*) markerer altså, at et fornavn med stor sandsynlighed bruges til drenge. Også *o*-endelser er i højere og højere grad blevet en drengenavnsmarkør i løbet af de senere år; det ser vi i navne som *Hugo* og *Viggo*. Og ligesom pigenavne kan ende på *-e*, er det også tilfældet med drengenavne. På top-50-listen findes de tre navne *Malthe*, *Lauge* og *Pelle*. I modsætning til hos pigerne er der ikke nogen drengenavne, der ender på *-ie* og

-y på top-50. Men det er sandsynligvis et spørgsmål om tid, idet flere af den slags navne også stiger også i popularitet i de her år. Det gælder for eksempel navne som *Villy* og *Eddie* (Bechsgaard & Eggert 2021).

3. Navne til alle: unisex-navne

Fokuserer man på de mest fremtrædende mønstre i fornavne til nyfødte børn i Danmark – endelserne – er der altså både klare forskelle og fællestræk kønnene imellem. Det er imidlertid også i stigende grad blevet muligt at vælge fornavne, som er kønsneutrale og kan bruges af begge køn på lige fod, nemlig de såkaldte unisex-navne. På nuværende tidspunkt er der 1055 unisex-navne at vælge imellem, mens der til sammenligning er godkendt 18.196 drengenavne og 22.251 pigenavne (ifølge Familieretshusets lister, som senest er opdateret den 27. august 2021) (Familieretshuset). En ny, mere liberal, navnelov, der blev vedtaget i 2005, har blandt andet været medvirkende til, at mange flere godkendte fornavne er kommet til (Retsinformation I). I 2006 var der eksempelvis cirka 10.000 godkendte fornavne i Danmark, mens tallet i dag er cirka firedoblet. Og denne udvikling har altså også medført en stigning i navne, der kan bruges til begge køn.

Hvad angår de 1055 unisexnavne, der i dag er godkendt i Danmark, er der også mønstre at spore. Mange unisex-navne har rødder i andre lande og kulturer og er meget sjældent brugt i Danmark. Det gælder for eksempel navne som *Tawheed*, *Surya* og *Rosario*. Blandt unisex-navnene med udenlandske rødder findes blandt andet nogle af de førnævnte engelske kæleformer med endelserne -i, -ie og -y; heriblandt eksempelvis *Freddie*, *Harley*, *Iggy*, *Nicki* og *Sandy* (Familieretshuset) – en navnetype, der, som nævnt, generelt bliver hyppigere til både nyfødte drenge og piger i disse år. Og blandt unisexnavnene er der også navne, der stilmæssigt minder om de engelske kæleformer, men som bærer præg af at være selvopfundne (et fænomen, som Torben Kisbye har bemærket, også fandt sted i begyndelsen af 1900-tallet) (Kisbye 1990). Det drejer sig blandt andet om navne som *Reddy*, *Malli*, *Nonni* og *Mathie*. Her kan det bemærkes, at -i og -ie traditionelt (i hvert fald i en amerikansk kontekst) har været de dominerende stavemåder i navne til piger, mens -y har været den dominerende stavemåde i drengenavne (Liebersen, Dumais & Baumann 2000: 1268).

4. Nye navne – til piger, drenge eller begge dele?

Med den store stigning i godkendte fornavne, der er sket inden for få år i Danmark, er der naturligt kommet fornavne til, som ikke har været i brug tidligere. For nogle af de fornavne, der kun har været i brug i Danmark i relativt kort tid, gælder det, at det ved første øjekast kan være svært at se, om der er tale om pigenavne, drengenavne eller unisex-navne. I nogle tilfælde er der tale om ord, vi ikke kender som navne i forvejen, og der er ofte tale om bogstavs sammensætninger, vi ikke kender fra de mest almindelige fornavne. På den måde følger de relativt nygodkendte navne altså ikke nødvendigvis de kønsmarkører, jeg tidligere nævnte som typiske for henholdsvis pigenavne og drengenavne. Det er for eksempel tilfældet med et udvalg af relativt nygodkendte

navne, som har det til fælles, at de alle er inspireret af årets gang: vind, vejr og årstider (mere herom i Bechsgaard 2020: 89-93):

- **Sommer** (pigenavn siden 2005). Nu 202 navnebærere.
- **Vinter** (drengenavn siden 2011). Nu 17 navnebærere.
- **Sol** (pigenavn siden 1989, drengenavn siden 2003). Nu båret af 199 piger og 12 drenge.
- **Sne** (pigenavn siden 2003). Nu 28 navnebærere.
- **Regn** (drengenavn siden 2018). Nu 1 navnebærer.
- **Sky** (drengenavn siden 1989, pigens navn siden 2015). Nu båret af 5 piger og 4 drenge.
- **Storm** (drengenavn siden 1996, pigens navn siden 2001). Nu båret af 2967 drenge og 16 piger.

Eksemplerne herover viser et udvalg af navne, som er en blanding af drengenavne, pigens navne og navne, som er begge dele. Umiddelbart er det svært at se mønstre i, hvilke navne der kan bruges til hvilke køn. Ser man bare på navnene *Sommer* og *Vinter*, kan man tro, at det har med temperaturer at gøre; at varme er feminint, mens kulde er maskulint. Denne hypotese forstærkes af, at månedsnavnene *April*, *Maj*, *Juni* og *Juli* også bruges som pigens navne. Men den må hurtigt forkastes, når man ser på *August*, som er et meget brugt drengenavn med 400 nye navnebærere alene i 2020 (Danmarks Statistik). Ligesom idéen om et temperaturbaseret mønster ødelægges af, at *Oktober* og *November* bruges som pigens navne.

En anden teori kan være, at der er lydmæssige forskelle. For eksempel er *-er* som nævnt en meget almindelig drengenavs-enderelse, og man kan argumentere for, at *Vinter* minder om navne som *Walther* og *Verner*. Dog har *Sommer* den samme endelse og bruges jo som pigens navn (hvilket for eksempel også gælder et pigens navn som *Esther*). Muligvis har det en betydning for *Sommers* status som pigens navn, at der indgår to *m*'er i navnet, idet dette træk måske kan opfattes som en kønsmarkør. Dobbelt-*m* ses også i klassiske feminine navne som *Emma* og *Kamma* (Bechsgaard 2020: 89-93).

At eksemplerne på nygodkendte navne herover i mindre grad indeholder traditionelle kønsmarkører, og at de i nogle tilfælde er unisex-navne, kan opfattes som et tegn på en opblødning af de kønsbestemte navnegrænser. Det faktum, at det varierer, om et nuværende unisex-navn startede som pigens navn eller som drengenavn, kan også opfattes som et tegn i den retning. Således var *Sol* først et pigens navn og blev senere også et drengenavn, mens udviklingen har været omvendt for *Sky* og *Storm*. Det er ellers blevet bemærket, at et navn oftere går fra at være drengenavn til også at være pigens navn end den anden vej rundt, blandt andet fordi piger traditionelt har haft større fordel af at blive forbundet med maskuline værdier end omvendt (Barry & Harper 1993; Brylla 2007; Leibring 2016; Lieberson, Dumais & Baumann 2000), så at udviklingen kan gå begge veje, kan være et tegn på øget ligestilling. Et svensk studie har bemærket, at

nyopfundne fornavne i Sverige ofte følger de gængse kønsmarkører, som for eksempel *a*-endelse i pigenavne, mens der dog også her er observeret, at der bliver gjort aktive forsøg på netop at ændre på kønsmønstre gennem fornavnevalg (Aldrin 2016).

4.1 Køn og navnekonnotationer

Det bliver også bemærket af Emilia Aldrin, at både nyopfundne og etablerede svenske navne ofte leder tankerne mod traditionelle kønsstereotype dyder, således at pigenavne forbindes med karakteristika som blødhed og en hjemlig kontekst, mens drengenavne i højere grad forbindes med sejhed og en global kontekst (Aldrin 2016).

Som eksemplerne herunder, der kommer fra en undersøgelse af danske forældres valg af navne til børn (Bechsgaard 2015), viser, er der i Danmark tegn på, at der blandt drengeforældre såvel som pigeforældre bliver valgt navne med både maskuline og feminine konnotationer:

- **Oscar:** "lidt en fræk dreng"
- **Sejer:** "stærk, maskulin, vilje"
- **Asgar:** "stærkt og nordisk"
- **Alfred:** "noget blødt, rart og roligt"
- **Karla:** "glad, frisk pige - lidt fræk - og som måske også godt vil klatre i træer - selvom 'en Karla' også godt kan lave perler"
- **Regitze:** "betyder regent... det signalerer styrke"

Eksemplerne på udtalelser fra forældre om, hvad de forbinder med deres barns fornavn, viser, at både *Oscar*, *Sejer* og *Asgar* forbindes med nogle traditionelt maskuline dyder som frækhed, styrke, vilje. Derimod forbindes *Alfred* med nogle traditionelt mere feminine dyder som ro og blødhed. Og omvendt forbindes *Karla* af forældrene med både traditionelt maskuline træk som frækhed og evnen til at klatre i træer, men også med traditionelt feminine træk som evnen til at lave perler. *Regitze* forbindes med styrke, ligesom *Oscar*, *Sejer* og *Asgar* - altså en traditionelt mere maskulin dyd. Der er således tegn på, at forældre forbinder både traditionelt feminine værdier med deres sønner og traditionelt maskuline værdier med deres døtre (Bechsgaard 2015).

4.2 Hvorfor er der ikke flere unisexnavne?

Når der er tegn på, at det forholder sig sådan, at nogle forældre i dag ser fordele ved, at deres børns navne forbindes med både maskuline og feminine værdier, kunne man tro, at de kønsbestemte navnegrænser var udvisket endnu mere, end tilfældet er; at endnu flere navne kunne bruges til begge køn end de 1055, som lige har status som unisexnavne i Danmark. Stanley Lieberman, Susan Dumais og Shyon Baumann har beskrevet to mulige modsatrettede forventninger til udviklingen i udbredelsen af unisexnavne i forbindelse med deres undersøgelse af data fra fødsler i den amerikanske stat Illinois mellem 1961 og 1989 (Lieberman, Dumais & Baumann 2000). På den ene side kunne

man forvente en stigning i brugen af unisex-navne på grund af den generelt øgede ligestilling mellem kønnene. På den anden side indikerer forskning på tværs af kulturer, at fornavne er bundet mere til køn end nogen andre af barnets eller familiens karakteristika, hvilket kan give en forventning om, at der kun er sket en minimal stigning i brugen af unisex-navne (Liebersen, Dumais & Baumann 2000: 1249–1251).

Undersøgelsen konkluderer, at der stort set ingen stigning har været i brugen af unisex-navne i perioden, og det nævnes, at det er bemærkelsesværdigt, at samfundet i løbet af de årtier, der er undersøgt, har forandret sig på mange måder for at ændre strukturer, der har fastholdt kønsforskelle – det gælder for eksempel i forhold til påklædning og brug af titler knyttet til ægteskabelig status som *Mrs.* og *Miss* – men at brugen af unisex-navne altså på trods heraf næsten er uændret (Liebersen, Dumais & Baumann 2000: 1250). Forholdene i Danmark, hvad angår både ligestilling og navnevalg, er svære at sammenligne direkte med USA – blandt andet fordi der i USA ikke, som i Danmark, er lovgivning om, hvilke navne der er knyttet til henholdsvis piger og drenge, og fordi graden af ligestilling i samfundet er forskellig – men på et overordnet plan har Danmark gennemgået samme strukturelle forandringer som USA.

Siden de årtier, der har været i fokus i den nævnte undersøgelse, har der været yderligere samfundsmæssig udvikling, og der er for eksempel kommet et øget fokus på nonbinære personer, som ikke identificerer sig som kvinde eller mand og foretrækker personlige pronomener som for eksempel *de/dem/deres* eller *hen/hem/hens* i stedet for eksempelvis *hun/hende/hendes* (LGBT+ Danmark). Samfundsmæssige strømninger som disse vil muligvis accelerere udbredelsen af unisex-navne, der altså ikke fungerer som kønsmarkører, endnu mere, end det har været tilfældet i de senere år.

5. Navne og fastholdelse af kønsnormer

Som berørt ovenfor, er der altså indikationer på, at fornavnes status som værende knyttet til et enkelt køn, bliver udfordret i disse år, og samtidig er det tydeligt, at der er nogle etablerede strukturer, som i hvert fald i nogen grad fastholder navnes køns-mæssige tilknytning. I tråd med dette, argumenterer britiske Jane Pilcher (2017) for, at navne, der er knyttet til køn, lider af det, psykologer kalder *functional fixedness*, hvilket henviser til, at den måde, vi er vant til at bruge et navn på, spærrer for andre måder at bruge navnet på. Ligesådan mener Pilcher, at navne og den måde, vi bruger dem på, i høj grad er en måde, vi *gør køn* på; altså at måden, hvorpå vi bruger navne, er med til at etablere faste mønstre for de enkelte køn.

At navne og de måder, vi bruger dem på, til en vis grad er fastlåst i forhold til køn, kan opfattes som problematisk, når vi, som nævnt ovenfor, lever i en tid med øget fokus på forskellige kønsidentiteter. Og, argumenterer Pilcher, når eksempelvis transkønnede vælger et nyt fornavn, som er knyttet til det køn, de identificerer sig med, bidrager de faktisk til opretholdelsen af den stærke tilknytning mellem navne og køn, idet navnene dermed fortsat knyttes til et af de to køn. Og det i en tid, hvor idéen om, at der kun findes to køn, udfordres; for eksempel har man som dansker siden 2014 kunnet

markere sit køn i passet med et X, hvis ikke man ønsker at markere det med *F* eller *M* (Retsinformation II), ligesom man som Facebook-bruger kan angive sit køn som for eksempel *demigirl*, *androgyn* og *både-og* (Facebook). I Island er man gået længere i forhold til de kønsbestemte navnegrænser, idet det i 2019 blev vedtaget ikke længere at differentiere mellem drengenavne og pigenavne, sådan at fornavne – i hvert fald i lovens øjne – ikke længere er kønnede (Stjórnarráð Íslands).

Det er altså i høj grad, når forældre vælger fornavne til børn, at de kønsbestemte navnegrænser (eller opblødningen heraf) er tydelige, men det er også, når for eksempel transkønnede personer vælger et fornavn, der passer til deres kønsidentitet. Også Pilcher nævner navnepraksisser på bestemte kritiske tidspunkter i livet som afgørende og inkluderer heri også indgåelse af ægteskab (Pilcher 2017). Ligesom når forældre vælger navne til deres børn, opstår der nemlig ved indgåelse af ægteskab for mange mennesker en beslutning, der skal træffes; nemlig om hvorvidt man skal ændre efternavn/mellemnavn eller ej, og i så fald på hvilken måde. Endelig er det værd at bemærke i forhold til de kristiske tidspunkter i løbet af livet, hvor navnebeslutninger og dermed også kønsmæssige valg skal træffes, at det ikke kun er børns *fornavne*, der er relevante i denne sammenhæng. Hvorvidt et barn får eksempelvis sin mors, fars eller begges efternavne er også forbundet med opfattelser af køn.

6. Kønsmæssige forskelle i efternavnevalg

Norbert Elias (1991) har argumenteret for, at fornavne er med til at signalere individualitet eller *jeg*-identitet, mens efternavne signalerer *vi*-identitet. Og balancen mellem *jeg*-identitet og *vi*-identitet er tæt knyttet til kønsroller og kønsidentitet, idet det traditionelt har været normen, at en kvinde opgav sit oprindelige efternavn for i stedet at skabe en *vi*-identitet med sin mand ved at tage hans efternavn.

I mange vestlige lande er det fortsat normen, at en kvinde skifter sit oprindelige efternavn ud med sin mands, når de bliver gift. I USA tager 90% af kvinder deres mands efternavn ved indgåelse af ægteskab (Gooding & Kreider 2010), og i europæiske lande som Tyskland og Frankrig gør størstedelen af gifte kvinder det samme (over 85%), mens færre kvinder skifter navn i lande som Holland, Portugal og Danmark (51-71%) (Valetas 2001). I Danmark stod mænd i 2020 for en fjerdedel af de efternavneskift, der blev foretaget det år; der skete i alt 48.633 efternavneskift, hvoraf 34.923 blev foretaget af kvinder, mens 13.710 blev foretaget af mænd (Danmarks Statistik). Der er altså fortsat en klar overvægt af kvinder, der skifter efternavn, og det er sandsynligvis ikke alle de registrerede navneskift, der foretages i forbindelse med indgåelse af ægteskab. Eksempelvis har den seneste navnelov fra 2005, som gav mulighed for at tage sit mellemnavn som slægtsnavn, også fået nogle danskere til at foretage navneskift (Retsinformation I). Men det er under alle omstændigheder tydeligt, at det ikke kun er kvinder, der skifter efternavn.

Det er bemærkelsesværdigt, at det i Danmark er blevet almindeligt, at mænd tager deres koners efternavn, mens der i forskning fra især England og USA, men også

Frankrig, ikke fokuseres på muligheden for, at en mand kan tage en kvindes efternavn, men i stedet hovedsageligt på betydningen af kvinders efternavneskift i forbindelse med indgåelse af ægteskab (Pilcher 2017; Gooding & Kreider 2010; Valetas 2001; Johnson & Scheuble 1995) og negative holdninger til gifte kvinders efternavne (Shafer 2017; Murray 2013; Forbes et al. 2002).

6.1 Danske pars efternavnevalg

I en række interviews foretaget i 2021 i forbindelse med et forskningsprojekt om efternavnevalg og familieliv deltog i alt 23 personer. Forskningsprojektet er endnu ikke afsluttet, men nogle overordnede træk angående valg af mellemnavne og efternavn kan identificeres på nuværende tidspunkt. Deltagerne kommer fra forskellige dele af københavnsområdet og består af 17 kvinder og seks mænd; heraf blev otte personer interviewet som par (det vil sige fire interviews), og 15 personer blev interviewet alene. Interviewpersonerne fordeleler sig sådan, at 19 er i heteroseksuelle forhold, to er i homoseksuelle forhold, og to er single. 20 deltagere har børn, og tre har ikke, men alle har etableret familie og/eller parforhold inden for de seneste 15 år. Seks deltagere er blevet skilt fra partnere, de har børn med. I de parforhold (nuværende eller tidligere), som deltagerne er eller har været en del af, forholder det sig sådan, at:

- fem kvinder har taget partners mellemnavn og/eller efternavn, uden at det er gengældt
- to mænd har taget partners mellemnavn og/eller efternavn, uden at det er gengældt
- i seks parforhold har begge parter taget et mellemnavn/efternavn fra partneren
- i seks parforhold har begge parter beholdt deres oprindelige mellemnavn/efternavn

Det er således mest almindeligt blandt interviewpersonerne at beholde sit eget mellemnavn/efternavn, og at begge parter beholder deres eget, mens det er næsten lige så almindeligt, at kvinder har taget deres mands mellemnavn og/eller efternavn, uden at manden har gjort det samme. I to tilfælde har mænd taget deres kones mellemnavn og/eller efternavn, uden at konen har taget deres.

Netop idéen om jeg-identitet og vi-identitet har været vigtig for mange i forbindelse med navnevalget. Som begrundelse for at tage hinandens navne lyder det i stort omfang, at man gerne ville have en fælles familieidentitet. En kvinde, som har taget sin mands navn, så hele familien hedder det samme, fortæller: "... det er mere det, at vi skaber noget sammen. Det er også sådan i alt, hvad vi gør. Nu er vi også blevet en familie med to børn, og nu har vi selv holdt jul, det dér med at skabe sine egne traditioner og sin egen familie. Selvfølgelig stadig med relation til det, vi kommer fra, men måden vi lever på, tror jeg også, er meget bygget op om, at det er os, det er os fire, som ligesom hører sammen."

Som nævnt tidligere er der for personer i homoseksuelle parforhold ikke samme grad af traditioner for efternavnepraksisser at spejle sig i, som for heteroseksuelle par. En undersøgelse fra USA (Patterson & Farr 2017) har vist en tendens til, at homoseksuelle par, der fik børn, i mindre grad end heteroseksuelle par fulgte de traditionelle mønstre i efternavnevalg, men i højere grad beholdt oprindelige efternavne. Mens en anden amerikansk undersøgelse (Underwood & Robnett 2021) har peget på en tendens til, at homoseksuelle par gerne vil samle deres familie under ét fælles efternavn. En mandlig deltager i min undersøgelse, som er gift og har børn med en anden mand, giver udtryk for samme ønske: ”Vi syntes, der lå en eller andet værdi i, at vi allesammen hed det samme, så det var tydeligt, at vi var en lille *enhed*, på trods af, at vi var en lidt anderledes enhed.” Her synes ønsket om at have samme efternavn altså styrket af, at de er en ”anderledes enhed”.

Omvendt fortæller en kvinde, der har beholdt sit eget navn, ligesom partneren har, om en mere individualistisk tilgang til parforholdet og familien: ”Jeg har altid opfattet mig selv som en, der er vokset op med en kernefamilie, men jeg tror ikke, jeg sådan har tænkt, at noget sådan nødvendigvis er for evigt. Jeg har måske ikke *helt* den der romantiske forestilling om det på samme måde. Jeg synes, det der med – ja, nu er vi heller ikke gift i kirken – men ”til døden os skiller”, der har jeg mere tænkt på, til *kærligheden* dør, og ikke til man *selv* dør.” Ligesom en anden kvinde, hvis mand har taget hendes navn, uden at hun har taget hans, fortæller om ikke at ønske at opgive sit oprindelige navn: ”Det er ikke, fordi jeg på nogen måde forudser, at vi skal skilles eller noget, men det *er*, som om at nu er det ligesom *mit* navn, og så er det ligesom ikke fedtet ind i alt muligt.”

Der er tydeligvis sket en udvikling i forhold til selvfølgeligheden i, at en kvinde tager en mands navn, siden for 40 år siden, hvor det skete automatisk, hvis ikke man foretog en aktiv handling for at undgå det. Det er stadig almindeligt, at en kvinde tager sin partners navn, men det er også almindeligt for en mand at tage sin partners navn, og idéen om at dele navn med en partner er ikke længere forbeholdt personer i heteroseksuelle forhold. De kønsbestemte navnegrænser har således også rykket sig på efternavneområdet.

7. Afslutning

I det foregående er aktuelle udviklinger i normer for brug af fornavne og efternavne i Danmark blevet undersøgt, og kønsbestemte navnegrænser er blevet diskuteret fra forskellige vinkler. Dels med udgangspunkt i, hvordan pige- og drengenavne adskiller sig fra hinanden i Danmark i dag, dels hvordan det står til med unisex-navne i dagens Danmark, og dels hvilken indvirkning køn har på valg af efternavne i parforhold. Der er ingen tvivl om, at der stadig er tydelige grænser mellem, hvilke navne der kan bruges til piger, og hvilke der kan bruges til drenge, blandt andet naturligvis på grund af lovgivning på området. Desuden slår den ”functional fixedness”, som Pilcher beskriver (2017), kraftigt igennem på dette område, idet det er sjældent, at et etableret drengenavn pludselig bliver brugt til piger – og omvendt. Selvom der udover de stærkt

kønsmarkerende navne som eksempelvis pigenavne, der ender på *-a* (som *Alma* og *Freja*), ses der en øget udbredelse af navne med endelser, der kan bruges til begge, nemlig navne som *Eddie* og *Molly*, som har unisex-endelser.

Der er tilsyneladende større fleksibilitet i forhold til afvigelser fra de traditionelle kønsbestemte navnegrænser, når det handler om nygodkendte fornavne. Ser vi eksempelvis på et udvalg af navne med inspiration fra vind, vejr og årets gang – som *Sommer*, *Vinter*, *Regn* og *Sol* – er det mindre ligetil at vurdere, hvilke(t) køn de knytter sig til. Flere af disse navne kan da også bruges som både drengenavn og pigenavn, hvilket er i tråd med tidens fokus på forskellige kønsidentiteter. Islands beslutning om for nyligt at sløjfe fornavnes tilknytning til et bestemt køn er på linje med denne tendens.

I forhold til mellemnavne og efternavne er det ikke selve navnene, men deres brug, der er knyttet til kønsmæssige strukturer. En igangværende undersøgelse viser tegn på, at de kønsbestemte navnegrænser på dette område i høj grad er til forhandling, idet der i Danmark er stor variation i, hvis mellemnavne/efternavne man vælger at bruge i parforhold og familier. Der er altså indikationer på, at navnepraksisser og navnes status som værende knyttet til et enkelt køn, bliver udfordret i disse år, og samtidig er det tydeligt, at der er nogle etablerede strukturer (både i selve navnene, i samfundet og i lovgivningen), som er sværere at rokke ved.

Referencer

- Aldrin, Emilia (2020). Försök at dekonstruera kön. Konnotationer till etablerade förnamn och förhållningssätt till androgyna förnamn bland studenter. *Studia Anthroponymica Scandinavia* 35, s. 141–158.
- Aldrin, Emilia (2016). Välja namn – välja kön? Hur förnamnsval bidrar till konstruktion av könsroller. *Ortnamnssällskapets i Uppsala Årsskrift*, s. 5–17.
- Alford, Richard D. (1988). *Naming and Identity: A Cross-cultural Study of Personal Naming Practices*. New Haven: HRAF.
- Barry, Herbert III & Harper, Aylene S. (1993). Feminization of Unisex Names from 1960 to 1990. *Names* 41:4, s. 228–238.
- Bechsgaard, Katrine Kehlet (2015). *Hvorfor skal barnet hedde sådan? En undersøgelse af motiver bag valg af børnenavne og social variation i forhold til navnevalg*. Ph.d.-afhandling, Københavns Universitet.
- Bechsgaard, Katrine Kehlet (2020). *Navne. Hvordan vi får dem, vælger dem, bruger dem, elsker dem, glemmer dem, ændrer dem, vænner os til dem, hader dem, fortryder dem, opfinder dem og bliver påduttet dem*. København: Gyldendal.
- Bechsgaard, Katrine Kehlet & Eggert, Birgit (2021). Naming trends in Denmark. *New trends in Nordic Socio-onomastics*. Blog post: <https://www.nordicsocio-onomastics.org/naming-trends-in-denmark/>.

- Brylla, Eva (2007). "A boy named Sue". Om flicknamn och pojknamn. I: Britt-Louise Gunnarsson, Sonja Entzenberg & Maria Ohlsson, Maria (red.), *Språk och kön i nutida och historiskt perspektiv. Studier presenterade vid Den sjätte konferensen om språk och kön, Uppsala 6–7 oktober 2006*. Uppsala: Uppsala universitet, s. 191–197.
- Danmarks Statistik: <https://www.dst.dk/da/Statistik/emner/borgere/navne/navne-til-nyfoedte>.
- Danmarks Statistik (2020). 4.600 skiftede fornavn i 2019, 16. januar 2020: <https://www.dst.dk/da/Statistik/nyheder-analyser-publ/nyt/NytHtml?cid=30209>.
- Elias, Norbert (1991). *The society of individuals*. Oxford: Blackwell.
- Facebook: <https://www.facebook.com/>.
- Familieretshuset: <https://familieretshuset.dk/navne/navne/godkendte-fornavne>.
- Forbes, Gordon B., Adams-Curtis, Leah E., White, Kay B. & Hamm, Nicole R. (2002). Perceptions of married women and married men with hyphenated surnames. *Sex Roles* 46:5/6, s. 167–175.
- Gooding, Gretchen E. & Kreider, Rose M. (2010). Women's marital naming choices in a national representative sample. *Journal of Family Issues* 31:5, s. 681–701.
- Gustafsson, Linnea (2020). Strukturella skillnader mellan svenska kvinno- och mansnamn 1915–2016. *Studia Anthroponymica Scandinavia* 35, s. 159–176.
- Johnson, David R. & Scheuble, Laurie K. (2002). What should we call our kids? Choosing children's surnames when parents last names differ. *Social Science Journal* 39, s. 419–429.
- Johnson, David Robert & Scheuble, Laurie K. (1995). Women's marital naming in two generations: a national study. *Journal of Marriage and Family* 57:3, s. 724–732.
- LGBT+ Danmark: Personlige pronominer: <https://lgbt.dk/ordbog/personlige-pronominer/>.
- Lieberson, Stanley, Dumais, Susan & Baumann, Shyon (2000). The Instability of Androgynous Names. The Symbolic Maintenance of Gender Boundaries. *American Journal of Sociology* 105:5, s. 1249–1287.
- Meldgaard, Eva Villarsen (2005). *Navnebogen*. København: Aschehoug Dansk Forlag.
- Murray, Thomas E. (2013). Attitudes toward married women's surnames: Evidence from the American Midwest. *Names* 45:3, s. 163–183.
- Nübling; Damaris (2015). The Phonetic Gender Score of German First Names and Pet Names. I: Emilia Aldrin, Linnea Gustafsson, Maria Löfdahl & Lena Wenner (red.), *Innovationer och namnmönster. Handlingar från NORNA:s 43:e symposium i Halmstad den 6–8 november 2013*. NORNA-rapporter 92. Uppsala: NORNA-förlaget, s. 196–214.
- Oelkers, Susanne (2003). *Naming Gender. Empirische Untersuchungen zur phonologischen Struktur von Vornamen im Deutschen*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Patterson, Charlotte J. & Farr, Rachel H. (2017). What Shall We Call Ourselves? Last Names Among Lesbian, Gay, and Heterosexual Couples and Their Adopted Children. *Journal of GLBT Family Studies* 13:2, s. 97–113.

- Pilcher, Jane (2017). Names and "Doing Gender": How Forenames and Surnames Contribute to Gender Identities, Difference, and Inequalities. *Sex Roles* 77, s. 812–822.
- Retsinformation I = *Bekendtgørelse af navneloven*: <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2015/1816>.
- Retsinformation II = *Bekendtgørelse om ændring af bekendtgørelse om pas m.v.*: <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2014/953>.
- Shafer, Emily Fitzgibbons (2017). Hillary Rodham Versus Hillary Clinton: Consequences of Surname Choice in Marriage. *Gender Issues* 34, s. 316–332.
- Stjórnarráð Íslands: <https://www.stjornarradid.is/efst-a-baugi/frettir/stok-frett/2019/06/18/Island-i-fremstu-rod-i-malefnum-hinsegin-folks-eftir-samthykkt-lagafrumvarps-forsaetisradherra-a-Althingi/>.
- Sørensen, John Kousgård (1984–97). *Patronymer I Danmark I-II*. Navnestudier, nr. 23 og 36. København: Institut for Navneforskning, Københavns Universitet.
- Underwood, Carrie R. & Robnett, Rachael D. (2021). "I Would Like Us to Share a Name so That We Can Be Recognized in Society." Marital Surname Preferences in Same-Sex Relationships. *Journal of Homosexuality* 68:2, s. 290–310.
- Valetas, Marie-France (2001). The surname of married women in the European Union. *Population and Sociétés* 367, s. 1–4.

Katrine Kehlet Bechsgaard

Københavns Universitet

kkb@hum.ku.dk

Eru öll Blæ ánægð? Gender-bending Icelandic names

Kendra Willson

Sammanfattning

Könsböjning och isländsk personnamnslag

År 2019 godkände det isländska parlamentet en ny lagstiftning som säkerställer självbestämelse i förhållande till kön. Som följd av detta ströks klausulen i personnamnslagen enligt vilken flickor borde få kvinnonamn och pojkar mansnamn. Vidare inleddes ett tredje, grammatiskt neutrum suffix *-bur* som alternativ till *-son* och *-dóttir* i parentonymika för dem som är folkbokförda som varken man eller kvinna. Denna utveckling är anknuten till en ökande synlighet för frågor som berör transpersoner och ickebinära könsidentiteter. I diskussion kring denna lag omtolkades några tidigare debatter, t.ex. fallet Blær Bjarkardóttir Rúnarsdóttir (2013). Efter rättegången beviljades den 15-åriga flickan rätt att bära namnet *Blær*, som tidigare var tillåtet bara som mansnamn. Blærs fall framställdes inte då som fråga om transpersoners rättigheter, men senare har namnet framhållits som förebild för andra könsneutrala namn. I ett böjningsrikt språk som isländska kan uppluckring av förhållandet mellan grammatiskt och socialt kön innebära väsentliga ändringar till böjningssystemet. Lagändringen väcker frågor om förhållandet mellan kön som grammatisk och som social kategori, böjningssystemets framtid och grammatiska egenskapers juridiska status.

Nyckelord:

Island, personnamnslagar, grammatiskt kön, böjning, trans*

Keywords:

Iceland, personal name law, grammatical gender, inflection, trans*

1. Introduction

In June 2019, the Icelandic parliament (Alþingi) passed a law on gender self-determination called *Lög um kynrænt sjálfræði* [Gender Autonomy Act, LKS] (Alþingi 2019). The LKS guarantees the individual's right to define own gender, to change officially registered gender (once), and to register gender as X rather than male or female in official records. It also specifies the recognition of gender registrations from abroad and the right to bodily integrity of persons regardless of gender. This is a significant step for the rights of trans*, non-binary and intersex people. Visibility and

awareness in Iceland surrounding these issues rapidly increased in the years leading up to the law.

The LKS had immediate consequences for the personal name law. The clause specifying that a girl should be given a woman's name and a boy a man's name (Alþingi 1996: chapter 2, article 5) was eliminated. Any name in *Mannanafnaskrá*, the official registry of approved personal names, was thenceforth permitted for any citizen regardless of gender, and gender was no longer a consideration in evaluation of proposals for new names.

Traditionally, Icelandic personal names have been grammatically either masculine or feminine, corresponding to the gender of the bearer. In a highly inflected language where declension classes are tied to grammatical gender, the potential for gender-neutral names creates new challenges and potentially new inflectional classes. The implications of the legal change for the Icelandic grammatical system have yet to be seen.

This paper views this aspect of the LKS in the context of historical and contemporary debate on Icelandic name law. Declension and declinability have been recurring issues in Icelandic name law discourse for over a century and have been used to justify both general policies and decisions regarding specific names. However, in recent decades linguistic purism has declined in popularity and debate focuses more on human rights and freedom.

I cite discussions from linguistic and language planning, legal discourse, popular and social media, pointing out ways in which the discourse surrounding the LKS connects to and reframes elements of earlier debates. In addition, I consider the morphological challenges posed by gender-neutral names and the potential for innovative or variable name declensions to affect the Icelandic inflectional system more widely.

2. Declension of Icelandic personal names

The Icelandic language has three genders, four cases, and a large number of inflectional classes. Personal names, like other nouns, are inflected for case (and more rarely for number) and can belong to numerous inflection classes. The inflection classes are different for masculine, feminine and neuter nouns. Feminine personal names, in particular, preserve some conservative inflectional patterns which have largely vanished from the rest of the vocabulary, notably endings *-i* or *-u* in accusative and dative singular (for example nom. *Hrafnhildur*, acc./dat. *Hrafnhildi*, gen. *Hrafnhildar*; nom. *Þorbjörg*, acc./dat. *Þorbjörgu*, gen. *Þorbjargar*), whereas most strong feminine nouns (i.e. those whose nominative singular form ends in a consonant) have no endings in the accusative or dative singular. The accusative and dative endings are extended to some borrowed names; for instance, *Margrét* acc./dat. *Margréti* (or, more rarely, *Margrétu*). There is some instability in declensions and a tendency for *-i* to replace *-u* in the accusative and dative forms of feminine personal names (Eiríkur Rögnvaldsson 2020a). Most feminine names that end with consonants take the genitive ending *-ar*.

Some established personal names have alternative declension patterns. Many masculine names show alternative genitive endings *-s* and *-ar* (*Haralds*, *Haraldar*); the most common forms of patronymics based on the highly frequent name *Sigurður* are *Sigurðsson* but *Sigurðardóttir*; however, some name-bearers use *Sigurðarson* (Guðrún Kvaran 2002). The dative ending *-i* for masculine nouns is in many instances optional. For its appearance there are complicated heuristics connected to the sound structure of the word and its historical inflection class, but the presence or absence of the ending is not entirely predictable (Friðrik Magnússon 1984). Personal names may be more likely than other masculine nouns to lack the dative *-i*. While individuals may have a preference regarding the inflection of their own names, *Haraldur*: *Haralds* (gen.) and *Haraldur*: *Haraldar* (gen.) are not regarded as “different names”.

The archaic inflection of many Icelandic personal names contrasts with the pattern seen in some other inflected languages, in which inflection of personal names tends to be simpler than that of other nouns. For instance, in German, personal names tend toward the “default” inflection pattern used for loanwords and abbreviations (gen. *-s*, plural unmarked) (Deutschplus). In Finnish, personal names often differ from other nouns in having fewer alternations in their paradigms, particularly lacking qualitative consonant gradation (e.g. change from /p/ to /v/ or disappearance of /k/ in a historically closed syllable) and some vowel alterations. For instance, *Virpi* as a personal name has genitive form *Virpin* and maintains the stem form *Virpi*-throughout the paradigm, while the homophonous noun *virpi* ‘sapling’ from which it is derived has the genitive form *virven* and an inflectional stem *virve-*, showing consonant gradation and a vowel alternation *i:e* (Kielitoimisto 2015).

Both these patterns – more archaic declension for names than other nouns, as in Icelandic, or simpler, as in Finnish or German – help to distinguish on a general level between personal names and other nouns. At the same time, they clearly fit the existing patterns of the language: there are precedents and parallels among other words. The ending *-u* in the accusative and dative singular appears optionally on some other feminine nouns (e.g. *sól* ‘sun’ f., acc./dat.sg. *sól* or *sólu*) as an archaic pattern.

3. Historical debate: declinability and gender equity as persistent concerns

The changes to Icelandic name policy following the Gender Autonomy Act connect to a long discourse on personal names and laws on these. Much of this discussion has concerned inflection and the relation between grammatical and social gender in one way or another.

Issues of grammatical gender and inflection in relation to names have been central to Icelandic name law discourse since the late 19th century. In discussion around 1900 of whether Icelanders should continue to use patronymics or take up fixed surnames as other Nordic countries were doing, the declinability of surnames was a central issue. There was a sense that surnames should be indeclinable not least because they were to

be used for both men and women, and so neither a masculine nor a feminine declension pattern was viewed as appropriate. At the same time, indeclinable names were seen as inconsistent with the Icelandic language system and at worst a threat to it. I have argued elsewhere that the discussion of inflection was a coded way of expressing more general attitudes – traditional vs. progressive, national vs. international orientations, anti- vs. pro-Denmark (Willson 2002).

Many similar arguments appear in the modern debate. Again we see tradition vs. innovation, where part of the traditionalist focus is on the structure of the language. Again there are differing opinions over whether personal names that diverge from the usual declension patterns are likely to influence the structure of the language more broadly.

Issues of gender equity were also considered in relation to the surname discussion around 1900 and later. The practice of married women taking their husbands' surnames, which spread in other Nordic countries in the late 19th century, was never popular in Iceland. The tendency that "kenninöfn kvenna víkja fyrir kenninöfnum karla" (Alþingi 1994: comment 4 on chapter 3) [women's last names give way to men's last names] has been cited as a disadvantage of surnames.

While Icelanders are still not permitted to take new surnames (as opposed to parentonyms), the fraction of the population that has surnames inherited in a fixed form has increased significantly since 1991, due to several factors. The main contribution is immigration and the liberalization of the name policy toward naturalized citizens. From 1952 to 1991, persons seeking Icelandic citizenship were required to have Icelandic names according to the law on citizenship (Alþingi 1952). In 1991–1995, they were required to have one name that complied with Icelandic name policy but could keep other names. Starting in 1996, foreign-born citizens no longer need to change their names. A child with one foreign and one Icelandic parent must have one name that complies with the law but is also allowed to have names reflecting the parent's culture of origin (Alþingi 1996: chapter 5, article 10). This change was motivated by human rights concerns; Svavar Sigmundsson (1992: 86) cites the European Convention on Human Rights' article 6 assuring the right to private and family life.

In addition, there was a change motivated by gender equity, so that existing Icelandic surnames could be inherited through any ancestor, not only through a male line. The 1991 law also permitted an Icelander whose grandparent would have been allowed to bear a surname to take that name. As inherited surnames are seen as a limited good, Guðrún Kvaran reports that it became common for young adults to pressure their grandparents to take up surnames so that the younger generation in turn could do so (Eyrún Valsdóttir & Málfríður Gylfadóttir 2007: 82). Baldur Jónsson (1991: 2) notes that an anticipated consequence of these changes was that soon nearly all Icelanders would be able to take surnames, but only those names that are already in circulation. This extreme scenario has not, however, been realized. Language planners are aware

that the laws and their interpretation may have unintended effects on naming practice, but feel tied by conflicting demands including considerations of equality.

4. Name declension, declinability, and tradition

The 1996 name law states (Alþingi 1996: chapter 2 article 5):

Eiginnafn skal geta tekið íslenska eignarfallsendingu eða hafa unnið sér hefð í íslensku máli. Nafnið má ekki brjóta í bága við íslenskt málkerfi. Það skal ritað í samræmi við almennar ritreglur íslensks máls nema hefð sé fyrir öðrum rithætti þess.

[A given name shall be able to take an Icelandic genitive ending or have established a tradition in the Icelandic language. The name cannot be inconsistent with the Icelandic linguistic system. It shall be written in accordance with the general orthographic rules of the Icelandic language unless there is a tradition for a different spelling.]

The 1991 law had stated (article 2) “Eiginnafn skal vera íslenskt eða hafa unnið sér hefð í íslensku máli” (Guðrún Kvaran & Sigurður Jónsson frá Arnarvatni 1991: 81) [a given name shall be Icelandic or have established a tradition in the Icelandic language]. Halldór Ármann Sigurðsson (1993) discusses the difficulty of coming up with an objective or consistent criterion for interpretation of these vague terms. While the principles of Icelandic orthography have been articulated (Íslensk málnefnd 2016), concepts like being Icelandic and having established a tradition are much harder to define. For this reason, in the 1990s the committee developed working guidelines (see Halldór Ármann Sigurðsson 1993: 8, 18–20; *Vinnulagsreglur* 2015) in which “tradition” is interpreted in terms of census numbers – if there are enough name bearers and/or the name has appeared in the census for long enough, it is regarded as having established a tradition. The longer a name has been in use in Iceland, the fewer current bearers are needed for it to have established a tradition (Halldór Ármann Sigurðsson 1993: 20). This definition of course differs from lay understandings of tradition, which often focus on the ways in which names are chosen and are connected to relationships, notably naming children after relatives (Ólöf Garðarsdóttir 1999) or sometimes following dream visitations by humans or supernatural beings that request a namesake (Heijnen 2005: 132–143). Some names have been rejected as not being consonant with the Icelandic linguistic or onomastic system although the parents reported that the method of choosing the name reflected one of these traditions. Eiríkur Rögnvaldsson states that “lög sem koma í veg fyrir að lítið barn sé nefnt í höfuðið á afa sínum eða ömmu eru ómanneskjuleg. Þau standast ekki. Þau eru ólög” [A law that prevents a small child from being named after its grandfather or grandmother is inhumane. It is invalid. It is an un-law] (2019b; quoted by Jón Steindór Valdimarsson 2019).

Although the reference to a grammatical ending gives the newer law an air of scientific precision, the genitive criterion is very difficult to interpret in linguistic terms. Icelandic genitive endings include -s, -ar, -r, -ur, -a and -u. It is generally phonotactically

possible to join at least one of these to a string that is otherwise compatible with Icelandic phonology. If a name is phonotactically/phonologically difficult to pronounce in Icelandic, it would be precluded under another clause, which specifies that a name “*má ekki brjóta í bága við íslenskt málkerfi*” [must not be inconsistent with the Icelandic linguistic system]. Eiríkur Rögnvaldsson (2016, 2019a) has stated that the genitive criterion is largely meaningless. It has been used to exclude feminine names ending with *-e*, as the main genitive endings for feminine names (*-ar* for most stem types or *-u* in alternation with a nominative *-a*) cannot follow this vowel in Icelandic phonology; nonetheless, numerous such names have been admitted to *mannanafnaskrá* on the basis of tradition (Eiríkur Rögnvaldsson 2019a).

In Icelandic words these endings are associated with particular inflectional classes, which are generally specific to one grammatical gender. The issue becomes less one of whether a name can take a genitive ending than whether it can be assimilated to an existing inflectional class. The wording of the law is unclear. However, the genitive clause makes inflection of names a legally relevant category.

In some decisions regarding new names, the Icelandic name committee has offered suggestions as to how the name may be declined as part of the decision (for instance, in the case of *Hnikarr*, Stjórnarráð 2005; Stjórnarráð 2006) (Baldur Sigurðsson 2008: 33–35). More frequently than the full declension, the genitive form appears in the decision as part of the statement that the name does take an Icelandic genitive ending.

Svavar Sigmundsson (1992: 83–84) views the gender specificity of personal names as a natural consequence of the rich inflectional system of the Icelandic language.

Þegar lögin kveða á um að ekki megi gefa stúlku karlmannsnafn og dreng kvenmannsnafn er það gert til að árétta það sem raunar fer í bága við íslenskt málkerfi. Rík beygingarhefð nafna sker úr um það, en vissara þótti að setja slíkt ákvæði samt sem áður. (Svavar Sigmundsson 1992: 83)

[When the law specifies that a girl cannot be given a man's name or a boy a woman's name, this is done to correct what is inconsistent with the Icelandic linguistic system. The rich tradition of inflecting names determines this, but it was considered safer to set such a stipulation in any event.]

The proposed name *Finngálkn* (a word for a fantastic monster, part human and part animal) was rejected by the personal name committee in 2003. The grounds for its rejection as a first name was the fact that the word is grammatically neuter, in addition to having a meaning with pejorative connotations. It was also rejected as a *millinafn* on the basis of the meaning (Stjórnarráð 2003).

Baldur Sigurðsson (2006) describes the discussion of the proposed name *Apríl*. *April* is used as a girl's name, for instance, in English-speaking countries. The personal name committee rejected six petitions for the feminine name *Apríl* between 1992 and 2006, on the basis that in Icelandic the names of the months are masculine nouns (cf. the word *mánuður* ‘month’ m.). On the seventh consideration, the committee decided that

the model of the foreign name provided a precedent for admitting *Apríl* as a feminine name with a different declension from the name of the month (genitive *-ar* rather than *-s* or no ending) (Stjórnarráð 2006). Baldur (2006) makes a connection between *Apríl* and *Blær*: The committee accepted *Apríl* as feminine in order to avoid a situation in which a masculine noun that had been used as a feminine name became fixed as a masculine name somewhat arbitrarily. He proposes *Apríll* (with *-l* as a masc.sig.nom. ending assimilated to the preceding *l*) as a possible masculine analogue.

A number of other countries have also historically had laws requiring names to be appropriate for the gender of the child. In Sweden this rule was relaxed following a 2008 case in which a man was permitted to take the name *Madeleine* (Brylla 2010). Finland still has a law requiring names to be gender-appropriate (Eduskunta 2017: article 2: “Etunimeksi voidaan hyväksyä vain nimi, joka [...] on vakiintunut samalle sukupuolelle” [As a given name can only be accepted a name that [...] is established for the same sex]), although there are a few names that are permitted for either juridical gender. As the Finnish language has no grammatical gender, the gender of names is not morphologically indicated (apart from suffixes on some borrowed names), but a matter of convention for the particular name. Historically some names have changed gender. The number of names regularly given to both boys and girls decreased from the late 19th to the late 20th century, as national romantic names settled into a conventionalized gender (Kiviniemi 2006: 113–115).

A 2018 bill (Þorsteinn Víglundsson et al. 2018) to liberalize the Icelandic name law would have removed the gender stipulations. The same bill also proposed a possibility of registering a third gender with the national registry, although it later emerged that this was not within the scope of the name law. Although this bill did not pass, the same provision was passed the following year as part of the Gender Autonomy Act.

5. *Blær*: a 15-year battle creates a precedent

On January 31, 2013, the district court of Reykjavík (Héraðsdómur Reykjavíkur) ruled in the case E-721/2012 (Björk Eiðsdóttir on behalf of her underage daughter *Blær* Bjarkardóttir Rúnarsdóttir v. Iceland) that the fifteen-year-old who until that point had been identified simply as *stúlka* ‘girl’ in official documents could officially take the name *Blær*, which she had used unofficially since infancy. *Blær* was awarded 500,000 ISK (around 3,000 EUR) in damages (RÚV 2013a; b). Following the 2013 judgement, *Blær* was listed in *Mannanafnaskrá*, the registry of Icelandic personal names, as both a masculine and a feminine name (Stjórnarráð 2013a).

The *Blær* case was touted as the first time someone had sued the Icelandic government over the name law. Previous challenges had taken other forms, such as complaints to the parliament ombudsperson. *Blær*’s victory in the suit was widely regarded as undermining the authority of the unpopular name law and personal name committee.

This case had a long history. In 1997 Björk had had her baby daughter baptized with the name *Blær*. The pastor contacted her later to say that he had made a mistake and she

needed to submit a petition to the Icelandic personal name committee (*Mannanafnanefnd*), which must approve any name not already found in *Mannanafnaskrá*. When the petition was rejected, Björk wrote to the bishop, the prime minister, and the minister of justice. Björk refused to give her child a different name, so the daughter remained *stúlka* ‘girl’ in official documents.

The reason for the difficulty was that the name *Blær* was listed in *Mannanafnaskrá* as a masculine name. As mentioned above, the Icelandic personal name law (Alþingi 1996: chapter 2 article 5) specified that “Stúlku skal gefa kvenmannsnafn og dreng skal gefa karlmannsnafn” [A girl shall be given a female name and a boy shall be given a male name]. In the annotation to the bill, it is stated explicitly that this means that a name cannot in general be used for both sexes unless there is a tradition of using it that way (Alþingi 1995, cf. Svavar Sigmundsson 1992: 83–84). The previous name law (from 1991) specified even more explicitly “Hvorki má gefa stúlku karlmannsnafn né dreng kvenmannsnafn” [A girl may not be given a man’s name, nor a boy a woman’s name] (article 2) (Guðrún Kvaran & Sigurður Jónsson frá Arnarvatni 1991: 81). Until the Gender Autonomy Act of 2019, a name could only be used for both boys and girls if it had a tradition of being used in that way.

The term tradition (*hefð*) is hard to define precisely. As discussed below, the personal name committee developed working guidelines that based the criteria for “tradition” on historical census numbers. In the case of rare names that were attested for both boys and girls, “tradition” was interpreted so as to fix the gender of the name to that of the majority of historical bearers when there was a substantial asymmetry. Factors such as declension class were also considered. In this way, the law nearly eliminated the possibility of gender-neutral names.

The name *Blær* is homophonous with a masculine noun *blær* ‘light breeze’ and also an unrelated masculine noun *blær* ‘ram’. The first known Icelandic *Blær*, male, was given the name as a second name in the 1920s; as of 1989, the name was borne by five men, in all cases as the second name (Guðrún Kvaran & Sigurður Jónsson frá Arnarvatni 1991: 161 s.v. *Blær*). A female character named *Blær* appears in the 1957 novel *Brekkukotsannáll* (*The Fish Can Sing*) by Nobel laureate Halldór Laxness. This literary representation doubtless increased familiarity with the name.¹ The name may also

¹ The fictional representation in Laxness’ novel could have been used to argue that the feminine name had *menningarhelgi* [cultural protection], a provision included in the law as a potential basis of approval for names that do not fulfill the census criteria. “Nafn telst hafa unnið sér menningarhelgi komi það fyrir í alkunnum ritum, frumsömdum og þýddum, í nafnmynd sem ekki brýtur í bága við íslenskt málkerfi” [A name is regarded as having established cultural protection if it occurs in widely known writings, original or translated, in a form that is not inconsistent with the Icelandic language system] (Guðrún Kvaran 2004).

However, this clause does not appear to have been invoked for *Blær*. Guðrún Kvaran (2011: 21) discusses names from Halldór Laxness’ characters that have come into use in Iceland or increased in popularity on this basis. She mentions *Blær* as a woman’s name but notes that the fact that it was only recognized as a masculine name had prevented a proliferation of women named *Blær* after the one born in 1973.

connote the Anglophone name *Blair(e)*, which is used for both sexes. Nonetheless, the name *Blær* did not become a popular choice: as of 1989, the data point used to create the original *Mannanafnaskrá*, there were five males with the name in Iceland, and only one female (Guðrún Kvaran & Sigurður Jónsson frá Arnarvatni 1991: 161 s.v. *Blær*). The female *Blær*, born in 1973, reported in media that she sometimes received correspondence addressing her with masculine forms (Rúnar Pálmason 2005). The higher number of male bearers (although in this case the overall numbers are small) and the declension and homonyms of the name are reasons the name registry listed it as a masculine name, which was then taken legally to preclude its being registered as feminine.

The name *Blær* is mentioned in discussions of Icelandic names and name law by linguists both in connection with this case and even before the birth of *Blær Bjarkardóttir Rúnarsdóttir*. For instance, Svavar Sigmundsson (1992: 83–84) mentions it as a name of disputed gender:

Upp hafa komið ágreiningsmál um það hvort nafn væri kvenmannsnafn eða karlmannsnafn, t.d. nafnið *Blær*, sem er karlkyns og hafði fyrst verið gefið stúlku en síðan drengjum sem annað nafn. Eftir að lögin tóku gildi er útilokað að það sé bæði karlmanns- og kvenmannsnafn og er það nú eingöngu viðurkennt sem karlmannsnafn. (Svavar Sigmundsson 1992: 83–84)

[Disputes have arisen over whether a name was a woman's or a man's name, for example, the name *Blær*, which is masculine and was first given to a girl but later to boys as a second name. After the law came into effect it is precluded that it could be both a man's and a woman's name and it is now only accepted as a man's name.]

Some of the discussion of the inflection of the name concerned whether such a feminine name should be viewed as compatible with the language system. Margrét Jónsdóttir (2001) considers possible inflection patterns for a stem of this shape and concludes that it is more suited to be a grammatically masculine than a feminine form. Eiríkur Rögnvaldsson (2020b), however, argues that the inflection of the name should be the same, following a masculine paradigm, regardless of the gender of the bearer.

The paradigm for *Blær* as a feminine name listed in *Íslensk stafsetningarorðabók* and *Beygingarlýsing íslensks nútímamáls* (BÍN) (*Blær*, *Blæ*, *Blævi*, *Blævar*) follows the masculine *wa*-stems (whereas the declension given for the masculine name is *Blær*, *Blæ*, *Blæ*, *Blæs*, a standard pattern for *a*-stems. While both masculine and feminine names can take genitive endings *-ar*, no feminine nouns have a genitive ending *-s*). The *v*-augment is taken from the 'ram' word, although the personal name is commonly said to reflect the sense 'breeze'. To the best of my knowledge this paradigm has no direct analogue in feminine names or nouns; it is unique in having different endings in accusative vs. dative singular. It thus creates a new inflectional category. Eiríkur Rögnvaldsson (2020b) further points out that similar nouns such as *snær* m. 'snow' that show *-vi* in the dative in older Icelandic have no dative ending in the modern language apart from fixed expressions such as *snævi þakinn* 'covered with snow'. The

paradigm is hence both anomalous and anachronistic. Guðrún Kvaran (2013) also seems to find it strange, and notes that it is not explained or justified.

The fact that the law refers to genitive endings means that declension becomes a legal issue. The defendant in this case protested that it was unclear how the name was to be declined in the accusative and dative cases. The plaintiff countered that only the nominative and genitive forms had legal status – the accusative and dative were legally irrelevant. Is declension part of a legal name?

6. Broader issues

The case of Blær Bjarkardóttir Rúnarsdóttir brings together a number of issues relating to name law, personal freedom, tradition, inflection/language planning, and gender. There are issues of responsibility and authority in name choice and regulation: family vs. church vs. state. The role of the pastor who baptizes a child seems in ways a vestige of the time when the church kept demographic records (*kirkjubækur*). In some older legends, responsibility is negotiated between the parents and the pastor (Willson 2007: 113–117) and pastors served as gatekeepers, responsible for monitoring name choices among their parishioners. With the creation of the national registry (*Þjóðskrá*) in the 1950s and further with the creation of the personal name committee in 1991, the responsibility shifted to these government agencies, part of general trends of centralization and secularization. In the Blær case it was clear that the pastor had no authority in the matter. The fact that Blær had been baptized with that name was a “mistake” on the part of the pastor and had no legal bearing on the case (*Morgunblaðið* 2002).

There are procedural issues of how to appeal and challenge laws. Both the 1991 and 1996 name laws lack provisions for appealing decisions of the personal name committee. This has led to a variety of strategies for protest and circumvention – e.g. repeatedly submitting the same petition (*Eleanora*, cf. Baldur Sigurðsson 2006), complaining to the parliament ombudsperson and to other authorities (as Blær’s mother did during her early years), and seeking media attention. Suing the minister of the interior was a strategy that actually worked.

Some other successful name suits followed in Blær’s footsteps. In December 2018, a court decision overturned the personal name committee’s judgement regarding the name feminine name *Zoe* (Hæstiréttur 2018, cf. Auður Aðalsteinsdóttir 2018, RÚV 2019). The name had been rejected on the grounds that the letter *z* has not been used in Icelandic generally since 1973; that the sequence *oe* does not appear in Icelandic words; and that a name ending in *e* cannot be declined (Stjórnarráð 2016b). An earlier petition had proposed the spelling *Zoë*, which additionally contains a diacritic-marked character (*ë*) not used in Icelandic (Stjórnarráð 2013b). As *z* does appear in a few proper names in Icelandic, however, the court found the committee’s argument regarding the letter insufficient. Although the court did not take a stance on other aspects of the name, following the verdict the committee added *Zoe* to the name register (Auður

Aðalsteinsdóttir 2018, RÚV 2019). In March 2019, the Reykjavík district court overturned the decision of the personal name committee regarding the use of *Alex* as a girl's name (Freyr Gígja Gunnarsson 2019). Like *Blær*, *Alex* had previously been recognized as a masculine name. Zoe and Alex were four and six respectively when they officially received their names.

In most cases, the name choices that are being disallowed are not those of the bearers themselves but of their parents and guardians. There is tension over the extent to which children belong to the family vs. society vs. state.

Is it responsible parenting to leave your child nameless for 15 years in the name of civil disobedience because the specific name you want is not allowed? The name law mentions a fine of up to 1000 ISK per day for parents or guardians who fail to register a name for their child within six months of birth (Alþingi 1996: article 25). At least in the case of Alex Emma, no such fines were collected (Freyr Gígja Gunnarsson 2019). Does having no name harm the child less than having a different name would have done? The lack of a name in registries causes confusion in dealing with institutions and can lead to difficulties e.g. in obtaining a passport (Kolbeinn Tumi Daðason 2018). Media attention focuses on the plight of the child deprived the right to her own name. However, the name was not originally the child's choice but that of the parent. *Blær* was repeatedly in the public eye, not by her own choice, from her birth until the resolution of the case.

7. Changing society, changing discourse. From tradition to human rights

The *Blær* case was not framed in terms of queer or non-binary gender. At the time of the case, public discussion of gender-neutral names was not prominent. The basic principle that names should be masculine or feminine and correspond to the gender of the bearer did not seem to be questioned in most discourse leading up to the verdict. However, in the few years since, non-binary identities and calls for changes to the Icelandic language to accommodate these have become more noticeable in Icelandic discourse. The name *Blær* has been brought up since by activists as a precedent for gender-neutral names. Questioning the principle of gender-specific names is another way in which the discourse on personal names in Iceland has been linked to broader (international) human rights discourse.

The connection between name law and the right to private life has been made more explicit in Icelandic discourse. The language of article 71 of the Icelandic constitution (Alþingi 1944: Stjórnarskrá), affirming the sanctity of “friðhelgi einkalífs, heimilis og fjölskyldu” [private life, home and family], resembles article 8 of the European Convention on Human Rights, “Right to respect for private and family life” (ECHR: 11). This article of the ECHR has been invoked in several cases involving personal name rights, including the name rights of transgender individuals. Although to date no Icelandic case on personal names has gone before the European Court of Human

Rights, awareness of potential issues was one motivation for liberalizing the policy regarding the names of foreign-born persons and their children (Svavar Sigmundsson 1992: 86).

The discourse of Icelandic language purism has historically often emphasized the language's fragility. Loanwords or indeclinable words are seen as a threat to its essential nature, which is partly defined by opposition to the mainland Scandinavian languages or other Germanic languages – the language's conservatism, relative lack of loan words, and elaborate inflectional system. The fear is that they will “contaminate” the language and disrupt the inflectional system, spreading indeclinability in their wake.

At the same time, Icelandic society is very trendy and social innovations are embraced with epidemic intensity. Over the past few decades, awareness and visibility of sexual and gender minorities has sharply increased. Current trends are also away from linguistic purism, which is associated with the independence movement of the 19th through the mid-twentieth centuries. Linguistic purism does not seem to be a central concern of those visibly active in promoting the rights of gender minorities.

In current discourse about a variety of social issues across the Nordic countries, arguments from human rights are viewed as more important than arguments from tradition (Kühle 2019). If the traditional form of a language is perceived as not fully inclusive, the language has to change. The (collective) right to a language does not entail the right to use the language in a way that is perceived as offensive or harmful to others (as individuals or groups). Jyl Josephson and Þorgerður Einarsdóttir (2016) see Icelandic purism as an obstacle to gender-inclusive language and realization of transpersons' rights. Language rights are viewed more in terms of the right of the individual and the community to use the language and develop it across different spheres (status planning), rather than on details of how the language is spoken (corpus planning).

Purism is often seen in a negative light, as exclusionary, backward, and associated with xenophobia and ideas of “racial” purity. Eiríkur Rögnvaldsson has even expressed the concern that in fact purism or prescriptivism represents a threat to the language: if the norms are too distant from the language use with which people feel at home, they will feel alienated from the language.

Stífar reglur sem vísa í íslenska málstefnu en samræmast ekki jafnréttishugmyndum og stríða gegn réttlætiskennnd fólks geta orðið til þess að ala á neikvæðum viðhorfum fólks til íslenskunnar. (Eiríkur Rögnvaldsson, quoted by Áslaug Árna Sigurbjörnsdóttir 2020)

[Strict rules that make reference to Icelandic language policy but are not compatible with equality and conflict with people's sense of justice may feed people's negative attitudes toward the Icelandic language.]

This reversal of the traditional puristic argument is part of a more recent trend: pointing out that purism may alienate especially young people from the Icelandic language entirely and drive them to use English more.

8. Queering Icelandic name practice

In 2015, the LGBTQ organization Samtökin '78 organized a *hýrýrðasamkeppni* [queer word contest], which generated large numbers of proposals, e.g. for gender-neutral or expressly queer terms for relationships and people, terms for types of gender expression, etc. While most of the neologisms proposed in the contest are short-lived, a few have come into wider circulation. One of the suggestions that emerged from the first competition was adoption of the neuter *-bur* (as a masculine word an archaic word for 'son', from the stem *ber-* 'to bear') as an alternative to *-son* and *-dóttir* in patro- and metronymics (Samtökin '78 2015a, b). In 2019, in conjunction with the law on gender self-determination, *-bur* was officially accepted as an option for persons registered as neither male nor female. They also have the possibility of using the genitive form of a parent's name without an additional suffix.

In 2016, Eiríkur Rögnvaldsson published a comment on a proposed amendment to the name law (Stjórnarráð 2016a). He argued that a legal requirement of gender-specific names cannot be justified on the grounds of protection of the Icelandic language. He brings up the issue of persons whose gender identity is ambiguous or complicated or who regard their gender as a private matter. Eiríkur Rögnvaldsson (2019a) argues that names are largely separate from the rest of the language and indeclinable names are unlikely to “smíta út frá sér” [infect] the rest of the language.

Ég þykist ekki minni áhugamaður en hver annar um varðveislu og verndun íslenskunnar, en ég hef aldrei séð nein rök færð fyrir þessum meintu neikvæðu áhrifum, enda hafa erlend mannanöfn flætt inn í málið alla tíð og gera enn án þess að íslenskan skaðist af því. (Eiríkur Rögnvaldsson 2019b, quoted by Jón Steindór Valdimarsson 2019)

[I consider myself to be as interested as anyone else in the preservation and protection of the Icelandic language, but I have never seen any arguments presented for this supposed negative influence; indeed, foreign names have flowed into the language at all times and continue to do so without the Icelandic language being harmed by this.]

This contrasts with the view of Guðrún Kvaran, who predicts that indeclinability could spread from foreign names to other names and perhaps other parts of the vocabulary (Svensson 2016).

9. Variable gender leads to instability in inflection

It is not only trans* people who have made use of the liberalization. Shortly after the decision, in July 2019, Sigríður Hlynur Helguson Snæbjörnsson adopted the name *Sigríður* as a first name in honor of his grandmother (Snorri Másson 2019a). He had previously petitioned the personal name committee for this name, but had been

rejected on the grounds that it was established as a feminine name (Stjórnarráð 2018). *Sigríður* has historically been one of the most common feminine names in Iceland. It belongs to the *i*-stem class, with accusative and dative forms *Sigríði* and genitive *Sigríðar*. There were discussions of how to decline this name as a man's name. Eiríkur Rögnvaldsson (2020b) proposes maintaining the same inflection as when it is used as a feminine name (acc./dat. *Sigríði*, gen. *Sigríðar*) (Snorri Másson 2019b), but there is also a tendency to omit the *-i* in the accusative. That assimilates the name to a masculine pattern (nom. *-ur*, acc. no ending, dat. *-i*, gen. *-ar*). Apart from one of the options for *Blær* (as mentioned above), no feminine nouns have different forms in the acc. and dat. sg.

When the relationship between grammatical gender and social gender in inflection of names is destabilized, variation is expected. There are some recent loanwords in Icelandic whose grammatical gender is unstable, e.g. *jógúrt*, which can be either feminine or neuter (BÍN). It is not impossible that such instability will in the long term affect larger sections of the vocabulary.

10. Further developments

Starting in 2020, the name committee has approved some petitions for names homophonous with grammatically neuter nouns: *Regn* 'rain' (October 2020, Stjórnarráð 2020a), *Frost* 'frozen weather' (December 2020, Stjórnarráð 2020b), *Kaos* (February 2021, Stjórnarráð 2021a), *Logn* 'calm weather' (April 2021, Stjórnarráð 2021b). Although any citizen is allowed to take any name regardless of gender, name committee decisions still indicate the grammatical gender of the name. Relatively few are grammatically neuter.

In November 2021, the committee approved *Lán* as a feminine name. *Lán* 'loan, reward' is a neuter noun, but the feminine name has a different declension, with the genitive ending *-ar* rather than *-s* and no *-i* in the dative. Þeba Björk Karlsdóttir had submitted a petition after not being allowed to give this name to a mare. The Icelandic horse name committee was established in 2017, and its approval is required in order to register a name in the database WorldFeng (Kristín Ólafsdóttir 2021a). Although the law on gender autonomy applies only to humans, the personal name decision, with associated media attention and public pressure led the Icelandic horse name committee to reconsider its decision and permit the name for the horse after all (Kristín Ólafsdóttir 2021b).

11. Conclusion

Although the personal name law is very unpopular, the bills for significant liberalizations that have been proposed more or less annually since 2015 have so far failed to go through. Rather, liberalization occurs gradually by other means: legislation on other issues (as with LKS), individual lawsuits, and pressure on the personal name committee. The focus of discourse has shifted from the importance of preserving

cultural heritage to individual expression, particularly for persons belonging to vulnerable populations.

References

- Alþingi (1944). Stjórnarskrá lýðveldisins Íslands. <https://www.althingi.is/lagas/nuna/1944033.html> [2022-02-17].
- Alþingi (1952). Ríkisborgararettur (veiting). *Alþingistíðindi* 1952 B: 1058–1113.
- Alþingi (1994). Frumvarp til laga um mannanöfn. <https://www.althingi.is/altext/118/s/0533.html> [2022-02-18].
- Alþingi (1995). 73. mal. Frumvarp til laga um mannanöfn. 1995. 120. loggjafarþing. <http://www.althingi.is/altext/120/s/0073.html> [2022-02-12].
- Alþingi (1996). Lög 45/1996. Lög um mannanöfn. Lagasafn. <https://www.althingi.is/lagas/nuna/1996045.html> [2022-02-04].
- Alþingi (2019). Lög 80/2019. Lög um kynrænt sjálfræði. Lagasafn. <https://www.althingi.is/lagas/nuna/2019080.html> [2022-02-04].
- Auður Aðalsteinsdóttir (2018). Felldi úr gildi úrskurð mannanafnanefndar. RÚV 6 December 2018. <http://www.ruv.is/frett/felldi-ur-gildi-urskurd-mannanafnanefndar> [2022-01-07].
- Áslaug Árna Sigurbjörnsdóttir (2020). Horfa. <https://www.althingi.is/altext/raeda/151/rad20201012T185602.html> [2022-01-28].
- Baldur Jónsson (1991). Ný lög um mannanöfn. *Málfregnir* 5:1, p. 2.
- Baldur Sigurðsson (2006). Skuggi Eleonoru og kynferði Aprílar. In: *Lesið í hljóði fyrir Kristján Árnason sextugan 26. desember 2006*. Reykjavík: Menningar- og minningarsjóður Mette Magnussen, pp. 26–30.
- Baldur Sigurðsson (2008). Fornar rætur fordildar í íslenskum mannanöfnum. In: *Orð tekin saman handa Veturlíða G. Óskarssyni fimmtugum 25. mars 2008*. Reykjavík: Rómanaútgáfan, pp. 31–36.
- BÍN = Beygingarlýsing íslensks nútímamáls. Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum. <https://bin.arnastofnun.is/>.
- Brylla, Eva (2010). Han får heta Madeleine. En dom i Regeringsrätten. *Studia anthroponymica Scandinavica* 28, pp. 151–154.
- Deutschplus. Personennamen. <https://www.deutschplus.net/pages/Personennamen> [2021-12-26].
- ECHR = European convention on human rights. https://www.echr.coe.int/documents/convention_eng.pdf
- Eduskunta (2017). Etu- ja sukunimilaki 19.12.2017/946. Finlex. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2017/20170946> [2021-03-28].
- Eiríkur Rögnvaldsson (2016). Um breytingar á mannanafnalöggjöf. [Blog post.] <https://notendur.hi.is/eirikur/nafnafrumvarp.htm> [2016-07-22].

- Eiríkur Rögnvaldsson (2019a). Mannanafnalög og íslensk málstefna. [Blog post.] <https://uni.hi.is/eirikur/2019/10/17/mannanafnalog-og-islensk-malstefna/> [2022-03-07].
- Eiríkur Rögnvaldsson (2019b). [Facebook post 19 June 2019] (quoted by Jón Steindór Valdimarsson 2019).
- Eiríkur Rögnvaldsson (2020a). Beyging kvenmannsnafna. [Blog post.] <https://uni.hi.is/eirikur/2020/11/11/beyging-kvenmannsnafna/>.
- Eiríkur Rögnvaldsson (2020b). Blær. [Blog post.] <https://uni.hi.is/eirikur/2020/11/10/blaer/> [2021-12-20].
- Eyrún Valsdóttir & Málfríður Gylfadóttir (2007). Fjölmíðlar ala á gremjunni. Viðtal við Guðrúnu Kvaran um nýlegt frumvarp um mannanöfn og framtíð mannanafnanefndar. *Mímir* 51, pp. 81–86.
- Freyr Gígja Gunnarsson (2019). Lagði íslenska ríkið og má heita Alex Emma. RÚV 15 March 2019. <https://www.ruv.is/frett/lagdi-islenska-rikid-og-ma-heita-alex-emma> [2022-02-15].
- Friðrik Magnússon (1984). Ein lítil beygingarending. *Mímir* 23:1, pp. 33–43.
- Guðrún Kvaran (2002). Hvernig stendur á því að við segjum Sigurðardóttir en Sigurðsson, þ.e. höfum tvær mismunandi eignarfallsendingar? Vísindavefurinn 24 June 2002. <https://www.visindavefur.is/svar.php?id=2521> [2021-12-22].
- Guðrún Kvaran (2004). Lög um mannanöfn og áhrif þeirra á nafnaforðann. <https://arnastofnun.is/en/node/2573> [2022-03-30]
- Guðrún Kvaran (2011). *Nöfn Íslendinga*. 2. útg. Reykjavík: Forlagið.
- Guðrún Kvaran (2013). Hvort er Blær kvenmanns- eða karlmannsnafn? Vísindavefurinn 28 February 2013. <https://www.visindavefur.is/svar.php?id=5187>. [2021-12-22].
- Guðrún Kvaran & Sigurður Jónsson frá Arnarvatni (1991). *Nöfn Íslendinga*. Reykjavík: Heimskringla.
- Halldór Ármann Sigurðsson (1993). Heimil nöfn og óheimil. Um 2. grein mannanafnalaganna. *Íslenskt mál og almenn málfræði* 15, pp. 7–34.
- Halldór Kiljan Laxness (1957). *Brekkukotsannáll*. Reykjavík: Helgafell.
- Heijnen, Adrienne (2005). *Dream sharing in Iceland*. Ph.D. dissertation, University of Århus.
- Hæstiréttur (2018). Mál nr. 857/2017 Ónefnd dóttir Rutar Helgadóttur og Jóhanns Ögra Elvarssonar (Haukur Örn Birgisson lögmaður, Arnar Kormákur Friðriksson lögmaður 3. prófmál) gegn íslenska ríkinu (Einar Karl Hallvarðsson lögmaður) 6.12.2018. <https://www.haestirettur.is/domar/domur/?id=c406c42d-8170-41db-9f05-bd4f8c75fc5e> [2022-01-28].
- Íslensk málnefnd (2016). Ritreglur Íslenskrar málnefndar. <http://islenskan.is/images/ritreglur-IM-2016.pdf> [2022-03-07]
- Íslensk stafsetningarorðabók. <https://stafsetning.arnastofnun.is/> [2022-09-01]

- Josephson, Jyl & Þorgerður Einarsdóttir (2016). Language purism and gender. Icelandic trans* activists and the Icelandic linguistic gender binary. *Transgender studies quarterly* 3:3–4, pp. 376–387.
- Jón Steindór Valdimarsson (2019). Horfa. <https://www.althingi.is/altext/raeda/149/rad20190619T225741.html> [2022-01-27]
- Kielitoimisto (2015). Nimien taivutus: etunimet. Kotimaisten kielten keskus. <http://www.kielitoimistonohjepankki.fi/ohje/188> [2021-12-20].
- Kiviniemi, Eero (2006). *Suomalaisten etunimet*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kolbeinn Tumi Daðason (2018). Sex ára stúlka skráð punktur í þjóðskrá. *Vísir* 14 October 2018. <https://www.visir.is/g/2018181019624> [2022-01-05].
- Kristín Ólafsdóttir (2021a). Fær sjálf að taka upp nafnið Lán en hryssan ekki. *Vísir* 21 November 2021. <https://www.visir.is/g/20212188012d> [2022-01-05].
- Kristín Ólafsdóttir (2021b). Hryssan fær að heita Lán eftir allt saman. *Vísir* 30 November 2021. <https://www.visir.is/g/20212190047d> [2022-01-05].
- Kühle, Lene (2019). Judicialisation of Religion? New perspectives on law and religion. Lecture given at Åbo akademi, 25 October 2019.
- Mannanafnaskrá. <https://island.is/leit-i-mannanafnaskra> [2023-03-19].
- Margrét Jónsdóttir (2001). Karlmannsnafn eða kvenmannsnafn? Um nafnið *Blær*. *Íslenskt mál* 23, pp. 191–201.
- Morgunblaðið* (2002). Nöfn geta ekki verið bæði karl- og kvenkyns. *Morgunblaðið* 3 July 2002. <https://www.mbl.is/greinasafn/grein/676865/> [2022-01-07].
- Ólöf Garðarsdóttir (1999) Naming practices and the importance of kinship networks in early nineteenth-century Iceland. *History of the family* 4:3, pp. 297–314.
- Rúnar Pálmason (2005). Fær stundum tölvupóst sem byrjar á "Sæll Blær". *Morgunblaðið* 31 March 2005. https://www.mbl.is/greinasafn/grein/1009317/?item_num=26&dags=2005-03-31 [2022-01-07].
- RÚV (2013a). Blær vann mál sitt gegn ríkinu. 2013. RÚV 31 January 2013. <https://www.ruv.is/frett/blaer-vann-mal-sitt-gegn-rikinu> [2022-01-07].
- RÚV (2013b). Réttur Blævar ríkari en samfélagshagsmunir. RÚV 31 January 2013. <https://www.ruv.is/frett/rettur-blaevar-rikari-en-samfelagshagsmunir> [2022-02-08]
- RÚV (2019). 3 ára baráttu fyrir nafninu Zoe lauk með sigri. RÚV 4 March 2019. <https://www.ruv.is/frett/3-ara-barattu-fyrir-nafninu-zoe-lauk-med-sigri> [2022-01-28].
- Samtökin '78 (2015a). Burið mitt er vífguma - hýryrði 2015. <http://www.samtokin78.is/frettir/nyjar-frettir/5908-buridh-mitt-er-vifguma-hyryrdhi-2015> [2016-07-22].
- Samtökin '78 (2015b). Hýryrði 2015. <http://www.samtokin78.is/frettir/nyjar-frettir/5851-hyryrdhi-2015-nyyrdhasamkeppni-samtakanna-78>.

- Snorri Másson (2019a). Hann heitir Sigríður Hlynur! *Morgunblaðið* 10 July 2019. https://www.mbl.is/frettir/innlent/2019/07/10/hann_heitir_sigridur_hlynur/ [2022-03-07]
- Snorri Másson (2019b). Leggur til óbreytta beygingu Sigríðar. *Morgunblaðið* 10 July 2019. https://www.mbl.is/frettir/innlent/2019/07/10/leggur_til_obreytta_beygingu_sigridar/.
- Stjórnarráð (2003). Mannanafnanefnd. Úrskurðir 26. febrúar 2003. <https://www.stjornarradid.is/efst-a-baugi/frettir/stok-frett/2003/02/26/Mannanafnanefnd-urskurdir-26-februar-2003/> [2022-01-08].
- Stjórnarráð (2005). Mál nr 101/2005. Eiginnafr: Hnikarr. <https://www.stjornarradid.is/efst-a-baugi/frettir/stok-frett/2005/12/02/Mannanafnanefnd-urskurdir-31-oktober-2005/> [2022-03-06].
- Stjórnarráð (2006). Mannanafnanefnd. Úrskurðir 4. mars 2006. <https://www.stjornarradid.is/default.aspx?pageid=0e3c47f7-5369-11e8-9428-005056bc4d74&newsid=3cd7f07c-600f-11e8-942c-005056bc530c&cname=Mannafnanefnd&cid=e219adf8-4214-11e7-941a-005056bc530c> [2022-02-17].
- Stjórnarráð (2013a). Mál nr. 17/2013. Úrskurður 22. mars 2013. <https://www.stjornarradid.is/default.aspx?pageid=0e3c47f7-5369-11e8-9428-005056bc4d74&newsid=fa58630b-6024-11e8-942c-005056bc530c&cname=Mannafnanefnd&cid=e219adf8-4214-11e7-941a-005056bc530c> [2022-02-16].
- Stjórnarráð (2013b). Mál nr. 65/2013. Úrskurður 29. nóvember 2013. <https://www.stjornarradid.is/default.aspx?pageid=0e3c47f7-5369-11e8-9428-005056bc4d74&newsid=9a70c51f-6026-11e8-942c-005056bc530c&cname=Mannafnanefnd&cid=e219adf8-4214-11e7-941a-005056bc530c> [2022-02-16].
- Stjórnarráð (2016a). Drög að frumvarpi til laga um breytingar á lögum um þjóðskrá og almannaskráningu, nr. 54/1962, með síðari breytingum. 1 June 2016. https://www.stjornarradid.is/media/innanrikisraduneyti-media/media/frettir-2016/Mannafn-_drog-010616.pdf [2022-09-19].
- Stjórnarráð (2016b). Mál nr. 86/2015. Eiginnafr: Zoe. <https://www.stjornarradid.is/efst-a-baugi/frettir/stok-frett/2016/01/22/Mal-nr.-86-2015-Urskurdir-8.-januar-2016/> [2022-03-06].
- Stjórnarráð (2018). Mál nr. 32/2018. Úrskurður 22. maí 2018. <https://www.stjornarradid.is/default.aspx?pageid=0e3c47f7-5369-11e8-9428-005056bc4d74&newsid=b5c77d85-658b-11e8-9429-005056bc4d74&cname=Mannafnanefnd&cid=e219adf8-4214-11e7-941a-005056bc530c> [2022-02-16].
- Stjórnarráð (2020a). Mál nr. 93/2020. Úrskurður 19. október 2020. <https://www.stjornarradid.is/gogn/urskurdir-og-alit-/stakur-urskurdir/?newsid=97592b41-392e-11eb-8129-005056bc8c60&cname=Mannafnanefnd&cid=e219adf8-4214-11e7-941a-005056bc530c> [2022-03-30].
- Stjórnarráð (2020b). Mál nr. 111/2020. Úrskurður 29. desember 2020. <https://www.stjornarradid.is/gogn/urskurdir-og-alit-/stakur-urskurdir/?newsid=bc6cb86b-5580-11eb-812c-005056bc8c60&cname=Mannafnanefnd&cid=e219adf8-4214-11e7-941a-005056bc530c> [2022-03-30].

- Stjórnarráð (2021a). Mál nr. 6/2021. Úrskurður 24. febrúar 2021. <https://www.stjornarradid.is/gogn/urskurdir-og-alit-/stakur-urskurdur/?newsid=5183d54c-7b4a-11eb-8131-005056bc8c60&cname=Mannanafnanefnd&cid=e219adf8-4214-11e7-941a-005056bc530c> [2022-03-30].
- Stjórnarráð (2021b). Mál nr. 46/2021. Úrskurður 21. apríl 2021. <https://www.stjornarradid.is/gogn/urskurdir-og-alit-/stakur-urskurdur/?newsid=dd598d97-a8f4-11eb-8137-005056bc8c60&cname=Mannanafnanefnd&cid=e219adf8-4214-11e7-941a-005056bc530c> [2022-03-30].
- Svavar Sigmundsson (1992). Ný lög um íslensk mannanöfn. *Studia anthroponymica Scandinavica* 10, pp. 81–90.
- Svensson, Anders (2016). Professor: Förslag till ny namnlag hotar isländskan. *Språktidningen* 17 June 2016. <http://spraktidningen.se/blogg/professor-forslag-till-ny-namnlag-hotar-islandskan> [2016-07-23].
- Vinnulagsreglur Mannanafnanefndar (2015). https://www.island.is/media/pdf-skjol-a-island.is-2014/vinnulagsreglur_mannanafnanefndar.pdf [2017-06-09].
- Willson, Kendra (2002). Political inflections: Grammar and the Icelandic surname debate. In: Andrew R. Linn & Nicola McLelland (eds.), *Standardization: Studies from the Germanic languages*. Current Issues in Linguistic Theory, 235. Amsterdam: Benjamins, pp. 135–152.
- Willson, Kendra (2007). *Icelandic nicknames*. Ph.D. dissertation, University of California, Berkeley.
- Þorsteinn Víglundsson et al. (2018). Frumvarp til laga um mannanöfn 2017–2018. <https://www.althingi.is/altext/148/s/0150.html> [2022-02-04].

Kendra Willson

University of Turku

kendra.willson@utu.fi

Vad säger väl ett namn? Reflektioner kring teorin om markerade namn utifrån exemplet etniska konnotationer till förnamn

Emilia Aldrin

Abstract

What does a name tell? Reflections on the theory of marked names based on the example of ethnic connotations to first names

People and culture can move across borders bringing personal names across traditional linguistic boundaries. This process has changed and enriched the use of personal names throughout history – and continues to do so in our time. However, names can also lead to name based ethnic discrimination. This article discusses ethnic connotations to first names in Sweden that were originally imported from other languages, some quite recently, others centuries ago. A survey was conducted to investigate factors that potentially influence people's ethnic connotations to first names: a) structural properties deviating from the main Swedish norm, b) how frequently the name occurs in Sweden, and c) how long the name has been established in Sweden. Furthermore, the article uses the results to discuss and problematize the concept of “marked” and “unmarked” names.

Keywords:

markedness, marked names, ethnicity, first names, connotations

Nyckelord:

markering, markerade namn, etnicitet, förnamn, konnotationer

1. Inledning

När människor och kulturer rör sig över nationsgränser och språkliga gränser följer personnamnen med. Genom historien har detta medfört att inhemskt namnskick har förändrats och berikats – och med den ökade globaliseringen och migrationen fortsätter denna process i samtiden. Samtidigt visar forskning att människor bemöts på varierande sätt utifrån namnets etniska konnotationer, exempelvis i ansökningar om jobb och bostäder (se t.ex. Bursell 2014, Carlsson & Eriksson 2014) samt under skoltiden (Aldrin 2017, Nick 2017). Trots detta saknas det studier som systematiskt identifierar vilka faktorer hos förnamn som kan leda till att människor upplever dem som etniskt markerade och därför kan riskera leda till namnbaserad etnisk diskriminering. Ett av målen med den här artikeln är att bidra till att fylla denna forskningslucka. Jag kommer att diskutera ett litet urval förnamn som finns i Sverige

och undersöka vilka konnotationer till etnicitet de aktuella namnen ger utifrån en genomförd enkätundersökning. De frågeställningar jag vill undersöka avseende detta är:

- I vilken mån påverkas människors uppfattning om ett förnamns etniska konnotationer av faktorerna: a) i vilken mån namnstrukturen avviker från majoritetsspråkets, b) om namnet är välbekant eller mycket ovanligt och c) hur länge namnet funnits i landet?
- I vilken mån skiljer sig uppfattningen om förnamns etniska konnotationer mellan olika åldersgrupper? Finns tecken på att namns etniska konnotationer förändras över tid?

Det finns dock ytterligare ett syfte med artikeln. Med utgångspunkt i de empiriska resultaten från enkätundersökningen ämnar jag också föra en diskussion om begreppsparet markerade/omarkerade namn och mer specifikt problematisera användningen av begreppet etniskt markerade namn. Här undersöker jag följande frågeställning:

- Vilka implikationer ger enkätresultaten för användningen av begreppen etniskt markerade respektive omarkerade namn?

Artikeln inleds med en genomgång av teorin om språklig markering och hur begreppen markerat/omarkerat har använts på olika sätt inom olika delar av språkvetenskapen, för att sedan fokusera på begreppet markerade namn och dess användning inom namnforskningen. Därefter introduceras den genomförda enkätundersökningen och vilka resultat denna gett. Slutligen knyts teori och empiri samman i en avslutande diskussion om hur begreppen markerade/omarkerade namn kan eller bör användas framgent.

2. Bakgrund

2.1 Teorin om språklig markering

Begreppen markerat och omarkerat språk ingår idag i många språkvetares vardagsspråk (Andersen 2001), men det finns en lång historia bakom dessa begrepp där de har använts på olika sätt i olika delar av språkvetenskapen. För att förstå hur begreppen kan användas inom socioonomastiken behöver vi därför börja med att höja blicken. Utgångspunkten för ett resonemang om språklig markering är en form av dualistiskt tänkande (Danesi 2009) där man betraktar världen som organiserad runt binära värden (såsom "ying" och "yang" eller "vi" och "dom"). Inom språkvetenskapen har det dualistiska tänkandet satt tydlig prägel inom det strukturalistiska paradigmet, inte minst genom Saussure's begrepp "difference", men också genom begreppsparet markerat/omarkerat språk.

Teorin om språklig markering introducerades inom Pragskolan på 1920- och 30-talen av forskarna Roman Jakobson och Nikolai Trubetzkoy och redan från början förekom flera parallella definitioner av begreppen (Andrews 1990: 13). Både Jakobson och

Trubetzkoy såg språklig markering som ett slags motsatsförhållande (mellan det markerade och det omarkerade), men de definierade det på olika sätt. Trubetzkoy utgick från en fonologisk kontext och analyserade rent form-baserade motsättningar (se t.ex. Trubetzkoy 1931). För honom fanns det inte någon strikt binär motsättning mellan markerat och omarkerat, utan tre typer av glidande motsättningar: a) två entiteter är identiska med undantag för en viss "markering" som det ena innehar och det andra saknar (så kallad privativ motsättning, vilket gäller exempelvis för konsonanterna *b* och *p* som enbart åtskiljs genom att den ena är tonande), b) två entiteter har olika grader av en viss egenskap (så kallad gradvis motsättning såsom den fonetiska skillnaden mellan främre och bakre vokaler) och c) två entiteter har båda varsin "markering" som det andra saknar (så kallad ekvipollent motsättning såsom den fonetiska skillnaden mellan en klusil och en frikativa). Jakobsons definition däremot (se t.ex. Jakobson 1953), utgick från ett strikt binärt motsatsförhållande mellan markerat och omarkerat. Han utgick till en början från ett morfologiskt/semantiskt perspektiv, men utvecklade senare teorin i flera omgångar med anspråk på en universell modell (Jakobson & Pomorska 1990). Jakobson menade att ett markerat uttryck gör ett påstående om en viss egenskap, medan ett omarkerat uttryck kan vara av två slag: antingen påstås inget alls om sagda egenskap (såsom i exemplet *lärare-elev*) eller så påstås motsatsen till sagda egenskap (såsom i exemplet *varm-kall*).

Andersen (2001) är en av de forskare som senare har utvecklat resonemanget kring relationen mellan språkligt markerat och omarkerat ur ett semantiskt perspektiv. Han visar att det man talar om som semantiska motsatser i praktiken ofta snarare fungerar som motpoler där det finns flera mellanformer (jfr exemplet *gift-ogift* där det i verkliga livet också finns änkor, skenäktenskap, sårbos osv). Detta kan liknas vid Greimas resonemang kring "den semantiska fyrkanten" (se t.ex. Greimas 1987) som är ett annat sätt att förklara mer komplexa motsatsförhållanden än de rent binära. Greimas argumenterar för att ett språkligt uttryck (såsom *rik*) endast kan förstås om det sätts i relation till såväl sin motsats (*fattig*) som sin motpol (*icke-rik*). Eftersom det är möjligt att inte vara rik utan att nödvändigtvis vara fattig är motsatsförhållandet här mer komplext.

Begreppsparet markerat/omarkerat är ofta relaterat till situationsspecifika förväntningar som gör att ena delen av motsatsparet uppfattas som "default" (omarkerat). Relationen mellan motpoler är inte heller alltid nödvändigtvis symmetrisk utan kan också vara asymmetrisk. Andersen (2001: 43) beskriver detta som att motpolsförhållandet har en riktning så att en av polerna uppfattas som överordnad den andra, vilket bland annat kan ta sig uttryck i att den ena polen i vissa situationer kan representera även den motsatta polen (såsom *lärare-lärling* där bara det förstnämnda ordet kan representera både kvinnor och män).

Flera forskare har noterat att markerat respektive omarkerat språk kan kännetecknas av specifika karaktäristika. Greenberg (1977: 53) menade att markerade och omarkerade grammatiska former ofta har olika frekvens (omarkerade former är normalt vanligare) och omfång (markerade former innehåller ofta fler morfem).

Jakobson menade att markerade uttryck ofta tillgängliggör mer precis, specifik och ytterligare betydelse än omarkerade uttryck (se t.ex. Jakobson & Pomorska 1990). Det har dock också framförts att sådana karaktäristika inte ska misstas för universella lagar, eftersom de bara gäller inom specifika kontexter, och att de därför inte bör användas som kriterier för att identifiera markerade uttryck i en analysprocess (Andrews 1990: 18; 136ff). Det är viktigt att hålla isär korrelation (mellan markerade uttryck som kan, men inte måste, uppvisa vissa egenskaper) och kausalitet (mellan den språkliga markeringen och sagda egenskaper, eller vice versa) (Andersen 2001: 47–51).

Inom den interaktionella lingvistik har begreppet språklig markering använts på ett specifikt sätt. Både Schlegoff (1996: 450–451) och Levinson (2000) använder begreppet för att syfta på språkliga uttryck som används på ett ovanligt sätt i den aktuella situationen och antyder att talaren vill uppnå ett specifikt mål med detta varför det bör uppmärksammas och analyseras. Levinson (2000: 6; 137) beskriver det som att omarkerade konstruktioner kännetecknas av enkelhet och snabbhet i produktionen, vilket signalerar en form av ”business as usual” och att samtalet löper på som väntat, medan markerade konstruktioner kännetecknas av morfologisk komplexitet eller ovanliga uttrycksformer, vilket kan signalera att antingen samtalssituationen eller det som beskrivs i samtalet är ovanligt eller förknippas med specifika ytterligare betydelser. Här menar man alltså tvärtemot Andrews (1990) att den språkliga formen kan användas som utgångspunkt för att identifiera markerade uttryck och att det i en samtalskontext ofta finns ett samband mellan markerad form och markerad betydelse.

Teorin om språklig markering har mött en hel del kritik under åren. För det första rör det sig om vissa invecklade logisk-semantiska problem som kan uppfattas i begreppsparet markerat/omarkerat (se t.ex. Anderson 2001: 38–41 för en sammanfattning). För det andra har flera forskare noterat att begreppen tycks kunna användas för flera olika fenomen som i själva verket är separata och oberoende av varandra (Haspelmath 2006 urskiljer exempelvis inte mindre än 12 olika användningssätt), vilket hänger samman med risken för sammanblandning mellan språklig markering som sådan och dess karaktäristika som nämndes ovan. Förespråkare av teorin om språklig markering som Andrews (1990: 27) menar dock att dessa problem går att undkomma genom att inte bara knyta diverse språkliga kategorier till begreppen markerat/omarkerat utan också tydligt urskilja *ur vilket hänseende* och *i relation till vad* den språkliga markeringen uppstår. En tredje typ av kritik har framförts av forskare inom post-strukturalismen som menar att språklig markering i sig konstituerar och befäster sociala ojämlikheter vilket skulle tala mot ett användande av teorin, men det kan också ses som en missuppfattning av begreppet, vilket påpekats av Danesi (2009). Enligt Danesi (2009: 27–29) är det nämligen just valet av endera polen i ett motsatspar som omarkerat i ett visst sammanhang som tydliggör att markering är ett kulturellt (och inte absolut) fenomen och teorin är därför användbar som verktyg för att ”diagnosticera” sociala ojämlikheter.

2.2 Begreppet markerade namn

Resonemang om markerat och omarkerat har också använts inom namnforskningen. Den första som närmar sig detta i nordisk kontext är troligen Alhaug (1985: 43) som använder begreppet ”markörnamn” för namn som ”statistik skil seg markant ut”. Utgångspunkten för markering är således frekvens, här inom ett geografiskt område och i en senare publikation även inom en tidsperiod (Alhaug 2011a: 219). Däremot tycks begreppet inte göra anspråk på att beskriva människors upplevelse av namnen ifråga. Även Wetås (2008: 39–40) behandlar markering som en fråga om frekvens snarare än semiotik i sin undersökning av förändrade grammatiska böjningsstrukturer i norska egennamn.

Den första namnforskare som talar om etniskt markerade namn är Frändén (2010) som också för fram ett i hög grad semiotiskt perspektiv med fokus på hur namn uppfattas i ett kommunikativt sammanhang. Här definieras ett namn som markerat om det ”i något avseende sticker ut” (Frändén 2010: 93). En likartad definition har använts av Aldrin (2011) som förtydligar att markerade namn kan vara ”namn som genom sin form, funktion eller betydelse skiljer ut sig på ett uppseendeväckande sätt från övriga namn i en viss kontext” (Aldrin 2011: 52). Frändén (2010) studerar mer specifikt samiskt markerade namn, vilket definieras som ”alla namn som väcker samiska associationer i relativt vida kretsar, oavsett vilket språk det är bildat på” (Frändén 2010: 45). Frändén framhäver att ett och samma namn kan vara omarkerat i ett sammanhang och markerat i ett annat, vilket skapar en kontextbundenhet (utifrån exempelvis tidsperioden, landet, den sociala gruppen och namnbärarens ålder, se Frändén 2010: 93). Vidare framhävs hos Frändén betydelsen av perspektiv och erfarenheter. Olika personer som ställs inför samma kontext kan ha olika uppfattningar om huruvida ett enskilt namn är markerat eller omarkerat, beroende på deras kunskaper och erfarenheter om såväl den aktuella kontexten som det specifika namnets språkliga och kulturella tillhörighet och associationer (Frändén 2010: 98). Frändéns förhållningssätt till markering har likheter med hur begreppsparet markerat/omarkerat har använts på ett situerat sätt inom interaktionell lingvistik (se föregående avsnitt). Till skillnad från samtalsturer vars betydelsebärande element är i mycket hög grad situerade i stunden bär människor däremot med sig samma personnamn i många olika situationer, vilket möjligen kan medföra att den upplevda markeringen hos ett personnamn kan bli något mer stabil.

Inom den internationella namnforskningen tycks begreppet ”marked names” inte ha använts i någon större utsträckning och där det använts har det sällan definierats (se t.ex. Chen 2008, Nick 2017). Ett undantag är Iwan Indrawan (2012) som studerar markerade namn bland studenter på Bali. Här definieras markerade namn som “names that are distinctive when compared with the common ones in the society. They are more noticeable in their context” (Iwan Indrawan 2012: 2). Något längre resonemang kring begreppet finns dock inte.

Trots att begreppet "markerade namn" har använts i onomastiska studier har det hittills saknats empiriska undersökningar av hur människor upplever fenomenet. Visserligen har det framkommit enskilda iakttagelser om individers uppfattning om personnamn med starka konnotationer till etnicitet i intervjuer (se t.ex. Frändén 2013) liksom i medier och digitala forum (se t.ex. Hagström 2006). Det finns också indirekta belägg för existensen av markerade namn inom den omfattande forskningen om etnisk diskriminering där man genom olika typer av experiment har kunnat påvisa att personer bemöts på varierande sätt utifrån namnets etniska konnotationer, exempelvis i ansökningar om jobb och bostäder både nationellt och internationellt (se t.ex. Bursell 2014, Carlsson & Eriksson 2014, Nick 2017). Här används dock sällan begreppet etniskt markerade namn, utan istället talar man om namnbaserade stereotyper. Detta innebär att det saknas studier som försöker identifiera vilka faktorer hos förnamn som kan upplevas som etniskt markerade och skulle kunna leda till namnbaserad etnisk diskriminering, vilket är ett av syftena med den här artikeln. Utifrån de empiriska resultaten kommer jag att återvända till definitionen av begreppen markerade/ommarkerade namn i slutet av artikeln.

3. Metod och material

3.1 Enkät om etniska konnotationer till förnamn

För att undersöka om människor uppfattar vissa namn som markerade avseende etnicitet och vilka faktorer som i så fall påverkar uppfattningen genomfördes en enkätundersökning. Den distribuerades under 2019 och 2020 med tre primära målgrupper: högskolestudenter, vuxna med akademisk examen och pensionärer med akademisk examen. De valda målgrupperna möjliggör jämförelser utifrån ålder som kan indikera eventuella förändringar över tid (genom en så kallad "apparent time study", se t.ex. Sundgren 2013: 95). Samtidigt är den sociala bakgrunden relativt likartad genom samtliga målgruppers erfarenhet av utbildning på högskolenivå. Uppfattningen om namns etniska markering kan också antas variera mellan olika sociala grupper, men det fokuseras alltså inte här.

I enkäten fick deltagarna bedöma ett antal förnamn samt svara på några bakgrundsfrågor om kön, ålder, utbildning och språk som talas i hemmet. Deltagarnas etnicitet har inte efterfrågats för att undvika etiska dilemman kring detta. Jag som forskare har inte kunnat identifiera enskilda deltagare utifrån enkätsvaren. För varje namn som presenterades fick deltagarna fundera över frågan "Vem ser du framför dig som bärare av följande namn?" och kunde här välja mellan tre fasta svarsalternativ: "person med svensk etnicitet", "person med annan etnicitet" och "bådadera". Etnicitetsbegreppet definierades inte tydligt i enkäten, i syfte att också kunna belysa hur detta begrepp tolkas i relation till namnen, vilket blir särskilt intressant när det gäller namn som kan förknippas med minoritetsgrupper i Sverige. Samtidigt innebär detta att deltagares olika definitioner av begreppet kan påverka variationen i svaren. Enkätens design innebär vidare att det främst är informanternas medvetna

uppfattningar om förnamns koppling till etnicitet som studeras. Vare sig omedvetna attityder eller hur namnens etniska konnotationer får konsekvenser i konkreta situationer låter sig studeras med denna metod, men det har å andra sidan beforskats i större utsträckning tidigare (se referenser i inledningsavsnittet ovan). Genom att i inledningen till enkäten uppmana deltagarna till att ange det första svar de kom att tänka på och inte reflektera för länge över varje namn är förhoppningen ändå att kunna fånga intuitiva konnotationer till namnen. Eftersom det rör sig om en form av självrapportering och ämnet skulle kunna uppfattas som ideologiskt känsligt går det dock inte att utesluta att en del informanter kan ha angett svar som man uppfattar som 'förväntade' eller 'politiskt korrekta' i sammanhanget.

Enkäten distribuerades som en webbenkät vilken länkades i sociala medier (mitt eget och några äldre bekantas privata Facebook-konton, liksom på det officiella kontot för en språkvetenskaplig kandidatutbildning vid Högskolan i Halmstad) och i mejlutskick (till studenter på samma utbildning) med uppmaningen att dela länken vidare. En liten grupp studenter erbjöds också möjlighet att besvara enkäten i pappersformat efter en kurs i namnforskning som gick våren 2020. Insamlingsmetoden kan därför beskrivas som en snöbollsmetod (Trost 2007: 32) som är ett icke-slumpmässigt urval. Totalt deltog 155 personer i enkäten. Högskolestudenterna var 42 personer, varav endast åtta män och endast två flerspråkiga (personer som uppgett att deras familj talar något annat/ytterligare språk än svenska i hemmet). De flesta studenterna var i åldern upp till 24 år eller 25–44 år, men det fanns också enstaka studenter som var äldre. Pensionärerna (personer över 64 år) var 41 personer, varav sju män och två flerspråkiga. Den tredje målgruppen, vuxna under 65 år med avslutad akademisk examen, blev den absolut största deltagargruppen med 72 personer, varav 14 flerspråkiga. Majoriteten var i åldern 25–44 år (40 kvinnor och 8 män), medan en mindre grupp var i åldern 45–64 år (21 kvinnor och 3 män). I samtliga åldersgrupper är således kvinnor överrepresenterade liksom enspråkiga personer som enbart talar svenska i hemmet. Mot denna bakgrund ska studiens resultat i första hand ses som en bild av uppfattningen hos enspråkiga kvinnor med erfarenhet av akademisk utbildning. Den goda åldersspridningen möjliggör en jämförelse utifrån ålder, men det finns tyvärr för få deltagare för att kunna dra slutsatser kring betydelsen av flerspråkighet och kön. Flerspråkiga och manliga informanters svar ingår dock i resultatsammanställningen.

3.2 De undersökta förnamnen

De förnamn som valdes ut för att ingå i undersökningen är 12 kvinnonamn och 12 mansnamn hämtade ur läromedel för svensk grundskola med utgivningsår under 2010-talet som ingår i en annan pågående studie om etnisk representation och mångfald (se Aldrin 2020). Tanken är att resultaten ska kunna användas för att underlätta kategoriseringen av namns etniska konnotationer på saklig grund i representationsstudier, samtidigt som resultaten också ska kunna användas som stöd för den föreliggande diskussionen om faktorer som påverkar människors uppfattning om

etnicitet och begreppet etniskt markerade namn. Följande namn ingick i enkäten (här i bokstavsordning):

Mansnamn	Kvinnonamn
<i>Ali</i>	<i>Adina</i>
<i>Arman</i>	<i>Amira</i>
<i>Aston</i>	<i>Antonia</i>
<i>Erko</i>	<i>Hertha</i>
<i>Gideon</i>	<i>Laila</i>
<i>Göran</i>	<i>Lucy</i>
<i>Leonardo</i>	<i>Margarethe</i>
<i>Mark</i>	<i>Nadia</i>
<i>Nelson</i>	<i>Naima</i>
<i>Sten</i>	<i>Signe</i>
<i>Zack</i>	<i>Zendra</i>
<i>Zlatan</i>	<i>Åsa</i>

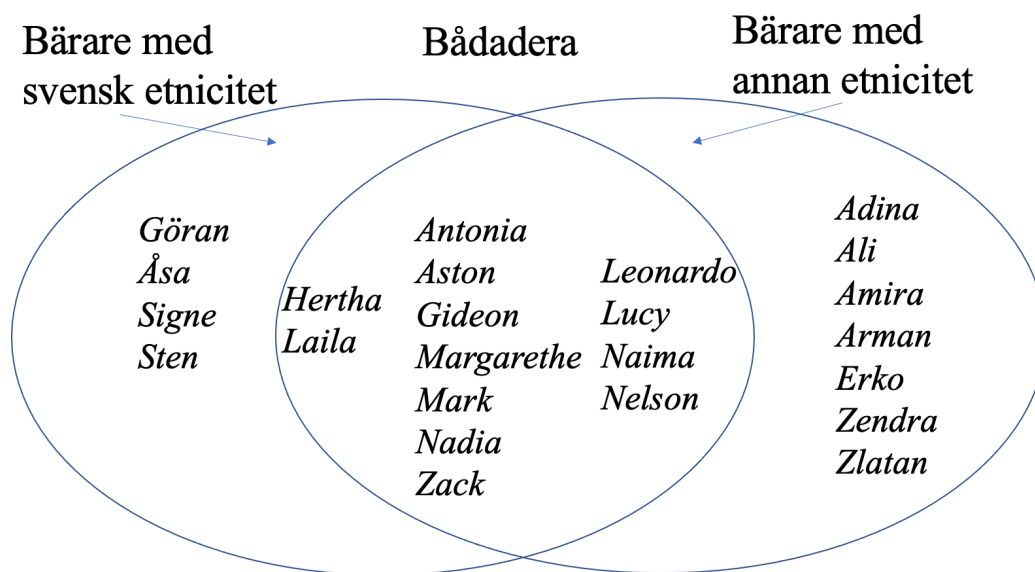
Namngruppen är heterogen och består både av helt nyligen inlånade namn (*Zendra*) och namn som funnits i Sverige mycket länge (*Gideon*). Bland namnen finns mycket vanliga namn som bärs av tiotusentals svenskar (*Laila*) liksom mycket ovanliga namn som bara bärs av enstaka personer (*Erko*). Flera olika språkområden representeras. Enkäten undersöker inte huruvida deltagarna uppfattar specifika språkliga konnotationer hos namnen, men spridningen av möjliga språkliga konnotationer visar sig ändå viktig. Ett par skandinaviska namn/namnformer ingår som referenspunkter: *Göran*, *Margarethe*, *Signe*, *Sten*, *Åsa* (om dessa, se Brylla 2004). Ett namn har kopplingar till finska språket – *Laila* (som enligt Brylla 2004 är en finsk variant av ett ursprungligen samiskt namn; Alhaug 2011b noterar att det också kan vara en variant av arabiskans *Leila*, men i Sverige torde det i första hand uppfattas som finskt). Vidare är några namn av slaviskt ursprung: *Nadia* (se Brylla 2004) och *Zlatan* (som har blivit välkänt i Sverige genom en fotbollsspelare med kopplingar till Balkan och där webbplatsen Svenska namn uppger att namnet i sig har sydslaviskt ursprung). Andra namn är arabiska: *Ali* och *Amira* (se Hanks, Hardcastle & Hodges 2006). Några namn är hebreiska, bibliska namn som har använts i Sverige under lång tid även om de idag är ovanliga och har färre än 1 000 bärare: *Gideon* och *Adina* (se Brylla 2004). Dessutom ingår några italienska namnformer (*Leonardo* och *Antonia*, se Hanks, Hardcastle & Hodges 2006), några germanska namnformer (*Hertha* och *Mark* – det senare är dock även vanligt i engelskspråkiga områden enligt Hanks, Hardcastle & Hodges 2006) samt några angloamerikanska namn (*Aston*, *Nelson*, *Lucy*, se Hanks, Hardcastle & Hodges 2006). Även *Zack* kan nämnas här; trots att det är en kortform av det bibliska namnet *Zackarias*, har det blivit så vanligt i den angloamerikanska kulturen (se Hanks, Hardcastle & Hodges 2006) att det i Sverige idag troligen förknippas mest med denna. Slutligen ingår ett litet antal namn med oklart eller blandat ursprung. Det ovanliga namnet *Zendra* (vars ursprung är oklart) är ett sådant,

liksom *Arman* (som används i Turkiet, Armenien, Kazakstan, Pakistan och Iran enligt Wikipedias lista över kända namnbärare), *Erko* (som enligt Wiktionary är en estnisk namnform av det nordiska *Erik* med flera kända namnbärare bland estniska atleter men som också har många namnbärare i slavisktalande länder enligt statistiken på webbplatsen Namespedia) och *Naima* (som kan vara arabiskt enligt Hanks, Hardcastle & Hodges 2006, men också är en svensk variant av *Naemi* enligt Brylla 2004).

4. Resultatredovisning

4.1 Vilka konnotationer till etnicitet gav de studerade namnen?

Sammantaget uppfattades namnens etniska konnotationer på ett i hög grad varierande sätt av enkätdeltagarna. Mest överens är enkätdeltagarna om de typiskt skandinaviska namnen: *Åsa* uppfattas av 99 % ge bilden av en bärare med svensk etnicitet och även *Sten* och *Göran* uppfattas lika entydigt (av 98 % respektive 97 %). Dessa välkända namnformer uppfattas alltså på ett tydligt, gemensamt sätt som i första hand kopplade till en svensk etnicitet. Även om namnen också används i andra nordiska länder är stavningen då normalt lite annorlunda och det är därför intressant att det också finns enstaka personer som har svarat att de enbart ser bärare med annan etnicitet än svensk framför sig för dessa namn (se bilaga 1, tabell 1). Här kan det vara fråga om ett ideologiskt motstånd mot att betrakta något namn som mer förknippat med svensk etnicitet än något annat. Det skandinaviska namnet *Signe* uppfattade majoriteten också gav intryck av en bärare med svensk etnicitet, men andelen är något lägre (90 %), vilket kan hänga samman med en medvetenhet om att namnet också är vanligt i Danmark (se weblexikonet Den store danske) och Norge (se Alhaug 2011b). Namnet *Margarethe* är den skandinaviska namnform som i lägst utsträckning har förknippats med bärare med svensk etnicitet (enbart 20 %). Här rör det sig om en namnform som är mer vanlig i Danmark (se Den store danske) och Norge (se Alhaug 2011b), medan den är ovanlig i Sverige (bärs av ca 500 personer enligt Statistiska centralbyrån i Sverige, SCB). Den vanligaste namnformen är här istället *Margareta* som har lite annan stavning (och är identiskt med den persiska grundformen av namnet). Dessa resultat tyder på att den exakta stavningen kan vara viktig för vilka etniska konnotationer som skapas, vilket också framhävs av den informant som har kommenterat att om *Göran* stavades *Goran* skulle associationerna bli annorlunda. Intressant att notera här är också att det namn i studien som skulle kunna förknippas med ett inhemskt minoritetsspråk (*Laila*) inte har uppfattats på samma entydiga sätt som de skandinaviska namnformerna. I figur 1 nedan sammanfattas hur namnen uppfattades i relation till etnicitet (de fullständiga resultaten finns i bilaga 1, tabell 1).

Figur 1. Illustration av informanternas uppfattning om de undersökta namnens konnotationer till etnicitet.

Namn som i figur 1 har placerats i fältet "bärare med svensk etnicitet" eller "bärare med annan etnicitet" har uppfattats på detta sätt av en tydlig majoritet bland enkät-deltagarna (minst 60 %), medan övriga namn har placerats i mittfältet "bådadera". Till höger inom mittfältet "bådadera" finns namn för vilka det vanligaste svaret är "annan etnicitet", men där det inte rör sig om en entydig majoritet och konnotationerna är spridda. Till vänster inom mittfältet "bådadera" finns namn det allra vanligaste svaret är "både bärare med svensk och annan etnicitet", men som samtidigt utmärker sig genom att mer än en tredjedel av enkät-deltagarna har svarat "bärare med svensk etnicitet".

Som framgår av figur 1 var det endast skandinaviska namnformer som entydigt förknippades med bärare med svensk etnicitet. Två ytterligare namn – *Laila* och *Hertha* – förknippas dock av relativt många med en bärare med svensk etnicitet (46 % respektive 38 %). För båda dessa namn är det också en hög andel som svarat att namnet ger associationer både till bärare med svensk etnicitet och till bärare med annan etnicitet (52 % respektive 40 %). Dessa två namn tycks därför i högre grad än övriga namn inom figurens mittfält associeras med 'svenskhets', samtidigt som konnotationerna inte är lika entydiga som för de skandinaviska namnformerna. Kvinnonamnet *Laila* kan som tidigare nämnts ses som en finsk namnform (se Brylla 2004) och kan därför förknippas med en inhemsk minoritet i Sverige. Namnet bärs idag av mer än 10 000 personer i Sverige (enligt SCB) och många är födda på 1930- och 40-talen (Brylla 2004). Troligen har många namnbärare kommit till Sverige med de stora immigrantgrupperna från Finland under 1950-, 60- och 70-talen eller är barn till dessa immigranter. Mot denna bakgrund är det särskilt intressant att så många idag

uppfattar namnet som i hög grad kopplat till bärare med svensk etnicitet. Detta kan tolkas som att informanterna inkluderar de traditionella inhemska minoritetsgrupperna i sin uppfattning av 'svenskhet', men skulle också kunna vara ett tecken på att namnets finska koppling inte längre upplevs särskilt tydlig efter drygt 70 års utbredd användning i Sverige. Kvinnonamnet *Hertha*, som många också förknippar med en i första hand svensk etnicitet, är av tyskt ursprung men fick enligt Brylla (2004) stor spridning i Sverige bland annat genom Fredrika Bremers välkända feministiska roman *Hertha* från 1856. Idag är namnet dock ovanligt i Sverige (bärs enligt SCB endast av ca 500 personer, med olika stavningsvarianter). Det finns en strukturell likhet med andra svenska kvinnonamn (*Berta*, *Märta*) som kan ha påverkat konnotationerna, men det kan också vara den litterära kopplingen som medfört att så pass många ändå ser en svensk namnbärare framför sig.

Det framgår också av figur 1 att några av de undersökta namnen entydigt förknippas med personer med annan etnicitet än svensk – dessa är placerade längst till höger i figuren. Mansnamnen *Arman* och *Ali* väckte hos nästan alla enkättagare konnotationer till namnbärare med annan etnicitet (94 % respektive 90 %). Majoriteten av enkättagarna uppfattade även *Erko* och *Zlatan* på samma sätt (79 % respektive 67 %). Bland kvinnonamnen är det *Amira* (75 %), *Zendra* (72 %) och *Adina* (66 %) som flest förknippar med bärare med annan etnicitet. Det är därmed tydligt att flera av de mest ovanliga namnen i undersökningen har uppfattats på detta sätt. Namnen *Arman*, *Erko* och *Zendra* är de namn som flest deltagare uppger att de inte har stött på tidigare och dessa är också ovanliga i Sverige. *Erko* och *Zendra* bärs av färre än 10 personer i Sverige, medan *Arman* bärs av ca 800 personer (men jag betraktar alla namn med färre än 1 000 bärare som ovanliga). Även *Zlatan* är ovanligt i Sverige (bärs av ca 300 personer enligt SCB), men en namnbärare är en välkänd svensk fotbollsspelare och detta namn har därför troligen känts igen av de flesta enkättagare. Samtidigt finns här också namn som är vanligt förekommande i Sverige såsom *Ali* som bärs av närmare 30 000 personer (enligt SCB).

Nästan hälften av namnen i undersökningen ger blandade konnotationer (11 av 24), vilket i figur 1 illustreras av att dessa placerats i överlappningen mellan de två cirkelarna. En del av dessa namn tycks uppfattas som relativt internationella då deltagarna har svarat att de ger bilden både av bärare med svensk etnicitet och bärare med annan etnicitet. Detta gäller namnen *Zack* (där 67 % uppfattar konnotationer till både svensk och annan etnicitet), *Mark* (61 %), *Antonia* (64 %) och *Nadia* (65 %). De två mansnamnen som uppfattas på detta sätt är ursprungliga kortformer av bibliska namn (*Zacharias* och *Markus*) som sedan länge har varit populära som självständiga förnamn i engelskspråkiga länder (se Hanks, Hardcastle & Hodges 2006), vilket troligen ytterligare ökat spridningen. I Sverige är dock *Zack* ovanligt (bärs av 750 personer enligt SCB) och inte heller *Mark* är särskilt vanligt (bärs av ca 1 900 personer enligt SCB), men de uppfattas alltså trots detta som namn som kan bäras av både personer med svensk och annan etnicitet. De båda kvinnonamnen har en lite annorlunda bakgrund. Namnet *Antonia* är italienskt (enligt Hanks, Hardcastle &

Hodges 2006), men kan även vara en inhemsk feminin avledning till *Anton* som funnits i Sverige sedan 1700-talet (enligt Brylla 2004), vilket kan vara en anledning till de blandade konnotationerna. Namnet har ca 1 400 bärare i Sverige (enligt SCB). Namnet *Nadia* är av slaviskt (ryskt) ursprung, men blev mer vanligt bland nyfödda i Sverige på 1980-talet (Brylla 2004) och har idag ca 3 000 bärare (enligt SCB). I denna grupp ser vi alltså namn med varierande frekvens och bakgrund, men som på olika sätt är spridda över flera kulturområden.

Andra namn i undersökningen ger blandade konnotationer på så sätt att det är stor spridning i deltagarnas svar. Här tycks deltagarna alltså inte överens om vilka konnotationer namnen ger och den individuella variationen är stor (gäller sju namn). Tre av dessa namn (*Aston*, *Gideon*, *Margarethe*) uppfattas av ungefär hälften av enkätdeltagarna ge konnotationer både till personer med svensk etnicitet och med annan etnicitet, samtidigt som en stor andel uppfattar att de i första hand ger bild av en bärare med annan etnicitet. Dessa namn är relativt ovanliga i Sverige idag: både *Gideon* och *Margarethe* bärs av färre än 1 000 personer medan *Aston* har ca 1 500 bärare (enligt SCB). Intressant att notera är att medelåldern (enligt SCB) är mycket låg för *Aston* (8 år) och *Gideon* (19 år), vilket möjligen kan tyda på att de blandade konnotationerna till namnen har att göra med enkätdeltagarnas kännedom om varierande åldersgrupper (jag återkommer till detta längre fram). Namnet *Gideon* utmärker sig genom att 22 % har uppfattat att detta främst ger bild av en bärare med svensk etnicitet samtidigt som konnotationerna är spridda. *Gideon* är ett bibliskt namn av hebreiskt ursprung, men har funnits i Sverige sedan sent 1500-tal (enligt Brylla 2004), även om det som redan noterats inte är särskilt vanligt i Sverige idag. Här tycks det som att gammal hävd i landet har påverkat en del deltagares konnotationer, men alltså långt ifrån alla.

Fyra namn som gett upphov till blandade konnotationer (*Leonardo*, *Lucy*, *Naima*, *Nelson*) uppfattas av ungefär hälften av deltagarna ge bilden av en bärare med annan etnicitet än svensk, samtidigt som en stor andel förknippar dem med bärare med både svensk och annan etnicitet. Inte heller dessa namn är särskilt vanliga: *Lucy* bärs enbart av ca 600 personer, medan *Naima* och *Nelson* bärs av ca 1 500 personer och *Leonardo* bärs av ca 1 800 personer. I flera fall har namnen inte varit etablerade så länge i landet och medelåldern bland bärarna ligger ofta runt 20 år (bara *Naima* har en högre medelålder på 32 år enligt SCB). Namnet *Naima* utmärker sig på ytterligare ett sätt eftersom detta namn av 17 % uppfattas i första hand bäras av personer med svensk etnicitet vilket är en relativt hög andel i denna grupp. Namnet *Naima* kan vara arabiskt, men är också en svensk variant av *Naemi* som funnits i Sverige sedan 1800-talet (se Brylla 2004) även om det alltså inte är särskilt vanligt i Sverige idag. Här tycks det som att gammal hävd i landet än en gång har påverkat en del deltagares konnotationer, i likhet med det tidigare kommenterade namnet *Gideon*.

4.2 Vilken betydelse har det om namnstrukturen avviker från majoritetsspråkets?

Resultaten i den här studien ger inget tydligt stöd för att namn vars struktur (stavning, ljud- och bokstavskombinationer) avviker från majoritetsspråkets normer alltid skulle förknippas mer med bärare med annan etnicitet än namn som avviker mindre. I det specifika namnurvalet som använts här finns dock inte namn med extrema strukturella avvikelser, vilket sannolikt påverkat utfallet. Några av de namn som många i studien uppfattar ge konnotationer till bärare med annan etnicitet än svensk avviker visserligen delvis strukturellt från svenskt namnskick, såsom *Zlatan* (med den för Sverige ovanliga bokstavskombinationen *zl*) och *Erko* (med den för Sverige ovanliga bokstavskombinationen *rk*). Samtidigt är ett av namnen som flest enkättagare uppfattar ge konnotationer till bärare av annan etnicitet (*Arman*) inte alls strukturellt avvikande från andra namn i Sverige (jfr exempelvis *Herman* med 8 500 bärare och *Aron* med 5 500 bärare, se SCB). Det finns också namn i studien som avviker strukturellt från svenskt namnskick utan att oftare än andra namn uppfattas ge bild av bärare med annan etnicitet, såsom *Gideon* (med det för Sverige ovanliga namnslutet *-eon*). Enkättagarnas uppfattning av namnet *Margarethe* är intressant, då det är relativt få som associerar detta främst till bärare med svensk etnicitet i förhållande till övriga skandinaviska namn i enkäten, samtidigt som det också är relativt få som associerar främst till bärare med annan etnicitet. *Margarethe* är som tidigare nämnts en ovanlig namnvariant i Sverige som istället är vanligare i Danmark och Norge, medan varianten *Margareta* har mer än 20 000 bärare i Sverige (enligt SCB). Här blir det tydligt att detaljer i namnstrukturen (i detta fall namnslutet) kan ha betydelse för konnotationerna, men inte behöver medföra att namnet förknippas mer med bärare med annan etnicitet utan istället kan ge mer blandade konnotationer. Detta tyder på att namnstrukturens relation till majoritetsspråkets namnskick har betydelse, men inte ensamt spelar en avgörande roll för uppfattningen om bärarens etnicitet, åtminstone inte när det gäller namn som inte är extremt avvikande.

4.3 Vilken betydelse har det huruvida namnet är välbekant i landet?

Både namnets relativa frekvens i landet och den eventuella förekomsten av välkända namnbärare har visat sig få betydelse för konnotationerna till etnicitet. När det gäller namnets relativa frekvens finns en tendens att ju mer ovanligt namnet är i Sverige desto större är sannolikheten att det ger konnotationer till annan etnicitet. Flera av namnen som ger mest entydiga konnotationer till bärare med annan etnicitet är mycket ovanliga (*Erko* och *Zendra* bärs exempelvis av färre än 10 personer i Sverige). Även bland namnen som ger blandade konnotationer och där uppfattningen varierar i hög grad mellan enkättagarna är många namn ovanliga (såsom *Gideon*, *Lucy*, *Nelson* vilka bärs av färre än 1 000 personer i Sverige). Samtidigt finns det även ett mycket vanligt namn bland dem som uppfattas ge tydligast konnotationer till en annan etnicitet än svensk, nämligen *Ali* (med mer än 10 000 bärare i Sverige). Namnets relativa frekvens i landet tycks därmed ha betydelse, men inte vara avgörande för

konnotationerna. När det gäller förekomsten av välkända namnbärare i Sverige tycks detta kunna öka chansen att namnet ger konnotationer till svensk etnicitet. Namnet *Zlatan* är ett tydligt exempel på detta, då det rör sig om ett namn som både är strukturellt avvikande från svenskt namnskick och ovanligt i Sverige men som ändå bara 67 % uppfattar ge konnotationer till bärare med annan etnicitet. Detta kan ställas i relation till *Arman* som är mindre strukturellt avvikande från svenskt namnskick och inte nämnvärt mer vanligt förekommande i landet, men som saknar en välkänd namnförebild. Detta namn uppfattar 94 % av enkättagarna ge konnotationer till bärare med annan etnicitet. Å andra sidan kan man också vända på resonemanget och konstatera att trots att fotbollsspelaren med namnet *Zlatan* är så pass välkänd och troligen den de flesta enkättagare ser framför sig när de hör namnet, så har 67 % förknippat namnet med en annan etnicitet än svensk, vilket visar att dessa enkättagare inte inbegriper andra generationens invandrare som är födda och uppvuxna i Sverige i sin tolkning av begreppet "svensk etnicitet" (enbart 4 % ser främst framför sig en person med svensk etnicitet).

4.4 Vilken betydelse har det hur länge namnet funnits i landet?

Det finns en viss tendens i studien att namn med lång hävd i landet har större sannolikhet att uppfattas ge konnotationer till svensk etnicitet än namn som funnits här kortare tid. Detta kan vara en förklaring till att namnet *Ali* (som förknippas med sentida invandring till Sverige från arabisktalande områden) ger starka konnotationer till annan etnicitet trots att det är mycket vanligt förekommande i Sverige idag. Andra exempel som tyder på betydelsen av namnets hävd i landet är att *Gideon*, som trots att det är ovanligt i landet idag har funnits i Sverige sedan slutet av 1500-talet (enligt Brylla 2004), upplevs mer associerat med annan etnicitet än *Arman*, vars kulturella konnotationer är delvis oklara men som troligen inte har funnits i landet lika länge. På liknande sätt uppfattas *Amira* (som förknippas med sentida invandring till Sverige från arabisktalande områden) mer associerat med annan etnicitet än både *Nadia* (som funnits i Sverige sedan slutet av 1800-talet enligt Brylla 2004) och *Naima* och *Adina* (som också varit etablerade i landet sedan 1800-talet samtidigt som de ökat i bruk genom invandring under senare decennier). Namnet *Hertha*, som funnits etablerat i Sverige sedan 1800-talet men inte kan kopplas till sentida invandring, uppfattas i sin tur mer associerat med bärare med svensk etnicitet än både *Naima* och *Adina*.

4.5 Har den kultur namnet förknippas med någon betydelse?

Ytterligare en tendens som framkommer i denna studie är att namnens konnotationer till etnicitet skulle kunna hänga samman med *vilken* kultur namnet förknippas med. Det har visat sig att namn/namnformer vars etymologiska ursprung finns inom Norden (*Margarethe* och *Laila*) i flera fall uppfattas ge fler deltagare konnotationer till bärare med svensk etnicitet än namn vars etymologiska ursprung finns i andra västerländska kulturer (såsom *Lucy*, *Mark*, *Leonardo*, *Nelson*, *Zack*). Här måste noteras att enkättagarnas språkliga konnotationer till namnen inte har undersökts direkt och att det därför inte går att säga säkert hur namnen ifråga har uppfattats. Men det är inte

osannolikt att informanterna förknippat namnen med olika kulturområden och tendensen i materialet är så tydlig att det för mig inte framstår som sannolikt att den skulle vara slumpmässig. Namn vars etymologiska ursprung finns i västerländska kulturer utanför Norden har i enkäten gett upphov till mer blandade internationella konnotationer än namn vars etymologiska ursprung finns i österländska eller utomeuropeiska kulturer (såsom *Ali*, *Amira*, *Zlatan* – dock ej *Nadia* som har lång hävd i landet och tycks förknippas med både svensk och annan etnicitet). Det är påfallande att de enda namn för vilka ingen enkätdeltagare har svarat att de förknippas främst med personer med svensk etnicitet är *Ali*, *Amira* och *Arman*, varav två är arabiska namn och det tredje (*Arman*) har oklart ursprung och inte på något tydligt sätt kan förknippas med europeiska språk. Denna tendens till en närhetsprincip – eller avståndsprincip – vid uppfattningen om namnets etniska konnotationer är intressant och skulle med fördel kunna undersökas vidare i fortsatta studier.

4.6 Uppvisar yngre och äldre informanter skilda etniska konnotationer?

Enbart ett fåtal av de studerade namnen antyder systematiska, åldersrelaterade konnotationer. Bland de namn i studien som uppvisar väldigt varierande konnotationer tycks dock enkätdeltagarnas ålder kunna förklara en del av variationen (se bilaga 1, tabell 2). För det första förknippas pensionärerna i högre grad än yngre enkätdeltagare vissa ålderdomliga namn med bärare med svensk etnicitet. Allra tydligast blir detta för namnet *Naima*, som 38 % av pensionärerna förknippas med bärare med svensk etnicitet, medan 0 % av enkätdeltagarna upp till 24 år och endast 11 % i åldern 25–44 år uppfattar namnet så. Istället uppfattar 92 % av de yngsta enkätdeltagarna namnet med bärare med annan etnicitet än svensk. Eftersom *Naima* kan vara antingen arabiskt eller en inhemsk form av *Naemi* (se Brylla 2004), tycks det här som att de äldsta enkätdeltagarna har uppfattat namnet som en inhemsk form medan de yngre enkätdeltagarna istället uppfattat det som arabiskt. Här blir det tydligt att namnets förändrade användning över tid i Sverige har medfört skilda erfarenheter av namnbärarens etnicitet i de olika åldersgrupperna. Även namnet *Gideon* uppfattas på olika sätt av yngre och äldre enkätdeltagare. Bland pensionärerna är det här 38% som förknippas namnet med bärare med svensk etnicitet, medan motsvarande andel bland de yngsta enkätdeltagarna är enbart 8%. Även *Laila* förknippas mer med svensk etnicitet bland äldre enkätdeltagare (59 % av pensionärerna jämfört med 31 % bland de yngsta enkätdeltagarna), vilket är intressant med tanke på att medelåldern för dagens namnbärare är relativt hög (64 år enligt SCB). Det finns också namn i studien som omvänt förknippas i högre grad med svensk etnicitet av de yngsta enkätdeltagarna än av de äldre. Namnet *Leonardo* förknippas 62 % av pensionärerna i studien med bärare med annan etnicitet än svenskt, medan motsvarande andel bland de yngsta enkätdeltagarna upp till 24 år är 38 %. På liknande sätt förknippas namnet *Zack* oftare med bärare med annan etnicitet av pensionärerna i studien (26 %) än av de yngsta enkätdeltagarna upp till 24 år (8 %). Båda dessa namn har en relativt låg medelålder i

Sverige (under 25 år enligt SCB). Den åldersrelaterade variationen understryker att etniska konnotationer är kontextbundna och föränderliga över tid. Detta är ett viktigt och hoppfullt resultat med tanke på samtidens globalisering och förnamns rörelser över landsgränser. Det är dock intressant att notera att samtliga namn som uppfattas på detta föränderliga sätt har någon form av anknytning till västerländska kulturer och språk, medan de namn i studien som har anknytning till andra kulturer och språk än västerländska inte uppvisar sådan åldersrelaterad variation. Det syns alltså ännu inga tecken på att icke-västerländska namn börjar förknippas även med bärare med svensk etnicitet, ens bland de yngsta enkätdeltagarna som bör ha större erfarenheter av att möta bärare med dessa namn.

5. Diskussion och slutsatser

5.1 Faktorer som påverkar uppfattningen om förnamns etniska konnotationer

Sammantaget tyder enkätundersökningens resultat på att etniska konnotationer till förnamn påverkas av (åtminstone) följande samverkande faktorer:

- a) Hur välkänt namnet är i landet
- b) Hur länge namnet har varit etablerat i landet
- c) Huruvida namnstrukturen avviker från majoritetsspråket
- d) Vilket etymologiskt ursprung namnet har (och därigenom möjliga konnotationer till en viss kultur)
- e) Individuella erfarenheter av namnet

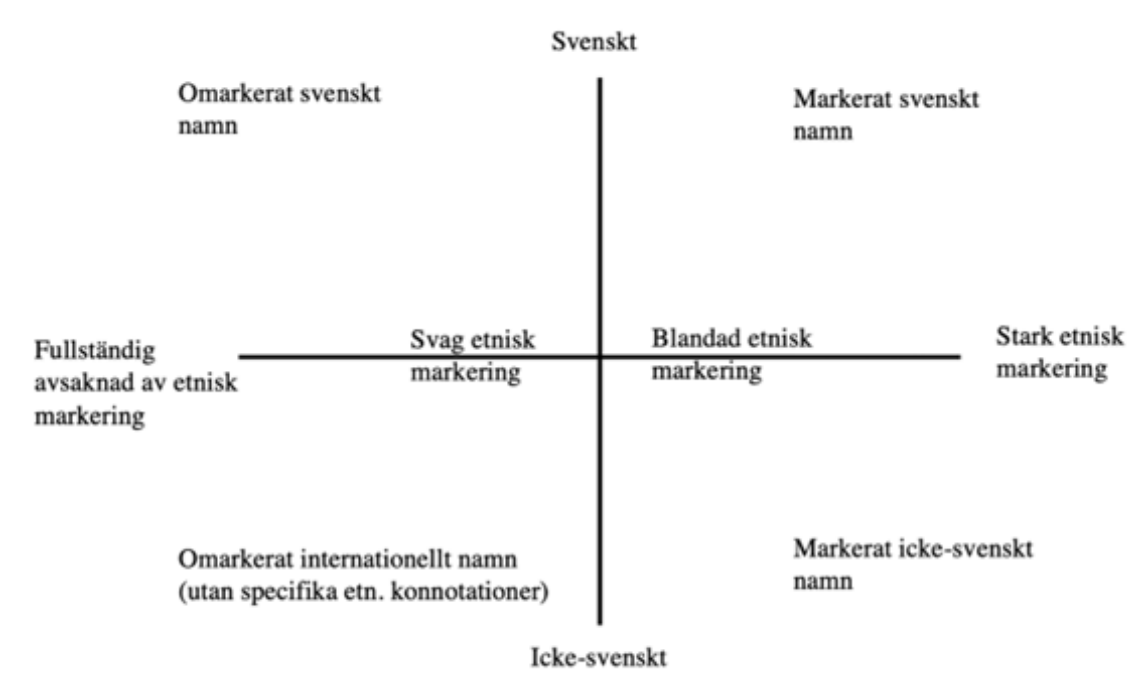
Namnets relativa utbredning i landet tycks vara viktigare för konnotationerna än den rent språkliga strukturen, åtminstone så länge denna inte är extremt avvikande. Ett namn som är ovanligt i Sverige (med runt 1000 bärare eller färre) kan komma att förknippas med bärare med annan etnicitet, om det inte har lång hävd i landet (runt 100 år eller mer, såsom *Hertha*) eller tydligt förknippas med nordisk eller västerländsk kultur (såsom *Margarethe* och *Zack*). Detta stärker Frändéns (2010: 93) resonemang om att huruvida ett namn uppfattas som markerat har att göra med personens kännedom om namnet och den omgivande kulturen. Det tycks dock inte vara så enkelt att alla namn som har blivit väl utbredda eller har funnits i landet under lång tid efterhand kommer att förknippas med bärare med svensk etnicitet eller betraktas som mer internationella av enkätdeltagarna. Även namn som bärs av mer än 10000 personer i Sverige (såsom *Ali*) eller har funnits i landet under mer än ett sekel (såsom *Adina* och *Naima*) kan komma att fortsätta förknippas med bärare med annan etnicitet, om namnet ger konnotationer till sentida invandring från utomeuropeiska områden. Däremot tycks förekomsten av accepterade välkända namnförebilder i landet öka chansen att namnet ses som mer internationellt och förknippas både med bärare med svensk och annan etnicitet (vilket är fallet för *Zlatan* men inte *Ali*). Omvänt kan

namn som är relativt ovanliga i Sverige och har funnits kort tid i landet, men ger konnotationer till en västerländsk kultur ändå i hög grad förknippas med bärare med både svensk och annan etnicitet (såsom angloamerikanska *Aston, Lucy, Nelson*). Dessutom framgår det tydligt av undersökningen att personers individuella erfarenheter av namnet har betydelse för vilka etniska konnotationer som uppfattas. Den som har stött på ett visst namn och har erfarenhet av en viss etnicitet hos namnbärare av detta namn kommer att påverkas av detta i sina förväntningar när hen möter ytterligare personer som bär namnet. Har man däremot aldrig hört namnet förut kommer de etniska konnotationerna att styras av andra faktorer (såsom de ovan nämnda). Det faktum att de flesta undersökta namnen gav upphov till relativt varierande etniska konnotationer är ett tecken på betydelsen av individuella erfarenheter och möten med olika namnbärare. Ett annat tecken på detta är den åldersrelaterade variation som uppstod i relation till några namn som över tid antingen ökat eller minskat i bruk i Sverige och där enkätdeltagare i olika generationer därför troligen skapat sig olika erfarenheter genom möten med namn och namnbärare. Samtidigt visar enkätresultaten att de undersökta namnens konnotationer till etnicitet inte är enbart individuella, utan också uppvisar återkommande mönster som ger intryck av att det ändå finns vissa förhållningssätt som delas av många.

5.2 Reflektioner kring begreppet markerade namn

Vilka konsekvenser bör då enkätresultaten få för användningen av begreppsparet etniskt markerade/omarkerade namn? För det första vill jag konstatera att enkätresultaten stärker att begreppsparet kan vara meningsfullt och relevant som verktyg för att beskriva upplevelser av namn, i första hand inom ramen för en specifik situerad interaktionskontext men också på en mer övergripande nivå. Enkätsvaren visar tydligt att vissa namn kan upplevas som "etniska markörer" av många och därmed forma en socialt utbredd stereotyp uppfattning (jfr Erwin 1995). Detta har ett viktigt förklaringsvärde i förhållande till forskningen om namnbaserad diskriminering (se t.ex. Bursell 2014, Carlsson & Eriksson 2014, Nick 2017). För fem av namnen har mer än 70 % av enkätdeltagarna sett framför sig en person med annan etnicitet än svensk, trots att några av dessa namn var sedan tidigare helt okända för dem. Här tycks namnet ha fungerat som en etnisk markör. Samtidigt visar enkätsvaren också att namn i många fall kan ge upphov till högst blandade konnotationer: för nio namn har ungefär hälften eller fler än hälften av deltagarna associerat till både svensk och annan etnicitet. Här kan man tänka sig att deltagarnas erfarenheter av namnet omfattar namnbärare i flera olika kulturella kontexter, vilket är högst naturligt i samtidens globala samhälle. Dessutom är det tydligt att olika enkätdeltagare ibland haft väldigt olika konnotationer till ett och samma namn, vilket säkert hänger samman med deras varierande personliga erfarenheter. Sammantaget pekar detta på att en rent binär dikotomi med enbart två positioner (markerat – omarkerat) har begränsat förklaringsvärde. Snarare stärks intrycket av att namns etniska markering uppträder som en glidande gradskala, både för den enskilda individen och på gruppnivå.

Utifrån Trubetzkoy's (1931) terminologi tycks det egentligen inte vara fråga om en så kallad privativ motsättning, eftersom det är fullt möjligt – och enkätresultaten ger stöd för – att tala om både namn som är etniskt markerade som icke-svenska och namn som är etniskt markerade som svenska. Istället framstår motsättningen mellan etniskt markerade namn och etniskt omarkerade namn som ekvipollent; båda motpoler tycks ha en egenskap som den andra saknar. Detta är mycket viktigt att vara medveten om när begreppen ska användas som analysverktyg. För att uttrycka saken med Andersons (2001) terminologi, så rör det sig inte om en dikotomi med komplementär distribution där varje position utesluter den andra. Istället är det troligen fråga om fyra motpoler där det dessutom är möjligt med olika mellanpositioner. I en given situation kan en individ uppfatta att ett visst namn har en starkare eller svagare etnisk markering (t.ex. som mer eller mindre svenskt eller icke-svenskt), men individen kan också uppleva att namnet har blandad etnisk markering (förknippas med flera olika kulturområden) eller helt sakna etnisk markering (som kan vara fallet för vissa helt nyskapade namn). Utifrån Greimas (1987) argumentation för att betydelsen hos varje position måste sättas i relation till betydelsen hos samtliga övriga positioner för att helt kunna förstås skapar detta ett mycket komplext semantiskt fält, som tentativt illustreras i figur 2.

Figur 2. Illustration av möjliga uppfattningar om namns etniska markering i ett flerdimensionellt semantiskt fält.

Det tycks dessutom vara så att relationen mellan de olika positionerna inom detta fält är asymmetrisk (Andersen 2001). Begreppet "ett omarkerat svenskt namn" skulle mycket väl kunna användas i betydelsen "alla namn som finns i Sverige eller bärs av svenska medborgare" och då inbegripa även sin motpol ("namn som kan uppfattas vara

markerade som icke-svenska”). Detta behöver dock inte innebära att det alltid är ”namn som är etniskt markerade som svenska” som uppfattas som omarkerade i Sverige, utan precis som Danesi (2009) påpekar är detta föremål för en ständigt pågående kulturell förhandling där det kan variera från situation till situation vilken semantisk position som uppfattas som markerad respektive omarkerad.

Sammantaget innebär denna komplexitet att begreppen etniskt markerade respektive omarkerade namn potentiellt skulle kunna komma att användas i olika betydelse i olika studier, vilket riskerar att minska precisionen och tillförlitligheten i begrepps-användningen. Därför blir det mycket viktigt att som socioonomastisk forskare närma sig det komplexa semantiska fält som namns etniska markering utgör på ett förutsättningslöst och lyhört sätt. För att begreppsanvändningen ska bli tillförlitlig – och för att olika studier ska kunna jämföras med varandra – behöver vi noggrant definiera vilka grunder och gränsdragningar som används i enskilda studier. Det gäller också att inte låta sig förledas att tro att de faktorer som i den här studien kommit att förknippas med namn som gett upphov till specifika etniska konnotationer på något mekaniskt sätt skulle kunna styra vilka namn som uppfattas vara etniskt markerade eller omarkerade i andra kontexter (se även Andrews 1990 och Frändén 2010). Frändéns (2010) fokus på betydelsen av kontextbundenhet, perspektiv och bedömarens erfarenheter bör inkorporeras i analysen, vilket ställer ganska stora krav på både onomastisk och sociologisk kännedom. Dessutom bör vi som forskare alltid vara tydliga med både ur vilket hänseende och i relation till vad (se avsnitt 2.1 och Andrews 1990) som namnets markering uppstår. Först då kan vi närma oss en välgrundad användning av begreppet markerade namn.

Referenser

- Aldrin, Emilia (2011). *Namnval som social handling. Val av förnamn och samtal om förnamn bland föräldrar i Göteborg 2007–2009*. Namn och samhälle 24. Uppsala: Uppsala universitet.
- Aldrin, Emilia (2017). Assessing names? Effects of name-based stereotypes on teachers' evaluation of pupils' texts. *Names: a journal of onomastics* 65:1, s. 3–14.
- Aldrin, Emilia (2020). Namnbrukets betydelse för social och kulturell representation i grundskolans läromedel. Beskrivning av ett project. I: Maria Löfdahl, Michelle Waldispühl & Lena Wenner (red.), *Namn i skrift. Names in writing. Handlingar från NORNA:s 48e symposium i Göteborg den 29–30 november 2018*. Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning 44; NORNA-rapporter 98. Göteborg: Meijerbergs institut för svensk etymologisk forskning, Göteborgs universitet, s. 13–22.

- Alhaug, Gulbrand (1985). Noen skilnader i namnemønstret mellom Nord-Noreg og Indre Austlandet. I: Sigurd Fries & Roland Otterbjörk (red.), *Regional och social variation i nordiskt personnamnsskick. Handlingar från NORNA:s tionde symposium i Umeå 3–5 maj 1983*. NORNA-rapporter 29. Uppsala: NORNA-förlaget, s. 42–56.
- Alhaug, Gulbrand (2011a). *Fornamn i Noreg frå 1900 til 1975 – med vekt på endringar i namnemønsteret*. Oslo: Novus.
- Alhaug, Gulbrand (2011b). *10001 navn. Norsk fornavnleksikon*. Oslo: Cappellen Damm.
- Andersen, Henning (2001). Position paper: Markedness and the theory of change. I: Henning Andersen (red.), *Actualization: Linguistic Change in Progress*. Current Issues in Linguistic Theory 219. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, s. 21–58.
- Andrews, Edna (1990). *Markedness theory: the union of asymmetry and semiosis in language*. Durham/London: Duke university press.
- Bursell, Moa (2014). The Multiple Burdens of Foreign-Named Men: Evidence from a Field Experiment on Gendered Ethnic Hiring Discrimination in Sweden. *European Sociological Review* 30, s. 399–409.
- Brylla, Eva (2004). *Förnamn i Sverige. Kortfattat namnlexikon*. Malmö: Liber.
- Carlsson, Magnus & Eriksson, Stefan (2014). Discrimination in the Rental Market for Apartments. *Journal of Housing Economics* 23, s. 41–54.
- Chen, Lindsey (2008). Ethnic marked names as a reflection of United States isolationist attitudes in *Uncle \$crooge* comic books. *Names: A journal of onomastics* 56:1, s. 19–22.
- Danesi, Marcel (2009). Opposition theory and the interconnectedness of language, culture and cognition. *Sign Systems Studies* 37:1/2, s. 11–42.
- Den Store Danske: <https://denstoredanske.lex.dk> [2021-05-04].
- Erwin, Philip (1995). A review of the effects of personal name stereotypes. *Representative Research in Social Psychology* 20, s. 41–52.
- Frändén, Märith (2010). "Att blotta vem jag är". *Släktnamnsskick och släktnamnsbyten hos samer i Sverige 1920–2009*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Frändén, Märith (2013). Nittio och ett år av namninvandring. Något om Sveriges invandrade efternamn. *Studia Anthroponymica Scandinavica* 31, s. 31–41.
- Greenberg, Joseph H. (1977). *A new invitation to linguistics*. Garden City, New York: Anchor press/Doubleday.
- Greimas, Algirdas J. (1987). *On meaning: selected essays in semiotic theory*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Hagström, Charlotte, (2006). *Man är vad man heter. Namn och identitet*. Stockholm: Carlssons Bokförlag.
- Hanks, Patrick, Hardcastle, Kate & Hodges, Flavia (2006). *Oxford Dictionary of First Names*, 2nd Edition. Oxford: Oxford University Press.

- Haspelmath, Martin (2006). Against markedness (and what to replace it with). *Journal of Linguistics* 42:1, s. 25–70.
- Iwan Indraman, Ni Made (2012). Marked personal names: an antroponimic study of Balinese students names in Denpasar. *E-journal of Linguistics*, <https://ojs.unud.ac.id/index.php/eol/article/view/14138> [2021-09-14].
- Jakobson, Roman (1953). Pattern in Linguistics. I: *Selected writings II*. The Hague: Mouton, s. 223–228.
- Jakobson, Roman & Pomorska, Krystyna (1990). The concept of mark. I: Linda R. Waugh & Monique Monville-Burstion (red.), *On language: Roman Jakobson*. Cambridge: Massachusetts, s. 134–140.
- Levinson, Stephen C. (2000). *Presumptive meanings: the theory of generalized conversational implicature*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press.
- Namespedia: Erko, <https://namespedia.com/details/Erko> [2022-05-31].
- Nick, Iman (2017). Names, grades, and metamorphosis: a small scale socio-onomastic investigation into the effects of ethnicity and gender-marked personal names on the pedagogical assessments of a grade school essay. *Names: A journal of onomastics* 65:3, s. 129–142.
- Schegloff, Emanuel A. (1996). Some practices of referring to persons in talk-in interaction. I: Barbara A. Fox (red.), *Studies in anaphora*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing, s. 437–485.
- SCB = Statistiska centralbyrån: Namnsök, <https://scb.se/namnsok> [2021-05-04].
- Sundgren, Eva (2013). Språklig variation och förändring. I: Eva Sundgren (red.), *Sociolinguistik*. Stockholm: Liber, s. 77–121.
- Svenska namn: Zlatan, <https://svenskanamn.se/namn/zlatan/> [2022-05-31].
- Trost, Jan (2007). *Enkätboken*, 3:e uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Trubetzkoy, Nikolai (1931). Die phonologischen Systeme. *Travaux du Cercle Linguistique de Prague* 4, s. 96–116.
- Wetås, Åse (2008). *Kasusbortfallet i mellomnorsk. Ein komparativ studie av proprialt og appellativisk materiale*. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Wikipedia: Arman, [https://en.wikipedia.org/wiki/Arman_\(name\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Arman_(name)) [2021-09-17].
- Wiktionary: Erko, <https://en.wiktionary.org/wiki/Erko> [2022-05-31].

Bilaga 1. Resultat i tabellform

Tabell 1. Sammanfattning av de studerade förnamnens konnotationer: andel av samtliga enkättagare som angett varje svar (n 155 – i de fall där svaren inte uppgår till 100 % för ett namn finns det personer som lämnat frågan tom).

Namn	Konventionell könsmarkering	Förknippas med bärare med svensk etnicitet	Förknippas med bärare med annan etnicitet	Förknippas med både bärare med svensk och annan
Adina	Kv	6 %	66 %	27 %
Ali	M	-	90 % 125	9 % 13
Amira	Kv	-	75 %	25 %
Antonia	Kv	22 % 23	14 % 15	64 % 67
Arman	M	-	94 %	6 %
Aston	M	13 %	39 %	47 %
Erko	M	1 %	79 %	19 %
Gideon	M	22 %	32 %	46 %
Göran	M	97 % 135	0,5 % 1	1 % 2
Hertha	Kv	38 %	22 %	40 %
Laila	Kv	46 %	0,5 %	52 %
Leonardo	M	2 %	55 %	42 %
Lucy	Kv	4 %	49 %	47 %
Margarethe	Kv	20 %	30 %	49 %
Mark	M	8 %	30 %	61 %
Nadia	Kv	10 %	25 %	65 %
Naima	Kv	17 %	54 %	29 %
Nelson	M	7 %	49 %	43 %
Signe	Kv	90 % 123	0,5 % 1	9 % 13
Sten	M	98 % 136	-	2 % 3
Zack	M	15 %	18 %	67 %
Zendra	Kv	3 %	72 %	24 %
Zlatan	M	4 %	67 %	27 %
Åsa	Kv	99 % 137	1 % 2	-

Tabell 2. Sammanfattning av åldersrelaterade konnotationer för de förnamn där detta förekommer.

Namn	Åldersgrupp	Förknippas med bärare med svensk etnicitet	Förknippas med bärare med annan etnicitet	Förknippas med både bärare med svensk och annan
Gideon	–24 år	8 %	46 %	46 %
	25–44 år	13 %	40 %	47 %
	45–64 år	28 %	32 %	40 %
	65– år	38 %	12 %	48 %
Laila	–24 år	31 %	-	69 %
	25–44 år	43 %	1 %	56 %
	45–64 år	44 %	-	56 %
	65– år	59 %	-	38 %
Leonardo	–24 år	-	38 %	62 %
	25–44 år	3 %	48 %	48 %
	45–64 år	4 %	76 %	20 %
	65– år	-	62 %	38 %
Naima	–24 år	-	92 %	8 %
	25–44 år	11 %	65 %	24 %
	45–64 år	16 %	60 %	24 %
	65– år	38 %	45 %	19 %
Zack	–24 år	8 %	8 %	85 %
	25–44 år	17 %	15 %	68 %
	45–64 år	20 %	20 %	60 %
	65– år	9 %	26 %	64 %

Emilia Aldrin

Högskolan i Halmstad

emilia.aldrin@hh.se

Fornsvenska kroppsdelrelaterade binamn

Birger Mård

Abstract¹

Old Swedish bynames related to body parts

Previous studies of Old Swedish bynames have to a large extent made use of materials consisting of broad collections of bynames from all sorts semantic categories. In this article, I instead focus my analysis on bynames from a single word-semantic category: body parts (i.e. bynames containing some lexical unit denoting a part of the body). I identify 131 such bynames, borne by a total of 333 persons. I then analyse and classify these according to their morphology, semantics and frequency among the name bearers, as well as the frequency of different body parts among the bynames. The aim is to determine the morphological and semantic makeup of this group of bynames and how it compares to the general body of Old Swedish bynames, if some body parts might occur more frequently than others as part of these bynames, and finally to try to explain any patterns that emerge. The analysis shows that a majority of the included bynames can be classified as primary name formations, most commonly compounds. Most of the bynames likely refer to the outward appearance of the name bearer, and many different parts of the body are represented among the bynames, but some are more common than others; parts of the head (hair, facial features) in particular make up most of the bynames, and those names are also borne by most of the name bearers. One byname, *Skalle* ('head, bald'), far outnumbers the rest. I propose three possible factors that could contribute to this pattern for the body part-related bynames: (1) how common the name-giving basis for a name is, (2) how morphologically and semantically specific the name is, and (3) how visually salient the body part featured in the name is.

Keywords:

historical linguistics, onomastics, old swedish, bynames, bodyparts

Nyckelord:

språkhistoria, namnforskning, fornsvenska, binamn, kroppsdelar

¹ Denna artikel utgör en bearbetad version av mitt examensarbete för magistergraden. För den mer utförliga originalversionen, se Mård (2020).

1. Inledning

Det samlade fornsvenska textmaterialet innehåller ett stort antal binamn av olika typer. Morfologiska och semantiska studier av dessa binamn har i de flesta fall baserats på ett blandat material med binamn från flera olika semantiska grupper. I denna studie undersöker jag i stället binamn från en enskild grupp av binamn: de som innehåller ord för kroppsdelar, som *Fot*, *Enhænd* eller *Bredhskalle*. Jag har genomfört en kvantitativ undersökning av 131 olika sådana binamn, både från formell och semantisk synpunkt. Jag har vidare undersökt även hur vanliga dessa namn har varit sett till antalet namnbärare belagda i materialet. Förhoppningen är att jag genom att se över hela gruppen och jämföra binamnen inbördes med varandra kan dra slutsatser om deras morfologi, semantik, förekomst och funktion, samt diskutera mina resultat mot bakgrund av de tendenser som uppmärksammas i tidigare forskning gällande hela den fornsvenska binamnsskatten.

Syftet är således att kvantitativt undersöka fornsvenska kroppsdelrelaterade binamn. Undersökningens frågeställningar är:

1. Hur bildas binamnen morfologiskt sett?
2. Vilka kroppsdelar finns representerade i binamnen?
3. Vilka namngivningsgrunder har binamnen?
4. Hur ofta förekommande är binamnen vad gäller antalet namnbärare?

För samtliga dessa frågeställningar gäller även att jag vill diskutera eventuella mönster som framkommer; är vissa bildningssätt, kroppsdelar, namngivningsgrunder och binamn vanligare än andra, och i så fall varför?

2. Forskningsöversikt

Sammanställningar av medeltida binamn har tidigt utförts på danskt och västnordiskt material; verket *Danmarks gamle personnavne 2. Tilnavne* (1949–64) sammanställer de danska medeltida binamnen, E.H. Linds *Norsk-Isländska personbinamn från medeltiden* (1920–21), Finnur Jónssons *Tilnavne i den islandske oldlitteratur* (1907) och Bernhard Kahles *Die altwest- nordischen Beinamen bis etwa zum Jahre 1400* (1910) behandlar de västnordiska. Någon sammanställning av lika stor omfattning har ännu inte gjorts på fornsvenskt material. En tidig, mindre omfattande översikt av det fornsvenska binamns materialet ges av Hellquist (1912), där han delar in binamnen i olika ordsemantiska² kategorier och kommenterar vissa exempel. Kroppsdelrelaterade binamn utgör här en egen grupp, och Hellquist (1912: 100) ger tolkningar och kommentarer för vissa av dem. Antalet binamn som presenteras är dock begränsat. Som Hellquist (1912: 84) själv påpekar presenterar undersökningen endast ett axplock ur den vid den tiden tillgängliga namnskatten.

² *Ordsemantik* syftar här på betydelsen hos de lexikala enheter som ingår i ett binamn, medan *namnsemantik* syftar på betydelsen hos själva binamnet och dess tänkta syftning (Sundström 2015: 13).

Flera arbeten har sedan dess presenterat mer generella genomgångar av medeltida svenska och nordiska binamns morfologi och semantik. Ett tidigt exempel är Sven Ekbos *Personbinamn under vikinga- och medeltid* (1947), och senare i samma anda de avsnitt som behandlar binamn i Ivar Modéers *Svenska personnamn* (1989). Eva Brylla har författat flera artiklar och handbokskapitel på ämnet, bland annat *Anna Mædth inga hænder, Karl Dænganæf och Ingridh Thiuvafinger: Några exempel på medeltida binamn* (1999) och *Bynames and nicknames* (2016), samt kapitlet om binamn i *Namn och namnforskning: ett levande läromedel* (2013). Hon har också behandlat mer specifika aspekter hos de medeltida binamnen, som i *Fornsvenska mansbinamn av typen Dyna, Gylta och Stura* (1996). Lennart Ryman (2002) har likaså behandlat medeltida binamn på olika sätt, bland annat deras roll i framväxten av släktnamn i Uppland. Patrik Larsson (2008: 84f.) har skrivit om binamn konstruerade med prepositionen *mædth*, och finner bl.a. att majoriteten av dem syftar på någon kroppsdel. Binamn har diskuterats på ett antal tidigare NORNA-symposier, särskilt vid de benämnda *Binamn och släktnamn* (1974), *Personnamnsterminologi* (1981) och *Binamn: Uppkomst, bildning, terminologi och bruk* (2010). Flera värdefulla bidrag till forskningen har getts vid dessa symposier, bland annat de av John Kousgård Sørensen (1975), Thorsten Andersson (1983), Lena Peterson (1983) och Gudrun Utterström (1983). I handlingarna från 2010 års symposium ges en översikt för den nordiska binamnsforskningen av Brylla (2012) och en upplysande genomgång av ordböcker och samlingar rörande nordiska personbinamn av Ryman (2012). Magnus Källström (2012) och Stefan Jacobssons (2012) artiklar om binamn i vikingatida runinskrifter presenterades likaså vid detta symposium.

Sundström (2015) har studerat medeltida binamn i Arboga stads tänkebok, ett material som delvis också ingår i min undersökning. Binamnen analyseras både morfologiskt och semantiskt, med syftet att undersöka hur binamnen i materialet bildats och vilka namngivningsgrunder de kan ha haft (Sundström 2015: 9). Den morfologiska undersökningen delar in binamnen i grupper efter deras bildningssätt, t.ex. *maskulina namn på -a, avledningar på -e, binamn bildade av substantiv* o.s.v. Den semantiska analysen är både namn- och ordsemantisk, men gruppindelningen görs främst namnsemantiskt efter binamnens namngivningsgrund (Sundström 2015: 17). De semantiska grupper som Sundström (2015: 30) använder sig av är *härstamning och släktskap, härkomst (geografisk) och boplats, yrke, sysselsättning och social ställning, yttre egenskaper, inre egenskaper, kläder och utrustning samt vanor och händelser*. Sundström (2015) finner att sekundärt bildade binamn utgör majoriteten i materialet, och att de bildade av substantiv är vanligast bland dem. Av de primära bildningarna är avledningar på *-e/-a* och sammansättningar vanligast. Den semantiska analysen visar att kategorierna *yrke, sysselsättning och social ställning* och *yttre egenskaper* står för den största delen av binamnens namngivningsgrunder. Binamn hörande till kategorierna *inre egenskaper, kläder och utrustning* samt *vanor och händelser* verkar inte vara lika vanliga i materialet, enligt Sundström (2015: 52f.) ”kanske beroende på att dessa karaktäristika inte är lika påtagliga som en människas utseende eller hennes

yrke och sysselsättning”. Hon påpekar dock att den namnsemantiska analysen som alltid är osäker, och att det inte går att nå något exakt kvantitativt resultat för dessa förhållanden (Sundström 2015: 52).

Även moderna svenska binamn har varit föremål för forskning. En kortare genomgång av de moderna binamnens formella och semantiska sidor ges i Modéer (1989). Ett mer omfattande arbete har gjorts av Linnea Gustafsson (2016) som studerar det moderna svenska binamnsskicket från ett namnbrukarperspektiv, förankrat i ett tvärvetenskapligt teoretiskt ramverk. Hon använder sig av intervjuer och enkäter för att kartlägga binamnens former, bruk och användningsområden. Ett sådant tillvägagångssätt är av uppenbara skäl inte möjligt för det fornsvenska material som jag undersöker, men Gustafssons resultat kan ändå vara relevanta för en diskussion om historiskt material. En av Gustafssons (2016: 16) ambitioner med arbetet var just ”...att resultaten i efterhand, om behov finns, även ska kunna appliceras på ett historiskt material där den här typen av frågeställningar inte är lika lätta att besvara”. Jag har inte utrymme att utnyttja alla hennes resultat, men vissa delar kan ändå vara värda att inkludera. Gustafsson genomför ett antal särdragsanalyser på binamnen, och av särskilt intresse för en jämförelse med mitt material är resultaten angående namnbärarnas upplevda orsaker till binamnens uppkomst. Hon identifierar fyra olika sådana namngivningsorsaker: *särskiljande*, *uttalslättnader*, *humor m.m.* och *smeksamma positionsbestämningar* (Gustafsson 2016: 66). Till den förstnämnda kategorin hör de binamn som givits för att identifiera och särskilja personer, t.ex. de som bär likadana förnamn. Till den andra kategorin hör de binamn som givits för att kunna användas som ett lättare uttalat alternativ till ett förnamn, t.ex. *Jaja*, *Kicka*, *Ninni*. I Gustafssons (2016: 67) material har sådana binamn skapats till följd av barns uttalssvårigheter, eller för att underlätta kommunikationen med personer som har ett annat modersmål. Till kategorin *humor m.m.* hör binamn som skapats med humoristiska eller lekfulla motiv. Den sista kategorin, *smeksamma positionsbestämningar*, är givna som ömhetsbetygelser, t.ex. *Gullet*, *Hjärtat*. Gustafsson (2016: 68f.) skriver att vissa av binamnen räknade till denna kategori har en svag namnkaraktär, men att de ändå på många sätt liknar binamn med avseende på tillkomst och användningsområde. Hon noterar också att binamn i denna kategori mycket oftare ges till kvinnliga namnbärare än manliga.

3. Material och metod

Undersökningens material består i grunden av 131 fornsvenska kroppsdelrelaterade binamn (se bilaga). Samtliga av dessa har hämtats från tillnamnssamlingarna på Sveriges medeltida personnamn (SMP), ett av arkiven hos Institutet för språk och folkminnen (Isof) i Uppsala. Till skillnad från förnamnen har tillnamnsdelen av ordboken inte ännu börjat ges ut, och något officiellt register för dessa existerar ännu inte. Jag har därför utnyttjat en sammanställning som Patrik Larsson (2015) gjort, innehållande samtliga tillnamn som finns i SMP:s arkiv. Denna lista är i praktiken ett register, och har gjort det möjligt för mig att leta upp de binamn som är av intresse för min undersökning. Denna lista innehåller dock endast binamnslemman, inte de

enskilda belägg som finns för varje lemma och därmed inte heller den tillhörande information som krävs för min analys. Jag har därför inhämtat kompletterande information för de relevanta binamnen direkt från SMP:s arkiv, där beläggen finns nedskrivna på kort.

Jag tillämpar olika kriterier för excipering av binamnslemmana och uppgifter om namnbärarna, vilka jag redogör för nedan. Jag använder mig här likt Brylla (1999: 11f.) av en vid definition av termen *binamn* som inkluderar binamnselement, eventuella yrkesbeteckningar, släktskapsbeteckningar osv. Jag tar fasta på idén om binamn som privata attribut, och exkluderar därför alla binamn som på något sätt överförts från en person till en annan från min definition (se kriterierna för namnbärare nedan).

Binamnslemma som uppfyller följande kriterier har hämtats från Larssons (2015) tillnamnslista och använts i undersökningen:

1. Binamnen ska innehålla något (fornsvenskt) ord för en mänsklig kroppsdel.
2. Ordet för kroppsdel ska inte vara alltför tvetydigt i sin betydelse.

Båda dessa kriterier utgår från en ordsemantisk analys av binamnen. Formuleringen ”ord för mänsklig kroppsdel” eller ”kroppsdelord” innebär här ett substantiv som syftar på en mänsklig kroppsdel, eller ett ord avlett från ett sådant substantiv. Alltså inkluderas binamn som *Hand*, *Handløs* och *Enhænd*, men inte *Store*, *Lange* eller *Halte*. Kroppsdelordet kan ingå som förled, efterled eller utgöra hela namnet, eller på annat sätt ingå i en ordfogning. Detta första kriterium innebär också att binamnslemman som innehåller ord för djurs kroppsdelar, t.ex. *Kløf* ’klöv’, inte inkluderas i undersökningen. Det förekommer dock att ord för djurs kroppsdelar namnsemantiskt kan syfta på en mänsklig kroppsdel hos namnbäraren, t.ex. *Korvamule* (Hellquist 1912: 100). Sådana binamn har därför inkluderats under den semantiska gruppen kroppsdelar av vissa forskare (jfr Hellquist 1912). Jag gör ett något striktare ordsemantiskt urval, och inkluderar inte sådana namn även när de syftar på någon mänsklig kroppsdel. Detta gäller även enkla kroppsdelord som *næf* ’näbb’ (som definitivt använts om människans näsa, se t.ex. *Dæganæf*, *Kroknæf*, *Skarpanæf* i Brylla 1999: 14ff.) och *stjærter* ’stjärt’. Ord som kan syfta på en kroppsdel hos både människa och djur, som *maghe* och *ben*, inkluderas däremot. En närliggande grupp utgör namn som *Grisafot* och *Getaskalle*. Dessa namn innehåller ett kroppsdelord som lika väl kan användas för människor och djur, men då förlederna syftar på just djur är det möjligt att en ickemänsklig kroppsdel åsyftas. Det är möjligt att namnet i överförd betydelse syftar på en mänsklig kroppsdel, men i mitt ordsemantiska urval kan de ändå inte accepteras. Namn som *Smjørøgha* ’smörhåla (i gröt)’ och *Hovudhstykket* ’huvudduk l. nattmössa’, exkluderas, då kroppsdelord visserligen ingår men sammansättningen (ordsemantiskt) syftar på något annat än en kroppsdel. Att kroppsdelordet ska vara fornsvenskt innebär i praktiken också att åtminstone utomnordiska binamnslemman exkluderas från materialet. Då även t.ex. tyska namn förekommer i SMP:s arkiv, och då dessa i vissa fall ytligt sett kan likna ett fornsvenskt

kroppsdelrelaterat ord, är det fortfarande möjligt att sådana namn inkluderas av misstag.

Mitt andra kriterium berör sådana ord för mänskliga kroppsdelar som är homonyma med andra ord, uppvisar flera olika betydelser förutom kroppsdelens eller av någon annan anledning är svåra att entydigt tolka. Sådana exkluderas för att minimera risken att binamn som inte egentligen innehåller ord för mänskliga kroppsdelar inkluderas i materialet. Exempel på binamnslemman som inte möter detta kriterium är *Buk*, som förutom betydelsen 'mage' också kan syfta på djuret bock, och *Nagel*, som också kan ha betydelsen 'spik' eller 'nejlika'. Detta gäller även sammansättningar som innehåller flertydiga ord; såvida de inte mer eller mindre entydigt kan tolkas som att de ordsemantiskt syftar på en mänsklig kroppsdel exkluderas de.

Detta kriterium innebär dock inte att alla flertydiga ord ska exkluderas, då väldigt få ord är helt och hållet entydiga utan sin kontext. Jag har valt att exciperera binamnslemman innehållande tvetydiga ord om jag bedömer att det är mindre sannolikt att de ord som ingår i binamnslemman används i sina andra, icke-kroppsdelrelaterade betydelser. Därför inkluderas t.ex. *foter*, som ju inte nödvändigtvis syftar på just en mänsklig fot, och *øgha*, som bl.a. kan betyda 'hål, öppning' och 'prick på tärning'. Risken för att orden används i dessa betydelser bedömer jag vara tillräckligt låg för att de ska kunna inkluderas i materialet. Att bedöma denna risk är förstås en avvägning som får göras från fall till fall, och det går inte att dra en exakt gräns för vad som är acceptabelt och inte utifrån detta kriterium. Ett sådant urval leder också till att flera relevanta binamn – som *Buk* och *Nagel* – exkluderas från undersökningen, men jag anser det nödvändigt för undersökningens validitet.³

För de binamnslemman som uppfyller ovanstående kriterier hämtas de belägg som finns för unika namnbärare av binamnen i fråga. Jag inkluderar namnbärare som uppfyller följande kriterier:

1. Namnbärarens binamn ska inte bäras som ett släktnamn eller hustrunamn.
2. Namnbäraren ska komma från medeltida svenskt språkområde.

Det första kriteriet innebär att jag exkluderar de namnbärare som jag anser använder binamnet som ett släktnamn. Jag använder mig här av Rymans (2002: 25) definition av släktnamn: "...ett i rakt nedstigande led ärfdigt eller bland syskon överfört tillnamn, som är avsett att markera tillhörighet till en släkt", och för urvalet hans därpå följande praktiska krav: "...att det [binamnet] blivit brukat i två på varandra följande generationer eller av två syskon". Kriteriet innebär också att jag exkluderar de namnbärare som jag anser ha fått binamnet överfört från en make. Jag inkluderar dock maken som namnbärare, om denne är belagd. Även här är det inte helt lätt att avgöra

³ Jag har efter materialinsamlingens slutförande blivit medveten om ett mindre antal binamn som uppfyller samtliga dessa kriterier och som därmed borde ha inkluderats i denna undersökning, men som av olika skäl inte kom med i den ursprungliga insamlingen (några av dem tas upp i avsnitt 5.2 nedan). Min excipering är därmed inte fullständigt heltäckande, men jag bedömer att detta inte påverkar resultatet avsevärt.

om ett binamn i själva verket är ett hustrunamn; i princip krävs en make belagd med samma binamn för att vara säker.

Det andra kriteriet innebär att jag endast inkluderar de namnbärare som jag bedömer troligen komma från inom det medeltida Sveriges gränser, vilket exkluderar namnbärare från landskapen Bohuslän, Jämtland, och Härjedalen, Skåne, Blekinge och Halland. Även namnbärare från Gotland, som endast bitvis har varit i svenskt styre under medeltiden, exkluderas från min undersökning. Namnbärare från Finland och Åland, som var i svenskt styre under medeltiden, inkluderas i mitt material. Finskspråkiga binamn sorteras liksom andra utomnordiska binamn ut via kriteriet om fornsvenska kroppsdelord. Varifrån en namnbärare kommer är inte alltid lätt att med säkerhet avgöra. Jag utgår i min bedömning främst ifrån den geografiska proveniens som i de flesta fall finns listad på korten för namnbärarna.

4. Analys

När alla relevanta binamnslemman och namnbärare excerperats analyseras de kvantitativt. Jag genomför i praktiken fyra olika analyser: en morfologisk analys av binamnslemmanas bildningssätt, en ordsemantisk analys av de kroppsdelord som ingår i binamnslemman för att se vilka kroppsdelar som åsyftas, en namnsemantisk analys för att fastställa binamnslemmanas namngivningsgrunder och en analys av binamnens namnbärare.

I den morfologiska analysen fastställer jag binamnslemmanas fördelning inom följande morfologiska kategorier:

- *Tillnamnstyp*. Binamnslemmanas fördelas här mellan egentliga binamn och binamnselement.
- *Bildningstyp*. Binamnslemmanas har antingen primär eller sekundär bildning. Jag utgår i detta avseende från Söderwalls *Ordbok Öfver svenska medeltidsspråket* Vol I-V och Schlyters *Ordbok till Samlingen af Sweriges Gamla Lagar*, samlade i Fornsvensk lexikalisk databas (FLD). Endast om ett motsvarande appellativ finns upptaget för ett binamnslemma räknar jag det som en sekundär bildning, annars primär. Om ett motsvarande appellativ finns upptaget, men endast är belagt som binamn, räknas det likaså som en primär bildning.
- *Morfologisk binamnstyp*. Binamnslemmanas är antingen enkla, avledda, sammansatta eller ordfogningar. Avledda är de som bildats primärt med avledningssuffixen *-e/-a*. Med sammansatt menas här de sammansättningar som "bildats enkom för att tjäna som binamn" som Sundström (2015: 21) uttrycker det. Sammansatta binamnslemman är i denna kontext alltså alltid primära bildningar. Ett sekundärt bildat binamnslemma kan bestå av ett ursprungligen sammansatt ord, som *Kinben*, men räknas då som ett enkelt binamn. Ordfogningar består av prepositionsfraser och flerordiga nominalfraser som *mædh Ena øghat* och *Brutit hovudh*.

I den semantiska delen av analysen kategoriserar jag först binamnslemmana ord-semantiskt. Jag noterar vilka kroppsdelar som åsyftas i de kroppsdelords som ingår i binamnslemmana och hur dessa fördelar sig över materialet. Jag samlar sedan binamnslemmana i olika *semantiska fält* baserat på den kroppsdel som åsyftas i varje enskilt binamnslemma. Jag använder här termen *semantiskt fält* som "...in its broadest sense refers to a subset of a language's vocabulary that makes up some thematic unit" (Murphy 2003: 92). Här utgörs de semantiska fälten av en grupp ord som alla hör till ett visst område på människokroppen, enligt nedan:

- *Huvudet*: Hit hör alla binamnslemman som innehåller ett ord syftande på någon kroppsdel som kan föras till det semantiska fältet *Huvudet*, t.ex. kroppsdelarna mun, hals, ögon, näsa, skägg, hår o.s.v. En särskild "kroppsdel" i detta semantiska fält är vad jag väljer att kalla *huvudet som helhet* (H.s.h.), en kategori gjord för att husera binamnslemman innehållande ord som *hovudh*, *høs* 'huvud' och *hiæsse* 'hjässe'.
- *Ben och fötter*: T.ex. fot, ben.
- *Armar och händer*: T.ex. arm, hand.
- *Torso*: T.ex. rygg, mage.
- *Övrigt*: De binamnslemman som innehåller ett ord syftande på någon kroppsdel som inte kan föras till något av de andra semantiska fälten.

Jag gör denna indelning för att lättare visa vilka delar av kroppen, i grövre drag, som orden i binamnslemmana syftar på.

Den andra delen av den semantiska analysen är namnsemantisk, där jag försöker fastställa namnens givningsgrunder. Jag använder mig av följande namnsemantiska kategorier (från Sundström 2015: 30):

- Yttre egenskaper – fysiska karaktäristika hos namnbäraren
- Inre egenskaper – psykiska karaktäristika hos namnbäraren
- Yrke, sysselsättning och social ställning
- Vanor och händelser
- Klädsel och utrustning
- Härstamning och släktskap
- Härkomst och boplatz

Till sist noterar och sammanställer jag antalet namnbärare, deras kön och deras fördelning över binamnslemmana i materialet. Om ett binamn används absolut och inte kan kopplas till någon namnbärare där könet är känt kategoriseras namnbärarens kön som okänt. Samma sak gäller i de fall då jag inte säkert kan fastställa namnbärarens kön utifrån deras förnamn. I de fall där en person bär mer än ett binamn

räknas en namnbärare till samtliga binamnslemman i fråga, då ett binamnslemma alltid måste ha minst en namnbärare.

5. Resultat

5.1 Morfologi

Totalt ingår 131 olika binamnslemman i undersökningens material. Deras tillnamnstyp, bildningstyp och morfologiska binamnstyp är fördelade enligt tabell 1, 2, och 3.

Tabell 1. Tillnamnstyper i materialet.

	Binamn	Binamnselement	Totalt
Antal	113	18	131
<u>Andel</u>	<u>86,3 %</u>	<u>13,7 %</u>	<u>100 %</u>

Som framgår av tabell 1 utgör egentliga binamn den stora majoriteten av de binamnslemman som ingår i materialet, 86,3 %. Binamnselementen utgörs av adjektiv som *Thumaløs*, *Enhænde*, och ordfogningar av typen *mædh Ena øghat*, *mædh Stora benet*. Ordfogningarna *Brutit hovudh*, *Hal i hand* och *Hand i sæk* räknar jag till binamnen.

Tabell 2 visar att över tre fjärdedelar av binamnslemmana, 76,3 %, är kategoriserade som primära bildningar. I flera av fallen är det svårt att säkert veta om det egentligen rör sig om en primär eller sekundär bildning. För binamnslemman som *Suruben*, *Vaghehals*, *Træben* är det fullt möjligt att sådana ord redan existerade i ordförrådet och att namnen är sekundärt bildade; enligt SAOB används åtminstone de två sistnämnda på 1500-talet, och *surben* på 1600-talet. Likaså är det svårt att tänka sig att binamnet *Fingerløs* egentligen är primärt bildat endast för att användas som binamn. Jag kategoriserar dem dock som så eftersom de i FLD endast verkar vara belagda som binamn.

Tabell 2. Bildningstyper i materialet.

	Primär	Sekundär	Totalt
Antal	100	31	131
<u>Andel</u>	<u>76,3 %</u>	<u>23,7 %</u>	<u>100 %</u>

Tabell 3. Morfologiska binamnstyper i materialet.

	Enkla	Sammansatta	Ordfogningar	Avledda	Totalt
Antal	31	80	14	6	131
<u>Andel</u>	<u>23,7 %</u>	<u>61,1 %</u>	<u>10,7 %</u>	<u>4,6 %</u>	<u>100 %</u>

Som framgår av tabell 3 kan 61,1 % av binamnslemmana kategoriseras som sammansatta binamn som *Dighraben*, *Blafot* eller *Guløgha*. Enkla binamn utgör knappt en fjärdedel av binamnslemmana, t.ex. *Mund*, *Fot*, *Skalle* eller *Handløs*. En mindre andel utgör ordfogningarna, som i 11 av de 14 fallen består av binamnselement inledda av *mædh*. Endast sex stycken är avledningar med *-e/-a* som *Fote*, *Hvitfota* eller *Tanne*.

5.2 Ordsemantik

Kroppsdelord motsvarande de flesta av människokroppens olika delar finns representerade i undersökningens binamnslemman. I tabell 4–7 nedan har jag samlat alla binamnslemman i de olika semantiska fält som presenterades i avsnitt 3.2.2. I fig. 1 redovisas antalet och andelen binamnslemman som jag räknar till varje semantiskt fält.

Tabell 4. Kroppsdelar hörande till det semantiska fältet *Huvudet* och antalet namn per kroppsdel.

	H.s.h	Mun	Hals	Ögon	Skägg	Hår	Nacke	Näsa	Kind	Panna	Öron	Totalt
Antal	21	11	8	8	7	7	4	3	3	2	1	75
Andel	28,0	14,7	10,7	10,7	9,3	9,3	5,3	4,0	4,0	2,7	1,3	100 %

Som framgår av tabell 4 räknas ett stort antal olika kroppsdelar till det semantiska fältet *Huvudet*. Av dessa utgör binamnslemman innehållande ord för huvudet som helhet (H.s.h.) den största kategorin, representerade i namn som *Bredhskalle*, *Brutit hovudh*, *Høs*, *Knaphøvde* och *Hiæsse*. Till kroppsdelens mun, dit näst flest binamnslemman kan räknas, räknar jag även binamnslemman innehållande ord för sakligt och semantiskt närliggande kroppsdelar: *Læppe*, *Tunga*, *Tan*, *Tanne*, *Kækki* och *Kiæpt*. Till de mer fåtaligt representerade kroppsdelarna hör *panna*, med binamnslemmana *Blapanna* och *Rødhpanna*. Det förstnämnda förekommer i absolut användning, och det är därför svårt att fastställa om det bars av någon ur Blåpannaätten, där den användes som släktnamn av åtminstone två personer (Hildebrand 1934). För binamnslemmana med ord syftande på näsan (*Langanæsa*, *Nesabit*, och *Næse*) föreligger en viss risk att betydelsen egentligen är 'näs'.

Tabell 5 visar att binamnslemman innehållande ord för kroppsdelens *fot* är något vanligare än de som syftar på *ben*. Till den förstnämnda kategorin hör bl.a. binamnslemmat *Blafot*. Den ordsemantiska tolkningen av detta namn är inte riktigt så enkel som det först verkar. I DGP finns följande tolkning av *Bláfotr*: ”Falco cyanopus, en Falkeart [...]. Om Tilnavnet skal forklares udfra Falkenavnet, er usikkert; vn. Subst. Bláfotr bruges ogsaa om en Ræv med sorte Poter, og Navnet kan lige saa godt forstaaes som 'Mand med sort Fod'” (1949–64: 83). Några sådana betydelser verkar inte vara belagda i FLD, dock förekommer de i SAOB. Jag har även räknat binamnslemman med ord syftande på baken i denna kategori, endast representerade i namnet *Drøperøf*.

Tabell 5. Kroppsdelar hörande till det semiantiska fältet *Ben och fötter* och antalet namn per kroppsdel.

	Fot	Ben	Bak	Totalt
Antal	17	11	1	29
<u>Andel</u>	<u>58,6</u>	<u>37,9</u>	<u>3,4</u>	<u>100 %</u>

För det semantiska fältet *Armar och händer* utgör binamnslemman kopplade till handen den stora majoriteten, nämligen 88,9 %, se tabell 6. Till kroppsdelens *hand* har jag även räknat in de binamnslemman som innehåller ord för fingrarna: *Thumaløs*, *Fingerlot*, *Fingerløs*, *Thiuvafinger* och *Kiækefinger*. Resterande syftar endast på handen, t.ex. *Blahand*, *Hand i sæk*, *mædh Ena handene*, och *Næve*. Endast två binamnslemman innehåller ord hörande till armarna, nämligen *Alboghi* 'armbåge' och *mædh Axlana*.

Tabell 6. Kroppsdelar hörande till det semantiska fältet *Armar och händer* och antalet namn per kroppsdel.

	Hand	Arm	Totalt
Antal	16	2	18
<u>Andel</u>	<u>88,9</u>	<u>11,1</u>	<u>100 %</u>

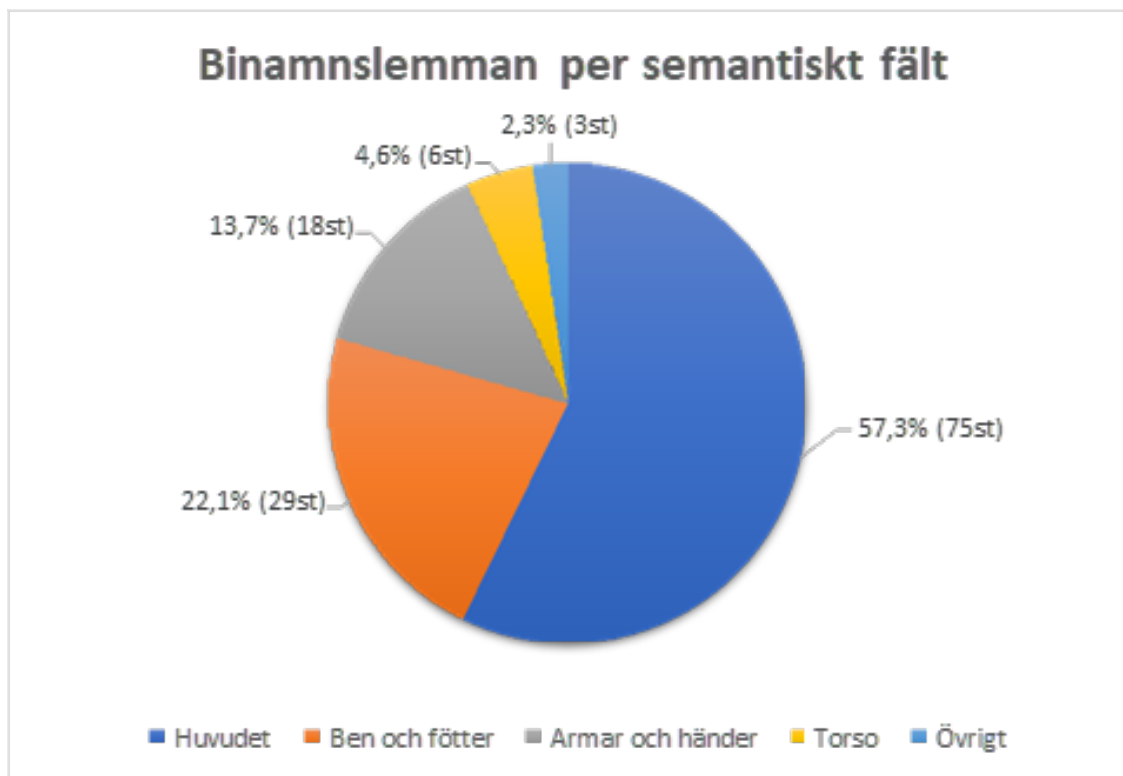
Ett fåtal binamnslemman kan föras till det semantiska fältet *Torso* (tabell 7). Tre binamnslemman innehåller ord som syftar på ryggen (*Bak*, *Innanbak* och *Krøkrbygg*), två på magen (*Maghe* och *Blavamb*) och en på sidan av kroppen (*Slaksidha*).

Tabell 7. Kroppsdelar hörande till det semantiska fältet *Torso* och antalet namn per kroppsdel.

	Rygg	Mage	Sida	Totalt
Antal	3	2	1	6
<u>Andel</u>	<u>50,0</u>	<u>33,3</u>	<u>16,7</u>	<u>100 %</u>

Till det lexikala fältet *Övrigt* räknar jag binamnslemman *Blodhhiarta*, *Kropp* och *Kurahudh*, vilka inte rakt av kan placeras i någon av de andra kategorierna. Fsv. *kropper* kan syfta på just människokroppen, men också en körtelsvulst till följd av struma.

Figur 1 visar det totala antalet och andelen binamnslemman som ingår i varje semantiskt fält. Binamnslemman hörande till det semantiska fältet *Huvudet* utgör den allra största delen, följt av *Ben och fötter*, *Armar och händer*, *Torso* och till sist *Övrigt*, i nedstigande ordning.

Figur 1. Antal och andel binamnslemman per semantiskt fält.

Som framgått ovan finns de flesta av människokroppens olika delar representerade i binamnslemmana, vissa i högre grad än andra. Samtidigt finns flera kroppsdelar som inte förekommer i några av binamnen i materialet. Detta innebär dock inte nödvändigtvis att sådana kroppsdelar inte går att finna i några av de nordiska binamnen över lag; i vissa fall har de helt enkelt exkluderats från materialet via undersökningens urval (se avsnitt 3.1). *Nagel* är ett sådant exempel. I vissa fall har jag dessvärre missat att ta med relevanta binamnslemman i mitt ursprungliga urval från Larssons lista. Detta gäller binamn som innehåller ord syftande på det kvinnliga könsorganet (*Harpa*, *Kunta*) samt på bröstet (*Bryst*, *Brysting*) (se Sundström 2015: 19, 27). Sett till Jónssons sammanställning (1907: 218) står det klart att även ord för mannens könsorgan har ingått i fornvästnordiska binamn, och det är mycket möjligt att sådana binamn även förekommit i det medeltida svenska materialet. Jag har dock inte lyckats hitta något sådant binamn i Larssons binamnslista. *Kuk* och *Kuken* förekommer förvisso, men det ordet verkar inte finnas belagt i FLD. Enligt Svensk ordbok finns ordet *kuk* belagt i betydelsen 'manligt könsorgan' sedan åtminstone ca 1650. En del andra kroppsdelar verkar ändå vara frånvarande även sett till Larssons binamnslista; *armber* 'arm' förekommer t.ex. inte i något av namnen (dock kan nog namn på *-hand* syfta på armen, se 4.1.1). *Taa* 'tå' verkar inte heller förekomma i Larssons lista, såvida jag inte har förbisett något. Jag har åtminstone inte hittat några binamnslemman som jag med säkerhet kan tolka på det viset. Ett frestande men inte helt övertygande exempel är *Tonagel* – förledens form stämmer inte helt överens med det förväntade och ordet

nagel är som bekant tvetydigt. Jónssons sammanställning (1907: 222) har förvisso enkelt *Tá 'tå'*, men han tar inte upp några sammansättningar. Lind (1920–21: 379) nedtecknar däremot sammansättningarna *gulltá*, *langtá*, *leirtá* och *nautztá*. *Ta* förekommer även i DGP (1949–64: 1115), där dock åtminstone delvis som ett adelsnamn.

5.3 Namnsemantik

En namnsemantisk tolkning av historiskt material blir oundvikligen spekulativ, då vi sällan kan känna till namngivningsgrunden med någon säkerhet. Jag har kategoriserat binamnslemman efter de semantiska grupper som jag anser vara de mest troliga, men man kan i de allra flesta fall tänka sig flera olika tolkningar av ett binamnslemma. Nästan alla binamnslemman i materialet kan förstås på ett eller annat sätt föras till kategorin ”yttre egenskaper”, alltså att de faktiskt syftar på den kroppsdel som ingår i binamnet eller något annat som har med namnbärarens yttre att göra. Så har jag också tolkat majoriteten av binamnslemman i materialet. Sekundära bildningar av enkla ord som *Hovudh*, *Mund*, *Fot*, *Hand*, *Ben*, *Nakke* o.s.v. har tolkats som att namnbäraren haft något utmärkande drag för kroppsdelens i fråga, t.ex. en skada (Brylla 1999: 15; Sundström 2015: 40; jfr *munnr*, *tönn*, *fótr* i Jónsson 1907: 204, 206, 219). Brylla (1999: 15) skriver därtill att ”Även om, vilket framhållits i debatten, pars pro toto-beteckningar som *fot*, *hovudh*, *skalle* och *næf* kan ha kommit att betyda ’person’ i allmänhet, kan man också tänka sig att personen verkligen haft en betydande fot, huvud etc.”. Ekbo (1947: 275) skriver om efterlederna *-nef*, *-kollr*, *-skalli* och *-skeggi* att de oftast syftar på en allmännare betydelse ’man’.

Jag går med på att dessa kroppsdelensord kan ha fått en sådan allmännare betydelse när de ingår som efterleder i ett binamn, men jag har svårt att tro att samma sak gäller när de utgör ett enkelt binamn. Om binamnens funktion ska vara att individualisera och särskilja finns det ingen poäng med att ge någon ett binamn med betydelsen ’person’; det är inte ett särskiljande drag och karaktäriserar inte namnbäraren. Jag tolkar därför sådana kroppsdelensord i deras specifika, kroppsliga betydelse. Det vanligt förekommande *skalle* (se även avsnitt 4.2) kan betyda ’huvud, kranium’ eller ’skallig, skallig person’. I Jónssons material förekommer det också tillsammans med ett ortnamn, t.ex. *Hólmskalli*, och tolkas då som ”Skallen fra Hólm” (1907: 189). Jag tolkar det som att *-skalli* då, som efterled, används i betydelsen ’skallig person’ eller helt enkelt ’person’. Möjligen är det sådan härkomst eller boplatz som åsyftas i namnen *Byaskalle* och *Tomtaskalle* i mitt material. *Fot*, även det vanligt förekommande, kan nog även syfta på benet i vissa fall (jfr *fótr* i Jónsson 1907: 219). Samma sak gäller nog *Hand*; Jónsson (1907: 217) tolkar vissa namn på *-hønd* som syftande på armen, t.ex. ”*hlaðhønd* ’Med guldbråderet bånd om armen’” och ”*skammhøndungr* ’Den kortarmede’”.

Många enkla binamnslemman sekundärt bildade av ursprungligen sammansatta eller avledda ord kan ganska säkert föras till gruppen ”yttre egenskaper”, t.ex. *Handløs*, *Pipaskæg*, *Enhænd*. Samma sak gäller för många primärt bildade, sammansatta binamnslemman, som *Langaben*, *Skamhals* ’kort hals’ (Brylla 1999: 16), eller *Dighraben*

'stora, tjocka ben' (jfr *digrbeinn* i Jónsson 1907: 221). Vissa sammansatta binamnslemman är svårare att kategorisera; namngivningsgrunden för *Blyfot* kan ha haft med fotens färg att göra, eller att personen går tungt och/eller långsamt (jfr *blýfotr* i Jónsson 1907: 219). I det första fallet baseras det på yttre egenskaper, i det senare antingen på yttre egenskaper eller vanor och händelser. Det kan också syfta på kläder och utrustning, något gjort av bly som bärs vid/runt foten. Binamnet *Ærtaskalle* skulle kunna syfta på ett litet, runt huvud, eller möjligen annan metaforisk användning. Likaså kan namngivningsgrunden för *Søtemund* vara namnbärarens vackra mun, eller sättet som personen talar på. Några andra svårplacerade binamnslemman är *Matskægh*, *Iærnhovudh*, *Lerfot* och *Sniofot* (den sistnämnda nog i betydelsen 'snöfot'). De olika namnen som inleds med prepositionen *mædh* bör däremot ganska säkert kunna tolkas som att de syftar på yttre egenskaper: *mædh Rødha harit*, *mædh Hvita harit*, *mædh Stora benet* osv. De som endast syftar på en kroppsdel utan något attribut, som *mædh Hovudit*, *mædh Øghona* och *mædh Munnen* har även de antagligen haft något utmärkande hos kroppsdelens i fråga.

En del binamnslemman kan med viss säkerhet sägas syfta på något annat än yttre egenskaper hos namnbäraren. Binamnet *Blodhhiærta* bars av man som även kallades *Köthmangare* 'slaktare'. Namngivningsgrunden för *Blodhhiærta* är alltså antagligen personens yrke. *Sokkofot* syftar enligt Sundström (2015: 48) på en enskild händelse, där en annan person kallade namnbäraren detta. Något liknande verkar gälla för *Stængemun*; i FLD står kontexten "then andhre sagde jak hetir stengemunder", och namnets betydelse är listat som 'en som tillstänger munnen'. Den exakta namngivningsgrunden är oklar, men det verkar inte vara namnbärarens yttre. *Ølhovudh* och *Ølskalle* syftar antagligen på namnbärarnas alkoholkonsumtion, och hör då antingen till inre egenskaper eller vanor och händelser (jfr Brylla 1999: 16). Möjligen gäller samma sak för *Berhals*. *Hal i hand*, *Hand i sæk* och *Vaghehals* ska nog likaså föras antingen till inre egenskaper eller vanor och händelser (jfr Brylla 1999: 16). *Thiuvafinger* har tolkats som att det syftar på namnbärarens tjuvaktighet (Brylla 1999: 15). Lennart Ryman har dock meddelat att binamnet även skulle kunna syfta på ett faktiskt finger från en avrättad tjuv, taget för att användas som trolldomsmedel (jfr tjuv-finger, SAOB spalt T 1716 band 34, 2005).⁴ I ettdera fallet är nog namngivningsgrunden hursomhelst inte namnbärarens yttre egenskaper.

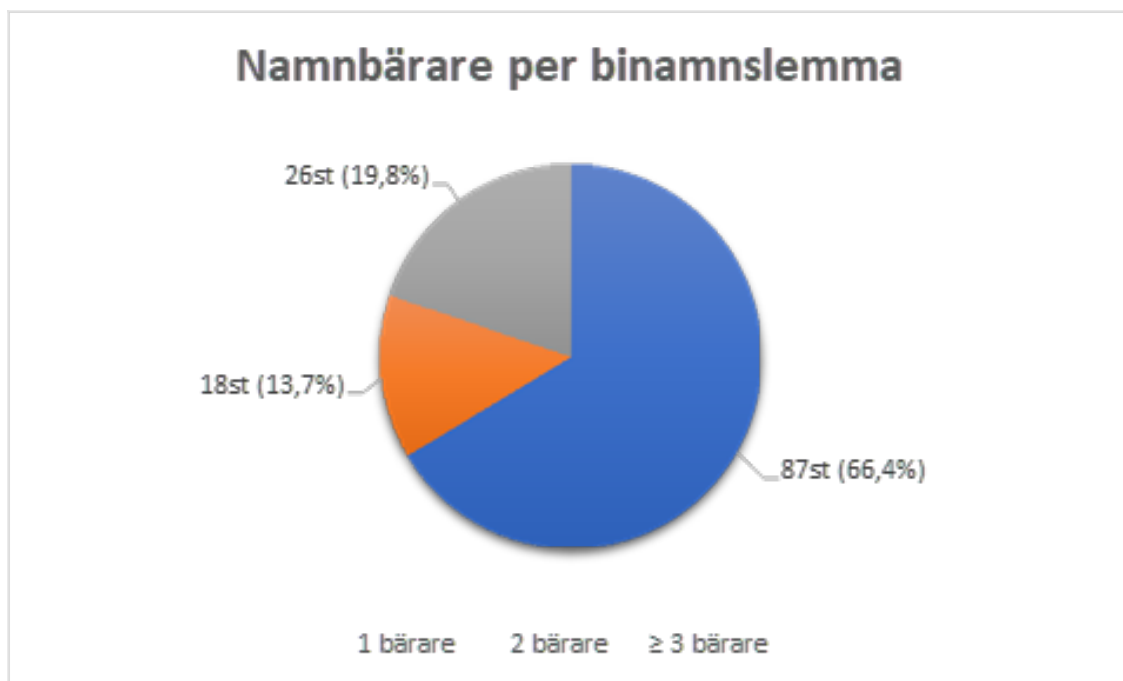
Ett mindre antal binamnslemman har jag inte lyckats tolka fullständigt, och dessa kan jag därför inte säkert placera i någon semantisk kategori. Det handlar om binamnslemmana *Kurahudh*, *Kerben*, *Innanbak*, *Foting* och *Drøperøf*.

5.4 Namnbärare

Totalt 333 namnbärare har noterats för de 131 binamnslemman som ingår i materialet. Av de 333 namnbärarna är 308 män, 19 kvinnor och 6 av okänt kön. I två fall har en person burit två olika binamn: *Hans Laurensen* som kallas *Krokfot* alternativt

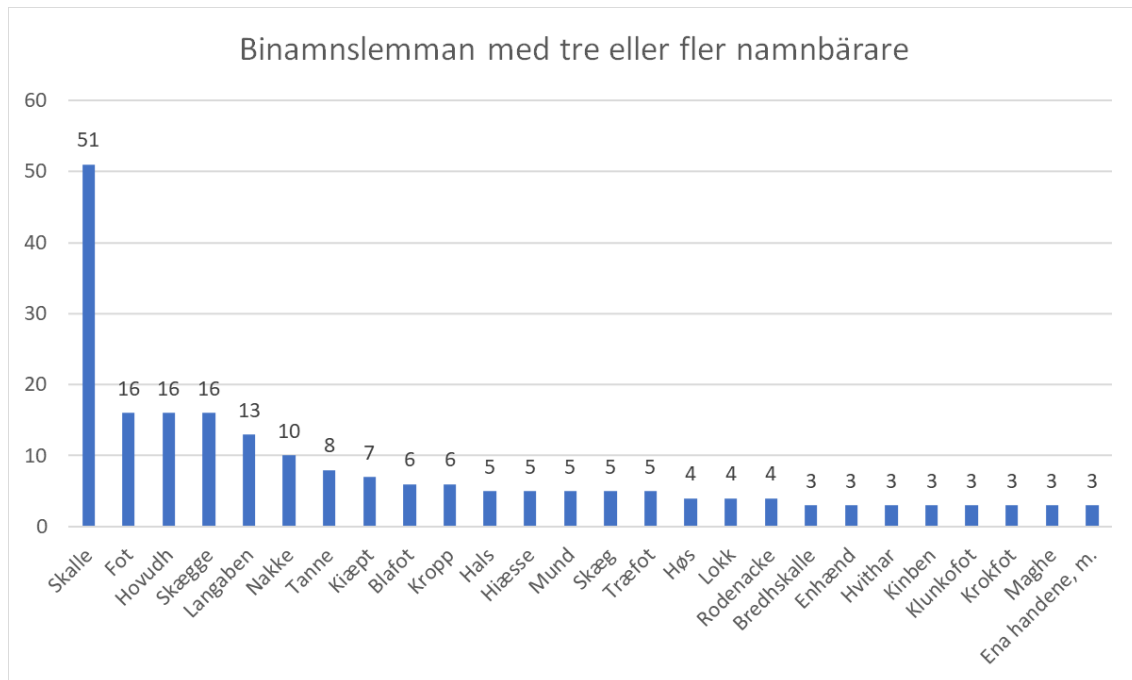
⁴ E-brev 2020-04-20.

Klunkofot, och *Staffan Person* som kallas *Enhænde* alternativt *mædh Ena handene*. Dessa två personer har därmed räknats som namnbärare för båda sina binamn, och således motsvarar materialet egentligen binamn för 331 unika personer. Jag utgår här från antalet namnbärare och använder därför siffran 333. Detta ger ett medelvärde på 2,54 namnbärare per binamnslemma. Som framgår av figur 2 är dock fördelningen ojämn; nära två tredjedelar av alla binamnslemman i materialet har endast en namnbärare, 18 har två namnbärare och bara 26 har tre eller fler namnbärare.

Figur 2. Antal och andel av binamnslemman som har 1, 2, och 3 eller fler namnbärare.

Fördelningen över de 26 vanligaste binamnslemman är även den ojämn. Figur 3 visar att ett binamnslemma, *Skalle*, har burits av 51 olika namnbärare (50 män och 1 kvinna) – långt fler än de tre näst populäraste med 16 namnbärare var (*Fot*, *Hovudh* och *Skægge*). Jämför man dessa 26 binamnslemman med de olika semantiska fält som användes i avsnitt 4.2 ser man att 16 hör till *Huvudet*, 6 till *Ben och fötter*, 2 till *Armar och händer*, 1 till *Torso* och 1 till *Övrigt*. Sett till namngivningsgrunden tolkar jag samtliga dessa som att de syftar på namnbärarnas yttre egenskaper. Sekundära bildningar är något överrepresenterade bland dessa binamnslemman; 57,7 % av dem är sekundärt bildade, jämfört med 23,7 % i materialet som helhet.

Figur 3. Antalet namnbärare för alla de binamn som har tre eller fler namnbärare.

Eftersom könsfördelningen av binamnen i materialet är så ensidig kan dessa resultat sägas främst representera manligt binamnsbruk. En analys av endast de kvinnliga namnbärarna ger dock liknande resultat som för materialet som helhet: 18 olika binamnslemman har kvinnliga namnbärare, 17 med en kvinnlig namnbärare och en med två kvinnliga namnbärare. Av dessa 18 binamnslemman kan 10 föras till det semantiska fältet *Huvudet*, 4 till *Ben och fötter* och 4 till *Armar och händer*. Det enda binamnslemma som burits av mer än en kvinna i materialet är *Rodenacke*, med två kvinnliga namnbärare. De vanligt förekommande binamnslemmana *Skalle* och *Hovudh* bärs av en kvinna vardera.

6. Diskussion

Av den morfologiska analysen framgick att den stora majoriteten av binamnslemmana i materialet är egentliga binamn, och att endast 13,7 % utgörs av binamnselement. Det visade sig också att över tre fjärdedelar av binamnslemmana är primära bildningar, och att majoriteten av dessa utgörs av sammansättningar. Här skiljer sig mina resultat något från de som Sundström (2015: 53) kom fram till angående bildningstyperna; i hennes material är sekundära bildningar mycket vanligare än de primära. Denna diskrepans kan ha att göra med mitt materials avgränsningar. Jag undersöker endast kroppsdelrelaterade binamn, och eftersom det finns ett begränsat antal kroppsdelord i lexikonet blir också antalet möjliga sekundärbildningar begränsat. Primärbildningarna däremot är inte lika begränsade, då det alltid går att skapa någon ny sammansättning med diverse kroppsdelord. I mitt material är just sådana primära sammansättningar som sagt mycket vanliga, vilket också överensstämmer med det

Brylla (1999: 16) har att säga om binamn åsyftande fysiska karaktäristika (en namnsemantisk kategori): ”Den kanske mest frekventa typen är sammansatta namn syftande på någon speciell kroppsdel”. Dock kan man då fråga sig varför samma förhållande i så fall inte gäller för alla ordsemantiska kategorier; är det inte alltid så att antalet möjliga primärbildningar överstiger antalet möjliga sekundärbildningar? Sundströms (2015) resultat visar att detta förhållande i praktiken inte innebär att primärbildningar utgör majoriteten av alla binamnslemman över lag. Så varför utgör de en majoritet för just denna ordsemantiska grupp? Det är kanske så att primära sammansättningar är ett särskilt vanligt sätt att bilda binamnslemman från kroppsdelord jämfört med andra ordsemantiska binamnskategorier, eller att kroppsdelord lämpar sig bättre än andra för sådana sammansättningar. Mina resultat skiljer sig även från Sundströms angående avledningarna på *-e/-a*; i hennes material är de jämte sammansättningarna talrikast bland de primära bildningarna, medan de i mitt eget endast är representerade av ett fåtal binamnslemman. Man kan spekulera i huruvida funktionen hos dessa avledningar spelar in här. Jag bedömer att exemplen i mitt material alla använder *-e/-a* som tillhörighetssuffix: *Fote* ’han med foten’, *Høse* ’han med huvudet’ o.s.v. – kan det vara så att suffixet *-e/-a* oftare används i sin individualiserande funktion över lag, och att denna funktion samtidigt inte används ofta för kroppsdelrelaterade binamn? Det skulle kunna förklara skillnaden mellan mina resultat och Sundströms, men det finns inte mycket som stödjer en sådan slutsats i mitt material.

Resultaten av den ordsemantiska analysen visade att många olika kroppsdelar finns representerade i materialet, men att vissa kroppsdelar förekommer i långt fler binamnslemman än andra. Binamnslemman innehållande ord för kroppsdelar som kan föras till det semantiska fältet *Huvudet* utgör den största delen av materialet (57,3 %), följt av *Ben och fötter* (22,1 %) och *Armar och händer* (13,7 %). Ett fåtal binamnslemman innehåller ord som kan föras till de semantiskafälten *Torso* och *Övrigt* (4,6 % och 2,3 %, respektive). Jag fastställde i den namnsemantiska analysen att de allra flesta av dessa binamnslemman sannolikt har yttre egenskaper hos namnbäraren som namngivningsgrund. Den stora övervikt av binamnslemman som det semantiska fältet *Huvudet* står för skulle kunna förklaras på olika sätt. Till att börja med räknas väldigt många olika kroppsdelar till detta semantiska fält: *Huvudet som helhet*, *mun*, *hals*, *ögon*, *skägg*, *hår*, *nacke*, *näsa*, *kind*, *panna* och *öron*. Det är långt fler än de övriga semantiskafälten som har 2–3 kroppsdelar. Detta kan förstås bidra till det stora antal binamnslemman som räknas till *Huvudet*. Dock skulle detta semantiska fält fortfarande utgöra en majoritet även om man bortsåg från alla dess kroppsdelar förutom de tre mest namnrika (*huvudet som helhet*, *mun* och *hals*). *Ögon*, *skägg* och *hår* är likaså relativt välrepresenterade kroppsdelar bland binamnslemman. Faktum är att en stor mängd binamnslemman i mitt material innehåller ord som syftar på människans huvud och ansikte, och att de flesta av dessa binamnslemman har någon yttre egenskap hos namnbärarens huvud eller ansikte som namngivningsgrund.

Vad särskiljer huvudet och ansiktet i detta avseende? Varför fick *Huvudet* oftast stå som grund när man skapade ett kroppsdelrelaterat binamn? Den primära funktionen hos de medeltida binamnen lär som bekant ha varit att särskilja och identifiera olika personer som hade samma förnamn. Jag tror att detta gäller även för binamnen i mitt material. Gustafsson (2016) noterade för de moderna svenska binamnen flera namngivningsorsaker förutom den särskiljande. Av dessa är *uttalslättnader* och *smeksamma positionsbestämningar* nog föga representerade bland de kroppsdelrelaterade binamnen i mitt material. *Humor och lekfullhet* kan däremot förekomma för dessa binamn, särskilt ironiska namngivningar. Jag tror dock att denna funktion är sekundär till den särskiljande; namngivningsorsaken är i första hand behovet att särskilja två personer med samma förnamn. Ett humoristiskt, ironiskt namn kan sedan gott och väl tillgodose detta behov, så länge det särskiljer de två personerna. Jag antar hursomhelst den individualiserande, särskiljande funktionen som primär för binamnen i mitt material. Namngivningsgrunden för ett binamn med sådan funktion bör därmed ha varit något särskiljande drag hos personen i fråga. Av naturliga skäl fanns det nog i de allra flesta fall flera olika särskiljande drag som skulle kunna stå som namngivningsgrund för ett binamn. Jag tänker mig att namngivaren då oftast valde det mest framstående, påtagliga särskiljande draget personerna emellan som bas för ett binamn. Sundström (2015: 52f.) verkar ha en liknande tanke angående varför vissa namnsemantiska kategorier är sällsyntare bland binamnen i hennes material än andra: ”kanske beroende på att dessa karaktäristika inte är lika påtagliga som en människas utseende eller hennes yrke och sysselsättning”. På vilket sätt ett särskiljande drag är påtagligt varierar nog beroende på dragets natur. Om det särskiljande draget är någon yttre egenskap hos namnbäraren – vilket det i de flesta fall bör ha varit för binamnen i mitt material – misstänker jag att det handlar om det mest *visuellt* framstående, särskiljande draget hos personen. Hur visuellt framstående ett kroppsligt särskiljande drag är bör då i sin tur bero på hur visuellt framstående den kroppsdel som bär det särskiljande draget är. Med andra ord: ju mer visuellt framträdande en kroppsdel med ett särskiljande drag är, desto större chans är det att den kroppsdelen får stå som namngivningsgrund för ett binamn. Människans huvud är definitivt en visuellt framstående del av kroppen, och särskilt ansiktet står för en stor del av vår förmåga att känna igen andra människor. Något särskiljande drag hos huvudet, ansiktet eller något ansiktsdrag bör därför vara mycket påtagligt, och därmed ha goda chanser att verka som namngivningsgrund för ett binamn. Viss forskning har visat att munnen och ögonen är särskilt framträdande bland människans ansiktsdrag och att de är bland det första som hjärnan bearbetar när vi tittar på ett ansikte (Ruiz-Soler & Beltran 2012: 199f.). Intressant nog är just mun och ögon några av de mest välrepresenterade kroppsdelarna i sitt semantiska fält med 11 respektive 8 binamnslemman.

Binamnslemman innehållande ord syftande på namnbärarens fötter och ben utgör den näst största gruppen i mitt material. Dessa kroppsdelar är nog inte riktigt lika visuellt framträdande som huvudet är, men ett särskiljande drag på fötter eller ben bör ändå ha potential att bli påtagligt. Om draget är en skada eller annan åkomma som påverkar

personens möjlighet att gå blir det definitivt påtagligt. Många av binamnslemmana inom detta semantiska fält verkar beskriva något sådant: *Bunkafot*, *Klenefot*, *Klunkofot*, *Krokfot*, *Træfot*, *Suraben*, *Mædh Stora benet* m.fl. Enkelt *Fot* verkar också ha kunnat beteckna en skada på fot eller ben. Ganska många binamnslemman innehåller ord syftande på handen eller fingrar. Detta kontrasterar mot det låga antal binamnslemman som syftar på armarna (även om ord för hand nog i vissa fall kan syfta även på armen). En faktor som kan påverka dessa kroppsdelars visuella framträdande är den klädsel som användes. Om personerna ofta bär kläder som täcker armarna men lämnar händerna fria skapar detta en stor skillnad i hur påtagligt ett särskiljande drag blir på de två kroppsdelarna. Täckande klädsel drar förstås ned den visuella påtagligheten rejält. Detta gäller även för resten av kroppen; ansiktet täcktes nog sällan, toppen av huvudet antagligen något oftare. Fötter och ben hölls nog mestadels täckta, men som diskuterats ovan behöver man inte se t.ex. en skada på foten så länge den leder till märkbara svårigheter med att ta sig fram. Torson, som väldigt få binamnslemman i mitt material åsyftar, var nog vanligtvis helt täckt och därmed inte särskilt visuellt framträdande.

Idén om visuellt framträdande kroppsdelar verkar kunna förklara fördelningen i materialet ganska väl. Denna tes gäller dock endast de kroppsdelarrelaterade binamn som också namnsemantiskt syftar på någon yttre egenskap; som nämndes ovan är påtagligheten hos andra drag än kroppsliga antagligen inte visuellt betingat, åtminstone inte i lika hög grad som för de kroppsdelarrelaterade. Binamnslemman som har klädsel och utrustning som namngivningsgrund kan förstås tänkas fungera på liknande sätt, men de som syftar på t.ex. inre egenskaper har nog någon annan mekanism som bestämmer ett särskiljande drags påtaglighet.

Analysen av binamnens namnbärare visade att totalt 333 namnbärare kan beläggas i materialet. Av dessa är 308 män, endast 19 kvinnor och 6 av okänt kön. Andelen kvinnor i mitt material (5,7 %) är något lägre än den som Sundström (2015: 74) kommer fram till för sitt material (ca 12,5 %). Jag tror att inte att detta antyder någon skillnad i hur kroppsdelarrelaterade binamn ges till män respektive kvinnor. Snarare beror nog skillnaden i första hand på att Sundström inkluderar hustrunamn i sin undersökning. Hon finner därtill att kvinnorna i hennes material ofta bär binamn som beskriver deras yttre egenskaper (Sundström 2015: 72). Som demonstrerades i avsnitt 5.4 verkar binamnslemman burna av kvinnor ordsemantiskt fördela sig på ett sätt som liknar materialet som helhet; binamnslemman innehållande ord hörande till det semantiska fältet *Huvudet* dominerar, följt av *Ben och fötter* samt *Armar och händer*. Säkra slutsatser kan inte dras från ett så begränsat delmaterial, men resultaten antyder att det inte föreligger några stora skillnader i vilka kroppsdelarord som ingår i de binamn som ges till män och kvinnor.

Nära två tredjedelar av alla binamn i mitt material bärs av endast en person, 18 bärs av två personer och 26 bärs av tre eller fler. Att en så stor del av binamnen endast har en namnbärare stämmer väl överens med tanken om binamnens individualiserande funktion; om binamnen är till för att individualisera och särskilja personer bör de flesta

av dem vara unika, eller åtminstone sällsynta. Detta gäller dock tydligen inte alla binamn. Av de 26 populäraste binamnen har ett, *Skalle*, hela 51 namnbärare. Det är långt fler än de tre näst populäraste (*Fot*, *Hovudh* och *Skægge*), som alla ändå har en relativt stor mängd namnbärare med 16 var. Vad beror denna fördelning på? Den egentliga frågan är väl: vilka faktorer bidrar till att göra ett särskilt binamn vanligt förekommande? Eftersom dessa binamn på ett eller annat sätt beskriver ett särskiljande drag hos namnbäraren borde binamnets förekomst vara kopplat till förekomsten av det särskiljande drag som det beskriver. Om draget är väldigt vanligt förekommande bidrar det till att ett binamn som beskriver det får fler chanser att ges åt fler personer. Omvänt innebär det att en ovanligt förekommande namngivningsgrund resulterar i färre namngivningar. Binamnet *Skalle* kan som bekant betyda 'huvud, kranium' eller 'skallig'. Särskilt i den sistnämnda betydelsen beskriver binamnet ett särskiljande drag som bör ha varit mycket vanligt förekommande bland män. Binamnets stora förekomst tror jag pekar på att det i de flesta fall är denna betydelse som åsyftas. Samtidigt är binamnet *Hovudh* vanligt förekommande i materialet. Någon betydelse som åsyftar ett utmärkande drag hos själva huvudet bör därför kunna vara aktuell också för åtminstone en del av binamnen *Skalle*.

Ett vanligt förekommande särskiljande drag, som skullighet, är nog inte det enda som bestämmer ett binamns popularitet. Som diskuterades ovan verkar påtagligheten hos ett särskiljande drag påverka hur ofta kroppsdelens i fråga får stå som namngivningsgrund för ett binamnslemma. Detta bör spela in även här; ett binamn som har ett vanligt förekommande särskiljande drag som sin namngivningsgrund och som dessutom har detta särskiljande drag på en visuellt framträdande kroppsdel bör ha en ännu högre chans att ges till en person, och därmed högre chans att bli vanligt förekommande. *Skalle*, *Fot*, *Hovudh* och *Skægge* passar alla in på denna beskrivning. Sett till de semantiskafälten fördelar sig de 26 vanligaste binamnen ungefär som resten av materialet, flest hör till *Huvudet* (16), sedan *Ben och fötter* (6), *Armar och händer* (2), *Torso* (1) och *Övrigt* (1). Något som däremot inte stämmer överens med resten av materialet är fördelningen av bildningstyper. Av de 26 vanligast förekommande binamnen är 57,7 % sekundärt bildade, jämfört med 23,7 % i materialet som helhet. Detta stämmer bättre överens med Sundströms resultat angående förekomsten av sekundära och primära bildningar, men verkar då endast gälla för de allra vanligaste binamnen i mitt material. Även bildningen av binamnen verkar alltså vara en faktor som påverkar deras förekomst. Jag tänker mig att semantiskt breda, sekundärt bildade binamn som *Skalle*, *Fot* och *Hovudh* bör ha en större chans att väljas än semantiskt mer snäva, primära bildningar som *Snækkioskalle* eller *Bunkafot*. De förstnämnda är mindre specifika och kan åsyfta skilda utmärkande drag hos kroppsdelens som de åsyftar, medan de sistnämnda åsyftar något specifikt drag. Det kan därtill finnas flera olika primära bildningar som beskriver samma sak, som *Bunkafot* och *Klunkofot* 'klubbfoot'. Det verkar alltså finnas åtminstone tre olika faktorer som påverkar hur vanligt förekommande ett visst binamn blir i mitt material: (1) det särskiljande drag som binamnet beskriver, alltså namngivningsgrunden, ska vara vanligt förekommande,

(2) den kroppsdel som bär det särskiljande draget ska vara visuellt framträdande på något sätt och (3) bildningen ska helst inte vara för specifik. Om ett binamn inte möter dessa kriterier kan det omvänt bidra till att få personer bär det binamnet. Faktor (1) och (3) bör i någon utsträckning kunna tänkas gälla även för andra binamn, som inte är kroppsdelrelaterade. Faktor (2) bör däremot som tidigare nämnt vara mer specifikt för de binamn som namnsemantiskt syftar på någon yttre egenskap hos namnbäraren. Faktorerna kan summeras som modellen i figur 4 nedan.

+	-
Vanligt förekommande namngivningsgrund Visuellt framträdande kroppsdel Icke-specifik namnbildning Exempel: <i>Skalle, Fot, Hovudh</i>	Ovanligt förekommande namngivningsgrund Visuellt icke-framträdande kroppsdel Specifik namnbildning Exempel: <i>Snäkkioskalle, Alboghi, Blavamb</i>

Figur 4. Modell över möjliga faktorer som förklarar fördelningen hos kroppsdelrelaterade binamn. Faktorer under (+) tänks bidra positivt till ett binamns förekomst, faktorer under (-) tänks bidra negativt.

Det finns dock undantag till detta i mitt material, t.ex. binamnslemmat *Hand* som endast förekommer hos två namnbärare trots att det syftar på en relativt framträdande kroppsdel och har en icke-specifik namnbildning. Kroppsdelen tå är rimligtvis inte särskilt visuellt framträdande, men som tidigare nämnt förekommer ord syftande på denna kroppsdel i fornvästnordiskt och medeltida danskt material. Jag har också mer specifikt bildade binamn som ändå har relativt många namnbärare, t.ex. *Langaben*. Detta binamn syftar dock på en visuellt framträdande kroppsdel, och namngivningsgrunden har gissningsvis varit vanlig. Det finns ytterligare en möjlig faktor som kan påverka binamnens förekomst: negativa eller positiva konnotationer hos kroppsdelen som åsyftas. Detta bör särskilt gälla ord för könsorganen, en grupp som jag tyvärr inte har kunnat kontrollera i min undersökning. Det är möjligt att negativa konnotationer kan ha bidragit i endera riktningen för ett binamns förekomst; vill man ge ett ned-sättande namn ligger kroppsdelar med negativ konnotation nära till hands, samtidigt som de av samma anledning också kanske undviks i högre grad än andra kroppsdelord.

Referenser

Andersson, Thorsten (1983). Personnamn. Till begreppets avgränsning. I: Göran Hallberg, Stig Isaksson & Bengt Pamp (red.), *Personnamnsterminiologi. NORNAs åttonde symposium i Lund 10–12 oktober 1981*. NORNA-rapporter 23. Uppsala: NORNA-förlaget, s. 9–22.

- Binamn (2012) = Staffan Nyström (huvudred.), Eva Brylla, Katharina Leibring, Lennart Ryman & Per Vikstrand (red.), *Binamn. Uppkomst, bildning, terminologi och bruk. Handlingar från NORNA:s 40:e symposium i Älvkarleö, Uppland, 29/9–1/10 2010*. NORNA- rapporter 88. Uppsala: NORNA-förlaget.
- Binamn och släktnamn (1975) = Thorsten Andersson (red.), *Binamn och släktnamn. Avgränsning och ursprung. Handlingar från NORNA:s tredje symposium i Uppsala 27–28 april 1974*. NORNA- rapporter 8. Uppsala: NORNA-förlaget.
- Brylla, Eva (1996). Fornsvenska mansbinamn av typen Dyna, Gylta och Stura. I: Eva Brylla, Svante Strandberg & Mats Wahlberg (red), *Från götarna till Noreens kor. Hyllningsskrift till Lennart Elmevik på 60-årsdagen 2 februari 1996*. Skrifter utg. genom Ortnamnsarkivet i Uppsala. Serie B. Meddelanden 11. Uppsala: Namnarkivet i Uppsala, s. 59–67.
- Brylla, Eva (1999). Anna Mædh inga hænder, Karl Dængenæf och Ingridh Thiuvafinger. Några exempel på medeltida binamn. I: Lennart Elmevik & Svante Strandberg (huvudred.), Eva Brylla, Mats Wahlberg & Henrik Williams (red.), *Runor och namn. Hyllningsskrift till Lena Peterson den 27 januari 1999*. Namn och samhälle 10. Uppsala: Uppsala universitet, s. 11–19.
- Brylla, Eva (2012). Binamn i Norden. En översikt. I: Staffan Nyström (huvudred.), Eva Brylla, Katharina Leibring, Lennart Ryman & Per Vikstrand (red.), *Binamn. Uppkomst, bildning, terminologi och bruk. Handlingar från NORNA:s 40:e symposium i Älvkarleö, Uppland, 29/9–1/10 2010*. NORNA-rapporter 88. Uppsala: NORNA-förlaget, s. 9–21.
- Brylla, Eva (2013). Binamn. I: Staffan Nyström (huvudred.), Eva Brylla, Märith Frändén, Mats Wahlberg & Per Vikstrand (red.), *Namn och namnforskning. Ett levande läromedel om ortnamn, personnamn och andra namn*. Version 1 (2013-02-19). Uppsala: Uppsala universitet.
- Brylla, Eva (2016). Bynames and Nicknames. I: Carole Hough (red.), *The Oxford Handbook of Names and Naming*. Oxford: Oxford University Press, s. 237–250.
<https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199656431.001.0001>.
- DGP = *Danmarks gamle Personnavne. 2. Tilnavne*. (1949–64). udg. af Gunnar Knudsen[†], Marius Kristensen[†] & Rikard Hornby. København.
- Ekbo, Sven (1947). Nordiska personbinamn under vikinga- och medeltid. I: Assar Janzén (utg.), *Personnamn*. Nordisk kultur 7. Stockholm-Oslo-København, s. 269–284.
- FLD = *Fornsvensk lexikalisk databas*: <https://spraakbanken.gu.se/fsvldb/> [2020-09-01].
- Gustafsson, Linnea (2016). *Moderna vardagliga binamn i Sverige*. Namn och samhälle 29. Uppsala: Uppsala universitet.
- Hellquist, Elov (1912). Fornsvenska tillnamn. I: *Xenia Lideniana. Festskrift tillägnad professor Evald Lidén på hans femtioårsdag den 3 oktober 1912*. Stockholm, s. 84–115.
- Hildebrand, Bengt (1934). Esbjörn Blåpanna och hans arvingar. *Personhistorisk tidskrift*. Trettiofemte årgången, s. 1–183.

- Jacobsson, Stefan (2012). Personbinamn i vikingatida runinskrifter. I: Staffan Nynström (huvudred.), Eva Brylla, Katharina Leibring, Lennart Ryman & Per Vikstrand (red.), *Binamn. Uppkomst, bildning, terminologi och bruk. Handlingar från NORNA:s 40:e symposium i Älvkarleö, Uppland, 29/9–1/10 2010*. NORNA-rapporter 88. Uppsala: NORNA-förlaget, s. 49–64.
- Jónsson, Finnur (1907). Tilnavne i den islandske Oldlitteratur. I: *Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie*, 2. Række. 22. København, s. 161–381.
- Kahle, Bernhard (1910). Die altwestnordischen Beinamen bis etwa zum Jahre 1400. *ANF* 26, s. 142–202, 227–260.
- Kousgård Sørensen, John (1975). Tilnavne og slægtsnavne. Et diskussionsoplæg. I: Thorsten Andersson (red.), *Binamn och släktnamn. Avgränsning och ursprung. Handlingar från NORNA:s tredje symposium i Uppsala 27–28 april 1974*. NORNA-rapporter 8. Uppsala: NORNA-förlaget, s. 111–124.
- Källström, Magnus (2012). Binamn på vikingatida runstenar. Hur vanliga är de och varför finns de där? I: Staffan Nynström (huvudred.), Eva Brylla, Katharina Leibring, Lennart Ryman & Per Vikstrand (red.), *Binamn. Uppkomst, bildning, terminologi och bruk. Handlingar från NORNA:s 40:e symposium i Älvkarleö, Uppland, 29/9–1/10 2010*. NORNA-rapporter 88. Uppsala: NORNA-förlaget, s. 65–88.
- Larsson, Patrik (2008). Pedhir Mædh kulonne och Anders Persson Mædh kilen. Till tolkningen av två fornsvenska personbinamn. I: Eva Brylla & Svante Strandberg (red.), *Namn från land och stad. Hyllningsskrift till Mats Wahlberg 25 maj 2008*. Namn och samhälle 21. Uppsala: Uppsala universitet, s. 83–90.
- Lind, E. H. (1920–21). *Norsk-isländska personbinamn från medeltiden. Samlade ock utgivna med förklaringar*. Uppsala.
- Modéer, Ivar (1989). *Svenska personnamn. Handbok för universitetsbruk och självstudier*. 3 uppl. Utg. av Birger Sundqvist & Carl-Eric Thors med en bibliografi av Roland Otterbjörk som kompletterats och omarbetats av Sigurd Fries. Anthroponymica Suecana 5. Lund.
- Murphy, M. Lynne (2003). *Semantic Relations and the Lexicon*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mård, Birger (2020). *Fornsvenska kroppsdelrelaterade binamn – en kvantitativ undersökning*. Uppsala: Uppsala universitet. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1469222/FULLTEXT01.pdf>.
- Personnamnsterminologi (1983) = Göran Hallberg, Stig Isaksson & Bengt Pamp (red.), *Personnamnsterminologi. NORNA:s åttonde symposium i Lund 10–12 oktober 1981*. NORNA-rapporter 23. Uppsala: NORNA-förlaget.
- Peterson, Lena (1983). Personnamn/personbeteckningar i några fornsvenska källor. Försök till indelning och beskrivning. I: Göran Hallberg, Stig Isaksson & Bengt Pamp (red.), *Personnamnsterminologi. NORNA:s åttonde symposium i Lund 10–12 oktober 1981*. NORNA-rapporter 23. Uppsala: NORNA-förlaget, s. 123–135.
- Ruiz-Soler, Marcos & Beltran, Francesc S. (2012). The Relative Salience of Facial Features When Differentiating Faces Based on an Interference Paradigm. *Journal of Non-Verbal Behavior* 36:3, s. 191–203. <https://doi.org/10.1007/s10919-012-0131-z>.

- Ryman, Lennart (2002). *Salanus, Tunström och Sporrang. Tillnamnsbruk och framväxten av släktnamn i Uppland*. Anthroponymica Suecana 13. Umeå: Umeå universitet.
- Ryman, Lennart (2012). Nordiska personnamnsordböcker och personbinamnssamlingar – i går och i morgon. I: Staffan Nynström (huvudred.), Eva Brylla, Katharina Leibring, Lennart Ryman & Per Vikstrand (red.), *Binamn. Uppkomst, bildning, terminologi och bruk. Handlingar från NORNA:s 40:e symposium i Älvkarleö, Uppland, 29/9–1/10 2010*. NORNA-rapporter 88. Uppsala: NORNA-förlaget, s. 89–105.
- SAOB = *Svenska Akademiens ordbok* 1– (1898ff.). Lund: Svenska Akademien.
- Sundström, Agneta (2015). *Binamn i Arboga stads tänkebok*. Namn och samhälle 25. Uppsala: Uppsala universitet.
- Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien*: <https://svenska.se/so/> [2020-09-01].
- Söderwall, K. F. (1884–1918). *Ordbok öfver svenska medeltids-språket* 1–2. Samlingar utg. av Svenska fornskrift-sällskapet. Ser. 1. Svenska skrifter 27. Lund: Svenska fornskrift-sällskapet.
- Söderwall, K. F., Åkerlund, W, Ljunggren, K. G. & Wessén, E. (1925–73). *Ordbok över svenska medeltids-språket*. Supplement. Samlingar utg. av Svenska fornskrift-sällskapet. Ser. 1. Svenska skrifter 54. Stockholm: Svenska fornskrift-sällskapet.
- SMP = *Sveriges medeltida personnamn* 1–. (1967ff.) [Numera:] Uppsala: Institutet för språk och folkminnen.
- Utterström, Gudrun (1983). Personnamnsterminologi. Termernas tillämpning på historiskt material. I: Göran Hallberg, Stig Isaksson & Bengt Pamp (red.), *Personnamnsterminologi. NORNAs åttonde symposium i Lund 10–12 oktober 1981*. NORNA-rapporter 23. Uppsala: NORNA-förlaget, s. 23–30.

Bilaga 1. Undersökningens material

Samtliga binamnslemman som ingår i undersökningens material, ordnade alfabetiskt. Binamnslemmana anges i sina uppslagsformer (normaliserad fornsvensk form utan nominativ-ändelse), så som de förekommer i Patrik Larssons tillnamnslista och i SMP:s arkiv (se SMP 1967ff.: III).

Alboghi	Føter	Kind
Axlana, Mædh		Kiæpt
	Gamblehuvud	Klenefot
Bak	Garbeen	Klunkofot
Benskin	Gulhals	Knakehals
Berhals	Guløgha	Knaphøvde
Blafot		Knapøgha
Blahand	Hal i hand	Kolben
Blapanna	Hals	Kortenakke
Blavamb	Hand	Krokfot
Blodhhiæarta	Hand i sæk	Krokhand
Blyfot	Handlös	Kropp
Bredhemund	Harit, Mædh	Krusalokk
Bredhskalle	Hiæsse	Krøkrygg
Brutit hovudh	Hovudh	Kurahudh
Bunkafot	Hovudhit, mædh	Kækefinger
Byaskalle	Hvita harit, mædh	Kækki
	Hvitfota	
Dighraben	Hvithar	Lafskægh
Drøperøf	Hvithovudh	Langaben
	Høs	Langanæsa
Ena handene, mædh	Høse	Lerfot
Ena øghat, mædh		Lokk
Enhænd	Inga hænder, mædh	Læppe
Enhænde	Innanbak	
	Iærnhand	Maghe
Fingerlös	Iærnhovudh	Manshovudh
Flaxøgha	Iærnskæg	Matskægh
Fot		Mund
Fote	Kerben	Munnen, mædh
Foting	Kinben	

Nakke	Slaksidha	Tanne
Nesabit	Smaøgha	Tenøgha
Næse	Smiløgde	Thiuvafinger
Næve	Sniofot	Thumaløs
	Snækkioskalle	Tomtaskalle
Pipaskæg	Sokkofot	Træben
	Spækhals	Træfot
Rakaskalle	Stalefot	Tunga
Rodenacke	Stoltefot	
Rækkehals	Stora benet, mædh	Vaghehals
Rødha harit, mædh	Storhuvudh	Vippenacke
Rødhpanna	Strakaben	
	Styvekin	Ærtaskalle
Skalle	Stængemun	
Skalligh	Suraben	Øghona, mædh
Skamhals	Suruben	Ølhovudh
Skæg	Søtemun	Ølskalle
Skægge		Øra
Skægløs	Tan	

Birger Mård

Uppsala universitet

birgermard@gmail.com

Förnamn och tillnamn. Två personnamns-kategorier i källorna från det medeltida Sverige och i ordboksprojektet Sveriges medeltida personnamn

Lennart Ryman

Abstract

Forenames and bynames. Two categories of personal names in sources from medieval Sweden and in the dictionary project *Sveriges medeltida personnamn*

Sveriges medeltida personnamn (SMP) is the name of a dictionary of personal names from medieval sources from Sweden, based on large collections in Uppsala. The forename-part of the dictionary is in course of publication.

The aim of this paper is to review how the division between the categories forenames and bynames/surnames is treated in the dictionary. The author finds that the division to a large part is not problematic, but that some cases present lexical or theoretical challenges, that has not always been treated in a consistent manner. The problematic cases can furthermore be of considerable onomastic interest.

Keywords:

forenames, bynames, Swedish, Middle Ages

Nyckelord:

förnamn, tillnamn, svenska, medeltiden

1. Inledning

I det följande skall jag granska gränsen mellan förnamn och tillnamn i den medeltida svenskan och hur denna gräns har hanterats i ordboksprojektet Sveriges medeltida personnamn (SMP). Uppslagsorden i SMP är, liksom i föregångarna Lind och Lind Binamn samt Danmarks gamle personnavne (DGP), uppdelade i förnamn och tillnamn, och gränsdragningen är därför nödtvungen. Se om SMP och dess samlingar (SMPs) t.ex. Ryman (2017a; 2017b). Efter ett referat av tidigare terminologisk diskussion och en genomgång av de riktlinjer för uppdelningen som har linjerats av den tidigare redaktören Per-Axel Wiktorsson samt exempel på hur riktlinjerna har hanterats i praktiken görs i kapitel 2 ett försök till en analys av fenomenet att samma namn kan uppträda både som förnamn och tillnamn. Jag redogör också för en begränsad

genomgång av förnamn och tillnamn i SMP:s material, utförd av Wiktorsson, liksom för en egen liknande genomgång. Slutligen framförs några tentativa slutsatser. Förhoppningsvis kan framställningen även bidra till att underlätta bruket av SMP med tillhörande samlingar.

Lena Peterson (2021: 178) skriver: ”Inom den indoeuropeiska språkgemenskapen har man, enligt vad som är känt, gett det nyfödda barnet ett namn som följer det genom hela livet.” (Se även Wilson 1998: 70; 115.) Detta namn brukar vanligen kallas *förnamn* eller *dopnamn* eller, med en term som enligt min uppfattning är mer ändamålsenlig för medeltida förhållanden, *huvudnamn*. Den term som används i SMP är dock *förnamn*, som för enkelhetens skull kommer att användas i det följande.

Som bekant avses med *tillnamn* i svensk namnforskning både binamn och släktnamn. Relativt mycket energi har ägnats åt att avgränsa binamn och släktnamn från varandra, mindre åt avgränsningen mellan tillnamn och förnamn. I allmänhet har man nog inte sett indelningen som problematisk, även om t.ex. Eva Brylla (2016: 241) ägnar saken en kort diskussion.

I ett inlägg om personnamnsterminologi verkar inte heller Thorsten Andersson (1983: 16ff.) finna avgränsningen mellan förnamn och tillnamn problematisk. Däremot vill han avgränsa *binamn* (som ju är en underavdelning av tillnamn) från *binamnselement* (en term som här veterligen används för första gången). Andersson utgår från förnamnet och indelar binamn i två grupper: 1) namn som används i stället för förnamnet eller 2) namn som används tillsammans med eller i stället för förnamnet. Värt att lägga märke till är att enligt Andersson kategori 1 säkerligen utgör det stora flertalet binamn. En tredje kategori: namn som endast kan användas tillsammans med förnamnet, hänförs till kategorin binamnselement (jfr diskussion i Wiktorsson 1975: 68). Andersson tar upp ”prefigerade” element som *Strut-* i *Strut-Harald* och adjektiv som *Lange* (*Bonde*) och (*Halvdan*) *Svarte* som binamnselement, men enligt min mening kunde även appositioner höra hit, och rimligen måste vi även räkna med släktnamnselement, som *Svarte* i *Swartæ Ienis*, där namnbäraren tillhör den släkt som eftervärlden kallar Svarte Skåning (se SMP under *Iønis* 1382, 1394, 1480 med hänvisningar).

För en ordbok som SMP, vars huvudsamling är uppdelad i förnamn och tillnamn, varav förnamnsdelen sedan länge är under utgivning, måste man finna en praktisk indelning av beläggen i källorna: Vad skall räknas som förnamn och vad som tillnamn? Praxisen, såsom den framställs av Per-Axel Wiktorsson (1974: 1 med not 3)¹, är att personnamn betraktas som förnamn om:

1. de är ensamstående (*Bonde*)
2. de efterföljs av patronymikon eller tillnamn (*Bonde Eriksson*)

¹ I symposierapporten Binamn och släktnamn är föredraget tyvärr inte tryckt (se Andersson 1975: 7f. och Wiktorson 1975). Urvalskriterierna återges här (något fritt) efter det föredragsmanuskript som skickades ut till symposiedeltagarna.

3. de föregås av ett adjektiviskt ord (*Lange Bonde*)
4. de utgör förleden i en sammansättning med *-son* eller *-dotter* (*Bondason*) eller andra ord såsom fsv. *-magher* och *-brodhir*

och som tillnamn om de

- föregås av förnamn (*Thordh Bonde*)
- efterföljs av ett förnamn (*Lange Bonde*).

Exemplen ovan är Wiktorssons. Lägga märke till att patronymika i SMP räknas som belägg på de i dem ingående förnamnen och inte tas upp under tillnamn. Wiktorsson nämner inte typen personnamn efterföljt av prepositionsfras angivande hemvist, t.ex. *Blecher ii Lundby* 1358 (SMP under *Blek*). Tydligen räknas sådana fall till ensamstående namn, och därmed till förnamnen enligt punkt 1 ovan, eller möjligen till namn följda av tillnamn enligt punkt 2 – till punkt 2 bör åtminstone föras fall som *Jenis Mædh sækkin* (SMP under *Iønis* 1477; om prepositionsfraser på *mædh* som binamnselement se Larsson 2008).

Wiktorsson (1974: 1f.) betonar att principerna är rent praktiska, ”avsedda att användas vid exempelvis ordboksarbete”. Han framhåller att man från ett mer språkvetenskapligt perspektiv snarare får räkna med en glidande skala mellan klar tillnamnsfunktion i *Thordh Bonde* och klar förnamnsfunktion i *Bonde Galt*, medan ett ensamstående *Bonde* är oklart och ett *Bonda-* i ett patronymikon som *Bondason* snarast men inte säkert har förnamnsfunktion. Den inledande presentationen följs av en materialsamling (Wiktorsson 1974: 3–20) och av en sammanfattning (Wiktorsson 1974: 21–24). Diskussionen efter föredraget är tryckt i symposiehandlingarna (Wiktorsson 1975).

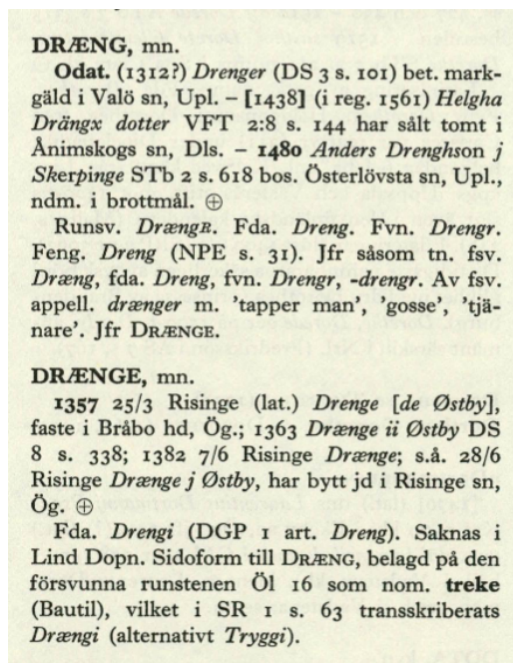
Wiktorssons indelning går delvis på tvärs mot Anderssons – att tillnamn kan uppträda ensamstående är ju enligt Andersson (1983) ett krav för att de skall räknas som namn, medan fenomenet efter Wiktorssons indelning resulterar i att ett ensamstående tillnamn skall föras till förnamnen. Detta är naturligtvis en följd av Wiktorssons strävan att finna en praktiskt hanterbar, klar linje för uppdelning av materialet. Kriterierna är också förståeliga i ljuset av de bevarade källorna från medeltiden, där de allra flesta personnamnsbelägg som uppfyller något av Wiktorssons förnamnskriterier rätt klart också är förnamn, och där ensamstående tillnamn är relativt ovanliga. Vi får räkna med att källorna inte överensstämmer med det muntliga bruket, där ensamstående tillnamn bör ha varit en vanlig företeelse.

Men i praktiken har kriterierna inte alltid följts konsekvent i SMP. Namn som uppträder självständigt, och som kan antas vara tillnamn (jfr Wiktorsson 1975: 67), har ibland förts till förnamnen, se t.ex. SMP under *Grip*, *Gædda*, *Herholt* och *Horkarl*, ibland till tillnamnen, t.ex. *Fleming* (1492 SMPs), *Hyttokæmpe* (*Hyttækæmpeson* 1405 9/3 SRap) och *Brattingsborgh* (se Ryman 2010). Särskilt kan man misstänka att förleder i sammansättningar med andra efterleder än *son* eller *dottir* relativt ofta inte har förts till förnamnen. I vissa fall har hela sammansättningen i stället fått ingå i tillnamnssamlingen, t.ex. *Dusamagh* och *Estemagh*, medan däremot *Porza maghir*

(1474) är insorterat under *Porse*. Vidare tycks andronymika (hustrunamn) som endast består av mannens tillnamn i genitiv oftast sorteras in i tillnamnsamlingen, t.ex. *hustru Anna Hoppeners* (1484 under *Hoppener*). Slutligen förekommer insortering både bland förnamnen och tillnamnen: *Billaarffue* förekommer både i SMP under *Bille* och i tillnamnssamlingen under *Billaarve*.

2. Kategorisering och materialgenomgångar

De två förnamnen *Dræng* och *Drænge* är typiska för namn som förekommer både som förnamn och som tillnamn i SMP och SMPs (se figur 1). Som förnamn har *Dræng* tre kända bärare, en man i en skattelängd 1312 och två som är kända genom patronymika på 1400-talet, medan tillnamnet *Dræng* har en bärare i samlingarna. Att *Dræng* även förekommer som tillnamn i det medeltida Norden visas i artikeln genom formuleringen ”Jfr såsom tn. fsv. *Dræng*, fda. *Dreng*, fvn. *Drengr*”. *Drænge* har en förnamnsbärare från 1300-talets Östergötland och en tillnamnsbärare. Formuleringen om förekomst som tillnamn saknas i artikeln; tydligen var belägget på *Drænge* som tillnamn inte excerperat till samlingarna när den trycktes 1974.²

Figur 1. Artiklarna *Dræng* och *Drænge* i SMP, band 1 spalt 604 (häfte 4).

Fenomenet att ”samma” namn förekommer både som förnamn och som tillnamn bör enligt min mening ha tre huvudsakliga bakgrunder. Att avgöra om ett personnamn i ett

² I SMP har namn som ursprungligen är tillnamn även kunnat markeras genom att uppslagsformen skrivs med gemener i stället för versaler, särskilt i de senare artiklarna; se t.ex. *Bradhe* (som är det tidigaste fallet som jag har noterat) och *Hørbo*. Detta förklaras som en princip i förordet till band 3 (i häfte 15, 2006) men verkar aldrig ha tillämpats konsekvent.

givet sammanhang är ett förnamn som är givet till namnbäraren som nyfödd eller ett tillnamn som tillkommit senare kan vara svårt eller omöjligt, men i det följande antar vi att detta är känt. Inte heller diskuteras i vilken mån enskilda fall beror på avskriftsfel.

1. Homonymi
2. Tillnamn använt i stället för förnamn
 - 2.1. Tillnamn brukat ensamt
 - 2.2. Tillnamn ingående i patronymika, metronymika och andra sammansättningar
 - 2.3. Tillnamn brukat i förnamnsposition tillsammans med attribut
 - 2.4. Tillnamn som genom uppkallelse blivit förnamn
3. Förnamn brukat som tillnamn

Homonymi (med eller utan etymologiskt samband mellan förnamn och tillnamn) torde vara relativt sällsynt, men antalet fall har möjligen undervärderats av mig. Ett exempel är *Gere*, under förutsättning att förnamnet är en hypokorism till förnamn på *Ger-* och inte identiskt med binamnet *Gere*. I de fall där man kan räkna med etymologiskt samband mellan förnamn och tillnamn är homonymi naturligtvis en kategori som är svår att avgränsa, men jag skulle t.ex. vilja räkna förnamnen och tillnamnen *Biörn* och *Sten* till kategorin, eftersom *Biörn* och *Sten* ingår i ett förnamnsonomastikon, medan de motsvarande medeltida tillnamnen bör ha bildats oberoende av förnamnen.

Det vanligaste fallet är säkert att ett tillnamn används i stället för ett förnamn (såsom Wiktorsson framhåller, se kap. 1 och nedan). Kategorin kan förslagsvis delas upp i fyra underavdelningar, där den första, att tillnamn används ensamt, är ett mycket osäkert kriterium på förnamnsstatus, vilket också framhålls av Wiktorsson.

Den andra underavdelningen utgörs av patronymika och metronymika (samt i viss mån även andra sammansättningar) som är baserade på tillnamn, t.ex. *Margit Dalbo dottir* och *Andres Billaarffue* (se SMP under *Dalbo* och *Bille*). A priori är patronymika baserade på tillnamn inte märkligare än sådana baserade på förnamn, men de är långt mycket sällsyntare i materialet. Liksom i Danmark (se Kousgård Sørensen 1984:149 ff.) är kvinnor starkt överrepresenterade som bärare av tillnamnspatronymika, sett i relation till kvinnopatronymikas andel av materialet. I andra sammansättningar – där sådana på fsv. *-magher* är talrikast – är däremot tillnamn som förleder inte alls ovanliga (se kap. 1 om behandlingen av sådana sammansättningar i SMP och SMPs).

Den tredje underavdelningen utgörs av tillnamn som används i förnamnsposition tillsammans med attribut. Namn följt av patronymikon eller tillnamn är ett ganska säkert kriterium på förnamnsstatus; det är relativt svårt att finna exempel där ett sådant namn inte (även) förefaller ingå i ett förnamnsonomastikon. Några relativt sannolika fall av underkategorin tillnamn med bibehållen tillnamnskaraktär som används i förnamnsposition tillsammans med efterföljande attribut finns under *Finne* (*Finna Bang i Qwadistom* 1409), *Galt* (*Galter Smidh* 1427) och *Iute* (*Juti Hinzason*

1412). Mer osäkert är *Diærf* (bl.a. *Dierfuerus Elinasson* 1320); de relativt talrika runsvenska beläggen på namnet (se NRL under *DiarfR*), liksom förekomsten av variationsnamn på fsv. *-diærver* (se Modéer 1964: 25) gör det inte otroligt att det här rör sig om ett förnamn, som genom uppkallelse har förts vidare in i medeltiden. Under medeltiden är *Diærf* fåtaligt som förnamn och okänt som binamn, förutom i svag form med två belägg (SMPs under *Diærve*). Den starka formen förekommer som binamn i Danmark (se DGP 2 under *Dierf*).

Även namn som föregås av adjektiv räknas av Wiktorsson till underavdelningen tillnamn använda i förnamnsposition. Sådana uttryck är däremot mindre säkra kriterier på förnamnsstatus (se diskussion i Wiktorsson 1975). Ett exempel som ingår i Wiktorssons materialsamling, *Lange Barse*, är t.ex. sannolikt feltolkat – uttrycket bör som helhet vara ett binamn, bildat till den fornsvenska fartygsbeteckningen *barza* (*barze*). Vidare har två belägg *Gambla Artich* tolkats som mansnamnet *Hartvik* – det är troligare att det rör sig om ett binamn ”Gamla örtug” (se SMP under *Barse* och *Hartvik* 1502 samt Ryman 2010: 45f. och 2022).

Den fjärde underavdelningen utgörs av tillnamn som genom uppkallelse blivit förnamn. Att konstatera sådana fall kräver ingående genealogiska uppgifter, vilket är ovanligt utanför ett relativt fåtal släkter. Ett exempel är kanske *her Sture Algutsson*, känd 1407–1434 (Gillingstam 2013: 71). Han är troligen uppkallad efter sin farfarsfar Anund Sture. Trots att Sture Algutsson även skrivs *Anund Sture* är det inte orimligt att räkna *Sture* till förnamnen i hans fall. Detsamma gäller *Foghil Jønsson* 1419, som synes hänvisa till sin far Jösse Fågel både genom sitt förnamn och sitt patronymikon, men som även skrivs *Nichil Foghil* (1440 11/10 SRAP); se SMP under *Fughl* och under *Iosse* 1381 samt Almqvist 1954:146. I släkten Bralstorp blir namnet *Notholm* växlande använt som förnamn och tillnamn av Notholm Eggardsson, och därefter som förnamn av hans sonson och namne Notholm Eggardsson (Hildebrand 1931). Möjligen är denna typ av namnväxling begränsad till frälset (jfr Vogt 1991), men uppkallelse efter en förfaders tillnamn kan förstås förekomma även i andra samhällsskikt.³

Slutligen kan fenomenet bero på att ett förnamn även används som tillnamn (kategori 3 ovan). Som bekant är detta en vanlig form för patronymika och släktnamn i andra språk, men mycket tyder på att det inte rör sig om ett inhemskt bruk (se Kousgård Sørensen 1984: 19–31; 108–121). Ett exempel kan vara *Hinrik Hardeleff* 1490, uppfört som antaget patronymikon i SMP under *Hartlef*. Ivar Modéer (1964: 51f., jfr Kousgård Sørensen: 108) har lyft fram sådant bruk i fornsvenskan, men det kan ifrågasättas i vilken omfattning detta bruk förekommer utanför ett begränsat geografiskt område med det småländska folklandet Möre som centrum, förutom när det gäller bruk av tyska släktnamn och möjligen tyska patronymika.

³ Ytterligare exempel finns under *Hovenschild* i SMP:s tillnamnsregister. Den motsvarande artikeln *Hogenschild* i SMP har avvikande konstruktion, utan beläggredovisning men med upplysningen att namnet egentligen är ett tyskt tillnamn som används sporadiskt som förnamn av tre kända personer under svensk medeltid (däribland Klemet Bengtsson Hogenschild, morfar till Hogenschild Bielke, 1538–1605; se Lahtinen 2020).

Wiktorsson (1974) gör en genomgång av förnamn i SMP som börjar på *B*. Han kommer fram till att av ca 160 mansnamn 53 synes uppträda både som förnamn och tillnamn. Det är tydligt att det vanligaste är tillnamn brukade som förnamn, med 33 fall som av Wiktorsson (1974: 21ff., se även Wiktorsson 1975: 67) tycks bedömas som sannolika, baserat på frekvenser och tidigaste uppträdande.

Jag har företagit en genomgång av förnamn i SMP och SMPs vars uppslagsformer börjar på bokstäverna mellan *D* och *Ge* samt mellan *Igh* och *Ka* (av vilka alla förnamn utom de på *Ka-* är utgivna). Det rör sig om ca 350 mansnamn, varav ca 86 tycks sammanfalla med namn i tillnamnssamlingen. Den stora mängden av dessa förnamn liknar *Dræng* och *Drænge* i kvantitativt avseende: de är fåtaliga både som förnamn och tillnamn. Det finns inga namn som är vanliga både som förnamn och som tillnamn. Ett fåtal namn är vanliga som förnamn men ovanliga som tillnamn: *Karl*, *Fadhir*, *Dan*, *Engelbrikt*. Ett fåtal namn är ovanliga som förnamn men vanliga som tillnamn: *Diækn*, *Iute*, *Finne*.⁴

Det är även här tydligt att tillnamn brukade i mer eller mindre säker förnamnsposition, inklusive bruk i patronymika o.d., utgör flertalet, t.ex. *Dansk*, *Dværgh*, *Finne*, *Iute*, *Kalf* och *Kannenbergh*. Nio namn kan bedömas som homonymer, t.ex. *Dan*, *Engel* (SMPs tillnamn *Ængil*), *Fadhir* och kanske *Karl* och *Karlman*. Nio namn är sannolikt förnamn som även brukas som tillnamn; samtliga är mer eller mindre tydligt inlånade från tyskt område, t.ex. *Engelbrikt*, *Frantz*, *Isbrand* och *Israel*. Resultaten får ses som osäkra uppskattningar, som dock visar samma tendenser som Wiktorssons genomgång. Viktigt är, såsom framhålls av honom (1974: 21), att praktiskt taget endast mansnamn är aktuella i sammanhanget och att inhemska tvåledade förnamn knappast aldrig uppträder som tillnamn. – Här skall dock beträffande mans- och kvinnonamn infogas att vissa särpräglade, senmedeltida binamn, som inte sällan uppträder utan förnamn men som trots det i SMPs normalt sorterats i tillnamnssamlingen, ofta tycks bäras av (marginaliserade) kvinnor (se Ryman 2010; 2022).

3. Avslutning

När jag bestämde mig för att granska gränsen mellan förnamn och tillnamn i SMP med samlingar var min föresats att ifrågasätta gränssättningen. Min rätt ytliga genomgång har också visat att det finns åtskilliga lexikaliskt svårhanterliga fall, och att SMP inte alltid har lyckat hålla en klar linje, trots de i huvudsak väl genomtänkta kriterier som satts upp av Per-Axel Wiktorsson. Men det står också klart att den stora massan belägg utan problem låter sig indelas i förnamn och tillnamn – och oftast är beläggen av sådan art att man kan tala om förnamn och även om ”efternamn”, dvs. tillnamn som vanligen uppträder efter förnamn. Mycket tyder på att man i den skriftliga fornsvenska som har bevarats till vår tid har haft ett separat förnamnsonomastikon, som man normalt rörde sig inom vid den namnfästning som ägde rum vid dopet, och att dessa namn normalt

⁴ I samband med att jag började intressera mig för det här problemkomplexet har jag även infört anteckningen ”Jfr tillnamn” i den preliminära databasen för SMP:s förnamn (SMPd). Fler fall kommer att noteras efter hand.

förblev grunden för identifikation livet igenom. Tillnamn har å andra sidan dels hämtats från ett tillnamnsonomastikon, dels nybildats. Ett begränsat spill från tillnamnsbruk till förnamnsbruk förekom dock, kanske under uppväxten eller bland unga vuxna. (Att den uppkallelse som jag spekulerar om i kap. 2 ägt rum vid dopet är väl knappast troligt.)

Om gränserna mellan kategorierna har varit fullt lika klara i den muntliga praxisen är svårare att uttala sig om, men möjligen går det att närma sig frågan vid ett närmare studium av materialet. En annan intressant fråga är det regionala och nordiska perspektivet. SMP:s material omfattar som bekant hela det nutida Sveriges yta plus Finland, och det förefaller mig som om de danska och norska landskapen möjligen kunde vara överrepresenterade i mitt och Wiktorssons material. Även undersökningar av reflexer av finskt namnbruk kunde förhoppningsvis ge nya insikter i bl.a. den här frågan.

Referenser

- Almquist, Jan Eric (1954). *Lagsagor och domsagor i Sverige med särskild hänsyn till den judiciella indelningen 1*. Stockholm: Norstedt.
- Andersson, Thorsten (1975). Inledning. I: Thorsten Andersson (red.), *Binamn och släktnamn. Avgränsning och ursprung. Handlingar från NORNA:s tredje symposium i Uppsala 27–28 april 1974*. NORNA-rapporter 8. Uppsala: NORNA-förlaget, s. 7–9.
- Andersson, Thorsten (1983). Personnamn. Till begreppets avgränsning. I: Göran Hallberg, Stig Isaksson & Bengt Pamp (red.), *Personnamnsterminiologi. NORNA:s åttonde symposium i Lund 10–12 oktober 1981*. NORNA-rapporter 23. Uppsala: NORNA-förlaget, s. 9–22.
- Brylla, Eva (2016). Bynames and nicknames. I: Carole Hough (red.), *The Oxford handbook of names and naming*. Oxford: Oxford University Press, s. 237–250.
- DGP = Gunnar Knudsen, Marius Kristensen & Rikard Hornby (red.), *Danmarks gamle Personnavne. 1 Fornavne, 1936–1948. 2 Tilnavne, 1949–1964*. København: G. E. C Gads forlag.
- Gillingstam, Hans (2013). Sture (Sjöbladsätten). I: *Svenskt biografiskt lexikon*, 1918ff. Stockholm: Riksarkivet, band 34, s. 68–74. urn:sbl:34621
- Hildebrand, Bengt (1931). Medeltidsätten Bralstorp. *Personhistorisk tidskrift* 31, s. 12–24.
- Kousgård Sørensen, John (1984). *Patronymer i Danmark 1. Runetid og middelalder*. Navnestudier udg. af Institut for Navneforskning 23. København: Akademisk forlag.
- Lahtinen, Anu (2020). Anna Klemetsdotter (Hogenskild). I: *Svenskt kvinnobiografiskt lexikon*. <https://www.skbl.se/sv/artikel/AnnaKlemetsdotterHogenskildo>.

- Larsson, Patrik (2008). Pedhir Mædh kulonne och Anders Persson Mædh kilen. Till tolkningen av två fornsvenska personbinamn. I: *Namn från land och stad. Hyllningsskrift till Mats Wahlberg 25 maj 2008*. Namn och samhälle 21. Uppsala: Uppsala universitet, s. 83–90.
- Lind = Lind, E. H.: *Norsk-isländska dopnamn ock fingerade namn från medeltiden*. 1905–1915, Uppsala. Supplementband, 1931, Oslo.
- Lind Binamn = Lind, E. H.: *Norsk-isländska personbinamn från medeltiden*. 1920–1921, Uppsala.
- Modéer, Ivar (1964). Svenska personnamn. Handbok för universitetsbruk och självstudier utg. av Birger Sundqvist & Carl-Eric Thors med en bibliografi av Roland Otterbjörk. *Anthroponymica Suecana* 5. Lund.
- NRL = Peterson, Lena, *Nordiskt runnamnslexikon*. 5 reviderade uppl. 2007, Uppsala: Institutet för språk och folkminnen. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:sprakochfolkminnen:diva-582>.
- Peterson, Lena (2021). Förnamn. I: Staffan Nyström (red.), *Namn och namnforskning. Ett levande läromedel om ortnamn, personnamn och andra namn*. Version 2 (2021-02-25), s. 178–181. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-435504>.
- Ryman, Lennart (2010). *Brattingsborgh och Frøghdenborgh – och några andra tillnamn i Stockholms medeltida stadsböcker*. *Studia anthroponymica Scandinavica* 28, s. 41–55.
- Ryman, Lennart (2017a). Vad gör Sveriges medeltida personnamn i Finland? I: Mona Forsskåhl m.fl. (red.), *Namn och identitet: Handlingar från NORNAs 46:e symposium i Tammerfors den 21–23 oktober 2015*. NORNA-rapporter 94. Uppsala & Tammerfors: NORNA-förlaget, s. 185–193.
- Ryman, Lennart (2017b). Vad gör Sveriges medeltida personnamn i Jämtland, Härjedalen och Bohuslän? I: Tom Schmidt & Inge Særheim (red.), *Namn som kjelder. Rapport frå Den sekstande nordiske namneforsarkongressen på Jæren folkehøgskule, Kleppe 8.–11. juni 2016*. NORNA-rapporter 96. Uppsala: NORNA-förlaget, s. 193–199.
- Ryman, Lennart (2022). Gamla örtug – ett binamn i det senmedeltida Stockholm? *Nordisk tidskrift för socioonomastik/Nordic Journal of Socio-Onomastics* 2, s. 121–135.
- SMP = Sveriges medeltida personnamn. [Numera:] utgivna av Institutet för språk och folkminnen. 1–. 1967 ff. Uppsala.
- SMPd = Sveriges medeltida personnamn. Förnamnsregister Abbe–Øxvidh. Digital resurs. Uppsala: Institutet för språk och folkminnen. <https://www.isof.se/arkiv-och-insamling/digitala-arkivtjanster/sveriges-medeltida-personnamn---fornamnsregister-abbe-oxvidh>.
- SMPs = Samlingarna till Sveriges medeltida personnamn. Uppsala: Institutet för språk och folkminnen.
- SRAp = Riksarkivets pergamentbrev. Riksarkivet, Stockholm.

- Wiktorsson, Per-Axel (1974). Fornsvenska tillnamn och förnamn – försök till uppdelning. I: Binamn och släktnamn. Avgränsning och ursprung. NORNA:s tredje symposium i Uppsala 27–28 april 1974. Föredragsmanuskript 2, s. 1–27. [Stencil.]
- Wiktorsson, Per-Axel (1975). Fornsvenska tillnamn och förnamn – försök till uppdelning. I: Thorsten Andersson (red.), *Binamn och släktnamn. Avgränsning och ursprung. Handlingar från NORNA:s tredje symposium i Uppsala 27–28 april 1974*. NORNA-rapporter 8. Uppsala: NORNA-förlaget, s. 67–68.
- Wilson, Stephen (1998). *The means of naming. A social and cultural history of personal naming in western Europe*. London: UCL Press.
- Vogt, Susanne (1991). Mødrene slægtsnavn brugt som første fornavn i dansk adel. *Studia anthroponymica Scandinavica* 9, s. 61–99.

Lennart Ryman

Institutet för språk och folkminnen

lennart.ryman@isof.se

Navnetræer, grene og stammer – relationer og egenskaber i Dansk Navneleksikon

Birgit Eggert & Bo Nissen Knudsen

Abstract

Name trees, branches and logs – relationships and tags in Danish Name Lexicon

Danish Name Lexicon (Dansk Navneleksikon) is an ongoing project that establishes a web lexicon with Danish personal names. The first edition of the lexicon includes data on the meaning and origin of the most common first names in Denmark today. As in other countries, Danish personal names originate in many different languages and have come to Denmark in different cultural contexts and periods. Thus, each name has its own place in the name history, but at the same time many names are also connected in terms of origin, mode of formation, etc. In the lexicon, we use the relationships between names and name forms to clarify their development and interrelationship. At the same time, “tags” are added to each name and name form to characterise linguistic origin, meaning category, etc. The article explains the data structure that utilizes the relationship between the individual names so that all entries about names of shared origin can share this information, as well as how an appropriate format for web publishing of the first edition was established, based on freeware and with limited funding. The lexicon is available to the public in 2021 at ordnet.dk/dnl, and the results of the first edition show that the innovative data structure is promising, and that a continuation of the project with additional name material seems possible.

Keywords:

personal names, web-dictionary, etymology, name relations, innovative data structure

Nøgleord:

personnavne, webleksikon, etymologi, navnerelationer, innovativ datastruktur

1. Indledning

Dansk Navneleksikon er et igangværende projekt som etablerer et web-leksikon med danske personnavne. Den første udgave af leksikonet inkluderer data om betydning og oprindelse for de hyppigste fornavne i Danmark i dag.

Danske personnavne oprinder i mange forskellige sprog og er kommet til Danmark i forskellige kultursammenhænge og tidsperioder. Dermed har hvert enkelt navn sin egen plads i navnehistorien, men på samme tid hænger forskellige navne også sammen med hensyn til oprindelse, dannelsesmåde m.m. I leksikonet udnytter vi relationerne mellem navne og navneformer til at overskueliggøre deres udvikling og indbyrdes sammenhæng. Samtidig tilføjes hvert enkelt navn og navneform *tags* med oplysninger om egenskaber som for eksempel sproglig oprindelse, betydningskategori m.m. Disse *tags* kan bruges til at trække navne med fælles egenskaber ud til forskning og andre formål.

I artiklen forklares datastrukturen som udnytter relationerne mellem de enkelte navne, så alle poster om navne med delt oprindelse kan dele denne information, samt hvordan et passende format til webpublikation af den første udgave blev etableret, baseret på software som er gratis tilgængeligt, og med minimal finansiering. Leksikonet er publiceret i sin første udgave i 2021 på ordnet.dk/dnl, og arbejdet med den første udgave viser, at den innovative datastruktur har fungeret lovende, og at en fortsættelse af projektet med tilføjelse af yderligere navnemateriale og af kvantitative data fra CPR kan udbedre den mangel der er på et navnefagligt velfunderet, videnskabeligt dansk personnavneleksikon.

2. Tankerne bag leksikonet

På Arkiv for Navneforskning ved Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab (NorS), Københavns Universitet (og i tidligere institutionelle sammenhænge), har vi i mange år ønsket os et godt og navnefagligt velfunderet dansk personnavneleksikon. Eksisterende leksika i bogform er kortfattede og primært henvendt til nybagte forældre, og det samme er mange kommercielle websider med navneinformation som også ofte er upræcise eller ligefrem upålidelige. Der findes desuden ingen fagligt velfunderede efternavneleksika med dansk navnemateriale. Navnenes historie og indbyrdes sammenhæng er naturligvis behandlet i navnefaglige fremstillinger (fx Hald 1971 & 1974; Katlev & Hyllested 2002), men den eneste videnskabeligt baserede egentlige personnavneordbog er *Danmarks gamle Personnavne* (DgP) som kun indeholder middelalderligt navnemateriale. Dertil kommer udgivelser henvendt til nybagte forældre som *Hvad skal barnet hedde?* (Lerche Nielsen 2012) og *Navnebogen* (Meldgaard 2007) som ganske vist er videnskabeligt funderede, men meget kortfattede. Et nyt webbaseret og videnskabeligt forankret personnavneleksikon med udgangspunkt i nutidens danske personnavne udbedrer således en mangel både i navnefaglig sammenhæng og i offentligheden.

Ønskemålet med projektet er at kombinere navnestatistisk materiale fra CPR (Det Centrale Personregister i Danmark) med et navneleksikon. Arkiv for Navneforskningss database *Danskernes Navne* med et dataudtræk fra CPR i 2005 er et fortrinligt eksempel på hvor meget information der kan hentes om den variation vi har og har haft i navnebrugen i Danmark både geografisk og over tid. Den er imidlertid forældet både teknisk og indholdsmæssigt; det er nødvendigt med en moderne og opdateret udgave.

Projektidéen med en kombination af navnestatistik og navneleksikon har været indeholdt i mange fondsansøgninger gennem en årrække, men vi har i skrivende stund endnu ikke haft held med dem. Begrundelsen – når vi har fået en begrundelse – har eksplicit været at opgaven burde høre inden for instituttets ordinære virksomhed. Derfor besluttede ledelsen på NorS at støtte oprettelsen af leksikondelen i 2018. Det kom i stand gennem et samarbejde med Det Danske Sprog- og Litteraturselskab (DSL) om publicering på ordnet.dk.

Projektet *Dansk Navneleksikon* begyndte således den 1. november 2018 ved ansættelse af Lars-Jakob Harding Kællerød i et år som videnskabelig assistent og med tildeling af tre måneders arbejdstid hver på projektet for Michael Lerche Nielsen, Birgit Eggert og Bo Nissen Knudsen. Marie Bilde Rasmussen var med i begyndelsen som konsulent på systemvalg og design af datastruktur, og fra DSL har Nicolai Hartvig Sørensen været tekniker og værdifuld sparringspartner, og vi har vendt ideer med Lars Trap-Jensen og Henrik Lorentzen, ligeledes fra DSL. I idéfasen har også Peder Gammeltoft (nu Universitetet i Bergen) og Sidsel Boldsen (NorS) bidraget.

3. Korpus

Vores mål med første udgave af leksikonet er at inkludere fornavne som er relevante for så stor en del af den nutidige danske befolkning som muligt. Naturligvis var en skarp afgrænsning nødvendig i lyset af den begrænsede tid som var til rådighed, men det var også vigtigt for os at den første udgave skulle danne et solidt grundlag at bygge videre på til senere udgaver. Derfor blev udgangspunktet til første udgave de hyppigste fornavne i *Danskernes Navne*. Denne database har den fordel at den som den eneste i Danmark medtager alle fornavne – ikke kun borgernes første fornavn. Det vil sige at den giver et mere præcist billede af den faktiske navnebrug i Danmark end eksempelvis *Hvor mange hedder...?* og *Navnebarometeret* fra Danmarks Statistik, eller *Babynavnemaskinen* fra Politiken som begge kun inkluderer *første* fornavn. Udgangspunktet for et korpus til første udgave kom således til at være de 1.000 hyppigste kvindenavne og de 1.000 hyppigste mandsnavne i *Danskernes Navne*, og vi mener at disse navne i høj grad repræsenterer det som mange i dag vil anse for at være almindelige danske fornavne. Forskellige stavevarianter er i dette korpus talt med hver især, og under arbejdet er yderligere stavevarianter inkluderet, ligesom enkelte navne uden for korpus er taget med, hovedsageligt for at kunne fuldstændiggøre relationerne i navnenes ”stamtræer”. Derfor er leksikonet kommet til at omfatte 3.130 opslag i sin første udgave.

4. Behandling af navnematerialet

Som nævnt ovenfor er leksikonets struktur tilrettelagt sådan at relationerne mellem navne og navneformer udnyttes til at forenkle arbejdet og til at synliggøre de sammenhænge der ofte er mellem navne. Helt centralt i strukturen er ”stamnavne”, relationer og *tags*.

Max *mandsnavn*

NAVNET ER EN KÆLEFORM AF Maximilian

SOM ER EN AFLEDNING AF Maximus

BESKRIVELSE**om Maximus:***(latinsk)* "den største"

Navnet *Maximus* er oprindeligt et latinsk tilnavn svarende til adjektivet *maximus*, der betyder "den største".

[Læs mere om navnet Maximus](#)

Figur 1. Uddrag af visningen af opslaget *Max*. Betydning og oprindelse af navnet fremgår fortrinsvis under den indsatte visning af udvalgte data fra opslaget for stamnavnet *Maximus*.

Stamnavnene er det bærende element til forklaringen af navnenes betydning og oprindelse, da de er øverst i leksikonets hierarki. Derfor forklares betydning og oprindelse af navne som relaterer til stamnavne, ikke selvstændigt, men der vises tilbage til stamnavnets forklaring. Eksempelvis vil man ved en søgning på *Max* se at det er en kæleform af *Maximilian* som igen er en afledning af *Maximus* – som således er stamnavn for *Max*. Se figur 1.

Stamnavnets form er så vidt muligt en dansk form eller i hvert fald en form der har været brugt i Danmark. Former der går længere tilbage navnehistorisk (fx hebræiske, græske, latinske, arabiske former osv.), nævnes i forklaringen af stamnavnet. Blandt stavevarianter er som stamnavn valgt den navneform der var hyppigst pr. 1. januar 2019 i Danmarks Statistiks *Hvor mange hedder*. Således er *Apolonia* for eksempel stamnavn for stavevarianten *Apollonia* (selvom formen med to *l*'er er tættere på *Apollon*), da der er (lidt) flere navnebærere af *Apolonia* end af *Apollonia*. Findes der ingen navnebærere med stavevarianter af stamnavnet i 2019 hos Danmarks Statistik, vælges som stamnavn den stavevariant der er hyppigst i *Danskernes Navne*. Hvis der heller ingen navnebærere er her, vælges opslagsformen i DgP, og dernæst vælges efter et skøn.

Opslagenes relationer viser tilbage til et stamnavn gennem et eller flere led. Det digitale format kræver entydighed i forhold til navnenes relationer, og det betyder at der ofte skal foretages valg om hvad der eksempelvis adskiller en stavevariant, en udvikling og en dannelse til et andet navn. Andre valg som skal tages, er eksempelvis om en navneform er dansk eller nordisk, om den er et kælenavn eller en afledning, eller om den er tysk, nederlandsk eller engelsk. Det er forhold som i hvert enkelt tilfælde må overvejes, og disse overvejelser tager udgangspunkt i al den relevante litteratur som vi kan finde. Leksikonet har følgende otte typer relationer:

- **Stavevariant af:** Stavevariation af navneformer der oprinder i samme stamnavn, og hvor udtalen af navnet er den samme. Fx er *Birte* en stavevariant af *Birthe*, mens fx *Birta* udtales anderledes og derfor ikke er en stavevariant, men en anden type variant.
- **Variant af:** Variant hvor både skriveform og udtale er forskellig. Typen af variant skal angives som attribut: Hvis det er en type variant som man ikke kan beskrive nærmere, vælges blot ”variant af”, hvis det fx er en dansk, tysk, fransk eller anden national/sproglig variant af et andet navn, vælger redaktøren dette fra en liste. Eksempelvis anvender man på italiensk varianten *Massimo* af ovennævnte *Maximus* (figur 1), og den vil således være angivet som en ”italiensk variant”.
- **Afledning af:** Dannelse af nyt navn ved tilføjelse af et afledningselement på en eksisterende navneform. Fx er *Augustinus* en (latiniseret) afledning af *Augustus*.
- **Kæleform af:** Dækker forskellige former for kæleformer (kortformer, hypokorismer og diminutiver). Fx er *Beth* en kæleform dannet til *Elisabeth*, og *Johnny* er en kæleform af *John*.
- **Udvikling af:** Afspejler sproglig udvikling af et navn. Fx er *Jes* en udvikling af *Jens* som er en udvikling af *Johannes*.
- **Dannelse til:** bruges primært til moveringer, dvs. når der er tale om en mandlig eller kvindelig dannelse til et navn af det modsatte køn. Dette angives med en attribut: ”køn”. Fx er *Nicole* en kvindelig dannelse (fransk) til mandsnavnet *Nikolas*, og *Jensine* en kvindelig dannelse til mandsnavnet *Jens*.
- **Førsteled er:** Hvis navnet er sammensat af to navne, angives her det første led i sammensætningen. Fx *Hans* som førsteled i *Hans-Jørgen*
- **Andetled er:** Hvis navnet er sammensat af to navne, angives her det andet led i sammensætningen. Fx *Jørgen* som andetled i *Hans-Jørgen*

Alle opslag er tildelt en eller flere *tags* som betegner forskellige egenskaber ved netop det navn som opslaget gælder. Egenskaberne kan betegne navnets dannelsesmåde som for eksempel ”toleddet navn” og ”kæleform”, de kan betegne semantiske kategorier for de ord som danner basis for navnedannelsen, fx ”krydderibetegnelse” og ”dyrebetegnelse”, betegne kulturel oprindelse som eksempelvis ”helgennavn” og ”litterært navn”, samt betegne sproglig oprindelse som for eksempel ”arabisk navn” og ”hebraisk navn”, men de kan også betegne former af navne som tilhører et bestemt sprog, fx ”polsk form” og ”dansk form”. De tags som er anvendt til den første udgave af leksikonet, er disse (pr. 19. april 2021):

toleddet navn, sammensat navn, bibelsk navn, helgennavn, helgeninde-navn, gudenavn, latiniseret form, humanistnavn, blomsterbetegnelse, plantebetegnelse, krydderibetegnelse, dyrebetegnelse, patronym, efternavn, stedsnavn, kæleform, kortform, forkortet form, sammentrækning, movering,

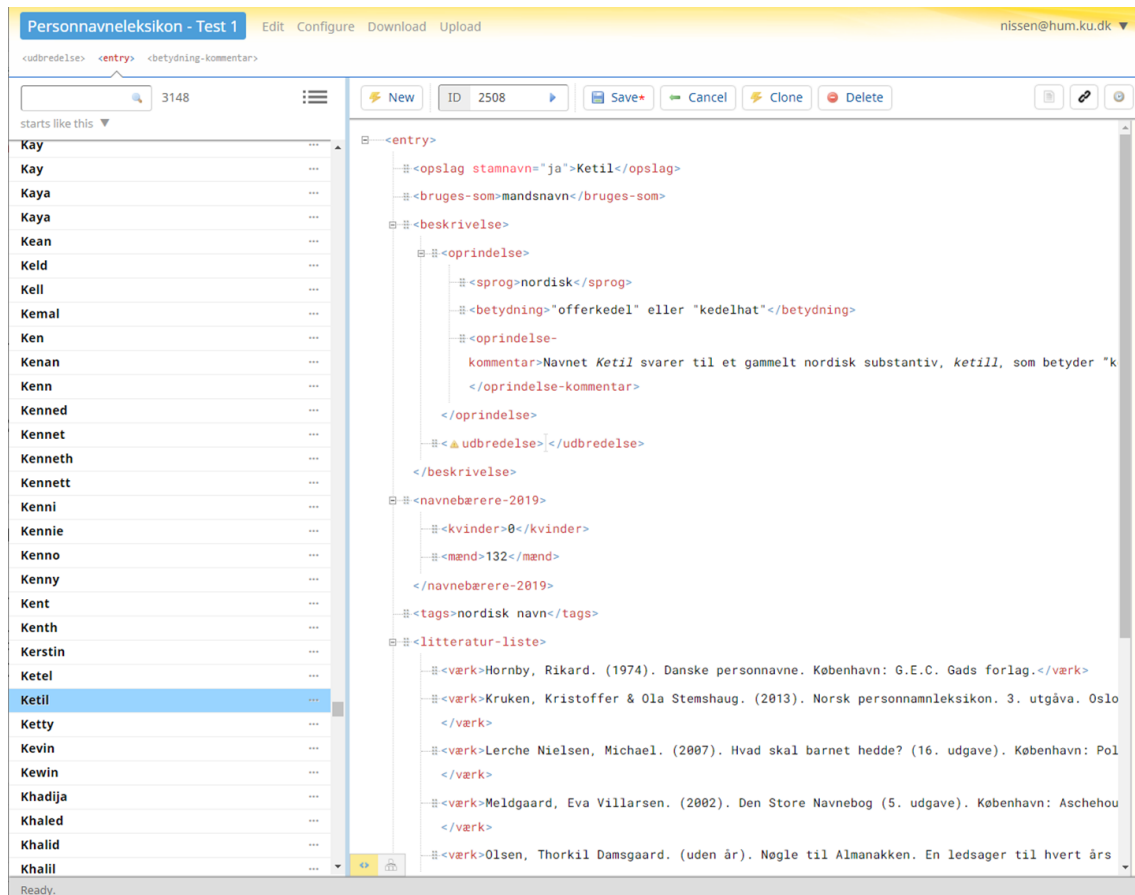
dansk navn, svensk, navn, nordisk navn, finsk navn, germansk navn, tysk navn, frisisk navn, nederlandsk navn, engelsk navn, keltisk navn, gælisk navn, irsk navn, bretonsk navn, fransk navn, arabisk navn, akkadisk navn, persisk navn, tyrkisk navn, kurdisk navn, græsk navn, græsk-latinsk navn, etruskisk navn, italiensk navn, latinsk navn, spansk navn, hebraisk navn, aramæisk navn, slavisk navn, russisk navn, vietnamesisk navn, kinesisk navn, dansk form, jysk form, sønderjysk form, norsk form, svensk form, nordisk form, italiensk form, vestnordisk form, latiniseret form, fransk form, spansk form, catalansk form, rumænsk form, portugisisk form, engelsk form, skotsk form, irsk form, tysk form, nordtysk form, nederlandsk form, frisisk form, nedertysk form, slavisk form, russisk form, polsk form, græsk form, nygræsk form, arabisk form, ungarsk form, finsk form, tyrkisk form, dansk kæleform, jysk kæleform, svensk kæleform, norsk kæleform, nordisk kæleform, engelsk kæleform, finsk kæleform, frisisk kæleform, nederlandsk kæleform, italiensk kæleform, tysk kæleform, russisk kæleform, slavisk kæleform, fransk kæleform, ungarsk kæleform, litterært navn, skotsk gælisk navn, slægtsskabsbetegnelse, grønlandsk navn, færøsk form, makedonsk-græsk navn, islandsk form, amerikansk navn, spansk kæleform, irsk kæleform, fønikisk navn, afledning, tjekkisk form, serbisk form, balkanslavisk form, walisisk navn

Formålet med at tilføje tags på denne måde er primært at tildele nuancerede oplysninger til de enkelte opslag uden tilføjelse af en forklarende tekst, men også at kunne trække navne med de samme egenskaber ud til videnskabelige undersøgelser og andre formål.

5. Tekniske valg

Vi valgte at udarbejde leksikonet i XML-format snarere end i SQL, hvilket er et valg med både fordele og ulemper. Data i XML skal konverteres til SQL for at kunne vises på ordnet.dk, men ved at bruge XML slap vi til gengæld for at skulle have kodet en brugerflade til indtastning før vi kunne gå i gang med arbejdet. De eksisterende brugerflader til redigering i XML byder omvendt på hver deres problemer; fx at de enten er svært tilgængelige eller er dyre og/eller tvivlsomt understøttede.

Som platform valgte vi at eksperimentere med www.lexonomy.eu. Lexonomy er oprindeligt udviklet til brug for undervisning i at bruge XML til ordbogsprojekter og er i dag et gratis, open-source redigeringsværktøj til brug for "small to medium-sized dictionary projects" (Měchura 2017). Systemet er relativt let at gå til, både hvad angår indtastning af data og design af skemaet – altså datastrukturen – men supporten på systemet er stærkt begrænset. Man skal selv lave manuelle backups af data, og søgemulighederne er meget beskedne, hvilket i stigende grad blev ubekvemt for os i takt med at datamængden steg. Desuden virker XML-element-indholdstypen "Text with markup" ganske enkelt ikke (pr. oktober 2021), så man kan i praksis kun lave stærkt begrænset grafisk opmærkning af teksten (fed, kursiv m.v.) under et enkelt element, mens det i praksis ikke lader sig gøre at lave semantisk opmærkning ("navn", "sprog", "betydning" eller hvad man kunne forestille sig), hvilket vi dog heller ikke har gjort/ønsket i første version af leksikonet.

Figur 2. Screenshot fra brugerfladen på lexonomy.eu.
Eksemplet viser redigering af opslaget *Ketil*.

Generelt er Lexonomy dog intuitivt og let at bruge – men brugerfladen kan således godt være lidt primitiv og rumme nogle lettere uforklarlige begrænsninger. Af uvisse årsager er det fx kun muligt at fremsøge opslag ved at søge under elementerne <udbredelse>, <entry> og <betydning-kommentar> som i *Dansk Navneleksikon* udgør 3 af 33 mulige elementer under et opslag.

Elementet <udbredelse> er endda ikke engang blandt de obligatoriske elementer, men den lille advarselstrekant som kan anes ud for elementet i figur 2, angiver bare at elementet ikke må være tomt når det er tilføjet.

6. Overordnet datastruktur

Som nævnt ovenfor rummer et opslag i *Dansk Navneleksikon* data under op til 33 forskellige XML-elementer og op til 12 attributter. Da tilføjelsen af data under nogle af dem udelukker at man kan tilføje data under andre, og nogle af elementerne endvidere kun tjener til at strukturere de øvrige elementer, vil der dog aldrig forekomme opslag som indeholder data under dem alle. Samtlige elementer og attributter i strukturen er oplistet i figur 3, og ud over de elementer som vedrører relationerne – som er gennemgået ovenfor – vil en række øvrige elementer blive belyst nærmere nedenfor.

```

<entry>
  <opslag>
    @stamnavn
  <bruges-som>
  <relation>
    <stavevariant-af>
      @id-nr
    <variant-af>
      @id-nr
      @type
    <afledning-af>
      @id-nr
    <kæleform-af>
      @id-nr
    <udvikling-af>
      @id-nr
    <dannelse-til>
      @id-nr
      @køn
      @patronym
    <førsteled-er>
      @id-nr
    <andetled-er>
      @id-nr
  <beskrivelse>
    <oprindelse>
      <prog>
      <betydning>
      <oprindelse-kommentar>
    <udbredelse>
    <kendte-navnebærere>
  <navnebærere-2019>
    <kvinder>
    <mænd>
  <navnebærere-2020>
    <kvinder>
    <mænd>
  <navnebærere-2021>
    <kvinder>
    <mænd>
  <navnedag>
  <tags>
  <litteratur-liste>
    <værk>
  <interne-noter>

```

Figur 3. Oversigt over mulige elementer og attributter i *Dansk Navneleksikon*. Elementer som er obligatoriske at udfylde for alle opslag, er markeret med fed skrift, og attributter er angivet med @. Se figur 4a og 4b hvor det fremgår hvordan de udfyldte elementer ser ud i brugerfladen.

Ud over de elementer som er obligatoriske i alle opslag, er visse elementer betinget obligatoriske: Således skal der angives data under <prog> og <betydning> hvis – og kun hvis – man under <opslag> angiver at navnet er et stamnavn, og det er omvendt obligatorisk at angive data under <relation> hvis – og kun hvis – man under <opslag> angiver at navnet *ikke* er et stamnavn.

På dette punkt ses for øvrigt endnu en begrænsning i Lexonomy: Det er muligt at angive hvilke elementer som altid er obligatoriske, men det er ikke muligt at angive betinget obligatoriske elementer. Det er således helt op til redaktørerne at holde styr på sidstnævnte betingelser.

6.1. <bruges-som>

Under elementet <bruges-som> kan redaktøren vælge mellem 6 muligheder på en lukket liste: ”mandsnavn”, ”kvindenavn”, ”kvinde- og mandsnavn”, ”ved ikke”, ”efternavn” og ”for- og efternavn”. Heraf er de to første klart mest brugt i første udgave, eftersom den kun rummer de mest hyppige fornavne. Vi skulle dog afgrænse hvornår vi mener at et navn er i brug som både kvinde- og mandsnavn, og vi har valgt at sige at mindst 1 af 3 kriterier skal være opfyldt:

- Navnet er optaget på Familieretshusets liste over godkendte unisex-navne (Godkendte fornavne)
- Der var mindst 5 navnebærere af begge køn i 2019
- Minoritetskønnet udgjorde i 2019 mindst 10% af populationen af navnebærere

Tilsvarende har vi valgt at sige at mindst 1 af 2 kriterier skal være opfyldt for at et navn kan markeres som værende i brug som ”for- og efternavn”:

- Der var mindst 5 navnebærere som både for- og efternavn i 2019
- Minoritets-navnebrugen udgjorde mindst 10% af populationen af navnebærere

Det bør måske bemærkes at vi i denne sammenhæng har struktureret vores data ud fra en ganske binær kønsopfattelse, hvilket i 2021 kan synes gammeldags. Det skyldes dog ikke et ideologisk valg, men ganske enkelt at de tilgængelige data er struktureret på den måde.

6.2 <beskrivelse>

Dette element rummer i sig selv ikke noget indhold, men bidrager ligesom under-elementet <oprindelse> primært til at strukturere det indhold der findes under de fem under-elementer <prog>, <betydning>, <oprindelse-kommentar>, <udbredelse> og <kendte-navnebærere>, og som, i hvert fald for de fire førstes vedkommende, kan siges at udgøre leksikonets navnefaglige kerne.

- <prog> er kun udfyldt ved stamnavne, hvor det til gengæld er obligatorisk. Stamnavnes oprindelsessprog angives ud fra en lukket liste som både omfatter enkelte sprog og grupper af sprog, eksempelvis de nordiske sprog, hvis det ikke

er muligt at identificere et specifikt oprindelsessprog. Det er ligeledes muligt at vælge ”af uvis oprindelse”.

- <betydning> er også kun udfyldt ved stamnavne, hvor det ligeledes er obligatorisk. Betydningen af navnet på oprindelsessproget angives inden for dobbelte anførselstegn (“...”), og hvis der er flere muligheder, angives mulighederne hver for sig med dobbelte anførselstegn (“...”, “...” eller “...”).
- <oprindelse-kommentar> udfyldes så vidt muligt kun ved stamnavne, men kan også udfyldes ved ikke-stamnavne. Her er der mulighed for at uddybe navnets oprindelse eller betydning og ikke mindst angive relevante forbehold for entydigheden af den betydning som er angivet mellem de dobbelte anførselstegn under <betydning>. Hvis der er brug for at angive en kommentar til oprindelsessproget (eller -sprogene), kan den ligeledes angives her. Fx hvis man har angivet ”af uvis oprindelse”, men har en vis idé om hvilke sprog eller sproggrupper der kunne være tale om. Her kan det også angives hvis et navn har flere mulige oprindelser, men at den ene er klart mere sandsynlig eller udbredt end andre.
- <udbredelse> anvendes til at angive relevante, og primært ikke-kvantitative, kommentarer til navnets udbredelse, ikke mindst i Danmark. Her kan man for eksempel skrive om navnet er kommet til Danmark i forbindelse med kristendommen eller romantikken, om det har været særligt udbredt i bestemte befolkningsgrupper etc. I leksikonets første udgave er omfanget og detaljeringen af kommentarer herunder dog, af tidshensyn, blevet prioriteret lavere end vi i første omgang havde forestillet os, men vi håber at kunne tilføje flere kommentarer i takt med kommende opdateringer.
- <kendte navnebærere> er kun sporadisk udfyldt i leksikonets første udgave. Her kan man, formuleret i løbende prosa, angive navnebærere som må formodes at have haft særlig betydning for navnets udbredelse. I første udgave er det ikke mindst prioriteret at angive oplysninger om helgener der har båret navnet, mens der er udvist stor forsigtighed med at angive mulige inspirationskilder fra nutiden.

7. Visning af data

Ud af de 33 mulige elementer vises data fra langt de fleste også for slutbrugeren. Det er således kun data fra <interne-noter> som *aldrig* vises. Figur 4a giver et eksempel på hvordan de vises i den samlede slutbrugerflade for et navn som ikke er angivet som et stamnavn, og figur 4b giver et eksempel på visningen af et stamnavn.

DANSK NAVNELEKSikon

KØBENHAVNS UNIVERSITET

Alle ordbøger ▾ Om ordnet.dk

[Ordned.dk / Dansk Navneleksikon / Ordbog](#)
Hjælp Nyheder Om ordbogen

Else kvindenavn
 <bruges-som>

NAVNET ER EN KÆLEFORM AF Elisabeth

BESKRIVELSE

Navnet *Else* kan være dannet parallelt med *Elsa*, men det kan muligvis også betragtes som en udvikling af *Elsa*.

om Elisabeth:
(hebraisk) "Gud er fuldkommen" eller "Gud har svoret".
 Navnet *Elisabeth* er den græske form af det hebraiske navn *Elisheba* (אֱלִישֶׁבָּת), der betyder "Gud er fuldkommen" eller "Gud har svoret". I Bibelen er *Elisheba* navnet på Arons hustru, mens den græske form af navnet optræder hos Johannes Døberens moder, som er af Arons slægt.
Læs mere om navnet Elisabeth

NAVNEBJERERE

År	Kvinder	Mænd
2019	17.678	0
2020	17.020	0
2021	16.335	0

Pr. 1. januar, brugt som første fornavn. Kilde: Danmarks Statistik

EGENSKABER

dansk form | kæleform

NAVNETS STAMTRÆ

Søg efter et navn

Mente du: Elie | Elke | Elsa | Ilse | Elise
 | Elsie

Søgeresultat
 Else, kvindenavn

Alfabetisk liste

Fritekstsøgning

Søg i andre ordbøger

Luk alle ▾

Figur 4a. Visning af opslaget for ikke-stamnavnet *E/se*. De obligatoriske (og betinget obligatoriske) elementer er angivet i de røde bokse, mens de valgfri er angivet i gule bokse.

DANSK NAVNELEKSIKON

KØBENHAVNS UNIVERSITET

[Alle ordbøger ▾](#)
[Om ordnet.dk](#)

Ordnet.dk / Dansk Navneleksikon / Ordbog
[Hjælp](#) [Nyheder](#) [Om ordbogen](#)

Elisabeth *kvindens navn*

BESKRIVELSE

(hebraisk) "Gud er fuldkommen" eller "Gud har svoret".

Navnet *Elisabeth* er den græske form af det hebraiske navn *Elisheba* (אֱלִישָׁבָת), der betyder "Gud er fuldkommen" eller "Gud har svoret". I Bibelen er *Elisheba* navnet på Arons hustru, mens den græske form af navnet optræder hos Johannes Døberens moder, som er af Arons slægt.

I sin græske form *Elisabeth* er det et af de mest udbredte kristne kvindenavne. Der findes et utal af videreudviklinger og kæleformer i de forskellige sprog, for eksempel *Eise*, *Lisette*, *Bettina* og *Isabella*.

Elisabeth er tillige navnet på en helgeninde. Elisabeth af Thüringen eller Elisabeth af Ungarn (1207–1231) var datter af Andreas 2. af Ungarn. Hun nærede stor omsorg for de fattige, og da hendes ægtemand døde på et korstog, blev hun udnevnt fra hoffet. Hun overgik til et liv i fattigdom og askese, mens hun tog sig af syge i Marburg.

<betydning>

OPRINDELSE

<sprog>

<oprindelse-kommentar>

<udbredelse>

<kendte-navnebærere>

NAVNEBÆRERE

År	Kvinder	Mænd
2019	6.407	0
2020	6.339	0
2021	6.318	0

Pr. 1. januar, brugt som første fornavn. Kilde: Danmarks Statistik

NAVNEFEST

19. november

🔍

Søgeresultat ▾

Elisabeth, kvindenavn

Afalfabetisk liste ➤

Fritekstsøgning ➤

Søg i andre ordbøger ➤

[Luk alle ▸](#)

Figur 4b. Visning af opslaget for stamnavnet *Elisabeth*. Også her er obligatoriske (og betinget obligatoriske) elementer angivet med rødt, mens valgfri er angivet med gult.

8. Dansk Navneleksikon i de kommende år

Vi håber der vil blive taget godt imod den første udgave af *Dansk Navneleksikon* når det udkommer i slutningen af 2021. Og vi håber at vi på et senere tidspunkt får mulighed for at udvide leksikondelen med en kvantitativ del i version 2.0: Med et dataudtræk fra CPR med navne på alle borgere der har boet i landet siden 1967, kunne vi få mulighed for at sortere eller filtrere efter køn, tid (fødeår) og sted (fødesogn/-kommune/-land). Med ekstern finansiering ville vi desuden få mulighed for at lade brugerne generere grafer over udvikling i popularitet, kort over navnenes geografiske udbredelse m.v. Desuden håber vi på et tidspunkt at få mulighed for at vise relationer – dvs. stamtræerne – på en lidt mere overskuelig og nuanceret måde end de vises i første udgave.

Som det er nu – uden ekstern finansiering – må vi imidlertid holde os til en udvikling af leksikonet som kan lade sig gøre inden for NorS' ordinære drift. Derfor kører projektet på relativt lavt blus de kommende år, faktisk er der kun afsat 1 måneds arbejdstid om året til leksikonets videreførelse i de kommende år. Ud over sporadiske tilføjelser af kommentarer, rettelser og supplering med ny viden om enkelte navne er den realistiske plan for opdateringer lige nu at første udgave offentliggøres på ordnet.dk i slutningen af 2021, og at der i 2023 kommer en opdatering med fokus på de hyppigste babynavne siden 1985 og i 2024–2025 en opdatering med de hyppigste efternavne i Danmark. Som nævnt ovenfor vil tilføjelsen af efternavne i særlig grad udfylde et hul i det tilgængelige, navnefaglige leksikonmateriale.

I takt med de planlagte opdateringer håber vi meget at det vil lykkes at skaffe ekstern finansiering til at intensivere arbejdet med leksikonet, så der kan tilføjes mange flere fornavne og efternavne, samt lave indsatser med forskelligt fokus. Det kunne for eksempel være de såkaldte *købenavne* som er opfundne efternavne som man siden starten af 1900-tallet kunne forbeholde til alene at kunne benyttes af ens egen familie – mod betaling, deraf termen *købenavne*. Det kunne også være efternavne som oprinder i håndværkerbetegnelser eller i humanisttidens latiniserede navne. Eller det kunne være fokus på navne af en bestemt oprindelse, for eksempel vietnamesiske eller arabiske navne, gerne med gæsteredaktører med ekspertise i de enkelte områder, da det er vanskeligt for den nuværende redaktion at favne det meget brede felt som personnavne dækker.

Referencer

Babynavnemaskinen på politiken.dk:

<https://politiken.dk/forbrugogliv/livsstil/familieliv/art6653972/Lav-grafer-for-79-million-babynavnes-udvikling-gennem-121-%C3%A5r> [2021-10-27].

CPR = *Det Centrale Personregister*: <https://cpr.dk/> [2021-10-14].

- Danskernes Navne* (2006). Database med personnavne fra CPR i 2005 udgivet af Afdeling for Navneforskning: <https://danskernesnavne.navneforskning.ku.dk/> [2021-10-14].
- Dansk Navneleksikon* (2021). Udgivet af Birgit Eggert og Bo Nissen Knudsen (hovedred.) under medvirken af Lars-Jakob Harding Kællerød og Michael Lerche Nielsen. 1. udgave, 2021: <https://ordnet.dk/dnl>.
- DgP = *Danmarks gamle Personnavne I-II* (1936–64), udg. af Gunnar Knudsen, Marius Kristensen & Rikard Hornby. København: G.E.C. Gad.
- DSL = Det Danske Sprog og Litteraturselskab: <https://dsl.dk/> [2021-10-14].
- Godkendte fornavne*. Oversigt på Familieretshusets hjemmeside. <https://familieretshuset.dk/navne/navne/godkendte-fornavne> [2021-10-27].
- Hald, Kristian (1971). *Personnavne i Danmark – Oldtiden*. København: Dansk historisk Fællesforening.
- Hald, Kristian (1974). *Personnavne i Danmark – Middelalderen*. København: Dansk historisk Fællesforening.
- Hvor mange hedder...?* på dst.dk: <https://www.dst.dk/da/Statistik/emner/borgere/navne/HvorMange?da> [2021-10-27].
- Katlev, Jan & Hyllested, Adam (2002). *Hvorfor hedder vi sådan. En bog om fornavnenes historie*. København: Politikens Forlag.
- Lerche Nielsen, Michael (2012). *Hvad skal barnet hedde?* 12. udgave. København: Politikens Forlag.
- Měchura, Michal (2017). Introducing Lexonomy: an open-source dictionary writing and publishing system. I: *Electronic Lexicography in the 21st Century: Lexicography from Scratch. Proceedings of the eLex 2017 conference, 19-21 September 2017*. Leiden.
- Meldgaard, Eva Villarsen (2007). *Navnebogen*, 6. udgave. København: Aschehougs forlag.
- Navnebarometer* på dst.dk: <https://www.dst.dk/da/Statistik/emner/borgere/navne/Baro> [2021-10-27].
- NorS = Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab: <https://nors.ku.dk/> [2021-10-14].
- Ordnet.dk – Dansk Sprog i Ordbøger og Korpus. Det danske Sprog og Litteraturselskab: <https://ordnet.dk/> [2021-10-14].

Birgit Eggert

Københavns Universitet

eggert@hum.ku.dk

Bo Nissen Knudsen

Københavns Universitet

nissen@hum.ku.dk

I grænselandet mellem sprog og geografi – hvordan viser man stednavnes sande væsen digitalt?

Peder Gammeltoft

Abstract¹

In the borderland between language and geography - how to show the true nature of place names digitally?

As with other research, an important part of place-name research concerns how to localize your object of study. Traditionally, place-name localization has been mainly indirect. Localization was given according to which administrative unit the place-name was situated in. With the so-called spatial turn, geolocation and place-name geodata has started to play an even greater role in digital onomastics.

An untold premise of geolocation is that it is feature-oriented, regardless of it being point, multi-point, line or polygon based. This is principally at odds with the nature of place-names, which has an in-built multi-referentiality. No one has focused on this theoretical problem previously, although, to the advanced user of geolocation-oriented digital onomastics, this is a constantly recurring problem.

This paper explores this problem and proposes a solution to it by introducing the notion of the Unique Place-Name Concept to geolocated place-name databases. This addition will have the added bonus that it will enable quick comparisons between multiple features with same name-origin and thus strengthen place-name standardization, make onomastic utilization of geodata easier and alleviate data doubling.

Keywords:

Digital onomastics, place-name databases, conceptual modelling, namecentric model

Nøgleord:

Digital navngivning, stednavnedatabaser, konceptuel modellering, navnecentreret model

¹ Denne artikel er en oversat og lettere omarbejdet fra artiklen: *Spatial Focus or Onomastic Focus? An Unsolved Problem in Digital Onomastics*, i *ONOMA* (under udgivelse).

1. Introduktion

Et af de vigtigste aspekter af stednavneforskning er, hvordan man lokaliserer sit studieobjekt. Traditionelt set har lokalisering af stednavne været indirekte (Kemp 2010: 44), hovedsageligt angivet gennem tilknytning til en bestemt administrativ enhed eller et land. Nogle gange er lokalisering også angivet som en gitterreference, som fx med systemet *National Grid Reference* (NGR) i Storbritannien. Med en støt stigende tilgængelighed af stedfæstede geodata gennem de sidste årtier, er direkte lokalisering i form af koordinater nu i daglig brug overalt. Inden for digital humaniora er geolokaliserede stednavnedata dog først lige nu begyndt at blive almindelige for kulturhistorisk og historisk forskning samt, naturligvis, navneforskning. Sproglig og lokalitetsmæssig kompleksitet – det, der ofte omtales som stednavnes væsen – kombineres desværre dårligt med eksisterende stednavne-geodatamodeller, først og fremmest den såkaldte stednavneregister-model, som er standard for de fleste stednavne-geodata.

Denne artikel har til formål at dykke ned i dette problem og vise, at stednavne kan have flere referencer både for sit stedsbegreb og for navnebegrebet. Selvom multi-referentialitet er velkendt inden for stednavneforskningen, har ingen tilsyneladende fokuseret på dette når det gælder stednavne-geodata. Her vil en løsning blive præsenteret, som introducerer konceptet *unik stednavneudtryksidentifikator* til geografiske datasæt for at muliggøre sammenkædning af stednavneformer med samme oprindelse på tværs af både variantformer og på tværs af datasæt. Implementering af denne funktion vil give mulighed for en bedre og mere nøjagtig repræsentation af stednavnedata på tværs af tid, rum og anvendelsesdomæner.

2. Hvordan repræsenteres stednavne geografisk?

Lad os først se på, hvordan stednavnedata er repræsenteret i stednavneforskning i modsætning til deres repræsentation som geodata. En klassisk fremstilling fra navneforskningen kan ses i det nationale svenske stednavneleksikon, *Svenskt ortnamnslexikon* (SOL). Her er stednavnet *Motala* angivet som ”**Motala** kn, stad, Östergötland. [...]” (SOL: 214), hvor Motala beskrives som navnet på en kommune (svensk: *kn* = kommun) samtidig med at det også er navnet på en købstad (svensk: *stad*), inden for en regional-administrativ opdeling af Sverige (her *Östergötland*). Opslaget Motala beskriver dermed ét stednavn og to forskellige lokalitetstyper – en bebyggelse såvel som en administrativ enhed. Dette gør dog ikke lokaliseringen tvetydig, da begge lokalitetstyper ligger inden for samme overordnede administrative enhed. For begge lokaliteter er den geografiske beliggenhed angivet med en indirekte placering ved at henvise til det regionale område, hvori stednavnet findes (Bucher et al. 2018: 12; Ell 2010: 148–149), hvilket løser problemet med potentiel tvetydighed, omend det kan skabe en vis grad af uklarhed omkring navnets geografiske udstrækning(er) (jf. Jones & Purves 2008: 216, 221).

Denne løsning strider imod geodatas kernepremis, der siger at et geografisk objekt skal have en bestemt geografisk placering og en bestemt funktionstype. Således vil navnet på Motala i et geodata-datasæt som *GeoNames.org* blive repræsenteret på denne måde:

Name	X	Y	Feat. Class	Feat. Code	Country
Motala	58.65131	15.19105	A	ADM2	SE
Motala	58.53706	15.03649	P	PPLA2	SE

Her er hver geografisk placering forklaret ved hjælp af et individuelt sæt koordinater og ID'er for funktionsklasse og funktionskode: Motala i den første linje betegner den administrative enhed udtrykt ved «kn.» i SOL-artiklen, mens Motala i anden linje betegner artiklens «stad».

I de tilfælde, hvor et stednavneudtryk kun refererer til én geografisk placering, er der ikke noget problem med denne model. Problemet opstår, når fx en administrativ enhed antager navnet på et allerede eksisterende lokalt stednavneudtryk, fx en bebyggelse. Og det er præcis det vi har at gøre med i Motalas tilfælde: én stednavnreference med to direkte placeringer, en kommune og en købstad. Hver direkte placering har sin egen distinkte rumlige udstrækning, sin egen distinkte lokalitetstype – og begge har deres egen temporalitet. Desværre kan traditionel geolokalisering ikke håndtere tvetydighed af den skitserede relation imellem stednavneudtryk og lokalisering i sin datamodel, da lokaliseringen skal være entydig. Så for at kunne repræsentere virkeligheden skal en traditionel geolokaliseringsmodel udelukkende fokusere på direkte placering og etablere en særskilt indføjelse eller post for hver lokalitet. Så anses alt andet, inklusive stedets navn, for ikke at være andet end attributdata. Kombinationen af koordinater og lokalitetstyper definerer objektet og giver det unikhed – stednavneudtrykket er en egenskab uden væsentlig relevans for den direkte placering. I denne model er forekomster af Motala individuelle entiteter, og det faktum, at de deler den samme stednavneform som navneattribut er en ren tilfældighed. Der gøres ingen indsats for at angive relationen mellem de enkelte Motala-lokaliteter, da dette ikke er relevant for repræsentation gennem stednavneregister-modellen.

2.1 Stednavnes sande væsen?

Lad os et øjeblik forlade spørgsmålet om, at ét stednavneudtryk kan angive flere steder for at fokusere lidt på begrebet 'direkte placering'. I sin reneste form, er direkte placering et sæt koordinater og et sæt attributter der forsyner os med tilstrækkelig og væsentlig information om det repræsenterede geografiske objekt. Da stednavne ofte er mono-referentielle, det vil sige, at ét stednavn kun refererer til én lokalitet, er denne model i princippet på linje med stednavnes karakter. Men med sprog og geografi er tingene ikke så enkle som dette. For eksempel er det ikke ualmindeligt, at et geografisk objekt kan have flere stednavneudtryk, og det udelukker heller ikke, at det samme stednavneudtryk bruges på flere geografiske objekter. Afhængigt af den kulturelle,

sproglige og etniske sammensætning af de omkringliggende brugergrupper kan ethvert geografisk objekt have flere navne. Eksempelvis bærer et bjerg i den nordnorske kommune Nordreisa-Ráisa-Raisi (norsk: Nordreisa, nordsamisk: Ráisa, kvensk: Raisi) i Norge det nordsamiske navn *Gáhkkorovaivi*, samt det kvenske navn, *Kaakkurivaara*.² Hvad er det vi ser her? Fra et navneforskningssynspunkt er det velkendt, at en og samme lokalitet kan have flere navne, enten som følge af, at flere sprog bliver talt i samme region på samme tid, eller som et resultat af navngivning af det samme træk fra forskellige positioner, forskelle i brugergrupperfokus eller forskelle i ressourceforbrug. Navngivning på samme sprog men fra forskellige relative positioner kan eksemplificeres ved det norske fjeld, *Kråkvasstinden* i Oppdal, Trøndelag, som også er kendt som *Sandåhøa*.³ Dette bjerg har en meget stejl flade med en udtalt top når det observeres fra nordøst, men fra vest og sydvest ligner det blot en skrånende bakke. Dette har givet anledning til de parallelle navne: *Kråkvasstinden* og *Sandåhøa* (-høa 'bakken, højden'). Forskelle i navngivningsfokus på grund af forskellige brugergrupper og forskelle i brug er lettest at spore i multikulturelle miljøer, hvor forskellige kulturelle segmenter lever af forskellige eksistensmidler, fx landbrug, fiskeri eller nomade-tilværelse. I sådanne omstændigheder, er det naturligt at navngivning vil afspejle, hvad hvert kultursegment ser som vigtigt ved en lokalitet. Et eksempel herpå, er de varierende navne på den nordnorske bygd *Mikkeli* eller *Kersantti* (begge kvensk), der ligeledes ligger i Nordreisa-Ráisa-Raisi kommune i Troms og Finnmark. Bebyggelsens to forskellige kvenske navne afspejler ejerskabet til bebyggelsen, der engang var ejet af Kersantin Mikkeli.⁴ Lokalitetens norsksprogede navn, *Andsjøen*,⁵ ser derimod ud til at være en navneoverførsel fra Trøndelag (Rygh 1911: 186), formodentlig til minde om en tidligere beboers/ejers oprindelsessted.

Traditionel geolokalisering kan håndtere dette ved at tilføje enten en ny lokalitet for hvert nyt stednavn, eller oftere, ved at udvide datatabellen med yderligere attributfelter, der indeholder variantnavne. Med begge løsninger er der flere problemer. Den første løsning med én placering pr. stednavn skaber en masse 'lokalitetsdublering', dvs. at flere forskellige punkter og geodatasæt i modellen reelt knytter sig til én og samme lokalitet. Resultatet er et geolokaliseringssystem, der er kompliceret og svært at administrere. Det er bl.a. umiddelbart umuligt at vurdere, om forskellige tætliggende stednavne knytter sig til samme geografiske lokalitet og type, eller om vi i virkeligheden har med forskellige lokaliteter med forskellige stednavne at gøre. Med den anden løsningsmulighed håndteres al udfordringen med navnevariation i attributfelterne. Problemet her er, hvordan man henter og graderer status for alternative stednavneformer – fx hvilke der er officielle og hvilke der ikke er?

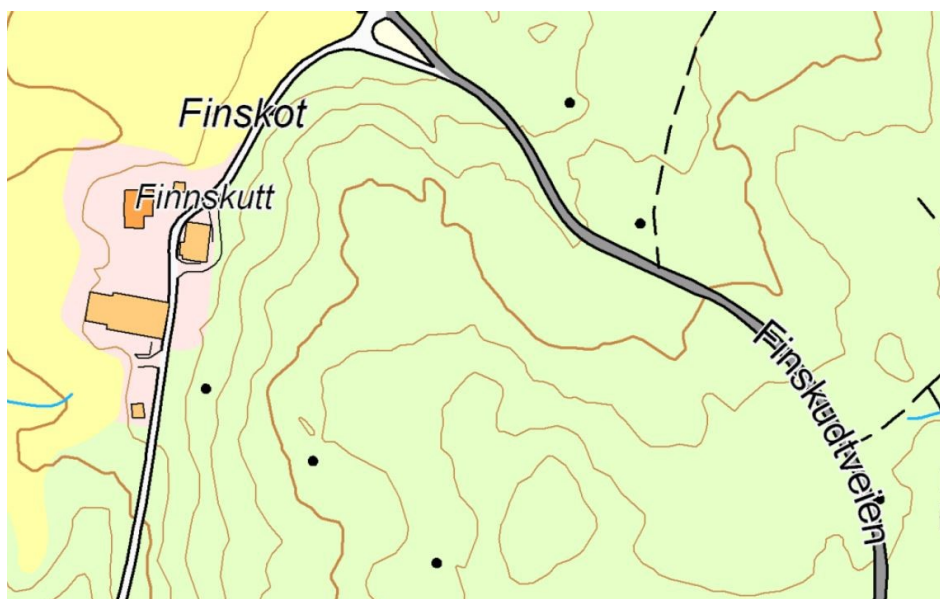
² <https://stadnamn.kartverket.no/fakta/747858> [tilgået 15. november, 2021].

³ <https://stadnamn.kartverket.no/fakta/861998> [tilgået 15. november, 2021].

⁴ <http://www.kvenskestedsnavn.no/stedsnavn/view/8156> [tilgået 15. november, 2021].

⁵ <https://stadnamn.kartverket.no/fakta/929739> [tilgået 15. november 2021].

Ud fra disse eksempler er det klart, at stednavne kan have multireference både hvad angår placering (lokalitet) og reference (navn/udtryk). For brugeren af geolokaliseringsorienteret digital navngivning er dette en konstant tilbagevendende udfordring – og en udfordring, der gør rumlige stednavneinfrastrukturer vanskelige at håndtere. I databasetermer har vi at gøre med en mange-til-mange-relation mellem lokalitet og stednavnereference – eller, sagt på en anden måde, mellem sted og navn.

Figur 1. Kort over Finskot i Rakkestad, Viken. Her ses konsekvensen af ikke at angive, at flere lokalitetstyper har samme stednavneoprindelse. Samme stednavn staves henholdsvis som *Finskot*, *Finnskutt* og *Finskudt*-. Illustration © Statens kartverk. Licens: CC-BY.

Konsekvensen af at bruge en traditionel geodatamodel på onomastiske data, er datadiskrepans, i særdeleshed i et længere tidsperspektiv, da det er svært at vedligeholde attributdata, hvis de samme data forekommer i forskellige data-indtastninger, som fx i det norske eksempel på Finskot i Rakkestad, Viken, se figur 1. Her er gårdsnavnet godkendt som *Finskot*,⁶ hvorimod hovedmatrikelenheden er godkendt som *Finnskutt*.⁷ Desuden staves det afledte vejnavn *Finskudtveien*.⁸ Da den bagvedliggende stednavnedatabase ikke har mulighed for at knytte de enkelte stednavneudtryk til hinanden, er konsekvensen åbenlyst synlige data-uoverensstemmelser på norgeskart.no der administreres af Statens kartverk. Et større problem er, at det er svært at forbinde og koble forskningsdata til geodata. Hvilke forskningsdata matcher hvilken geodataindføring? Dette fører i sidste ende til et manglende samarbejde mellem den akademiske verden og udbydere af geodata, fordi geodata ses som inkonsistente og

⁶ <https://stadnamn.kartverket.no/fakta/976174> [tilgået 15. november, 2021].

⁷ <https://stadnamn.kartverket.no/fakta/669118> [tilgået 15. november, 2021].

⁸ <https://stadnamn.kartverket.no/fakta/1062371> [tilgået 15. november, 2021].

fragmenterede af forskere. Omvendt bliver forskningsdata generelt anset af geodata-udbydere for at være tvetydige og for forsimplede til at repræsentere verdenen. Heldigvis er det muligt at overvinde dette og forene den navnecentrerede opfattelse med den lokationscentrerede.

3. Stednavne og geografiske data

Problemet har i princippet en simpel løsning. Den går ud på at udvide geodatamodellen og matche navnecentrerede data op mod lokationscentrerede data. Det der behøves er, at tilpasse den traditionelle geodatamodel til at kunne håndtere både stednavne og lokaliteter som konceptuelle enheder. For at kunne behandle noget konceptuelt, skal det beskrives. Der er generelt to måder at gøre dette på, enten ved at typologisere eller ved at kodificere attributdata, dvs. tildele 'attribut-identer' (dvs. identificerende koder). Når man arbejder med attribut-identer, er det nødvendigt at vide, hvordan de fungerer. Der er generelt to slags identer (ID'er), dels 1) identer, der repræsenterer eller betegner en konstant værdi, dels 2) identer, der betegner et koncept, hvis udseende, størrelse eller navn kan variere over tid eller fra datasæt til datasæt. Den første type ident kaldes en konstant, mens den anden ident-type er en såkaldt variabel, der blot fungerer som pladsholder. Begge typer identer er unikke værdier, men deres anvendelse varierer. Koordinater anses normalt for at være konstanter, så hvis et sæt koordinater ændres ved en placering, der flyttes, så får koordinaterne automatisk en ny værdi. Uanset hvad koordinaterne repræsenterer, så er det en konstant, så længe værdierne er uændrede. Ofte får et sæt koordinater dog også sit egen attribut-ID, for at holde styr på, hvilken funktion koordinaterne repræsenterer. ID'et for en administrativ enhed er også en konstant. Objektet – eller konceptet – det angiver, er imidlertid ikke konstant. Der vil løbende ske revisioner af den administrative enheds omfang og muligvis også af dets stednavneform(er). Men eventuelle ændringer af objektets omfang eller attributter vil ikke have nogen effekt på ID'et, da det fungerer som en pladsholder (= identtype 2). Selvom vi tænker på identer som betegnende konstanter, fungerer de fleste identer faktisk som pladsholdere for koncepter, der har mulighed for at ændres.

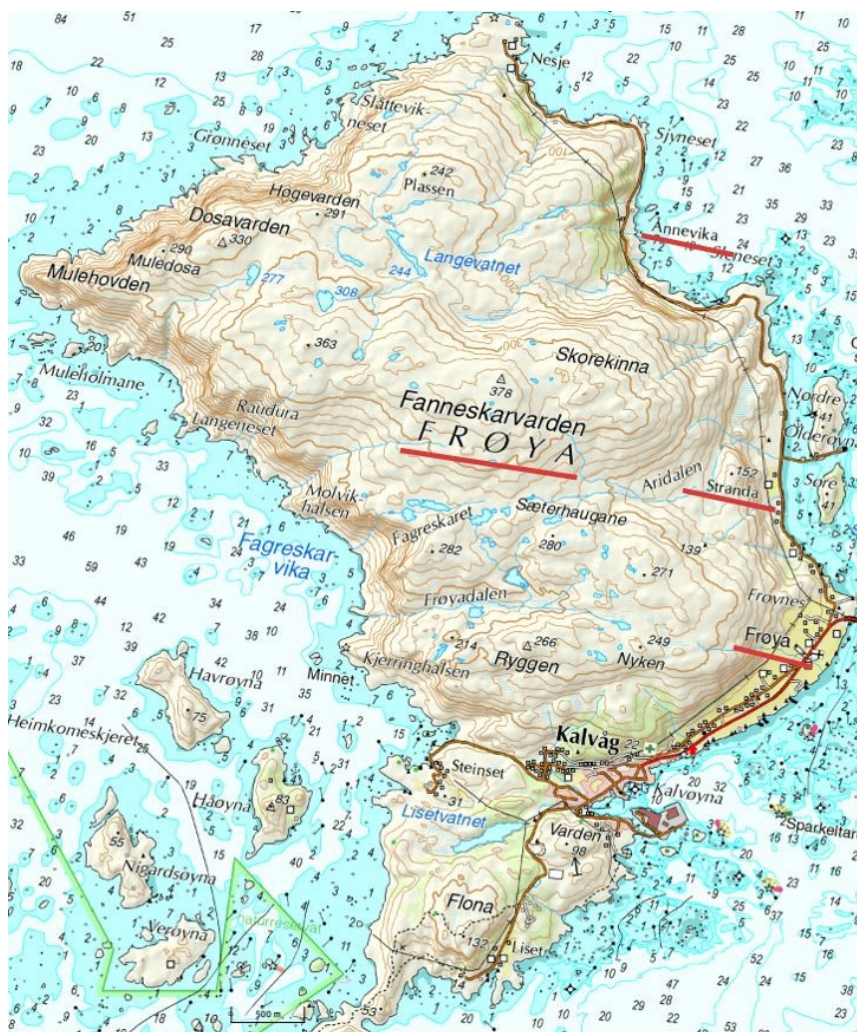
Inden for geodataområdet behandles lokaliteter allerede konceptuelt, da de indeholder attributoplysninger, der angiver ting som lokalitetens funktionstype, og en kodifikation i form af et unikt lokalitets-ID. Stednavne, som nævnt ovenfor, varierer over tid, hvilket nødvendiggør at ethvert stednavneudtryks-ident skal være en variabel. Hidtil er selve stednavneudtrykket kun blevet behandlet som simple attributdata i geodata. Ved at gøre det samme for stednavnet – dvs. at tilføje yderligere kodifikationsattribut(ter) til geodatasættet, specifikt designet til at håndtere den sproglige side af geodataobjektet – er vi i stand til at behandle stednavneudtrykket konceptuelt. Dette kræver blot, at stednavneudtrykket får sin egen kode eller ID tilføjet til datasættet. For at gøre dette korrekt er det nødvendigt at se stednavneudtrykket som en selvstændigt fortolkelig enhed, der ikke er bundet op mod stavemåde, udtale eller tid.

I sin grundform er et stednavn kun beregnet til at skabe en kognitiv forbindelse i navnebrugernes mentale kort. Stednavne siger ikke præcist, hvor lokaliteten er, eller

hvad den er, men handler snarere om at etablere en rumlig ramme, inden for hvilken man kan begrebsliggøre, hvad der formidles i en kommunikativ situation. Det faktum, at ét stednavneudtryk kan henvise til flere forskellige slags lokaliteter eller træk, er som udgangspunkt irrelevant for kommunikationen, og hvis en konkret udspecificering er nødvendig, kan der leveres yderligere markører, såsom 'gård', 'landsby' eller 'sogn', for at pege på en bestemt lokalitet. Mekanismerne bag dette er relateret til begrebet metonymi (nærhedsassociation), og mere specifikt polyonymi (association til flere distinkte, men relaterede referenter).

3.1. Den nuværende situation, et eksempel

For nærmere at illustrere hvad problemet går ud på, så lad os rejse til den norske ø Frøya (se figur 2) lige ud for kysten i Bremanger i det vestlige Norge. På denne lille ø finder vi flere eksempler på at et og samme navn forekommer som navn på forskellige objekter og lokalitetstyper (se figur 3).

Figur 2. Kort over øen Frøya i Bremanger, Norge. Stednavneudtryk omtalt i teksten er understreget med rødt. Illustration © Statens kartverk. Licens: CC-BY.

Tre af eksemplerne er navne på bebyggelser. Disse har alle fået deres navn fra en nærliggende naturlokalitets stednavn ved hjælp af metonymi, enten selve øen, *Frøya*, en strand, *Stranda*, eller en bugt, *Ånnevika*. Alle seks eksempler betegner forskellige lokaliteter med forskellige karakteristika. Der er dog kun tre forskellige stednavneudtryk. I betragtning af øens beskedne størrelse på 5,5 x 7 km, kan man synes, at det burde være relativt enkelt at håndtere identiske stavemåder for forskellige lokalitetstyper. Men når man arbejder med datasæt i omegnen af 1 million navngivne lokaliteter og funktionstyper fra forskellige datakilder, deres vedligehold og brug i forskellige statslige og lokale myndigheder, bliver det hurtigt klart, at det er en meget vanskelig opgave at holde styr på stavemåder. Eksemplet med Finskot/Finnskutt (figur 1) viser, hvordan forvaltningen af stednavne kan vride sig ud af kontrol, hvis ikke hele stednavnematerialet i et givent område ses som en helhed.

LocalityID	Expression	Feature_type
10001	Frøya	island
10002	Frøya	settlement
10003	Stranda	small-holding
10004	Stranda	beach
10005	Ånnevika	farm
10006	Ånnevika	bay

Figur 3. Eksempler på stednavne fra Frøya i Bremanger, Norge, med ens stednavneudtryk (Expression) på tværs af forskellige lokalitetstyper (Feature_type). Der skelnes mellem de forskellige lokaliteter ved hjælp af kolonnen LocalityID. Illustration © Peder Gammeltoft.

Problemet, der er skitseret her, er ikke bare en triviell onomastisk øvelse, der er opfundet i et akademisk miljø. Denne problemstilling relaterer sig til, hvordan vi administrerer stednavnedatasæt, og hvordan vi sikrer og implementerer en ensartet metode til styring af brug af stednavne – og i sidste ende får et ensartet system for standardisering. Hvis vi ikke har overblik over om eller hvornår et stednavneudtryk optræder som navn på forskellige lokalitetstyper – eller muligvis endda i et andet datasæt – hvordan kan vi så være sikre på, at vi har at gøre med det rigtige stednavn og den rigtige lokalitet? Svaret er at det kan vi ikke, medmindre vi begynder at se på stednavneudtryk som attributdata på lige fod med andre attributvariabler, som fx administrative enheder.

3.2. Implementering af det konceptuelle stednavneudtryk

Løsningen er at tilføje et sæt af unikke identifikatorer (UID) til dataindsamlingen for hver lokalitet repræsenteret i geodataene (her angivet som *LocalityID*) såvelsom for hvert stednavneudtryk (*NameID*). Med denne tilføjelse bliver det muligt at kontrollere og overvåge stednavnebestanden i ethvert geodata-datasæt – og på tværs af datasæt. NameID'et fungerer på tværs af tid, rum og udtryk og fungerer kun som en pladsholder.

Det er vigtigt at være opmærksom på, at NameID fungerer som et UID af et stednavn som en begrebsmæssig enhed, ikke som et ID for det navngivne udtryk for den faktiske geografiske lokalitet. Hvis der er behov for at skelne det skriftlige udtryk for en funktionstype fra en anden funktionstype med samme NameID, gøres dette blot ved at kombinere UID'erne LocalityID med NameID. På denne måde adskiller 10005_CCC sig fra 10006_CCC, se figur 4. Hvis der på samme måde skulle opstå behov for at skelne på tværs af tid eller datasæt, kan dette opnås ved at tilføje kombinationen af Kilde og År (af kildeudtrykket) til ID-strengen (jf. figur 6 nedenfor). Dertil kan specifikke funktionstyper undersøges gennem en sortering, hvor funktionstype-attributdata inkluderes i forespørgslen.

LocalityID	NameID	Expression	Feature type
10001	AAA	Frøya	island
10002	AAA	Frøya	settlement
10003	BBB	Stranda	small-holding
10004	BBB	Stranda	beach
10005	CCC	Ånnevik	farm
10006	CCC	Ånnevik	bay

Figur 4. Koncepttabel med felterne LocalityID (LokalitetsID) og NameID (NavneID). Kolonnen NameID repræsenterer det konceptuelle stednavneudtryk. Illustration © Peder Gammeltoft.

Fordelen ved at have individuelle ID-værdier for forskellige variabler i geodatadatasæt ligger i transformerbarheden og skalerbarheden af data. Hvert datasæt og hver individuel dataindtastning kan både stå alene, og på samme tid være en delmængde af andre datasæt. Detaljeniveauet og fokus for information – placering, reference, tid og kilde eller en kombination af disse – bestemmes af, hvilke ID'er, der er centrale, og hvordan de kombineres til at udgøre delmængden. Hvis der er behov for fokus på lokalitet eller placering, så skal LocalityID være det centrale. Hvis stednavnet på den anden side er i fokus, så er NameID det centrale ID. På den måde kan de samme data bruges til visning af stednavne-geodata, hvad enten de bruges af nationale kortmyndigheder, hvor fokus er at vise en korrekt placering, eller som stednavnsspecifikke data anvendt i applikationer og databasesystemer rettet på traditionel navneforskning og forskning i stednavnes oprindelse.

Til modellen må dog følge en advarsel. Modellen kan ikke bruges uden indsigt i navneforskning som disciplin eller uden indsigt i stednavnets *væsen*. Konsekvensen af dette er, at navneforskning kommer til at blive en central del af geodatahåndtering. Med andre ord, så har navnet så at sige endelig fundet sin naturlige rolle i geodata. Inkluderingen af en stednavneudtryks-ident (NameID) gør datahåndtering mere stabil, men det tilføjer samtidig en kompleksitet i at skulle fastsætte, hvilke stednavneudtryks-identer, der hører sammen internt og på tværs af datasæt.

Fordelene ved at tilføje en ident til stednavnekonceptet opvejer dog den deraf afledte ekstra kompleksitet, idet de rækker ud over evnen til at kontrollere stavningen af det samme navn koncept på tværs af lokaliteter eller funktionstyper. Den største fordel set fra et navnemæssigt synspunkt er, at tilføjelsen af en stednavneudtryks-ident muliggør tolkning af et stednavn uden at skulle administrere, hvilken lokalitet navnet angiver i et geodatasæt. For navnekyndige er den vigtigste fordel, at stednavneudtrykket behandles som et sprogligt fænomen og dermed løftes til sin rette plads i geodataforvaltningen. Dermed undgås ikke alene det traditionelle spørgsmål om dublering af tolkningen af samme navn for flere lokaliteter, men det mindsker også fuldstændigt risikoen for tolknings-mismatch i stednavnedatabaser. Ved at kombinere stednavneudtryks-identer med andre ID'er er det muligt nemt at skalere og vise visualisering af stednavne på tværs af navn, lokalitet, type og tid.

3.3. Udvidelse af det konceptuelle stednavneudtryk

NameID-attributten kan også udvides til at indgå i andre toponymer, hvis navne helt eller delvist stammer fra andre stednavneudtryk. På Frøya er der mange eksempler på, at stednavneudtryk indgår i andre navnebegreber. For eksempel forekommer stednavnet *Frøya* som beskriverled i *Frøya kyrkje*, *Frøyadalen*, *Frøynes*, *Frøyaskjera*, *Frøyagrunnene*, *Frøya-Skorpeflua* og *Frøysjøen*. Tilsvarende er *Ånevik* også en del af *Ånevikholmen*. Ved at tilføje information om, hvordan et toponym er sammensat, er det muligt at styre forholdet mellem primære og afledte, sammensatte stednavneudtryk. Dette forhold er her konceptuelt vist i kolonnen NameID_Composition (se figur 5). Når et element i et sammensat stednavn er afledt af et andet stednavn, angives dette forhold ved tilføjelse af NameID for det originale stednavneudtryk til NameID_Composition.

LocalityID	NameID	Expression	Feature type	NameID Composition
10001	AAA	Frøya	island	
10002	AAA	Frøya	settlement	
10007	DDD	Frøya kyrkje	church	AAA kyrkje
10007	AAA	Frøya	church	
10008	EEE	Frøyadalen	valley	AAA dal + def.art. sg.
10009	FFF	Frøynes	promontory	AAA/root nes
10010	GGG	Frøyaskjera	sea-rock	AAA skjer + def.art. pl.
10011	HHH	Frøyagrunnene	shallows	AAA grunn + def.art. pl.
10012	III	Frøya-Skorpeflua	shallows	AAA ØØØ
10013	JJJ	Frøysjøen	fjord	AAA/root sjø + def.art. sg
10005	CCC	Ånevik	farm	
10006	CCC	Ånevik	bay	
10014	LLL	Ånevikholmen	islet	CCC/root holm + def.art.sg

Figur 5. Koncepttabel, der viser, hvordan NameID_Composition kan bruges til at administrere formelt sekundære stednavne og deres forhold til andre stednavnes konceptuelle stednavneudtryk. Kolonnen NameID_Composition (NavneID_sammensætning) forklarer, hvordan stednavnet er sammensat. Illustration © Peder Gammeltoft.

Pointen med NameID_Composition-datafeltet er at eksplicitere det sproglige forhold mellem forskellige navnebegreber, især hvilken rolle et stednavneudtryk har som en del af et andet sammensat stednavneudtryk. I figur 5 er det sammensatte skel markeret med en lodret linje. Når et stednavneudtryk optræder med et andet stednavn som beskriverled, er det for at signalere en relation mellem det sammensatte stednavn og det primære stednavn i beskriverleddet. Den anden del af et stednavneudtryk, normalt kaldet hovedleddet, er som regel et ord, der beskriver typen af den oprindelige lokalitet, der bærer navnet. Det vil ofte også være nødvendigt at angive, hvordan et stednavneudtryk er sammensat, fx hvad sammensætningsfugen er og navnets bestemthed, osv. Afhængig af sprog kan det indre forhold mellem sammensatte elementer angives på forskellig måde. En måde er at udtrykke dette på er vist i figur 5. Stednavneforbindelser som *Frøynes* og *Ånevikholmen* indeholder kun rodformen af det specifikke grundstof. Dette er markeret med et suffiks '/rod' i figuren. Ligeledes udtrykkes den bestemte artikel som en del af det generiske element i *Ånevikholmen* ved udtrykket + def.art.sg.

Da denne model ikke har et specifikt fokus, giver den mulighed for flere navneformer for det samme stednavneudtryk og for at beskrive deres interne forhold. I figur 5 har LocalityID 10007 to NameID'er og forekommer således to gange. Det primære stednavneudtryk for LocalityID 10007 er *Frøya kyrkje* (NameID: DDD) og er et såkaldt institutionsnavn. Som institution er kirken på denne ø kendt både under sin kortform, *Frøya* (NameID AAA), såvel som under sit fulde navn *Frøya kyrkje* (NameID DDD). Det fulde navn er i sig selv en sammensætning af NameID AAA og den nynorske betegnelse for en kirke, 'kyrkje'. Det sammensatte forhold er beskrevet i dets NameID_Composition-felt og giver let mulighed for en større forståelse af forekomsten af to ens konkurrerende stednavnekoncepter for den samme stednavnelokalitet.

Indtil videre er det tidsmæssige aspekt ikke blevet nævnt. I det følgende vil blive skitseret, hvordan dette kan implementeres. Selvom tidsmanifestationer ofte relaterer sig til både et stednavn og en lokalitet, er det vigtigt at være opmærksom på, at karakteren af historiske kilder ikke altid gør det muligt at fastslå præcist, hvilket objekt eller lokalitet den historiske form beskriver. Det er således vigtigt, som i traditionel historisk sproglig navneforskning, at tilpasse en tidsmæssig manifestation (normalt kaldet kildeform eller historisk form) til stednavneudtrykket frem for enhver aktuel placering. Det er således bedst kun at tilføje et NameID til tidsmæssige manifestationer, hvad enten de er skriftlige eller lydige gengivelser, se figur 6. Dette gør det muligt at analysere tidsmæssige manifestationer under ét stednavneudtryk, samt at relatere til en eller flere direkte placeringer. Dette er muligt gennem tilknytning af et LocalityID til et NameID.

LocalityID	NameID	Expression	Feature_type	Status	Date	Source	NameID_Composition
10001	AAA	Frøya	island	Current			
10002	AAA	Frøya	settlement	Current			
10007	DDD	Frøya kyrkje	church	Current			AAA kyrkje
10007	AAA	Frøya	church	Current			
	AAA	Frøien		Historical	1919	Rygh NG	
	AAA	frøi'na		Pronunciation	1919	Rygh NG	
	AAA	Frøen		Historical	1723	Mat.	
	AAA	Frøenn		Historical	1603	Jb.	
	AAA	Ffrøø		Historical	1516-1521	NRJ. II 134.	
10005	CCC	Ånnevika	farm	Current			
10006	CCC	Ånnevika	bay	Current			
	CCC	Aannevik		Historical	1919	Rygh NG	
	CCC	å`nnevika		Pronunciation	1919	Rygh NG	
	CCC	Annevig		Historical	1723	Mat.	
	CCC	Onneuigen		Historical	1667	Mat.	
	CCC	Arreuigen		Historical	1608	Jb.	
	CCC	Arneuigh		Historical	1563	Jb.	

Figur 6. Koncepttabel, der viser, hvordan nutidige og historiske stednavneudtryk kan håndteres inden for samme model. Kolonnen Status forklarer typen af dataindføring (Current (nuværende), Historical (historisk) eller Pronunciation (udtale)). Kolonnerne Date (Dato) og Source (Kilde) tilføjes for at styre det tidsmæssige aspekt af historiske stednavneudtryk. Illustration © Peder Gammeltoft.

Alle stednavneudtryk er indirekte placeringer, der kan henvise til mere end én direkte placering. Det betyder, at modellen skal skaleres for at imødekomme dette. At tilpasse en tidsmæssig manifestation til NameID repræsenterer bedst virkeligheden. Derfor bør alle stednavneudtryk, det være sig aktuelle, historiske, lydoptagelser eller fonetiske gengivelser, kun relateres til en direkte lokation (LocalityID) ved hjælp af tilknytning til en indirekte lokation (NameID). Ikke desto mindre, hvis en historisk form skulle kunne knyttes til en direkte lokation, er det altid muligt at tildele den LocalityID'et for den pågældende konkrete lokation, for så at sige hardcode den direkte til lokaliteten.

Hvis det tidsmæssige aspekt skal implementeres korrekt, er det dog nødvendigt at tilføje kolonner til datasætkilden (her angivet som Source) samt en dateringskolonne (her angivet som Date). Afhængigt af kildetyper skal datoen repræsentere enten kildens datering eller den individuelle posts datering. Endnu vigtigere er det at tilføje en kontrolkolonne, der angiver postens tidsmæssige status (her: Status), dvs. om posten er aktuel eller historisk. Derved kan enhver sammenblanding af historiske og eksisterende stednavneudtryk undgås. Som en yderligere kontrol skal bemærkes, at figur 6 ikke angiver en dato, hvis stednavneudtryk har 'aktuel' status.

4. Konklusion

Der er åbenlyse fordele ved at implementere stednavneudtryksvariabler i geodata. NameID tilbyder hidtil uset kontrol, transformerbarhed og skalerbarhed af geodata-datasæt, samtidig med at det frigør stednavnedata fra geolokaliseringens spændetrøje.

Ganske vist forudsætter en sådan implementering viden om stednavnes væsen, men den ekstra indsats med tilegnelse af navnekyndig viden opvejes let i den øgede anvendelighed af datasæt på tværs af domæner, tid og foci.

Nogle forskningsfelter og statslige instanser vil kunne høste betydelige fordele, såsom navneforskning, administration af stednavne, stednavnestandardisering samt korpusforskning osv. Ved at introducere navneprincipper til en geodatamodel kan vi bevæge os væk fra et strengt geo-orienteret syn på stednavnegeodata. Kombinationen af det traditionelle lokalitetscentrerede geodataperspektiv med et navnecentreret gør det muligt at se, hvad stednavne egentlig er – nemlig mangefacetterede repræsentationer af sted og kommunikativ information.

En ting, der ikke er berørt her, og som ligger uden for dette kapitels omfang, er datamodellens anvendelighed på tværs af databasesystemer. Nærværende datamodelkoncept er inspireret af web-semantic datamodellering, men det kan lige så godt bruges med enten et traditionelt relationsdatabasesystem eller i et hierarkisk database-miljø. I begge modeller er tilføjelse af ident-variabler en simpel proces, og introduktion af en unik krydsfunktionsvariabel for stednavneudtrykket er en effektiv måde at linke på tværs af funktioner og mellem datasæt. Dette er en funktion, der er meget tiltrængt inden for digital humaniora, da dette vil muliggøre koordinering mellem flere lokationsobjekter af samme navneoprindelse og som mere præcist repræsenterer stednavnedata på tværs af tid, rum og brug. Vigtigst af alt vil det dog muliggøre en mere fleksibel integration af stednavnedata i andre datainfrastrukturer – rumlige såvel som ikke-rumlige.

Referencer

- Andsjøen. Faktaark, Statens kartverk. <https://stadnamn.kartverket.no/fakta/929739> [tilgået 15. november, 2021].
- Bucher, Bénédicte, Tiainen, Esa, Ellett, Thomas, Acheson, Elise & Laurent, Dominique, et al. (2018). Data Linking by Indirect Spatial Referencing Systems. *Report of European Spatial Data Research EuroSDR – EuroGeographics Seminar 2018*. <https://doi.org/ffhal-02536996f>.
- Ell, Paul S. (2010). GIS, e-Science and the Humanities Grid. I: D. J. Bodenhamer, J. Corrigan & T. M. Harris (red.), *The Spatial Humanities. GIS and the Future of Humanities Scholarship*. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press, s. 143–166.
- Finnskutt. Faktaark, Statens kartverk. <https://stadnamn.kartverket.no/fakta/669118> [tilgået 15. november, 2021].
- Finskot. Faktaark, Statens kartverk. <https://stadnamn.kartverket.no/fakta/976174> [tilgået 15. november, 2021].

- Finskudtveien. Faktaark, Statens kartverk. <https://stadnamn.kartverket.no/fakta/1062371> [tilgået 15. november, 2021].
- Gáhkkoroaivi/Kaakkurivaara. Faktaark, Statens kartverk. <https://stadnamn.kartverket.no/fakta/747858> [tilgået 15. november, 2021].
- Jones, Christopher B. & Purves, Ross. S. (2008). Geographical information retrieval. *International Journal of Geographical Information Science* 22:3, s. 219–228. <https://doi.org/10.1080/13658810701626343>.
- Kemp, Karen. K. (2010). Geographic Information Science and Spatial Analysis for the Humanities”. I: D. J. Bodenhamer, J. Corrigan & T. M. Harris (red.), *The Spatial Humanities. GIS and the Future of Humanities Scholarship*. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press, s. 31–56. <https://doi.org/10.22224/gistbok/2016.3.1>.
- Kråkvasstinden/Sandåhøa. Faktaark, Statens kartverk. <https://stadnamn.kartverket.no/fakta/861998> [tilgået 15. november, 2021].
- Kaakkurivaara, se Gáhkkoroaivi.
- Kersantti, se Mikkeli.
- Mikkeli/Kersantti, *Kvenske stedsnavn*. <http://www.kvenskestedsnavn.no/stedsnavn/view/8156> [tilgået 15. november, 2021].
- Norgeskart = <https://www.norgeskart.no> [tilgået 15. november, 2021].
- Rygh, Oluf (1897–1936) *Norske Gaardnavne. Oplysninger samlede til Brug ved Matrikelens Revision* 1–18. Christiania/Kristiania/Oslo.
- Sandåhøa, se Kråkvasstinden.
- SOL = Wahlberg, Mats (red.) (2016). *Svenskt Ortnamnslexikon*. Uppsala: Institutet för språk och folkminnen.

Peder Gammeltoft

Universitetet i Bergen

peder.gammeltoft@uib.no

Fortnavne i de dansk-norske tropekolonier (Trankebar, Guineakysten og Vestindien)

Johnny Grandjean Gøgsig Jakobsen

Abstract

Fort-names in the tropical colonies of Denmark-Norway (Tranquebar, the Guinea Coast and the West Indies)

In the period 1620–1787 the double monarchy of Denmark-Norway constructed twelve forts (along with three additional towers) to protect its tropical colonies around the world in the East Indies, the Guinea Coast and the West Indies. This article focuses on the names given to these forts, which at first may appear rather straightforward – usually naming each fort after the contemporary Dano-Norwegian king – but when given a closer look reveal a multitude of possible motivations and implicit additional references, in several cases suggesting a militaristic humour in the naming process with the aim of mocking European opponents in the region. The naming of Danish forts in the colonies show several signs of influence from the multi-national context in which it took place, both in terms of linguistic adaption and onomastic-thematic trends, especially from Dutch and English. In addition, the tropical-colonial fort names are compared to contemporary castle-naming in Denmark-Norway, which shows that naming influences were going both ways – from the colonial homeland to abroad and vice versa.

Keywords:

fort-names; castle-names; colonialism; Denmark-Norway; naming process

Nøgleord:

fort-navne; slotsnavne; kolonialisme; Danmark-Norge; stednavngivning

1. Indledning

Den 19. november 1620 blev unionsriget Danmark-Norge en kolonimagt. På denne dato underskrev den skånskfødte admiral Ove Giedde på vegne af kong Christian IV en traktat med en indisk fyrste, nayakaen Raghunatha af Thanjavur, der betød, at dobbeltmonarkiet havde erhvervet sin første tropekoloni. Traktaten tillod de europæiske nordboere at oprette en handelsbase i den lille havneby Tharangambadi på den indiske østkyst, hvorfra man kunne hjembringe indiske krydderier og andre attraktive importvarer, mens den indiske fyrste var interesseret i at bryde portugisernes hidtidige monopol på den europæisk-indiske handel. På portugisisk, som var det sprog,

indere og europæere bedst kunne kommunikere på indbyrdes, kaldtes byen *Trangabarry*, mens den efterfølgende i den danske administration hed *Trankebar*, efter fransk (*Tranquebar*) og nederlandsk (*Trankenbar*) tradition (Jakobsen 2020).

Trankebar udviklede sig til en typisk europæisk kolonihavneby med et net af retvinklede gader efter samme model, som man samtidigt benyttede hjemme i Danmark-Norge – eksempelvis i Kristianstad (anlagt 1614–15), Kristiansand (1641) og Fredericia (1650) – og disse omkring tredive gader i rigets nye ostindiske koloniby fik gode danske navne som *Strandstræde*, *Østergade*, *Hvilestræde*, *Prins Jørgensgade* og *Endeløsstræde*; navne, der formentlig både har voldt inderne og andre besøgende europæere nogen udfordring at udtale, endsige forstå betydningen af. Til at bevogte denne første dansk-norske tropekoloni opførtes allerede i de første år en militærfæstning beliggende ved indsejlingen til byen, hvis formål nok ikke mindst var at beskytte handelsstationen imod andre europæiske kolonimagter. Fortet fik det nationalt klingende navn *Dansborg*.

I de følgende 230 år kunne kolonimagten Danmark-Norge (fra 1814 kun Danmark) udvide sine tropiske besiddelser med yderligere baser i *Dansk Ostindien*, fra 1659 tillige på Guineakysten i Vestafrika (*Dansk Guinea*, senere *Guldkysten*) og fra 1672 med øer i Caribien (*Dansk Vestindien*). Mens Dansborg forblev den eneste dansk-norske militærfæstning i de ostindiske besiddelser, så blev der i årene 1659 til 1787 anlagt yderligere elleve dansk-norske forter, samt tre dertil knyttede forposter, i de afrikanske og vestindiske besiddelser. Denne artikel vil se nærmere på de navne, som forterne i de dansk-norske tropekolonier blev givet. Selvom deres navngivning måske ved første blik kan synes temmelig trivielt og gennemskueligt, så viser den sig ved nærmere eftersyn både at rumme et kronologisk udviklingsforløb og flere uventede relationer til navngivningen af andre europæiske kolonimagters forter såvel som af samtidens kongelige slotsanlægninger hjemme i Danmark-Norge.

2. Indledende præsentation af de dansk-norske tropekolonier og deres forter

Danmark-Norges tre tropiske koloniområder var af ret så forskellig karakter. I Ostindien var kolonierne at betegne som handelsstationer eller små handelsbyer. Foruden Trankebar (1620–1845) fik unionsriget sådanne handelsbaser i Oddeway Torre (1696–1722), Gondalpara (1698–1714) og Serampore (1755–1845). Den primære interesse for Danmark-Norge i Ostindien var import af orientalske luksusvarer som krydderier, tekstiler og te fra Indien og Kina. Da øget konkurrence begyndte at udhule profitten ved at have egne udskibningssteder i Asien, blev de to primære handelsstationer i Trankebar og Serampore solgt til Storbritannien i 1845. Den dansk-norske tilstedeværelse i området foregik i vidt omfang på de lokale fyrsters nåde, og kolonibaserne lå (som regel) under samme fyrsters beskyttelse, hvorfor anlæggelse af fæstninger ikke kom på tale andre steder end i Trankebar, hvor fortet Dansborg som nævnt opførtes kort efter ankomsten i 1620 (Brimnes 2017).

På sydkysten af Vestafrika, der i datiden gik under benævnelsen Guineakysten, var situationen en noget anden. Ganske vist var der også her blot tale om handelsbaser for europæisk import af varer som elfenben, guld og krydderier, samt efterhånden i stigende grad tillige menneskeslaver, og ligesom i Indien foregik den europæiske tilstedeværelse kun med de lokale fyrsters godkendelse. Men den politiske situation i Vestafrika var langt mere ustabil og krigerisk end i Indien. Uanset hvem de europæiske kolonimagter var allieret med af lokale magthavere, måtte man næsten årligt forvente angreb fra dennes modstandere, ligesom alliancerne ofte var skrøbelige. Dertil var de europæiske kolonimagter selv i næsten lige så konstant indbyrdes strid, hvis ikke decideret krig, hvorfor al europæisk tilstedeværelse på Guineakysten reelt kun kunne foregå i form af befæstede forter, der alle lå helt ude ved kysten. Man sagde, at den europæiske kolonimagt i Guinea rakte så langt som et kanonskud fra deres forter, og helt misvisende var udsagnet ikke. Længs den ca. 500 km lange Guineakyst blev der i løbet af en 300-årig periode opført mere end 60 europæiske forter, i vidt omfang blandet imellem hinanden (Van Dantzig 1980). De to absolut førende kolonimagter på Guineakysten var Storbritannien og Holland, men herefter kom Danmark-Norge med sine i alt seks befæstede havnebaser ind som den tredjestørste magt i regionen. De dansk-norske forter lå alle på den del af kysten, der i dag indgår i republikken Ghana.

Unionsrigets afrikanske kolonihistorie indledtes i 1659 med erhvervelsen af en base ved Cape Coast, hvor fortet *Frederiksborg* blev opført, men som allerede i 1685 blev overdraget til briterne. Den dansk-norske hovedbase i Guinea blev i stedet fortet *Christiansborg* (1661), der endnu eksisterer i den ghanesiske hovedstad Accra, fulgt af befæstede baser øst for Accra i form af *Fredensborg* (1736), *Kongensten* (1783), *Prinsensten* (1784) og *Augustaborg* (1787). Dertil anlagdes i årene 1740–45 en slags forborg, *Prøvesten*, lige uden for Christiansborg. Alle disse sidstnævnte kolonibaser blev solgt til Storbritannien i 1850. Uden for de europæiske forter lå der afrikanske bysamfund under forternes delvise beskyttelse, men noget større præg på disse satte europæerne ikke – heller ikke onomastisk. Fra slutningen af 1700-tallet forsøgte især den dansk-norske kolonimagt sig med anlæggelse af plantager lidt længere inde i landet, primært med henblik på kaffe- og bomuldsproduktion, men det blev aldrig nogen økonomisk succes – bl.a. fordi de tilbagevendende plyndringskampagner fra lokale krigsherrer ikke gjorde projektet nemmere. Den primære “handelsværdi” i Dansk Guinea lå i køb og udskibning af afrikanske slaver, som de lokale konger og krigsherrer solgte til europæerne. Slaverne blev sejlet over Atlanten, hvor de enten solgtes på det amerikanske fastland eller på de Caribiske Øer. Skibene kom dog ikke til Guineakysten med tomme lastrum, idet de ud over proviant til de udstationerede kolonister også rummede våben med henblik på salg til de afrikanske militærmagter (Hernæs 2017).

Den tredje tropiske region i det dansk-norske koloniimperium lå just dér, hvor slaverne fra Guineakysten blev sejlet over til, i form af tre mindre øer i det Caribiske Hav (‘Vestindien’). I 1672 underlagde kong Christian V sig øen Skt. Thomas, efterfulgt af Skt. Jan i 1718 og Skt. Croix i 1733. Mens de to første overtagelser skete i form af simpel annektering (i en vis konkurrence med briterne), så blev Skt. Croix erhvervet ved køb

fra Frankrig. I modsætning til kolonierne i Ostindien og Guinea, så var der ingen at handle med på de ubeboede øer og ingen råvarer at udvinde derfra. Den primære motivation for at oprette kolonier i Vestindien var anlæggelse af plantager til produktion af især bomuld, kaffe, tobak og sukkerrør, samt i mindre omfang rom. Det fysiske arbejde med plantagernes anlæggelse og drift blev i begyndelsen udført af udsendte straffefanger fra Danmark-Norge, men det hårde arbejde i det udfordrende klima blev snart overtaget af slaver indført fra Guineakysten. I praksis viste Skt. Thomas sig dog kun begrænset egnet til plantagedrift, hvorfor øens vigtigste funktion blev som frihandelsknudepunkt for hele det Caribiske Øhav med centrum i havnebyen Charlotte Amalie – og i perioder tillige som fristed for regionens mange pirater. Da først slavehandel og siden slaveri i det hele taget blev forbudt i Danmark-Norge i henholdsvis 1803 og (i nu kun Danmark) 1848, forsvandt også grundlaget for en økonomisk rentabilitet ved fortsat dansk tilstedeværelse i Vestindien, og i 1917 solgtes kolonien til USA, hvor de tre øer nu udgør territoriet U.S. Virgin Islands (Olsen 2017).

Selvom der ikke var nogen lokale krigsmagter at frygte i Vestindien, så var der både andre europæiske kolonimagter og pirater at værne sig imod for den dansk-norske administration her, hvor der i modsætning til de andre kolonier også eksisterede en egentlig civilbefolkning af kolonister at beskytte. Straks ved overtagelsen af Skt. Thomas i 1672 anlagdes derfor *Christiansfort* ved det, der skulle blive hovedbyen Charlotte Amalie, hvortil to supplerende fæstningstårne opførtes nær fortet i 1680'erne med navnene *Skytsborg* og *Frederiksfort*. Da den mindre nabø Skt. Jan blev sikret imod britisk erobring i 1718, anlagdes på samme måde straks fortet *Frederiksværn* ved naturhavnen Coral Bay på øens østside. Efter købet af Skt. Croix i 1733 opførtes året efter fortet *Christiansværn* i den nye hovedby på øen, Christiansted, mens et nyt *Frederiksfort* opførtes i 1752 i den modsatte ende af øen i byen Frederiksted. Endelig blev det sidste dansk-norske fort i Vestindien anlagt i 1780 i form af endnu et *Christiansfort* på vestsiden af Skt. Jan i Cruz Bay.

Af ovenstående gennemgang af fortnavne i de dansk-norske tropekolonier er den umiddelbare konklusion måske den, at opfindsomheden ikke har været overvældende, når et nyt fort skulle navngives i den dansk-norske koloniadministration. Rigsfællesskabets to kongenavne, *Christian* og *Frederik*, indgår da således også som beskriverled i syv ud af de femten mulige navne, mens hovedleddene i alle navnene er at finde inden for gruppen *borg* (6), *fort* (4), *sten* (3) og *værn* (2). Ikke desto mindre kan vore fortnavne fortjene nogle yderligere overvejelser, hvis deres fulde, mulige medbetydninger skal klarlægges.

3. Dansborg (Trankebar, Ostindien, 1620)

Som den eneste af de dansk-norske kolonibaser i Ostindien fik Trankebar sin egen militære befæstning, der blev opført umiddelbart efter erhvervelsen i 1620 (Larsen 1907: 20–21; Fihl & Svane-Knudsen 2017: 58–61). Fæstningsanlægget fik navnet *Dansborg*, der ved første øjekast måske kan synes let nok at udrede. Hoved- og efterleddet er substantivet *borg*, her i betydningen 'befæstning, slot', der i perioden op

til Dansborgs anlæggelse var den foretrukne endelsestype i nye, kongelige slotsnavne i Danmark (Frederiksborg 1560, Kronborg 1577, Rosenborg 1606–07). Beskriver- og forleddet fremstår umiddelbart som genitiv af mandsnavnet *Dan*, der i dansk sammenhæng også kendes i senmiddelalderlige sammensætninger med efterleddene *torp* (Danstrup (Gerning s., Jylland; Asminderød s., Sjælland)) og *tved* (Dansted (Nebbelunde s., Lolland)) (Jørgensen 2008: 58); for både det sjællandske og lollandske bebyggelsesnavn har et forvansket forled *dam* dog også være foreslået (DS 2: 17; DS 11: 100). Mens nogle i øvrigt ukendte mandspersoner af navnet *Dan* vel nok kunne tænkes at stå bag de omtalte udflytterbebyggelser og rydninger i senmiddelalderens Danmark, så er det svært at finde meget mening i en tilsvarende direkte tolkning for navnet *Dansborg*, der som tidligere nævnt havde admiral Ove Giedde som direkte bygherre på vegne af majestæten kong Christian IV.

I stedet for en virkelig person af navnet *Dan* kan man overveje en opkaldelse efter sagnkongen Dan, angiveligt danernes første konge, men nok snarere end sagnkongen selv her som en personificering af selve den danske nation, repræsenteret ved forleddet i landenavnet *Danmark*. En samlet navnetolkning i retning af “danernes borg” støttes da også af en samtidig fransk variantform af fortets navn, *Dannembourg* (Fihl & Svane-Knudsen 2017: 59). Navnevalget for denne første danske tropekolonifæstning langt hinsides Danmarks grænser kan således ses i lyset af en patriotisk bølge, der rullede ind over Danmark i første halvdel af 1600-tallet, primært med effekt i adelen og i selve kongehuset. Denne oplevelse af dansk identitet havde bl.a. i 1575 fået næring ved Anders Sørensen Vedels oversættelse af Saxo's *Gesta danorum*, ‘Danernes bedrifter’ (Lind 1996). Det er dog værd at bemærke, at tilsvarende nationalpatriotiske navne ikke kendes for andre kongelige eller adelige byggerier i samtidens Danmark-Norge, ej heller senere i de øvrige kolonier. Først da den nationale patriotisme forplantede sig til resten af standssamfundet i første halvdel af 1800-tallet, opstod f.eks. gårdsnavnet *Dansborggård* (Hvidovre s., Sjælland), og her endda muligvis opkaldt efter kolonifortet i Trankebar (DS 25: 41); på samme gårds jorder anlagdes senere vejen med det endnu eksisterende navn *Dansborg Allé* (Jørgensen 1999: 61). Faktisk synes den eneste omtrent samtidige ækvivalent til navnet i nordisk sammenhæng at være det store, svenske fæstningsanlæg *Sveaborg*, der anlagdes på en gruppe af mindre øer ud for Helsinki/Helsingfors i midten af 1700-tallet som værn mod et muligt russisk angreb (Hällström 1986).

Mens folkebetegnelsen *daner* – eller som her en personificering af samme – ikke synes anvendt som forled for noget bebyggelsesnavn inden for Danmarks grænser, så har det været ganske udbredt i vikingetidens kolonisering af England, med eksempler som *Danby*, *Denby/Denbie* og *Danthorpe* (Fellows-Jensen 1972: 25 og 57; 1978: 44; 1985: 28), såvel som hele områdebetegnelsen *Danelaw* (Da. *Danelagen*) på de af danskerne administrerede dele af vikingetidens England. Brugen af dette forled synes således tydeligt afgrænset til danske bebyggelser uden for Danmark, hvor et nationalt tilhørsforhold har været ønskeligt at understrege. Mens initiativet til navnet *Dansborg* i Trankebar givetvis er udgået fra danskerne selv, så kan man formode, at

bebyggelsesnavne med forleddet *Dan-* eller *Den-* i vikingetidens England ofte blev tildelt af omkringboende englændere. Såvel denne mulige forskel i navngivnings-situationen som det store tidsspænd på mere end 500 år bør selvsagt mane til besindighed med hensyn til at trække alt for klare linjer imellem de to nævnte koloniale navngivninger. Omvendt kan det også anføres, at de nærmere omstændigheder omkring navngivningsprocesserne i vikingetidskolonierne, der ofte efterlader et indtryk af kuriøse sproglige blandinger, fortjener mere forskningsmæssig opmærksomhed. Man kan således godt undre sig over, at englændere skulle have valgt danske endelser som *by* eller *thorp* i deres eventuelle navngivning af danske nabolandsbyer som *Danby* og *Danthorpe*, hvilket måske alligevel gør et muligt dansk initiativ til sådanne navne tænkelig? Hvorom alt dette er, så har en sådan dansk-national navngivningstradition fortsat frem til nyere tid, hvor fornavnet i Trankebar ligefrem kan have dannet forbillede for slædestationen *Daneborg*, oprettet i 1944–45 som hovedkvarter for Siriuspatruljen i det nordøstligste Grønland (Wikipedia: Daneborg). Det er vel mere tvivlsomt om det dansk-ostindiske fort også kan have givet inspiration til det fiktive bynavn *Daneburg* i Minecraft-universet (MRT Wiki 2019). Det oprindelige Dansborg i Trankebar blev ved den britiske overtagelse i 1845 omdøbt til *Fort Dansborg*, med tilføjelsen af et tydeliggørende ekstra forled. Da briterne forlod Indien i 1947, fik borganlægget det tamilske navn *Teniyak kottai* (தேனியக் கோட்டை), “det danske fort” (Jakobsen 2020).

4. Frederiksborg (Cape Coast, Guinea, 1659–63)

Den dansk-norske kolonitid på Guineakysten i Vestafrika begyndte den 20. december 1659, da Joost Cramer på vegne af kong Frederik III af Danmark-Norge købte en lille bjerggrund ud til kysten ved Cape Coast af den lokale konge af Fetu. Her anlagdes en handelsstation med en tilknyttet militærbefæstning, der i første omgang fik navnet *Frederiksberg* (“Frederiks bjerg”) og således blev opkaldt efter majestæten – hvilket parentes bemærket altså var næsten et halvt århundrede før samme navn blev anvendt for et slot og senere en bydel *Frederiksberg* ved København (Jørgensen 2008: 83). Da befæstningen i 1663 blev udbygget med en stenmur og et egentligt fort, fik dette fremover navnet *Frederiksborg* (Nørregaard 1968: 51–61; Justesen 2014a; Hernæs 2017: 56–59). Fortnavnet kan således relativt enkelt forklares som “Frederiks befæstning” med reference til kong Frederik III.

Man kunne i princippet vælge at slutte tolkningsøvelsen på navnet *Frederiksborg* her – men i så fald ville man i væsentlig grad overse nogle betydelige konnotationer, der synes at have ligget i valget af navnet. Få hundrede meter vest for Frederiksborg lå et andet kolonifort, hvis historie – og navn – er uløseligt knyttet sammen med nærværende forts. Den dansk-norske tilstedeværelse på Guineakysten var således blevet forudgået af svenskerne, der i 1650 havde købt nabopynten og her i 1652–53 opført fæstningen *Carolusborg* (Hernæs 2017: 50–56). Forleddet i dette sammensatte navn er den latinske form af mandsnavnet *Karl*, idet fortet var opkaldt efter bygherren kong Karl X Gustav af Sverige.

Danmark-Norge og Sverige var som bekendt i krig i årene 1657–60, og mens det ikke gik videre godt for danskerne på hjemmefronten, så var krigslykken bedre ude i det fremmede, hvor Carolusborg faktisk var erobret af danskerne fra februar 1658 til april 1659. Det var ikke mindst som en konsekvens af, at fortet igen kom under først hollandsk og siden svensk besiddelse, at Frederiksborg blev anlagt i 1659–60, militærtaktisk umådeligt godt placeret til at kunne sende kanonild ind over det svenske fort. Det er således nok så meget også i dette lys, at man skal forstå valget af navnet *Frederiksborg* som et direkte modsvar til arvefjendens fæstning *Carolusborg*. Her er det i øvrigt værd at bemærke, at danskerne ikke ændrede navnet på det svenske fort under den midlertidige erobring i 1658–59. Der kan dog have været yderligere konnotationer forbundet med det dansk-guineiske fornavn. Hjemme i Danmark havde slottet *Frederiksborg* ligget i Nordsjælland siden 1560, hvor kong Frederik II af Danmark-Norge havde ladet herregården Hillerødsholm ombygge som et kongeligt jagtslot; Christian IV, der blev født på slottet, lod det siden udbygge som et større prestigeprojekt (DS 2: 101; Andrup 1963). Slottet spillede en ganske central rolle i den svenske besættelse af Danmark i årene 1658–60, da det først var her at en kortvarig fredsaftale blev sluttet imellem de to konger (dvs. Frederik III og Karl X Gustav) i 1658, og senere lod den svenske konge slottet rasere i vrede over, at hans hær ikke havde formået at indtage København (Trap³ 1898: 131; Andrup 1963: 90–91). Dertil hed det sig, at Karl Gustav yderligere var blevet provokeret ved sit besøg på slottet i 1658 af en serie her ophængte tapeter, der afbildede Christian IV's triumftog i Kalmarkrigen (Heiberg 2013: 16–17). Denne kendte svenske misfornøjelse med Frederiksborg hjemme i Danmark kan således have virket som en yderligere motivation til at vælge netop dette navn til det fort, der skulle genere svenskerne på Guineakysten.

Hele idéen med at opkalde slotte og fæstninger efter den regerende konge var ikke ny i 1650'erne, men den var nu heller ikke voldsomt gammel. I unionsriget Danmark-Norge er opkaldelsen af *Frederiksborg* i 1560 faktisk det første eksempel herpå, en trend som kong Frederik II i 1569 fortsatte med opkaldelsen af den norske fæstningsby *Fredrikstad*, som afløser for det tidligere Sarpsborg i Østfold – som den første norske by opkaldt efter en person (Sandnes & Stemshaug 1997). Siden fulgte ikke mindst Christian IV linjen med fæstningsbyerne *Kristianopol* i Blekinge (1600), *Kristianstad* i Skåne (1614) og *Kristiansand* i Agder (1641), mens Frederik III i 1650 havde ladet *Frederiksodde* (fra 1664 *Fredericia*) anlægge som et militært knudepunkt ved overgangen mellem Jylland og Fyn (Wahlberg 2003: 172; Sandnes & Stemshaug 1997; Jørgensen 2008: 83) og *Fredriksholm* var i 1656–58 anlagt til at beskytte Flekkerøy havn nær Kristiansand (Fredriksen 2008: 17–20). Navngivningsskikken var således allerede kendt og etableret hjemme i Danmark og Norge – men den dansk-norske brug af skikken ude i tropekolonierne kan altså siges at være indledt efter svensk inspiration.

Begge skandinaviske rigers tid ved Cape Coast skulle dog blive kortvarig. Briterne overtog Carolusborg i 1664 og omdøbte (og udbyggede) det til *Cape Coast Castle*, hvilket skulle blive det britiske hovedkvarter på Guineakysten i resten af kolonitiden. Det lille dansk-norske nabofort mistede herefter betydning, og det blev i 1685 solgt til

briterne, der først omdøbte det til *Fort Royal*, men snart efter lod det nedrive (Nørregaard 1968: 59–60; Justesen 2014a).

5. Christiansborg (Accra, Guinea, 1661)

En medvirkende årsag til at danskerne i 1685 endeligt opgav Frederiksborg ved Cape Coast var, at man i mellemtiden havde fået et nyt og mere velegnet hovedkvarter for den afrikanske kolonivirksomhed, beliggende 130 km længere ud ad kysten mod øst. Hvor Ghanas hovedstad Accra ligger i dag, lå dengang havnebyen Osu, hvor svenskerne fra Carolusborg havde oprettet en 'loge' eller handelsstation i 1652. Den var efterfølgende blevet overtaget af hollænderne, men med lokal afrikansk hjælp lykkedes det den danske udsending, Joost Cramer, at overtage logen med magt i julen 1660, hvortil han i 1661 på kongens vegne kunne købe en klippegrund helt ude ved kysten med henblik på anlæggelse af et fort (Hernæs 2017: 72–74).

Dette nye dansk-norske kolonifort fik navnet *Christiansborg* – efter en kort indledende tid som *Christiansberg* (Nørregaard 1968: 77). Igen er den umiddelbare udredning af navnet ganske problemløs: det kongelige mandsnavn *Christian* sammensat med substantivet *borg*, i betydningen "Christians fæstning". Man kan så alligevel undre sig lidt over valget af *Christian* som forled, eftersom kongen af Danmark-Norge på denne tid fortsat var Frederik III (+1670), men hans søn og senere efterfølger, Christian (V), var som 9-årig i 1655 blevet hyldet som kommende arvekonge af unionsriget, så på sin vis var han allerede at betragte som konge i 1661. Fortnavnet *Christiansborg* skal formentlig også ses i relation til det allerede eksisterende kolonifort ved Cape Coast, således at Christiansborg efterfulgte Frederiksborg på samme måde som Christian V skulle efterfølge Frederik III.

Mens navnet *Christiansborg* klinger velkendt i nutidige danske øren, så er det her værd at påpege, at det var en ganske ny konstruktion i samtiden. Christian IV havde som allerede nævnt ladet flere nye fæstningsbyer i Danmark og Norge opkalde efter sig i første halvdel af 1600-tallet, hvortil kom navngivningen af Oslos afløser *Kristiania* i 1624 (Sandnes & Stemshaug 1997). Som decideret fæstningsnavn fik kongenavnet først for alvor sin hjemlige debut som forled med *Christiansholm*, opført ved byen Kristianssand i 1666–72 (Fredriksen 2008: 21–22; Stangeland & Valebrokk 2001: 113–121), om end det ældre fæstningsværk *Flekkerhus* ved flådehavnen Flekkerøy lidt syd for Kristianssand efter et kongeligt besøg af Christian IV i 1635 også bar parallelnavnet *Christiansø* frem til sin nedlæggelse i 1658 (Fredriksen 2008: 10–16). I København hed den kongelige hovedresidens indtil da fortsat *Københavns Slot*, og det var først ved slottets ombygning i 1741, at også det kom til at hedde *Christiansborg* (Jørgensen 1999: 53); nu opkaldt efter kong Christian VI og altså 80 år efter sin ældre navnebroder på Guineakysten.

6. Christiansfort (Charlotte Amalie, Skt. Thomas, Vestindien, 1672)

Den 26. maj 1672 gik Jørgen Iversen og hans besætning i land på den ubeboede, caribiske ø Skt. Thomas, hvor de som deres første handling plantede Dannebrog i sandet og erklærede øen som ejendom under kong Christian V af Danmark-Norge. Øen selv var allerede for længst navngivet af Columbus (*Santo Tomás*), hvilket videreførtes af de nye besiddere i en fordansket form (Jakobsen & Lidsmoes 2020: 195). De var gået i land ved øens bedste naturhavn, der også var en af de bedste i hele Caribien, hvilken af guvernør Iversen fik navnet *Christianshavn* efter majestæten (Bro-Jørgensen 1966: 57; Gøbel & Sebro 2017: 50–51). Eftersom andre europæiske nationer, og ikke mindst briterne, også var interesserede i øen, gik danskerne hurtigt i gang med at opføre et fort på en pynt i naturhavnen. Det fik navnet *Christiansfort*, ligeledes opkaldt efter kong Christian V (Bro-Jørgensen 1966: 85–89; Highfield 2018: 223; DVA: Fortet på St. Thomas).

Hvor forleddet i fornavnet således fulgte linjen lagt fra de to første fæstningsanlæggelser i Dansk Guinea fra 1659–63 og 1661, så var valget af hovedled en nyhed i dansk stednavngivning. Mens det i nutidsdansk velkendte substantiv *fort* ikke indgik i det danske ordforråd før kolonitiden, så havde det siden middelalderen indgået i både engelsk og hollandsk i betydningen ‘befæstning’, i begge sprog formentlig afledt af det franske adjektiv *fort*, ‘stærk’. Den danske koloniekspedition kan have hentet inspiration til valget fra de mange engelske og hollandske fæstningsnavne i både Guinea og Caribien, ligesom substantivet allerede da har været en etableret term i international kolonisammenhæng. Det er dog påfaldende, at selvom der fortsat anlagdes adskillige danske forter på Guineakysten, så fik ingen af disse navneelementet *fort*, der i dansk kolonisammenhæng alene blev et fænomen i Vestindien – hvor det så til gengæld endte med at blive brugt på tre forter og et fæstningstårn. En mulig forklaring på dette kan være en generelt større engelsksproglig påvirkning i Caribien end på Guineakysten, for selvom der begge steder herskede særdeles sammenblandede sprogmiljøer, så spillede hollandsk og pidgin-portugisisk længe en større rolle i det internationale kolonisprog i Guinea, mens engelsk var dominerende i Caribien, vel bl.a. på grund af en voksende indflydelse fra det nordamerikanske fastland. Og hvor man på hollandsk havde flere alternativer til *fort* som hovedled i fornavne, var det for de engelske fornavne ret så enerådende som foranstillet hovedled. Faktisk har det danske fort på Skt. Thomas allerede fra starten haft en engelsk variantform som *Fort Christian*, der også har været den officielle form siden den amerikanske overtagelse af Dansk Vestindien i 1917 (Highfield 2018: 223).

Til Christiansfort knytter sig en lille gruppe supplerende fæstningsnavne. Inden for murene af fortet opførtes i 1676 et tilflugtstårn med navnet *Trygborg*, “den trygge fæstning” (Bro-Jørgensen 1966: 87–88; Highfield 2018: 223). Navnet kan have et middelalderligt præg over sig, men det er usikkert, om det har nogen ækvivalenter i Norden. På Falster (Falkerslev s.) findes et voldsted, der i 1800-tallet kendtes som

Trygge Slot, ligesom der i Sverige findes et marknavn *Tröggebergs slott*, men om nogle af dem refererer til reelle gamle borgnavne er aldeles uvist (DS 11: 229). I årene 1679–89 opførtes i kort afstand af Christiansfort yderligere to selvstændige vagt- og kanontårne, der fik navnene *Skytsborg* og *Frederiksfort* (Bro-Jørgensen 1966: 88 og 141–142; Gøbel & Sebro 2017: 66). Forleddet i førstnævnte kan både referere til substantivet *skyts*, ‘skydevåben, kanoner’, og adjektivet kendt fra eksempelvis *skytsengel* og *skytshelgen*, ‘beskyttende’; i nærværende kontekst er sidstnævnte nok det mest sandsynlige, også jævnfør navnet på nabotårnet Trygborg. I dag kendes det bevarede tårn som *Blackbeard’s Castle*, navngivet efter en historisk pirat, der plagede det Caribiske Hav i 1717–18, men som ellers ikke vides at have haft noget med tårnet at gøre (Highfield 2018: 59). *Frederiksfort* synes dels at indeholde en direkte reference til navnet på hovedfortet, hvortil det skulle hædre den unge kronprins Frederik (IV), der ved tårnets opførelse i 1689 fyldte 18 år og ved samme lejlighed trådte ind i statsrådet.

Mens der senere i Vestindien, såvel som hjemme i Danmark-Norge, udviklede sig en kutyme for, at fæstninger i kongeligt anlagte byer fik samme kongenavneforled som byen – f.eks. Fredriksten (1661) i Fredrikshald (1665); Christiansholm (1666–72) i Kristiansand (1614); og Christiansværn i Christiansted (begge 1733) – så blev dette ikke tilfældet ved det vestindiske hovedfort på Skt. Thomas. Den bymæssige bebyggelse, der skød op ved havnen neden for Christiansfort, fik i første omgang det lidet flatterende navn *Taphus*, en fordanskning af det hollandske appellativ *taphuys*, ‘værtshus, hus hvor der tappes spiritus’, angiveligt efter de mange romudskækningsboder, der prægede havnebyen (Gøbel & Sebro 2017: 89; Highfield 2018: 584). I 1689 blev navnet dog officielt ændret til det måske mere ærværdige, men stadig noget utraditionelle stednavn *Charlotte Amalie*, der var en direkte opkaldelse (uden et stednavnemæssigt hovedled) efter Christian V’s dronning (Gøbel & Sebro 2017: 89–91; Highfield 2018: 117–118). I det hollandskbaserede kreolske sprog, der taltes af øens slavebefolkning, var byen dog fortsat kendt som *Tappus* til langt op i 1800-tallet (Highfield 2018: 584).

7. Frederiksværn (Coral Bay, Skt. Jan, Vestindien, 1718) og Christiansværn (Christiansted, Skt. Croix, Vestindien, 1734)

Fra oprindeligt kun at udgøre én caribisk ø, blev Dansk Vestindien udvidet med yderligere to øer i første halvdel af 1700-tallet. Tæt øst for Skt. Thomas ligger den lidt mindre ø Skt. Jan (i dag St. John), som den dansk-norske koloniadministration egentlig fra starten regnede for naturligt samhørende med Skt. Thomas, men for ikke unødigt at provokere både britiske og spanske krav på den ubeboede, skovdækkede klippeø, gjorde man først i 1718 permanent landgang på den. I naturhavnen Coral Bay på øens østside lod danskerne som noget af det første opføre en noget primitiv befæstning på et lille bjerg ved indsejlingen til bugten, som tilsyneladende fik det officielle navn *Frederiksværn*, men i daglig tale kaldtes *Fortsbjerg*; det oprindelige palisadefort blev ødelagt ved et slaveoprør i 1733 og efterfølgende afløst af befæstning opført i sten (Bro-Jørgensen 1966: 121–122; Gøbel & Sebro 2017: 93 og 113–114; DVA: Forter på St. John).

Mens det daglige kaldenavn giver sig selv, “bjerget med fortet”, så kan det officielle navn fortjene en uddybende kommentar. Forleddet refererede vanen tro til den på anlæggelsestidspunktet regerende konge, Frederik IV. Sammensætningen med hoved- og efterleddet *værn* var derimod en nyhed i dansk-norsk stednavnesammenhæng. Som substantiv med betydningen ‘beskyttelse, forsvarsanlæg’ var ordet velkendt nok i skandinavisk sprogbrug, men anvendelsen i et fæstningsnavn var ny. Man kan næsten få indtryk af, at koloniadministrationen i 1718 var løbet tør for oplagte fornavneefterled at kombinere med kongenavnene Frederik og Christian, idet alle kombinationsmuligheder med både *borg* og *fort* da var anvendt, og derfor søgte man nye veje. Tilsyneladende var man så tilfreds med den nye idé, at man ved det næstfølgende forts anlæggelse efter købet af Skt. Croix i 1733 fulgte linjen op med navnet *Christiansværn*, anlagt i denne øs hovedby Christiansted årene efter overtagelsen; forledsmæssigt var der denne gang tale om en opkaldelse efter kong Christian VI (Bro-Jørgensen 1966: 258; Gøbel & Sebro 2017: 112; Simonsen & Olsen 2017: 188–189; Highfield 2018: 123–124; DVA: Forter på St. Croix).

Den eneste hjemlige ækvivalent i denne endelsesgruppe, som jeg har kunnet finde, er den norske fæstning *Fredriksvern*, opført i 1750 med opkaldelse efter kong Frederik V. Ud over at knytte sig tidsmæssigt til de to kongelige forgængeres *værn*-forter i Vestindien, kan navnevalget her også tænkes at spille på en udtalemæssig relation til navnet på byen, hvori Fredriksvern ligger, nemlig *Stavern*, der med sin oprindelige form *Staferni* dog ingen etymologisk forbindelse synes at have til *værn* (Sandnes & Stemshaug 1997; Stangeland & Valebrokk 2001: 215–221).

8. Frederiksfort (Frederiksted, Skt. Croix, Vestindien, 1752) og Lille Christiansfort (Cruz Bay, Skt. Jan, Vestindien, 1780)

Ved navngivningen af de to sidste fortanlæggelser i Dansk Vestindien i anden halvdel af 1700-tallet gik administrationen tilbage til benyttelsen af *fort* som hovedled med de kongelige personnavne *Frederik* og *Christian* som beskriverled. Da *Frederiksfort* blev opført i byen Frederiksted på vestsiden af Skt. Croix i 1752 (DVA: Forter på St. Croix; Highfield 2018: 224), var dette navn da også i mellemtiden blevet tilnærmelsesvis ledigt, idet vagttårnet af samme navn uden for Christiansfort i Charlotte Amalie på Skt. Thomas dels efterhånden lå uanvendt hen og dels nu oftere omtaltes som *Tårnbjerg*. Dermed kunne navnet *Frederiksfort* passende gives videre til det nye rigtige fort, i smuk harmoni med bynavnet *Frederiksted*, begge opkaldt efter kong Frederik V.

Samme undskyldning kan ikke fremføres for genbrugen af navnet *Christiansfort* ved den sidste dansk-vestindiske fortanlæggelse i 1780, eftersom hele koloniens hovedfort af samme navn i Charlotte Amalie da fortsat levede i bedste velgående. På Skt. Jan var der i 1733–34 udbrudt et slaveoprør med centrum i fortet Frederiksværn på øens østkyst, og da dette var nedkæmpet, valgte koloniadministrationen helt at reorganisere sig med et nyt sæde på øens vestkyst, der var lettere tilgængeligt fra hovedkvarteret på Skt. Thomas. Bugten på vestkysten blev nu med et dansk-engelsk hybridnavn kaldt *Christiansbay* (senere *Cruz Bay*), denne gang opkaldt efter Christian VII, og det

tilknyttede stenfort fik et navn identisk med hovedfortet på Skt. Thomas: *Christiansfort* (Gøbel & Sebro 2017: 66 og 117; DVA: Forter på St. John). I den daglige administration synes man at have skelnet imellem de to ved at tilføje ønavnet eller med reciprokeringen *Store-* og *Lille Christiansfort*.

Man kan godt undre sig lidt over denne meget snævre og stereotype navngivningspraksis for forterne i Dansk Vestindien, der resulterede i, at samtlige fem egentlige forter på de tre øer fik enten *Christian-* eller *Frederik-* som navneforled, og samtidig enten *fort* eller *værn* som efterled. Så var den onomastiske kreativitet trods alt noget større hos koloniadministrationen i Dansk Guinea.

9. Fredensborg (Ningo, Guinea, 1736)

Samtidig med at kolonien i Dansk Vestindien blev udvidet med Skt. Croix i 1733, blev kolonien i Dansk Guinea ligeledes forsøgt udvidet med en ny handelsstation ved byen Ningo ca. 70 km øst for Accra. Her sad hollænderne imidlertid tungt på kolonimagten i alliance med det lokale Akwamu-rige, og det første forsøg på at oprette en dansk loge i Ningo i 1732 blev forhindret af hollænderne. I de følgende år udbrød der åben krig mellem Akwamu og naborigerne, hvilket i 1736 førte til Akwamu-rigets fald og en midlertidig fordrivelse af deres hollandske allierede fra denne del af Guineakysten. Dette åbnede op for en ny dansk-norsk landgang i Ningo, hvor man skyndsomst lod opføre et fort i tilfælde af hollændernes (og Akwamus) tilbagekomst (Nørregaard 1968: 158–162; Van Dantzig 1980: 54–56; Hernæs 2017 133–137).

For første gang siden 1620 blev dette nye dansk-norske kolonifort ikke opkaldt efter en konge, idet fortet i Ningo fik navnet *Fredensborg*. Også her er den direkte tolkning ganske enkel. Hovedleddet *borg* sat sammen med substantivet *fred* i bestemt genitivform, med en samlet betydning i stil med ”borgen hvor der er fred” eller måske rettere ”borgen der er opført efter at der er blevet fred”. Freden, som fortet i Ningo refererer til, skulle da være den, der var opnået efter Akwamu-riget og hollændernes fordrivelse. Der er dog tydeligvis også en eller flere implicitte medbetydninger at udlede af navnet. Den mest oplagte er at finde hjemme i Danmark, hvor slottet *Fredensborg* blev opført ved Esrum Sø i Nordsjælland i 1719–22, angiveligt først under navnet *Østrup Slot*, men på kongens fødselsdag den 11. oktober 1722 navngivet *Fredensborg* til fejring af freden efter Store Nordiske Krig (DS 2: 17; Jørgensen 2008: 83). Der kan næppe være tvivl om, at det dansk-guineiske *Fredensborg* i hvert fald delvist er opkaldt efter sin 14 år ældre navnesøster i Nordsjælland.

Dertil findes der dog også en potentiel opkaldelsesreference på selve Guineakysten. Tilbage i 1680’erne havde hollænderne anlagt et fort ved navn *Vredenburg* på den vestligste del af Guineakysten, ved Komenda-flodens udløb i havet. Fortet lå således ganske langt fra Ningo, men var stadig velkendt af alle, der besejlede kysten, idet al søtrafik til og fra Guinea gik forbi det. Motiveringen for det hollandske fornavn skulle angiveligt være en form for kynisk humor hos direktørerne i det hollandske West-Indische Compagnie, således at Vredenburgs navn var afledt af de alt andet end

fredelige forhold der omgav fortet i dets unge år under en lang periode med meget blodige krige ved Komenda (Van Dantzig 2013: 178). Hvorom alt er, så synes den direkte betydning af det hollandske navn at være præcis den samme som for det danske, og udtalen har også omtrent været den samme, ikke mindst i det sammenblandede pidginsprogmiljø, der herskede langs Guineakysten. På samme måde som *Frederiksborg* ved Cape Coast som tidligere omtalt kunne tænkes at rumme en ironisk navnreference til fjenden på det svenske nabofort *Carolusborg*, så kunne valget af navnet *Fredensborg* tænkes også at indeholde et ironisk stik til hollænderne; nu havde danskerne fået deres eget ‘*Vredenburg*’ ved Ningbo, og dem, man havde fået fred for, var netop hollænderne. Såvel for det hollandske *Vredenburg* som det danske *Fredensborg* i Guinea kan man selvfølgelig også se navnet som udtryk for et ønske om fremtidig fred efter lang tids ufred – men med tanke på de generelt gældende forhold på Guineakysten ville dette i så fald nok være urimeligt optimistisk.

10. Prøvesten (Accra, Guinea, 1740–45)

På samme måde som man på Skt. Thomas i 1680’erne havde opført supplerende hjælpefæstninger uden for Christiansfort (i form på Skytsborg og Frederiksfort), så skete noget tilsvarende i Dansk Guinea i 1740’erne i tilknytning til hovedfortet Christiansborg. Her var det militærtaktiske formål dog et lidt andet, idet det supplerende støttetårn her skulle fungere som en fremskudt fæstning mod vest i forhold til det hollandske nabofort Crevecoeur og den tilknyttede bydel ‘Hollandsk Accra’, som danskerne og den danske bydel Osu næsten bestandigt lå i strid med. For at angribe de dansk-norske besiddelser fra landsiden, skulle hollænderne og deres allierede afrikanere således forbi den fremskudte fæstning først. Præcis hvornår tårnet blev opført vides ikke med sikkerhed, men det synes at være sket i første halvdel af 1740’erne (Nørregaard 1968: 90–191; Justesen 2014b).

Det fremskudte fæstningstårn ved Christiansfort fik det ejendommelige navn *Prøvesten*. En ‘prøvesten’ er som udgangspunkt betegnelsen på en kiselholdig mineralsten, der udmærker sig ved den fysiske egenskab, at man kan afprøve ægtheden af guld og sølv ved at skrabe sådanne ædelmetaller mod prøvestenens overflade, som metallerne i positivt fald vil efterlade et spor på (Wikipedia: Prøvesten). Isoleret set kunne man derfor forklare navngivningen af det fremskudte fæstningstårn mellem Christiansborg og Crevecoeur i en overført, militærhumoristisk betydning, således at en hollandsk fjende her skulle afprøve sit værd for at slippe forbi ‘prøvestenen’ og videre frem til hovedfortet og byen Osu.

Fæstningsnavnet i Guinea havde imidlertid også en direkte ækvivalent i Danmark, hvor der i 1713–14 var blevet anlagt en søbefæstning i Københavns Havn ved nedsænkning af en flydedok og et par udtjente orlogsskibe (DS 22: 44; Barfod 1997: 186–187). Angiveligt havde enten flydedokken eller et af orlogsskibene – eftertidens kilder er uenige om hvilken – heddet *Prøvestenen* og navnet var blevet overført til det grundsatte, maritime fæstningsanlæg. Hvad motiveringen oprindeligt havde været for at bruge dette som navn på en flydedok eller et orlogsskib er uvist, men som fremskudt

søbefæstning ud for København kunne overvejsen være den samme som ovenfor foreslået for tårnet i Guinea.

Den navnemæssige referencelinje fra den københavnske søbefæstning fra 1713–14 til den dansk-guineiske forborg fra 1740'erne synes således klar nok. Det er dog værd at bemærke, at mens førstnævnte som regel optræder i bestemt form, kendes sidstnævnte primært i ubestemt form. Og ligesom for Fredensborg kan fornavnet *Prøvesten* også have fundet konnotativ inspiration andetsteds – bl.a. lokalt på Guineakysten. I den ubestemte form *stein* indgår endelsen således siden middelalderen som borgnavn i hele det tysktalende område i betydningen “borg opført i sten”. Det er formentlig under påvirkning herfra, at vi på dansk område har det oprindelige herregårdsnavn, senere slotsnavn *Gråsten* i Sønderjylland (1600 Grauesten) (Jørgensen 2008: 101; Jakobsen 2021). I 1645 lod den tyskfødte oberstløjtnant i dansk-norsk tjeneste, Bendik Creetz, opføre en fæstning i Fredrikshald, som han ubeskedent lod opkalde efter sig selv som *Creetzenstein*; da denne blev ombygget i 1661 fik den et efter dansk-norsk tradition mere passende navneskifte til *Fredriksten* (Widerberg 1963: 3–15; Sandnes & Stemshaug 1997; Stangeland & Valebrokk 2001: 95–100). Efter samme model blev en fæstning anlagt i Trondheim i 1682–84 navngivet *Kristiansten* (Stangeland & Valebrokk 2001: 183–187), mens en omtrent samtidig skanse opført på en holm ud for Fredrikstad fik navnet *Kongsten* (Stangeland & Valebrokk 2001: 144–149). Ved at fjerne den bestemte endelse fra *Prøvestenen* opnåede man altså et fornavn *Prøvesten*, der lydligt og udseendemæssigt skrev sig direkte ind i en eksisterende militær navnegruppe med en etymologisk anderledes, men ganske passende betydning.

Afslutningsvis skal det om *Prøvesten* også nævnes, at den dansk-norske koloni-administration kan have fundet yderligere inspiration til navnet på Guineakysten selv. Med sit tysksproglige ophav indgik *stein* også fra gammelt tid som endelse i mange nederlandske borgnavne, hvilket på Guineakysten var blevet videreført med navnet *Batenstein* (“den nyttige stenfæstning”) tillagt et hollandsk fort opført ved Butre vest for Cape Coast i 1656 (Van Dantzic 1980: 25). Eftersom den danske *Prøvesten* netop var primært rettet imod hollænderne, var det passende, at man havde tildelt fæstningen en navneendelse, som hollænderne var bekendt med.

11. Kongensten (Ada, Guinea, 1783) og Prinsensten (Keta, Guinea, 1784)

Når den dansk-norske koloniadministration endelig havde fundet på en ny navngivningspraksis, blev den som oftest flittigt genbrugt. Efter den indirekte indførelse af *sten* som (tilsyneladende) hovedled i navnet på den fremskudte forborg *Prøvesten* ved Christiansborg i 1740'erne, fik også de to næstfølgende fortanlæggelser på Guineakysten navne på *sten*. Og ganske mønsterbrydende endda uden brug af de to sædvanlige for- og beskriverled, *Christian-* og *Frederik-*, muligvis fordi disse – som nævnt ovenfor – allerede var i anvendelse på to slotte i Norge (*Kristiansten* i Trondheim og *Fredriksten* i Fredrikshald). Ikke desto mindre formåede man at bevare en tydelig reference til kongehuset, da den dansk-norske ekspansion østover på

Guineakysten fortsatte i 1780'erne med anlæggelsen af forterne *Kongensten* ved byen Ada i 1783 og *Prinsensten* ved Keta i 1784 (Nørregaard 1968: 230–236; Hernæs 2017: 172–175).

Forleddene kan udledes som substantiverne *konge* og *prins*, begge steder tilsyneladende i disses bestemte form, dvs. *kongen* og *prinsen*. Mens bestemte genitivformer af kongelige betegnelser er velkendte i dansk stednavngivning, og her ikke mindst for gadenavne (f.eks. *Kongens Lyngby*, *Kongensgade*, *Prinsensgade*, *Dronningensgade*), så er der umiddelbart ikke noget der tyder på eksistensen af -s-genitivformer i de to dansk-guineiske fornavne, om end tydningen af dette vanskeliggøres ved koblingen med et efterled, der selv begynder på s. Hvis tolkningen imidlertid er korrekt, er de to navneformer lidt usædvanlige i en dansk sammenhæng, og peger vel nærmest i retning af den tyske genitivendelse -en-, der i samtiden var uhyre populær i Danmark som bindeled i herregårdsnavne, men da så godt som altid kun som endelse på adelige slægtsnavne (f.eks. *Knuthenborg*; Knuth + en + borg) (Jakobsen 2018: 62–63). Koblingen til som her et substantiv minder faktisk mere om den især på Fyn og Lolland i samtiden ligeledes udbredte efterligning af sådanne herregårdsnavne (såkaldte 'spottenavne') som *Fedtenborg* og *Kostenborg*, typisk anvendt på kroer og fattige husmandssteder (Jakobsen 2016).

De kongelige personer, som de to nye fornavne synes at referere til, var henholdsvis kong Christian VII og kronprins Frederik (VI); sidstnævnte var netop i 1784 blevet indsat som kronprinsregent for Danmark og Norge. Til fortet *Kongensten* knytter sig i øvrigt den anekdote, at den lokale kommandant i forbindelse med byggeriet meddelte en iagttager, at navnet var ganske passende, idet fortet var "opført af sten indbragt fra Christiansborg og Europa og betalt af den danske konge" (Wulff 1836–42). Navnet på det guineiske fort læner sig i øvrigt tæt op ad det allerede omtalte norske skansenavn *Kongsten* ved Fredrikstad fra 1680'erne.

12. Augustaborg (Teshie, Guinea, 1787)

Det sidste fort opført i de dansk-norske tropekolonier blev anlagt i 1787 ved landsbyen Teshie, ca. 9 km øst for Christiansborg, med det primære formål at sikre den dansk-norske kontrol med kyststrækningen imellem Christiansborg og Fredensborg. Fortet fik navnet *Augustaborg*, en sammensætning af pigenavnet *Augusta* og substantivet *borg*. Med dette navnevalg kan man således sige, at koloniadministrationens fortanlæggelser sluttede af i klassisk stil med et navn på *borg* sammensat med et kongeligt fornavn, dog med den væsentlige forskel, at fornavnet her refererede til en kvinde, og endda ikke engang en dronning. *Augustaborg* var således opkaldt efter prinsesse Louise Augusta af Danmark-Norge, datter af kong Christian VII, der året før fortanlæggelsen, i en alder af blot 15 år, var blevet gift med hertug Frederik Christian af Slesvig-Holsten-Augustenburg (Nørregaard 1968: 240–241; Hernæs 2017: 175–177).

Ud over at referere til den unge prinsesse og nygifte hertuginde selv, indeholder fornavnet også en tydelig ækvivalens til navnet på Louise Augustas nye hertugelige

residens, *Augustenborg Slot*, beliggende på den sønderjyske ø Als. Dette slot var blevet opført i 1660 af hertug Ernst Günther af Slesvig-Holsten og opkaldt efter dennes hustru, hertuginde Augusta (Jørgensen 2008: 27; Jakobsen 2021b). Nu fik den gamle hertuginde navnesøster og efterfølger således også en borg opkaldt efter sig, men altså så langt væk som på Guineakysten, hvortil i øvrigt hverken hun selv eller hendes gemal havde nogen tilknytning. At man ikke desto mindre også i samtiden var bevidst om den nære kobling de to navne imellem fremgår af, at fortet i Guinea ikke sjældent blev fejlskrevet som *Augustenborg*.

Endelig kan ad notam bemærkes, at yderligere et dansk-norsk kolonifort på Guineakysten var planlagt og påbegyndt i 1780'erne ved Kpone, men byggeriet af dette gik i stå i en tidlig fase (Nørregaard 1968: 241–242; Hernæs 2017: 177). Den primære grund til overhovedet at nævne det i denne sammenhæng er, at guvernøren A.J. Kiøge i sin byggeplaner allerede havde givet fortet et navn, *Isegram*, hvilket i danske øren nok kan lyde sælsomt, men næppe kan tolkes som andet end en direkte opkaldelse efter det hjemlige fæstningsanlæg *Isegran* ved indsejlingen til Fredrikstad i Norge (Stangeland & Valebrokk 2001: 142–144); i ældre kilder optræder dette navn således ikke helt sjældent i variantformen *Isegram* (Klavestad 2016). Den oprindelige betydning af dette gamle norske stednavn er usikker, akkurat som motiveringen for, at opkalde det guineiske fort efter det, er nærværende forfatter ukendt; guvernør Kiøge synes ikke umiddelbart at have haft nogen forbindelse til Fredrikstad.

13. Supplerende fornavne på *berg/bjerg*

I tillæg til de egentlige fornavne kan en afsluttende bemærkning knyttes til en gruppe af supplerende fornavne på *berg* og *bjerg*, allerede nævnt i det ovenstående. Det gælder dels de to ældste danske forter i Guinea, Frederiksborg og Christiansborg, der i deres tidligste år også optrådte med navnene *Frederiksberg* og *Christiansberg*, mens fortet Frederiksværn og støttetårnet Frederiksfort i Vestindien vedvarende i daglig tale kendtes bedre som *Fortsbjerg* og *Tårnbjerg*. Som udgangspunkt er grundbetydningen den samme, 'bjerg, bakke, naturlig terrænforhøjning', og navnet kan da også i alle fire tilfælde knyttes til en markant forhøjning eller klippeformation, hvorpå fæstningen af taktiske hensyn blev opført. Alligevel synes der typemæssigt at være tale om to forskellige navnefænomener. Endelsen *berg* kan i dansk sammenhæng betegnes som en stilistisk variation af *bjerg* efter udenlandsk (og nok især tysk) forbillede, der i Danmark primært anvendtes på herregårde op gennem 1700-tallet, og da så godt som altid med et personnavn som forled (også jf. Wohlert 1986: 262–263). Da et af de ældste kendte eksempler fra dansk grund er *Raskenberg* (senere *Juelsberg*) på Fyn, indført som nyt navn på Bavnegård omkring 1670 (DS 13: 175–176), indskriver de to dansk-guineiske eksempler fra 1660'erne sig altså faktisk som pionerer for navnetypens introduktion i Danmark – og for det guineiske Frederiksbergs vedkommende endda som direkte forgænger for det københavnske navn *Frederiksberg* fra 1708. At man i tropekolonien har anvendt formen *berg* i stedet for *bjerg* kan frem for decideret stilistisk variation måske bedre forklares med sproglig tilpasning, idet den tyske (og

hollandske) staveform selvsagt var lettere at udtale i international sammenhæng. Hvorfor man så snart efter valgte at udskifte *berg* med *borg* er sværere at gennemskue, men man kan måske tale om en stilistisk variation (jf. Fridell 2006) i retning mod at give fornavnet et mere militært udtryk end den mere herregårds- og lystslotprægede form *berg*?

For de to fornavne i Dansk Vestindien var historien en anden, idet endelsen *bjerg* her for det første antager den traditionelle danske staveform kendt fra mangfoldige natur- og bebyggelsesnavne i Danmark, for det andet er sat sammen med et helt andet forled, og for det tredje synes navnene vedvarende at have været de i dagligdagen anvendte alternativer til de officielle navneformer. Baggrunden for parallelnavnebrugen er her rimeligvis en anden end i de to guineiske *berg*-eksempler. Faktisk er det lidt misvisende at se såvel *Frederiksberg*/*Frederiksborg* som *Frederiksværn*/*Fortsbjerg* og *Frederiksfort*/*Tårnbjerg* som fuldstændige parallelnavne, idet alle tre navnesæt nok anvendtes om de tre respektive fæstninger, men både *Frederiksberg* og de to *bjerg*-navne anvendtes tillige om den terrænformation, hvorpå fæstningen lå. Og i den daglige lokale tale har det vel sjældent været påkrævet at omtale selve fortet ved navn (som andet end 'fortet'), hvorimod det oftere kunne give mening navnemæssigt at identificere fæstningsanlægget med dets tilhørende bakkeparti i bygeografien. Igen kan man undre sig over, at *Fortsbjerg* og *Tårnbjerg* så ikke bare helt kunne erstatte de officielle navne (hvilket faktisk også gradvist skete for *Frederiksfort* i takt med at fæstningen forfaldt), hvilket ud over den lille lokalitetsskelnende forskel (fæstning vs. terræn) måske skal ses i sammenhæng med de officielle navnes kongelige reference, som koloniadministrationen formentlig vægrede sig ved helt at aflive.

I en større international sammenhæng kan det imidlertid også konstateres, at *berg*/*bjerg* måske bare ikke ansås for en passende endelse i fornavne i tropekolonierne. Mens *berg* er en udbredt endelse på herregårde og slotte i Nederlandene, så er der til trods for det store antal hollandske forter i Guinea ikke et eneste blivende eksempel på et hollandsk *berg*-fortnavn. Faktisk kan man her notere sig en form for parallelnavnebrug beslægtet med den danske, idet der i 1800-tallet nær hovedfortet Elmina uden for støttefortet Coenraadsburg på de omkringliggende bakker blev opført en række supplerende småfæstninger, hvoraf to hed *Coebergh* ("kobjerg") og *Catoenbergh* ("bomuldsbjerg"). De to tilknyttede fæstningsværker fik i første omgang samme navn som bakkerne, men efterfølgende blev disse udskiftet med navnene *Fort Schomerus* og *Fort Java* (Van Dantzig 1980: 76). Det var således tilsyneladende bare ikke holdbart i længden at navngive et tropefort efter et bjerg.

14. Sammenfatning og konklusion

I perioden 1560–1790 opførte den dansk-norske kongemagt omtrent samme antal slotte og militære fæstninger hjemme i Danmark og Norge, som der byggedes kongelige fortanlæg ude i unionsrigets tre tropekolonier. Umiddelbart fulgte man både hjemme og ude en ganske nært beslægtet navngivningspraksis, og flere gange med deciderede eller delvise opkaldelser gående i begge retninger. De to primære forskelle kan siges at

være, at romantiske lystslotnavne i det hjemlige, som *Rosenborg* (1606–07) og *Charlottenlund* (1733), ikke havde deres pendant iblandt koloniernes fæstningsanlæg, hvorfra til gengæld den i Vestindien så udbredte endelse *-fort* aldrig fandt vej til de hjemlige breddegrader. Den tydelige glæde ved de kongelige personnavneforled *Christian* og *Frederik* er faktisk ikke mere udtalt i kolonierne end for nye slotte og fæstningsbyer navngivet i samtiden derhjemme, hvilket man måske ellers godt kunne forledes til at tro ved første gennemsyn, hvilket kan skyldes, at samme tendens på hjemmefronten sløres lidt af, at de nye slottes navne her blander sig med slottene anlagt og navngivet i middelalderen – og dvs. før 1560, hvor praksissen blev anvendt første gang. Alligevel kan man argumentere for, at da det første tropekolonifort på samme måde blev opkaldt efter en dansk-norsk konge et århundrede senere, nemlig *Frederiksborg*, så synes dette ikke mindst at være sket efter svensk inspiration, som et onomastisk modsvar på det fjendtlige nabofort *Carolusborg*. Det kan således konstateres, at mens Christian IV var uhyre flittig til at opkalde fæstningsbyer efter sig selv hjemme i Danmark og Norge, så synes navnet på det eneste dansk-norske kolonifort anlagt i hans regeringstid, *Dansborg*, snarere at afspejle en national-patriotisk strømning kendetegnende for første halvdel af 1600-tallet. Man kan sågar vælge at se den som en fortsættelse af et kolonialt navngivningsmønster fra vikingetiden, hvor flere bebyggelser i forbindelse med den skandinaviske kolonisering af Danelaw fik navneforled afledt af indbyggerbetegnelsen *daner* (såsom *Denby* og *Danthorpe*), noget der ikke synes at have forekommet i Danmark selv, ud over i selve landenavnet.

Med ankomsten til Guineakysten i midten af 1600-tallet gjorde det lille dansk-norske koloniimperium sin entré på en både politisk og militærgeografisk uhyre kompliceret scene, der bl.a. gav sig udslag i anlæggelsen af mere end 60 europæiske – og ofte indbyrdes stridende – forter på en ca. 500 km lang kyststrækning, ofte beliggende nationalt blandet imellem hinanden. Med seks dansk-norske forter på Guineakysten var der dels behov for fortnavne, der både understregede det nationale tilhørsforhold og var praktisk anvendelige i en international sprogkontekst; og dels gjorde det let at skelne imellem de enkelte forter og samtidig gerne måtte vise deres indbyrdes samhørighed. Samtidig blev den dansk-norske koloniadministration på Guineakysten mødt af en mangfoldighed af onomastisk inspiration fra de mange udenlandske forter, og her tilsyneladende især de hollandske, selvom det som oftest var netop hollænderne, at de dansk-norske forter lå i strid med. Navnene på forborgen *Prøvesten* og fortet *Fredensborg* kan således faktisk have en del af deres mulige motiveringer i modsætningsforholdet til hollænderne, og disses guineiske fortnavne *Batenstein* og *Vredenburg*.

Mens kolonifortnavnene *Frederiksborg*, *Prøvesten*, *Fredensborg* og *Augustaborg* (samt det aldrig fuldførte *Isegram*) utvivlsomt i et eller andet omfang også refererede til mere eller mindre identiske navne hjemme i Danmark og Norge, så kan de senere så velkendte københavnske stednavne *Frederiksberg* og *Christiansborg* på samme måde begge finde deres forgængere i Dansk Guinea, ligesom den mindre kendte københavnerlokalitet *Dansborg* sandsynligvis har sit navnemæssige ophav i Trankebar.

Dermed ikke nødvendigvis sagt, at eksempelvis det politiske centrum i dagens Danmark har til huse i en bygning direkte og bevidst opkaldt efter det dansk-norske kolonihovedkvarter i Guinea. Men uomtvisteligt er det, at *Christiansborg* allerede var velkendt som dansk-guineisk fornavn i de højeste magtkredse i København, da man valgte netop dette som nyt navn på rigets hovedslot i 1741. Den kolonial-onomastiske opkaldelsespåvirkning kunne således gå begge veje.

Bortset fra *Dansborg* og *Fredensborg*, samt de to forborge *Skytsborg* og *Prøvesten*, refererer forleddene i samtlige dansk-norske kolonifornavne direkte til kongehuset, enten med personnavne fra den samtidige kongefamilie eller standsbetegnelser herfra; ud af de femten behandlede fæstningsnavne drejer det sig altså om 73%. Mens dette som allerede nævnt ikke afveg videre fra de hjemlige forhold i Danmark-Norge, så var navngivningspraksissen ganske anderledes hos to af vore konkurrerende kolonimagter. En simpel sammenligning med forterne på Guineakysten viser således, at kun fire ud af tolv britiske forter på kysten havde navne med reference til kongehuset (25%), mens det samme blot gjaldt for tre ud af atten hollandske forter (17%). Et forhold, der ikke er blevet berørt i nærværende artikel, men på sigt kunne være interessant at tage op, er netop kongemagtens tilknytning til tropekolonierne og hvordan dette afspejler sig i koloniernes stednavne. De dansk-norske tropekolonier var som sådan underlagt unionsrigets kongemagt, men i vidt omfang havde denne udliciteret politiske og økonomiske beføjelser til private handelskompagnier, der bestandigt gik konkurs og skiftede navn. Selve den militære beskyttelse af kolonierne vedblev dog at være et rent kongeligt anliggende, så de kongeligt refererende fornavne i de dansk-norske kolonier kan dermed også ses som en markering over for de private interessenter derude: det var kongens forter, ikke kompagniernes. En anden væsentlig motivation for at hædre den siddende konge i København ved at opkalde et fort efter ham (eller hans børn) kan også have ligget i, at kolonierne og forterne var i konstant og akut behov for økonomisk, politisk og militær støtte fra rigets enevældige monark. Uden majestætens velvillige opmærksomhed ville tropekolonierne snart lide en krank skæbne. At opkalde forter, byer og plantager mv. ude i troperne efter den dansk-norske kongemagt var en omkostningsfri og tilsyneladende ganske virkningsfuld medvirkende metode til at sikre koloniernes overlevelse, fjernt fra Danmark-Norges grænser, i mere end to århundreder.

Referencer

- Andrup, Otto (1963). Frederiksborg Slot. I: *Danske slotte og herregårde*, 2. udg., bd. 1. København: Hassing, s. 83–130.
- Barfod, Jørgen H. (1997). *Niels Juels flåde*. København: Marinehistorisk Selskab.
- Brimnes, Niels (red.) (2017). *Danmark og kolonierne: Indien – Tranquebar, Serampore og Nicobarerne*. København: Gads Forlag.

- Bro-Jørgensen, J.O. (1966). *Dansk Vestindien indtil 1755* ('Vore gamle tropekolonier' 1), 2. udgave. København: Fremad.
- Dantzig, Albert van (1980). *Forts and castles of Ghana*. Accra: Sedco Publishing Limited.
- Dantzig, Albert van (2013). A note on Fort Batenstein and Butre. I: M.R. Doortmont, P. Valsecchi & J.R. Andquandah (red.), *The Ankobra Gold Route: Studies in the historical relationship between Western Ghana and the Dutch*. Accra: Ankobra Gold Route Project, s. 177–182.
- DVA = *Den Vestindiske Arv*, websiteprojekt ved Ulla Lunn: <http://den-vestindiske-arv.dk/>. Om de dansk-vestindiske forter: <http://den-vestindiske-arv.dk/organisation/fortet-pa-st-thomas/>; <http://den-vestindiske-arv.dk/organisation/forter-pa-st-john/>; <http://den-vestindiske-arv.dk/organisation/forter-pa-st-croix/> [2022-01-07].
- DS = *Danmarks Stednavne* (1922ff.). København: Stednavneudvalget. DS 2 = *Frederiksborg Amts Stednavne*, 1928; DS 11 = *Maribo Amts Stednavne*, red. A. Bjerrum & C. Lisse, 1954; DS 13 = *Svendborg Amts Bebyggelsesnavne*, red. J.K. Sørensen, 1958; DS 25 = *Stednavne i København og Københavns Amt*, red. B. Jørgensen, 2006.
- Fellows-Jensen, Gillian (1972). *Scandinavian Settlement Names in Yorkshire*. Navnestudier 11. København: Akademisk Forlag.
- Fellows-Jensen, Gillian (1978). *Scandinavian Settlement Names in the East Midlands*. Navnestudier 16. København: Akademisk Forlag.
- Fellows-Jensen, Gillian (1985). *Scandinavian Settlement Names in the North-West*. Navnestudier 25. København: C.A. Reitzels Forlag.
- Fihl, Esther & Svane-Knudsen, Asger (2017). Tranquebar etableres 1620-30. I: Niels Brimnes (red.), *Danmark og kolonierne: Indien - Tranquebar, Serampore og Nicobarerne*. København: Gads Forlag, s. 32–75.
- Fredriksen, Karl Hauschild (2008). *Hærens artilleri i Kristiansandsområdet 1556-1995*. Oslo: Artilleriregiment nr. 4.
- Fridell, Staffan (2006). *Ortnamn i stilistisk variation*. Uppsala: Kungl. Gustav Adolf Akademien för svensk folkkultur.
- Gøbel, Erik & Sebro, Louise (2017). Danmark-Norge i Vestindien 1672–1720 og Forandringens år 1720–40. I: Poul Erik Olsen (red.), *Danmark og kolonierne: Vestindien - St. Croix, St. Thomas og St. Jan*. København: Gads Forlag, s. 48–129.
- Heiberg, Steffen (2013). Christian IV og Freden i Knærød. *Ale - Historisk tidskrift för Skåne, Halland och Blekinge* 2013:3, s. 15–29.
- Hernæs, Per Oluf (red.) (2017). *Danmark og kolonierne: Vestafrika – Forterne på Guldkysten*. København: Gads Forlag.
- Highfield, Arnold R. (2018). *The Cultural History of the American Virgin Islands and the Danish West Indies: A Companion Guide*. Christiansted: Antilles Press.
- Hällström, Olof af (1986). *Sveaborg - Viapori - Suomenlinna. The island fortress off Helsinki*. Rungsted: Nyborg.

- Jakobsen, Johnny Grandjean Gøgsig (2016). Saxenhøj – den romantiserede anstalt, på *Månedens navn* 2016:9, Københavns Universitet: https://navn.ku.dk/maanedens_navn/saxenhoej/.
- Jakobsen, Johnny Grandjean Gøgsig (2018). Herregårdsnavneændringer. *Landbohistorisk Tidsskrift* 2017–18, s. 54–72.
- Jakobsen, Johnny Grandjean Gøgsig (2020). Tranquebar - Danmarks første tropekoloni og dens navne, på *Månedens navn* 2020:10, Københavns Universitet: https://navn.ku.dk/maanedens_navn/tranquebar/.
- Jakobsen, Johnny Grandjean Gøgsig (2021a). Stednavnets betydning: Gråsten. I: *Trap Danmark*, 6. udg. bd. XVII. Hørsholm: Gads Forlag, s. 300.
- Jakobsen, Johnny Grandjean Gøgsig (2021b). Stednavnets betydning: Augustenborg. I: *Trap Danmark*, 6. udg. bd. XVII. Hørsholm: Gads Forslag, s. 304.
- Jakobsen, Johnny Grandjean Gøgsig & Ivalu Kristine Lidsmoes (2020). Danish colonial toponomastics. I: N. Levkoyvych (red.), *Advances in Comparative Colonial Toponomastics*. Koloniale und Postkoloniale Linguistic / Colonial and Postcolonial Linguistics 14. Berlin: De Gruyter, s. 187–218.
- Justesen, Ole (2014a). Fortet Frederiksborg på bakken Frederiksberg. I: A.M. Jørgensen (red.), *Danskernes huse på Guldkysten 1659–1850*. København: Nationalmuseet, s. 30–51.
- Justesen, Ole (2014b). Byen Osu og dens indbyggere. I: A.M. Jørgensen (red.), *Danskernes huse på Guldkysten 1659–1850*. København: Nationalmuseet, s. 78–96.
- Jørgensen, Bent (1999). *Storbyens stednavne*. København: Gyldendal.
- Jørgensen, Bent (2008). *Danske stednavne*, 3. udgave. København: Gyldendal.
- Klavestad, Lars Ole (2016). Isegran – et eldgammelt stedsnavn uten sidestykke. *Fredrikstad Blad* 09-03-2016: <https://www.f-b.no/debatt/isegran/lokalhistorie/isegran-et-eldgammelt-stedsnavn-uten-sidestykke/o/5-59-400950>.
- Larsen, Kay (1907). *De dansk-ostindiske Koloniers Historie 1: Trankebar*. København: Centralforlaget.
- Lind, Gunnar (1996). Gamle patrioter - Om kærlighed til fædrelandet i 1600-tallets Danmark. I: H. Jeppesen et al. (red.), *Søfart, politik, identitet - tilegnet Ole Feldbæk*. Helsingør: Handels- og Søfartsmuseet, s. 91–115.
- MRT Wiki (2019) = *Mine Cart Rapid Wiki*. Daneburg: <https://wiki.minecartrapidtransit.net/index.php/Daneburg> [2022-01-07].
- Nørregaard, Georg (1968). *Guldkysten – De danske etableringer i Guinea*. Vore gamle tropekolonier 8. København: Fremad.
- Olsen, Poul Erik [red.] (2017). *Danmark og kolonierne: Vestindien - St. Croix, St. Thomas og St. Jan*. København: Gads Forlag.
- Sandnes, Jørn & Stemshaug, Ola (1997). *Norsk stadnamleksikon*, 4. udgave. Oslo: Det norske samlaget.
- Simonsen, Gunvor & Olsen, Poul Erik (2017). Slavesamfundet konsolideres 1740–1802. I: P.E. Olsen (red.), *Danmark og kolonierne: Vestindien – St. Croix, St. Thomas og St. Jan*. København: Gads Forlag, s. 130–209.

Stangeland, Gro & Valebrokk, Eva (2001). *Norges bedste Værn og Fæste – Nasjonale festningsverk*. Stavanger: Wigestrands Forlag.

Trap³ (1898) = H. Weitemeyer (red.), *J.P. Trap: Kongeriget Danmark*, 3. udg., bd. 2. København: Gads Forlag.

Wahlberg, Mats (2003). *Svenskt ortnamnslexikon*. Uppsala: Språk- och folkminnesinstitutet.

Widerberg, Clare Sewell (1963). Fredriksten festning. I: R. Hauglid (red.), *Halden: Festningen og byen*. Norske Minnesmerker 17. Oslo: H. Aschehoug, s. 1–278.

Wikipedia, Daneborg: <https://da.wikipedia.org/wiki/Daneborg> [2022-01-07].

Wikipedia, Prøvesten: <https://da.wikipedia.org/wiki/Pr%C3%B8vesten> [2022-01-07].

Wulff (1836–42) = C. Behrens [udg.] (1917), *Da Guinea var dansk - Wulff Joseph Wulff's Breve og Dagbogsoptegnelser fra Guldkysten 1836–1842*. København: Nyt Nordisk Forlag.

Johnny Grandjean Gøgsig Jakobsen

Københavns Universitet

jggj@hum.ku.dk

Names on the border between word and image – Canting arms as transferred names

Unni Leino

Sammanfattning

Namn på gränsen mellan ord och bild – talande vapen som överförda namn

Det är relativt vanligt inom heraldik att ett vapen innehåller någon slags referens till vapenbärarens namn, ett personvapen oftast till släktnamnet. De flesta så kallade talande vapen är yngre än släktnamnet, och namnet har varit inspiration för vapnet – till exempel den finska heraldikern Ahti Hammar bar en svart sköld med två gyllene hammare i kors. I synnerhet bland den äldsta adeln kan vapnet dock vara äldre än namnet, som i fallet med ätten Natt och Dag, vars sköld är delad i guld och blått.

Anknytningen mellan vapen och namn är gammal: den medeltida juristen Bartolo da Sassoferrato argumenterar för rätten att skaffa vapen utifrån romerska rättens stadgar om namn, och Gustav Adolfs riddarhusordning skyddar både adliga ätternas vapen och deras namn. Trots detta har talande vapen inom heraldik typiskt analyserats som bildliga tecken som bara är motiverade av namnets semantiska innehåll.

Det är dock uppenbart att ett vapens struktur kan beskrivas på ett grammatikliknande sätt, och man kan få upplysning om gränserna mellan namnens olika egenskaper genom att jämföra talande vapen med vapenbärarens namn. Relationen mellan talande vapen och det motsvarande släktnamnet kan jämföras med hur namn kan översättas mellan språk, och ett vapen som inte har ett särskilt semantiskt innehåll kan över tid utveckla ett sådant, liksom ett namn över tid kan få en kategorisk och associativ betydelse. Heraldik är ett extralingvistisk men ändå namnliknande system. Det är därför troligt att propriäritet inte är strikt bunden till ett språk utan i stället ligger någonstans mellan språklig betydelse och enkel referens.

Nyckelord:

Talande vapen, heraldik, överförda namn

Keywords:

Canting arms, heraldry, transferred names

1. Introduction

One of the fundamental questions within onomastics is the nature of properhood. It has been disputed at least since classical antiquity (Coates 2006) and to date there are still competing views on the matter. While most scholars agree about central categories of proper names, looking at the fringes of properhood can be instructive. One such fringe is the border between linguistic and extralinguistic: not all name use is strictly linguistic, and extralinguistic cues often help recognise a word as a proper name (Sjöblom 2008; Sandst & Syrjälä 2020). My aim here is to take a slightly different point of view on the multimodality of proper names and look at a distinct category of pictorial identifiers that is both well established in the Western world and highly systematic. Specifically, I focus on pairs where a coat of arms shares semantic content with the name of the bearer of the arms. In keeping with the Nordic context of this volume, my examples are from the Swedish House of Nobility, Finnish municipalities, and non-noble personal arms registered with the Heraldry Society of Finland. My hope is that this exercise will give some insight into the nature of properhood and the interplay between onymic reference and semantic content.

A coat of arms is a picture painted on a shield. It is not, however, just any picture: as Dennys (1982: 9) notes, heraldry has from a very early date followed systematic rules on the composition of the various armorial insignia. At first, these rules were based on medieval artistic tradition, especially as regards ornamental motifs, but around the middle of the 13th century it became customary to describe the heraldic content of a coat of arms in a textual form (Brault 1997: 5). Since then, one of the basic tenets of heraldry has been that arms can be described equally as a pictorial *emblazon* or as a textual *blazon*. Figure 1 shows five depictions of the same arms: two emblazons in different styles and blazons in English, Swedish, and Finnish.

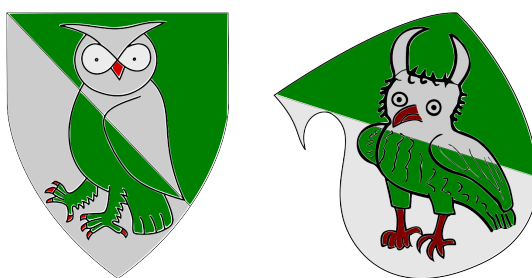

Figure 1. *Per bend vert and argent, an eagle owl counterchanged, armed gules* (en) – *På en sköld styckad i grönt och silver en uv i motsatta färger med röd bevärning* (sv) – *Vihreään ja hopeaan lohkoisella kilvellä vuorovärinen punavaruksinen hyypiö* (fi).

Heraldry, in the sense of this systematic use of pictorial insignia, was born in northern France and Norman England during the first half of the 12th century. From there it spread rapidly, so that by around 1150 there are examples from Spain, Germany, and Italy (Wagner 1967: 24–25); the oldest known Swedish arms date from 1219 (Sunnqvist

2001: 111). In Scandinavia, medieval coats of arms are mostly preserved in seals, although this was by no means the only use (Raneke 2001a: 11). On the one hand, the use of coats of arms was clearly decorative, but on the other hand, even right at the beginning their main function was to identify the bearer. They were seen as being connected to names early on, so that for example the 14th century legal scholar Bartolo da Sassoferrato argues for the legal status of coats of arms by comparing them to by then already well-established views on how names were treated (Cavallar, Degenring & Kirshner 1994: 110, 145–146).

In the beginning coats of arms were born by individual people, at the very start the highest nobility. Very soon the use spread to lower classes, so that in the 14th century there are examples of peasants having arms. Arms were also used by corporate entities, to the extent that Bartolo's mid-14th century work *De insigniis et armis* (reproduced in original Latin and translated to English in Cavallar, Degenring & Kirshner 1994) is not just the earliest known academic study of heraldry but also one of the starting points of trademark law.

While coats of arms were, and still are, used by individual people they are also hereditary. This has led to different systems in different countries, so that in the various British jurisdictions – most strictly in Scotland – only the eldest son inherits his father's arms and younger sons use a differenced version. In Germany and Scandinavia, arms are not differenced but instead are inherited essentially the same way as surnames. This connection between surnames and arms has sometimes been even made in legislation, so that for instance Gustaf II Adolf's statutes of the Swedish House of Nobility (1626: para. 23) decree:

Till thett Tiugw och Tridie: Ingen tage vpp annars Slächt Nampn eller Wapn, hon ware Lefwande eller Wthdödd, och Confundere i så motto Ätterna

[23: No-one is to take the name or arms of another family, be that living or extinct, and in this way confuse the families.]

As neither surnames nor coats of arms were regulated outside the nobility, this is also the first Swedish statute that regulates surnames. Both are presented as systematic ways to refer to a family, functionally similar to each other.

2. Names and arms

While the primary function of a name is to identify its bearer it often has other semantic content as well. Similarly, arms can also be interpreted through the pictorial content they have, and this content can include associations or references that are more or less transparent to the viewer (Leino 2008). It should be no surprise that in cases when both exist, the pictorial content in the arms can be related to the semantic content of the name. Such arms are called *canting*. There are three ways to arrive at canting arms, and the relative frequency with which each of these has been used has varied over time.

First, a name can be inspired by the coat of arms. While this seems backwards from a modern perspective, one should keep in mind that heraldry arrived in Scandinavia in the early 13th century while even within the nobility surnames became common only some centuries later and mandatory in 1626. Families, some of which still exist, had already become known by their coat of arms, so they adopted surnames that reflected this. Three examples are shown in Figure 2.

Figure 2. The arms of a) Natt och Dag, b) Oxenstierna, and c) Sparre (images: House of Nobility, Sweden).

The first coat of arms, *per fess or and azure*, is first known from 1287 (Raneke 2001a: 2). It was only in the 18th century that the family took the surname *Natt och Dag* ‘Night and Day’ (Riddarhuset 2022), despite the 1626 statutes requiring a new noble house to have a surname. The second one, *or, a bull’s massacre gules*, is known since 1312 (Raneke 2001a: 305); in the late 16th century the family started using the German surname *Oxenstirn* ‘Bull’s Forehead’ which soon reformed into its current Swedish form *Oxenstierna* ‘Bull’s Star’ (Riddarhuset 2022). The third one, *azure, a chevron or*, is not quite as early as the first two. The first known variant, *or, a chevron gules*, dates to c. 1500 and was changed from red-on-gold to the current tinctures during the next generations (Raneke 2001a: 117); the family itself is known since 1396. The name *Sparre* ‘Chevron’ dates from the 1550’s, and in 1625 it was further specified as *Sparre af Rossvik* to distinguish it from other, now extinct families bearing the same name (Riddarhuset 2022).

Second, the name can be adopted at the same time as the arms. This was relatively common in the ennoblements of the early modern era: a new nobleman was granted both a new surname and a coat of arms. This way to end up with canting arms has, like the first one, become obsolete but there are nevertheless a number of canting arms that have such origins. A similar process is sometimes apparent in the distinct but related field of trade marks, where a company may well design a pictorial emblem at the same time as it adopts a name. Figure 3 shows three examples from Swedish nobility.

Figure 3. The arms of a) Stålhane, b) Drakenberg, and c) Tandefelt (images: House of Nobility, Sweden).

These three date from the 17th century. The first one, *gules, a wheellock argent*, belongs to a family ennobled in 1641; the accompanying surname *Stålhane* refers to just the dog (that is, the part holding the flint to the rotating wheel), not the entire lock as shown on the arms. The second one, *or, a dragon proper wings displayed couchant atop a mount vert*, is noteworthy in that the ‘natural colouring’ of the dragon has been interpreted in different ways and most emblazons – including the original Letters Patent – show the dragon as standing atop the hill instead of laying down (‘liggiande’ in the original) as written in the blazon. The family *Drakenberg* ‘Dragon Mountain’ was ennobled in 1643. Finally, *per fess azure and sable, in chief three teeth and in base three bullets argent* commemorates how corporal Arvid Hendersson was shot in the mouth during the battle of Breitenfeld in 1631 and lost three teeth; in 1650 he, by that time a cavalry captain, was ennobled with the name *Tandefelt* ‘Tooth Field’.

Third, the arms can be inspired by the name. Figure 4 a–b present two examples from the 18th and 19th century when people with a pre-existing surname were ennobled. The first one, *or, a mountain and on a chief azure two escallops inverted argent*, dates from 1772 when David Sandberg was ennobled with the name *af Sandberg* ‘of Sand Mountain’. The second, *quarterly, 1st and 4th azure a bend sinister wavy argent, 2nd and 3rd or, an oak branch bendwise sinister vert*, dates from 1827 when Johan Israel Ekström ennobled with the name *af Ekström* ‘of Oak Stream’. This last method is also by far the most common in modern non-noble canting arms, and Figure 4 c–d are arms registered with the Heraldry Society of Finland: *sable, two crossed hammers or* to the family *Hammar*¹ and *azure, four coins argent* to *Nelimarkka* ‘Four Mark’.

¹ Ahti Hammar (1911–1979) was one of the foremost Finnish heraldic artists of the 20th century.

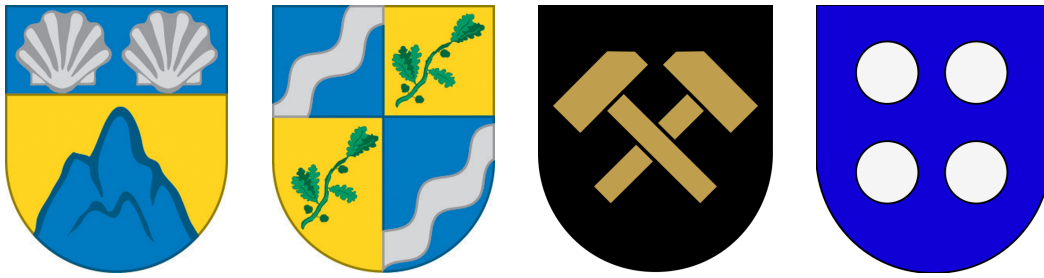

Figure 4. The arms of a) af Sandberg, b) af Ekström (images: House of Nobility, Sweden), c) Hammar, and d) Nelimarkka.

Canting arms are not limited to families. Figure 5 shows two Finnish municipal coats of arms. *Föglö* ‘Bird Island’ in the Åland archipelago adopted *azure, three birds volant bendwise or* in 1951, inspired by the name. The city of *Vasa* has since 1922 used *gules, a ‘vase’ or*, but the arms are in fact older and given to the city along with its name: in 1611 the then city of Mustasaari was granted both the name of the then reigning royal family and the use of the central charge in the dynastic arms for the city seal. It is not known what the charge is; Raneke (2001b: 634–635) lists a dozen different variants from the 14th–16th century and notes that the current form was designed by King Gustav I.

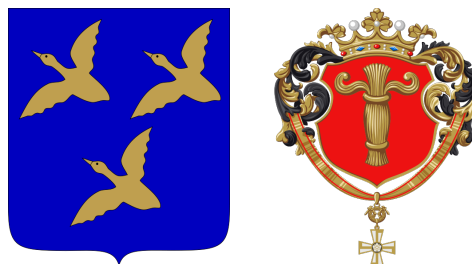

Figure 5. The arms of a) Föglö and b) Vasa (images: Wikimedia Commons).

3. Translating names

In discussing the nature of properhood, one of the issues is whether a proper name can be translated – in effect, whether two names for the same entity, with similar semantic content or etymology but in different languages, should be considered as related variants of the same name or independent of each other. There is no full consensus on this (Coates 2006) but either way, there are cross-language correspondences that are easily interpreted by a lay person in terms of translation.

The question of translatability is related to the question of whether a proper name can have sense. Arguments have been presented that a transparent name is not semantically connected to the corresponding appellative expression (e.g. Dalberg 1985) but on the other hand, it has also been argued that the semantic content of a proper name can be a major factor in the naming process (Leino 2007: 45–47) and that the

continuum-like coexistence of onymic reference and semantic sense is something a proper onomastic theory must be able to explain (Pamp 1985). The first stance is closely coupled with a strict view of names as monoreferential, leading to the conclusion that two proper names that look similar but refer to different entities are homonymous (Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2012: 33–34) so that for instance each of the 522 lake names *Mustalampi* is a separate name unrelated to either the others or the appellative expression *musta lampi* ‘black pond’. This is very similar to how Bartolo states in the 1350’s that when two people have similar-looking arms these should be considered two separate arms that just happen to look alike (Cavallar, Degenring & Kirshner 1994: 110, 146).

European personal name systems are related enough that a vast number of given names have cognates in different languages. This is well known, and during some historical periods these names have often been written in a form that matches the language of the rest of the document – for instance, Raunamaa (2021: 41) notes that the names of Finnish women in medieval documents always appear in a foreign, mostly Swedish, form. Some names have over time been established in several languages, so that the king of Franks and Lombards who was crowned Roman emperor in 800 is known as *Carolus Magnus*, *Charlemagne*, *Karl der Große*, *Карл Великий*, *Karl den store*, *Kaarle Suuri*, and so on.

In modern times, names are not routinely translated in this way although it is occasionally done in special cases. For instance, the Finnish poet *Karl Gustaf Larsson* (1873–1948) used the pen name *Larin-Kyösti*; here, *Kyösti* is a Finnish form of *Gustaf*, and the rest of the Finnish name corresponds to interpreting *Larsson* literally as a patronymic byname instead of the surname it actually was. Translations can also be based on semantic content instead of shared etymology, so that one Finnish branch of the Baltic noble family *Schulman*, naturalised in Sweden in 1634, uses the surname *Koulumies*, a direct Finnish translation of the original German one. The arms, shown in Figure 6, are not quite canting but *or, a triangle voided sable* has a central charge that looks similar to the triangles that were used as classroom drawing aids in the blackboard era.

Figure 6. The arms of Schulman (image: House of Nobility, Sweden).

Both meaning-based and etymological translation are apparent in toponyms as well as anthroponyms. Approximate translations like a village name *Svartbäck* ‘Black Brook’ in Swedish corresponding to *Purola* ‘Brookham’ are common in bilingual areas, as are names that are borrowed from one language to another. Borrowings are of course distinct from translations and typically result in a name that is semantically opaque in the receiving language – for instance, *Bastuskär* ‘Sauna Islet’, the transparent Swedish name of a small island on the west coast of Finland, has later been borrowed to Finnish in the completely senseless form *Pastuskeri*.

There are also cases where a place name is based on an earlier name that exists in different languages, so that a Finnish town has the name St. Karins in Swedish and Kaarina in Finnish, both referring to St. Catherine, the patron saint of the original parish church. In 1995 the town adopted canting arms, *gules, a broken Catherine wheel argent surmounted by St. Catherine maintaining with her right hand a sword inverted and with her left hand an open book or* (Figure 7 a). The connection between a name and arms may not always stay constant, though: in the fusion between St. Karins and the neighbouring town of Pikis / Piikkiö, the combined municipality adopted the name of St. Karins and the old arms of Pikis, *gules, three piles inverted each topped by a trefoil or* (Figure 7 b), itself originally canting on Swedish *pik* / Finnish *piikki* ‘spike’.

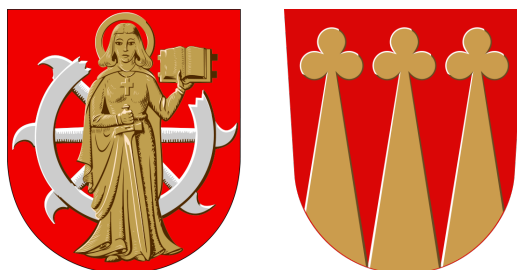

Figure 7. The arms of a) St. Karins 1955–2007 and b) Pikis 1955–2007 and St. Karins 2008– (images: Wikimedia Commons).

4. Arms and properhood

In recent studies, properhood has been defined in terms of pragmatics (Coates 2006). This view is not without problems (Van Langendonck 2007: 65–71) but nevertheless appears to work relatively well for spoken and written language. However, such an approach is strongly built on the fact that names are used as a part of a language, and this is not the case for coats of arms. Still, it would appear that a somewhat wider interpretation of the term *pragmatics* allows it to be applied to the onymic nature of heraldry as well: it is clear that a coat of arms printed on a letterhead is used not simply as a decorative element but also as a reference to the person or organisation. In some contexts the identifying function is quite explicit, so that the national heraldic emblems on a military uniform are one of the main criteria for determining the legal difference

between a soldier serving that nation and an unprivileged belligerent, while the same emblems on a display don't have such legal implications.

In a linguistic context, properhood can also be defined by the way a word refers to the named entity. In the concept of *sign* proposed by Ogden and Richards (1985: 10–12), shown in Figure 8 a, the connection between the *symbol* (in more traditional linguistic terms, the word form) and its *referent* is indirect, through the *thought or reference* (or meaning). This is shown in Figure 8 b as link (b). In proper names, however, there is a direct link from form to referent. The existence of this link, shown as (a) in the figure, is what is usually meant by the monoreferentiality or innate definiteness of proper names. Coats of arms behave like proper names in that the route from the form of the sign to the referent is not dependent on the pictorial or semantic content.

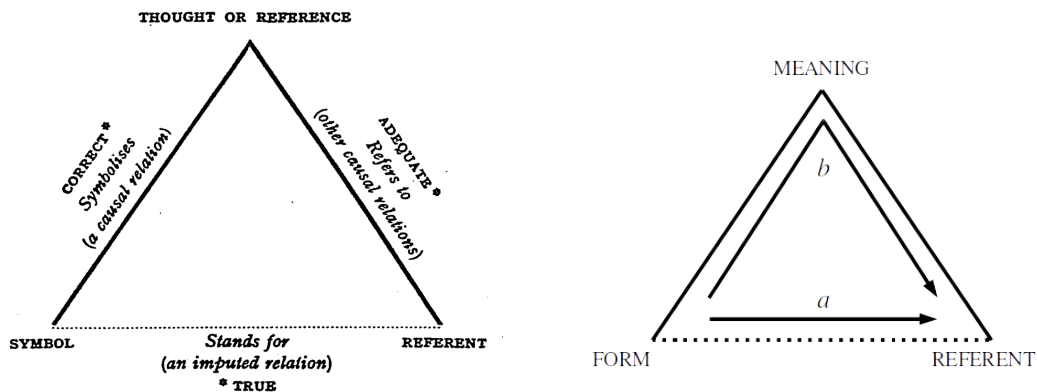

Figure 8. a) the semiotic triangle (Ogden & Richards 1985: 11), b) the triangle showing the appellative and onymic route from form to referent (Leino 2007: 54).

In addition to the kind of meaning apparent in semantically transparent names, proper names also have categorical meaning: even without knowing the referents, the names *Brighton* and *Maria Skłodowska* can be expected to refer to different types of entities; Van Langendonck (2007: 71–79) argues that such categorical meaning is presuppositional by nature. Heraldry too includes structures and constructions that indicate membership in specific categories, so that for instance it is often possible to recognise royal arms as such without recognising the specific dynasty or realm. As with names, some of the cues are specific to a narrow cultural tradition while some are more universal.

In language, Van Langendonck also argues (2007: 171–175) that proper names are prototypical nouns and that appellative meaning emerges from, on the one hand, the categorical meaning and, on the other hand, the various associative meanings that are apparent in proper names. This is less apparent in heraldry, as it is not a part of a

complete language.² Nevertheless, there are some examples that can be seen from this viewpoint, so that for instance the Swedish blazon term *vase* has been appellativised from the way this charge, which has no identifiable counterpart in the physical world, has been defined by its use in the arms of the *Vasa* royal dynasty. This is not completely unlike the way that the kind of boots preferred by the first Duke of Wellington became known as *Wellington boots* and later developed into *wellingtons*.

5. Conclusions

The translation of names between languages appears to have strong similarities to how the semantic content of a name is transformed into the content of canting arms. A coat of arms is a sign that refers directly to an individual entity in a manner similar to names. The structure of a coat of arms can be described in a grammar-like manner, and the semantic content behaves in a way similar to that of proper names. Heraldry is thus a well-structured system of monoreferential signs – in other words, it has the central properties of a name system.

Translating a name into canting arms may not be a complete translation, just like translating a name from one language to another may not entirely preserve the semantic content; the range from full translation to various levels of allusion seems very similar in both cases. The only major case that appears between languages but not between names and arms is the direct loan, but this too is to be expected. Loans like *Bastuskär* > *Pastuskeri* are possible from one language to another but the modal difference between a spoken language and a pictorial system like heraldry prevents this, just like such loans are impossible between a spoken and a sign language.

Some central aspects of properhood, most notably the question of monoreferentiality, were already discussed in the context of heraldry by medieval scholars. Names and arms were also occasionally treated in early legislation as being similar in nature. All this argues for the case that arms are, at least in some sense, similar to names. However, although coats of arms can be considered as exhibiting various characteristics of properhood they are not a part of a fully formed language. This leaves us with the question of whether being a part of a complete language is necessary. What, ultimately, are we talking when we talk about names and properhood? And what can we learn about proper names by studying similar systems?

In a partial answer, two things are clear. First, the semantic content of proper names cannot be denied – names can and do have meaning. If a meaning, or some less complete semantic content, exists it will be used in various ways, such as forming new names for related objects or translating the name to other languages. This is true not only for names but also arms. If on the other hand the name does not have any semantic content it will develop some, for instance as the kind of categorical meaning

² While it is not a part of a complete language, there is in fact a corresponding non-onymic system as well: in general, traffic signs can be described with only minor variations to traditional blazon to cover things like the shape of the ‘shield’.

that tells us that an *Anna* is much more likely to be a woman than a town, or as the kind of referent-derived meaning that gives us the common noun *wellington*. These developments too can be seen in arms as well as names.

Second, properhood appears to be fundamental to human thought. Van Langendonck (2007: 182) is of the opinion that "proper names appear to be the most prototypical nominal class since they display primarily the least marked features". As evidenced by heraldry, this fundamental nature of proper names extends so far that it is even possible to have a system of symbols that are not a part of a fully-formed language but nevertheless exhibit traditional properties of properhood. A name system that exists outside languages is a clear indication that properhood is in some senses more general than linguistic meaning, but at the same time its systematic nature shows that properhood is more structured than simple reference. Proper names may well be, as Van Langendonck suggests, a mid-way point from reference to appellative meaning.

References

- Ainiala, Terhi, Saarelma, Minna & Sjöblom, Paula (2012). *Names in focus. An introduction to Finnish onomastics*. Studia Fennica Linguistica 17. Helsinki: Finnish Literature Society.
- Brault, Gerald J. (1997). *Ealy Blazon*. Second edition. Woodbridge: Boydell Press.
- Cavallar, Osvaldo, Degenring, Susanne & Kirshner, Julius (1994). *A grammar of signs: Bartolo da Sassoferrato's Tract in insignia and coats of arms*. Studies in Comparative Legal History. Berkley: University of California.
- Coates, Richard (2006). Properhood. *Language* 82, pp. 356–382.
- Dalberg, Vibeke (1985). On homonymy between proper name and appellative. *Names* 33:3, pp. 127–135.
- Dennys, Rodney (1982). *Heraldry and the heralds*. London: Jonathan Cape.
- Gustaf II Adolf (1626). Riddarhusordning. Sveriges riksarkiv.
- Leino, Antti (2007). *On toponymic constructions as an alternative to naming patterns in describing Finnish lake names*. Studia Fennica Linguistica 13. Helsinki: Finnish Literature Society.
- Leino, Antti (2008). On the Semantic Basis of Heraldic Propaganda, or, What do Arms Mean, and How? In: J.D. Floyd & C.J. Burnett (eds.), *Genealogica et heraldica – St Andrews MMVI*, vol. I. Edinburgh: The Heraldry Society of Scotland & The Scottish Genealogical Society, pp. 407–418.
- Ogden, C. K. & Richards, I. A. (1985). *The meaning of meaning: A study of the influence of language upon thought and the science of symbolism*. ARK edition. London: ARK Paperbacks.
- Pamp, Bengt (1985). Ten theses on proper names. *Names* 33:3, pp. 111–118.
- Raneke, Jan (2001a). *Svenska medeltidsvapen*. Vol. I. Nora: Nya Doxa.
- Raneke, Jan (2001b). *Svenska medeltidsvapen*. Vol. II. Nora: Nya Doxa.

- Raunamaa, Jaakko (2021). *Finnic anthroponymy in the middle ages: Perspectives on pre-Christian and early Christian personal names*. Helsinki: University of Helsinki.
- Riddarhuset (2022). Ätte- och vapendatabas: <https://www.riddarhuset.se/organisation/attedatabas/atte-och-vapendatabas/>.
- Sandst, Line & Syrjälä, Väinö (2020). Proper names in the Linguistic Landscape: theoretical challenges in a multimodal discourse. In: Maria Löfdahl, Michelle Waldispühl & Lena Wenner (eds.), *Namn i skrift. Names in Writing. Handlingar från NORNAs 48:e symposium i Göteborg den 29–30 november 2018*. NORNA-rapporter 98. Göteborg: Göteborgs universitet, pp. 337–354.
- Sjöblom, Paula (2008). Multimodality of company names. *Onoma* 43, pp. 351–380.
- Sunnqvist, Martin (2001). *Släktvapenrätt*. Lund.
- Van Langendonck, Willy (2007). *Theory and typology of proper names*. Trends in Linguistics 168. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Wagner, Anthony (1967). *Heralds of England: A history of the office and College of Arms*. London: Her Majesty's Stationery Office.

Unni Leino

Tampere University

unni.leino@tuni.fi

Är produktnamn verkligen namn?

Om produktnamnens ställning som proprium

Linnea Gustafsson

Abstract

Are product names really names? On the status of product names as proper names

The aim of this article is, based on previous Nordic name research, to provide a proposal for defining the name category that include product names more than before. In this context, the entire naming practice, that includes the naming process, the emergence of names, the mono-referentiality, the adjacent to appellative and text, the name formation, and the name choice, as well as the function of the product name group, is highlighted. To conclude, it can be stated that the similarities between product names and other more prototypical names are predominant. The differences that occur, depend upon the situation and the name users' individual choices. Finally, I argue that product names are part of the name category - on their own terms.

Keywords:

Product names, name theory, situation, individual name users

Nyckelord:

Produktnamn, namnteori, situation, namnbrukare

1. Inledning

Inom den tidigare nordiska namnforskningen har det funnits en ganska livaktig diskussion om namnkategorins gränser – alltså gränser för vad som kategoriseras som ett namn –, och för mig personligen har den här frågan blivit alltmer angelägen att diskutera med en ny infallsvinkel. Utgångspunkten för artikeln återfinns i teorier som tidigare har använts inom namnforskningen. Först kommer tankarna bakom dessa teorier kortfattat att beskrivas innan de appliceras på produktnamn för att se hur de fungerar i den kontexten. Den här namngruppen kommer att diskuteras med avseende på angränsande appellativ och text samt monoreferentialitet, namngivningsprocess och funktion. Man brukar ju säga att alla (ort)namn är en liten text, som berättar om referenten, men här avses något mer, nämligen namn i form av fraser av något slag. Syftet är att, utifrån tidigare publicerad (huvudsakligen) nordisk namnforskning, ge ett tydligare förslag till avgränsning av namn som bättre inkluderar produktnamn.

2. Prototypiska – icke-prototypiska namn

Vanligtvis har majoriteten av namnen som diskuterats av nordiska namnforskare varit prototypiska namn. Om namnet inte är prototypiskt är det istället icke-prototypiskt.¹ Definitionen som används av icke-prototypiska namn är att de har en "generisk potential", det vill säga att de kan användas för att inkludera alla individer som betecknas med namnet, till skillnad från prototypiska namn som är icke-generiska (Van Langendonck 2007: 186–223, 223–246) och därmed blir de också mindre "namniga". Det här kan exemplifieras genom namnet på artistgruppen *Rolling Stones* och tidskriftsnamnet *Rolling Stone*. Det första namnet är ett prototypiskt namn som saknar generisk potential, medan det andra namnexemplet, som är icke-prototypiskt, tvärt om har generisk potential (jfr Van Langendonck 2007: 233–234), då det finns flera nummer och flera exemplar av en identisk produkt som alla bär samma namn och därmed uppfattas det inte som lika "namnigt".

Även om såväl prototypiska som icke-prototypiska namn många gånger är namn på ting, föreligger en stor principiell skillnad mellan dem. I flera tidigare nordiska studier är det prototypiska namn som ligger till grund för respektive analys oavsett om det gäller bilar (Kvillerud 1994), lokomotiv (Karlsson 1994; Utterström 1994), båtar (Haasum 1994; Højgaard Holm 1994; Sandahl 1994) eller företag (Ernby & Paulsson 1994; Leibring 2012; Sjöblom 2002, 2005, 2008). I dessa fall benämns ting på ett sätt som till stora delar liknar prototypiska personnamn eller har en liknande funktion som personnamn. Mindre "namniga" icke-prototypiska namn har däremot diskuterats betydligt mindre ofta på nordisk botten, och i de fall då det gjorts har det varit ett försiktigt närmande till t.ex. kategorierna produktnamn (Gustafsson 2020; Nylund Torstensson 1994) och namn på institutioner (Helleland 1994). Att de här namnen inte har rönt något större forskarintresse beror troligen på att de utgör en namngrupp som finns långt ut i periferin av det område som, åtminstone i Norden, uppfattas som namnforskarens huvudsakliga kompetensområde.

3. Appellativ – proprium

En central fråga inom namnforskningens teoribildning är skillnaden mellan appellativ och proprium (t.ex. Dalberg 1985, 1989, 2002; Schack 1998, 2008). En grundläggande olikhet mellan dessa båda kategorier är att proprium individualiserar och appellativ kategoriserar. En sträng tolkning av den här utsagan innebär alltså att produktnamn, där flera likadana produkter har samma namn, inte skulle kunna kategoriseras som namn över huvud taget. Följaktligen är produktnamn en kategori som – i ännu större utsträckning än mer ordinära namnkategorier – befinner sig på gränsen mellan proprium och appellativ (Van Langendonck 2007: 183–223).

¹ I Sverige har termen *abstraktnamn* använts tidigare. Den här termen kommer sig av att namn ses som abstraktioner av verkligheten (Pamp 1994: 53–56) och den överlappar med termen *icke-prototypiska namn*.

Ur ett grammatiskt perspektiv uppfattas *proprier* ha en inneboende bestämdhet då t.ex. artiklar inte kan förekomma (Dalberg 1985: 129–130). Vid produktnamn stämmer dock detta mindre väl, eftersom artiklar med stor lätthet förekommer, t.ex. *Jag skulle vilja ha en Tiptop*, men även vid andra namntyper ifrågasätts uttalandet (Andersson 2004: 7).

Flera forskare, både internationellt (t.ex. Fleischer 1964; Hansack 2000), och nordiskt (t.ex. Andersson 1973: 152–156, 1983, 1994a: 61–62, 1996; Rostvik 1969: 118), menar att någon skarp gräns mellan egennamn och appellativ inte går att dra. Allan Rostvik (1969: 118) framhåller att ortnamn kan ha antingen en starkare eller en svagare namnkaraktär, något som får till följd att ”skillnaden mellan namn och appellativ är en fråga om grad, inte om art.”

Wolfgang Fleischer (1964: 377) menar att det finns en spänning mellan två poler som bestäms av de olika typerna av namn samt motivation, konvention, betydelseinnehåll och betydelseomfång, vilket är en förklaring som också får stöd av t.ex. Thorsten Andersson (1973: 156), som för fram att det kan finnas ett slags dubbel betydelse av både *proprium* och appellativ hos vissa namn där de individuella namnbrukarna får ett stort tolkningsutrymme, och Ernst Hansack (2000: 242), som menar att både *propriet* och appellativet ständigt är närvarande, som två sidor av samma mynt, hos den här typen av namn. Om produktnamnets referent är produkten som sådan, ska det uppfattas som ett namn, men om namnet däremot ska uppfattas som en beteckning på de produkter som säljs under detta namn (otaliga konkreta föremål med enhetlig struktur), föreligger istället ett appellativ (Hansack 2000: 242).

Ytterligare ett sätt att förklara den generiska potentialen hos produktnamn är att se alla likadana produkter som en enda sammanhållen entitet, då namnet refererar till ett antal identiska objekt och därmed blir gruppen att betrakta som monoreferentiell (Laurent 2007: 37; Lick & Wochele 2012: 65; Sjöblom 2002: 97, 2006: 67, 2008: 419, Van Langendonck 2007: 26). Inriktingens företrädare menar att det är möjligt att se produktnamnet som en idé om en produkt istället för en benämning på en mängd identiska produkter, något som betonar intentionen mer än extensionen.

4. Produktnamn – text

Om gränsdragningen mellan *proprier* och appellativ tidigare har varit den viktigaste gränsen när nordiska forskare har diskuterat, företrädesvis, natur- och kulturnamn, synliggörs i det här sammanhanget ytterligare en gräns som i det här fallet ligger mellan produktnamn och text. Det beror på att produktnamnets gränser av olika anledningar är mer otydliga. För det första kan variationen inom den här namngruppen bestå av allt från enstaka ord, t.ex. *Bugg* (tuggummi), *Tiptop* (glass), till nominalfraser, t.ex. *Quattro Stagioni* (pizza), *Sparkling Caramel* (smink), *Vintage Velvet* (smink), och hela meningar, t.ex. *Follow your dreams* (smink), *Free your mind* (smink). I och med att det inte finns några fasta regler för hur långt ett icke-prototypiskt namn kan vara, kan alla uttryck, åtminstone i teorin, användas som namn (jfr Coates 2009: 437). Detta

innebär att de här namnen har en svag namnkaraktär eftersom sannolikheten för att just de ord som används skulle användas i ett namn är liten (jfr Rostvik 1969: 118) och därmed skulle bildningssättet kunna betraktas som 'friare'. Flerordsnamn medger ännu fler möjligheter för namngivaren att använda sig av och överföra associationer som är kopplade till den existerande betydelsen i allmänspråket, eftersom det kan sägas föreligga mer betydelse i en hel mening än i ett ensamt ord.

En annan variant som alltför långa, eller komplicerade, produktnamn kan ge upphov till är förkortningar så att namnbrukarna endast använder en viss del av namnet, åtminstone i vardagligt tal. Det här leder också till att namnets gränser kan uppfattas som otydliga och mindre enhetliga hos namngruppen, vilket förvisso emellanåt förekommer även hos både person- och ortnamn som kan innehålla flera delar, t.ex. *Maria*, *Maria Andersson* eller binamnet *Mia*, liksom ortnamnet *Frankfurt am Main*, som i vardagligt tal tillåter att prepositionsbestämningen underförstås. Även om detta ibland förekommer bland namn överlag, är draget mer framträdande hos t.ex. produktnamn. Ett exempel föreligger vid *Ford Escort XR3i Cabriolet*. I det här fallet kan namnbrukarna använda olika delar av namnet vid olika tillfällen: *min Ford*, *min Escort*, *min Cab* (Piller 1999: 86; Aronoff 1981: 332). Sändaren kan alltså välja bland namnets olika delar enligt sina olika önskemål och behov i situationen, och därmed kan namnets gränser bli otydliga.

5. Funktion

Egennamn har flera olika funktioner, och vanligtvis anses den mest grundläggande vara den individualiserande (Ainiala et al. 2012, kap. 1; Andersson 1996: 16).² Trots detta är det välbekant att egennamn i det faktiska språkbruket lätt kan förlora sin monoreferentialitet (Andersson 2004: 7). Vid produktnamn är förlusten av monoreferentialiteten ännu tydligare då individualiteten redan är villkorad, eftersom de här namnen endast kan ses som individualiserande om man accepterar dem som en idé om abstrakta entiteter, eller som bärare av en inneboende dubbelhet av appellativ och proprium (Hansack 2000: 242; Sjöblom 2002: 97). När den individualiserande funktionen är otydligare, får istället andra funktioner större relevans. Med ett kommersiellt ursprung som ligger nära reklamdiskursen, där det handlar om att övertyga mottagaren, eller den eventuella kunden, om konsumtion, blir två andra funktioner, persuasiv och informativ, viktigare än vid andra typer av namn.

Den persuasiva funktionens avsikt är att styra människors beteenden samt att vara medskapare i företagets image, och den informativa funktionen informerar om referenten (Ainiala et al. 2012: 243). Vid produktnamn finns det, som jag ser det, två huvudmöjligheter att åstadkomma detta. Den första är att använda beskrivande namn som har en hög grad av genomskinlighet vad gäller den allmänspråkliga betydelsen, t.ex. *Hot red* (smink). Den andra möjligheten är en form av namnlikhet som uppstår

² Andra funktioner är t.ex. referentiell, vokativ (Lyons 1977: 216–221), informativ, persuasiv, praktisk, integrativ och performativ (Ainiala et al. 2012: 243–245).

mellan liknande produkter. Genom den här typen av så kallad genrelighet får mottagaren vägledning att förstå vilken typ av produkt som ligger bakom namnet. Ett parfymnamn kan t.ex. innehålla stadsnamn som förknippas med romantik, t.ex. *Paris, Rom* (Montes Fernández 2012: 78), och namn på bilar och andra tekniska produkter innehåller ofta en kombination av siffror och bokstäver, t.ex. *Volvo V90 Cross Country* (bil) och *Samsung Galaxy S20* (mobiltelefon).³ Eftersom produktnamnens referenter består av en stor variation av ting är också variationen av namn stor, men båda de nämnda strategierna ger ledtrådar till det som döljer sig bakom namnen.

6. Namngivning: namnval och namnbildning

En namnhandling som har stor betydelse för resonemanget i den här artikeln är det sätt på vilket namngivningen sker. Strängt taget finns två möjligheter: antingen genom en beslutsprocess eller genom en successiv framväxt, eller naturväxt för att tala med Thorsten Andersson (1994a: 18). Beslutsprocessen, som startar med ett behov av ett namn, t.ex. vid födelsen av en baby, byggnationen av en ny stadsdel, uppförandet av ett nytt företag eller en ny byggnad, består av ett antal faser som namngivarna går igenom. I det här sammanhanget är det särskilt inspirationsfasen, jämförandefasen, testfasen och beslutsfasen, som är relevanta. Under inspirationsfasen söker namngivaren efter namn, och identifierar namnalternativ som sedan jämförs med varandra i jämförandefasen. Därefter provar namngivarna de olika alternativen i testfasen för att slutligen bestämma sig i beslutsfasen (Aldrin 2011: 35).

Ett namn kan antingen hämtas från ett gemensamt onomastikon (namnval) eller bildas med bas i lexikonet (namnbildning) (Andersson, 1994a: 21–25, 1994b: 12, 2019). Många av de namn som har hämtats från ett onomastikon har traderats under så lång tid att betydelsen, som eventuellt var genomskinlig vid namnbildningen, inte längre är förståelig (Schack 2008: 58).⁴ Det är svårt att föreställa sig att det skulle existera ett gemensamt onomastikon för produktnamn, men det förekommer trots allt någon form av imitation, eller upprepning, så att namn från ett etablerat onomastikon, såsom existerande person- och ortnamn, kan användas för att skapa produktnamn. Exempelvis ingår kvinnonamn respektive ortnamn i följande klädproduktnamn: *Topp Louise*, *Topp Moa*, *Klänning Madrid* och *Kjol Arizona*.⁵

³ När produktnamn består av siffror saknas delvis anknytning till det vanliga ordförrådet (jfr Andersson 1996: 25, 30). Däremot behöver den här namntypen inte sakna betydelse, särskilt inte för den invigde. Exempelvis innehåller produktnamnet *Volvo 945* betydelsen *Volvo* (företagsmärket), 9 (modell), 4 (antal cylindrar), 5 (antalet dörrar).

⁴ Det här kan vara en delförklaring till att egennamn traditionellt sett anses ha mycket liten denotativ betydelse i jämförelse med appellativ (t.ex. Lyons 1977: 216–221, Sjöblom 2006: 64).

⁵ Detta går att jämföra med andra typer av namngivning, t.ex. vid förnamn där uppkallelse är vanligt, eller inom urban namngivning där samma namn ofta används i olika städer. Ofta är dessutom de lexikala orden som ingår i dessa ortnamn tydliga, t.ex. *drottning*, *kung*, *kyrka*, som blir t.ex. *Drottninggatan*, *Kungspassagen*, *Kyrkogatan*.

Vid en mer successiv framväxt, det vill säga namnbildning, sker istället övergången från allmänspråket till namnet gradvis. Det som börjar som appellativet *bäcken* kan övergå till att bli namnet *Bäcken*, på samma sätt som *Anders torp* kan utvecklas till namnet *Anderstorp*. Även olika typer av informell namngivning, på t.ex. personer, platser eller byggnader, kan vara ett resultat av namnbildning (jfr Andersson 1994a: 18). Om ett namn växer fram på det här mer spontana sättet sker det troligen genom (omedveten) namnbildning då rimligen lexikonet ligger till grund för den benämning som sedan övergår till att bli ett namn. För nyskapade namn, som har tillkommit på det här sättet, kan betydelsen, eller den uppfattade betydelsen, fortfarande vara genomskinlig då namnen nyligen har gått över gränsen från allmänspråket till namnförrådet.⁶

Eftersom produktnamn oftare hämtas från lexikonet än vad vissa andra namn gör, kan följden bli att betydelsen uppfattas som mer genomskinlig (jfr Nyström 2016: 43), t.ex. *Amazon* (bil), *Hello Beautiful* (smink), *So Proud* (smink). I och med den här genomskinligheten skapas en chimär av betydelse hos namnet då den existerande lexikala betydelsen med lätthet kan överföras, eller åtminstone tyckas överföras, till namnet. Därigenom kan positiva associationer som finns i allmänspråket följa med till namnet (Gustafsson 2020).

7. Diskussion

I den här artikeln har jag, genom att utgå från tidigare forskning, försökt vidga perspektivet på avgränsningen av namn så att den på ett tydligare sätt sträcker sig utanför de rent lingvistiska aspekterna. För att ge hela namnhandlingen en större tyngd har därför vissa språkexterna vinklar inkluderats i resonemanget. Den genomförda analysen visar att det finns såväl likheter som skillnader mellan produktnamn och mer prototypiska namn, men likheterna tycks trots allt överväga. Eftersom det existerar både likheter och skillnader förefaller det rimligt att förespråka en dubbel tillhörighet eller en mjuk övergång, mellan proprium och appellativ istället för en hård gräns. En konsekvens av en mjukare gränsdragning är att den på ett tydligare sätt öppnar för möjligheten att även inkludera produktnamn i definitionen av namn.

Likhet mellan produktnamn och prototypiska namn förekommer framför allt vid namnets uppkomst/tillkomst som, både vad gäller produktnamn och andra namntyper, kan vara baserade såväl på en beslutsprocess så ett namn väljs ur ett gemensamt onomastikon (namnval) som på en successiv övergång från appellativ till proprium, då namnet vanligen har sitt ursprung i ett appellativ som har övergått till att bli ett proprium (namnbildning). Den här likheten sammanfaller dock inte helt mellan produktnamn och prototypiska namn, utan den går snarare att beskriva som överlappande, eftersom det är tveksamt om produktnamn över huvud taget kan väljs ur ett gemensamt onomastikon (namnval). Därmed är det sannolikt att produktnamn huvudsakligen tillkommer genom namnbildning, medan prototypiska namn antigen

⁶ Liknande mönster förekommer även vid andra namnkategorier, t.ex. vid personnamn, något som syns i de svenska kvinnonamnen *Tindra*, *Skimra*, *Glittra* och *Lycka*, liksom i det amerikanska namnet *Summer* (jfr Aldrin 2015: 42).

kan komma från ett onomastikon (namnval) eller ett lexikon (namnbildning). Det här kan ytterligare inskräpas genom att produktnamn kan utgöra längre enheter och bestå av hela fraser och kanske meningar, dvs. vara mer "textlika", medan prototypiska namn vid namnbildning hämtas ur ett appellativiskt lexikon som vanligtvis består av ett enda ord.

De uppenbara skillnader som har framkommit mellan produktnamn och prototypiska namn är dels graden av monoreferentialitet, dels de respektive huvudfunktionerna. Monoreferentialiteten, som är grundläggande för namn, är ifrågasatt eller villkorad hos produktnamn, eftersom flera identiska produkter bär samma namn och därmed går det inte att urskilja och identifiera var och en av dessa på samma sätt. Eftersom monoreferentialiteten är mindre framträdande vid produktnamn är det, som en följd av detta, andra funktioner än den individualiserande som har störst utrymme. Vid prototypiska namn kvarstår den individualiserande funktionen som den mest betydelsefulla, medan det hos produktnamn snarare förefaller vara den persuasiva respektive den informerande funktionen som är viktigast. Följaktligen finns det en koppling mellan monoreferentialiteten och skillnaden mellan produktnamnens och de prototypiska namnens huvudfunktioner. Det rör sig dock snarare om en gradskillnad än om skarpa gränser eftersom alla de tre funktionerna trots allt förekommer, på sina egna villkor, i alla namn, men de är mer eller mindre framträdande. (Resonemanget illustreras i tabell 1.)

Tabell 1. Likheter och skillnader mellan produktnamn och prototypiska namn.

Produktnamn	Prototypiska namn
Icke-monoreferentiella	Monoreferentiella
Beslutsprocess / framväxt	Beslutsprocess / framväxt
Appellativ / text (namnbildning)	Appellativ / Onomastikon (namnbildning eller namnval)
Persuasiv / informerande	Individualiserande

Inom språkvetenskapen har det under de senaste decennierna vuxit fram nya forskningsområden, såsom sociolingvistik och textforskning, och dessa har satt fokus på bland annat diskurs, identitet och kontext, något som också påverkar namnforskningen. Förändringen innebär att nya frågeställningar och tolkningsmöjligheter, som inom namnforskningen behandlar t.ex. namngivningsprocessen och namnbruket, i högre grad beaktas. När forskningsparadigmet och forskningens tyngdpunkt förändras skapas nya behov som namnen ska fylla, vilket i sin tur driver fram ett behov av andra avgränsningar vid namndefinitionen än vad som tidigare varit fallet. Om forskningens kärna tidigare har legat på ett perspektiv som inspirerats av strukturalismen, där huvudsakligen grammatiska och semantiska kriterier har uppmärksamats, har denna mittpunkt kommit att förflyttas i och med att nya

teoretiska synsätt applicerats på namnmaterialet. Därför är det befogat att den skarpa gränsdragningen, som tidigare varit möjlig mellan proprier och appellativ, fått lämna plats för mer flytande gränser vad gäller namnens avgränsning.

I resonemanget har jag försökt accentuera de egenskaper som existerar hos såväl namnen som i hela namnhandlingen. Baserat på den här helheten har jag diskuterat en avgränsning av proprier som bättre inkluderar produktnamn. Sammantaget, finns det, för att bättre kunna innefatta produktnamnen, anledning att antingen förespråka den teoretiska modellen med en gradskillnad mellan proprier och appellativ (Fleischer 1964: 377; Andersson 1973: 152–156, 1983, 1994a: 61–62, 1996, 2019; Rostvik 1969: 118) eller dubbelhetsmodellen där både proprier och appellativ är närvarande samtidigt (t.ex. Hansack 2000: 242).

Det som förefaller vara av stor betydelse för definitionen av namnkategorin är situationens och kontextens påverkan för vad som kan rymmas inom ramen för definitionen av namn. Därmed flyttas ställningstagandet för definitionen tydligare till namnbrukarna och uppfattningen om vad som är ett namn kan alltså variera såväl situationellt som individuellt.

Referenser

- Ainiala, Terhi, Saarelma, Minna & Sjöblom, Paula (2012). *Names in Focus. An Introduction to Finnish Onomastics*. Studia Fennica Linguistica 17. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Aldrin, Emilia (2011). *Namnval som social handling. Val av förnamn och samtal om förnamn bland föräldrar i Göteborg 2007–2009*. Namn och samhälle 24. Uppsala: Uppsala universitet.
- Aldrin, Emilia (2015). Att skapa kön. Könsmönster och könsroller i nyskapade förnamn. I: Emilia Aldrin, Linnea Gustafsson, Maria Löfdahl & Lena Wenner (red.), *Innovationer i namn och namnmönster. Handlingar från NORNA:s 43:e symposium i Halmstad den 6–8 november 2013*. NORNA-rapporter 92. Uppsala: NORNA-förlaget, s. 36–52.
- Andersson, Thorsten (1973). Om ortnamn och ortnamnsforskning. *Namn och bygd* 61, s. 148–170.
- Andersson, Thorsten (1983). Personnamn. Till begreppets avgränsning. I: Göran Hallberg, Stig Isaksson & Bengt Pamp (red.), *Personnamnsterminologi. NORNAs åttonde symposium i Lund 10-12 oktober 1981*. NORNA-rapporter 23. Uppsala: NORNA-förlaget, s. 9–22.
- Andersson, Thorsten (1994a). Olika egennamnskategorier – förenande och särskiljande drag. I: Kristinn Jóhannesson, Hugo Karlsson & Bo Ralph (red.), *Övriga namn. Handlingar från NORNA:s nittonde symposium i Göteborg 4–6 december 1991*. NORNA-rapporter 56. Uppsala: NORNA-förlaget, s. 15–42.

- Andersson, Thorsten (1994b). Ortnamnens existentiella villkor. I: Göran Ulfspärre (red.), *Ortnamn värda att värda. Föredrag från Riksantikvarieämbetets symposium Ortnamnskultur Stockholm 5–7 maj 1993*, s. 7–21.
- Andersson, Thorsten (1996). Onomastiska grundfrågor: I: Kristoffer Kruken (red.), *Den ellefte nordiske navneforskerkongressen. Sundvollen 19.–23. Juni 1994*. NORNA-rapporter 60. Uppsala: NORNA-förlaget, s. 15–41.
- Andersson, Thorsten (2004). Varumärkens grammatiska status. I: Svante Strandberg, Mats Wahlberg och Björn Heinrici (red.), *Namn. Hyllningsskrift till Eva Brylla den 1 mars 2004*. Namn och samhälle 15. Uppsala: Uppsala universitet, s. 7–14.
- Andersson, Thorsen (2019). Till frågan om onomastikonets uppbyggnad. *Namn och bygd* 107, s. 7–15.
- Aronoff, Mark (1981). Automobile Semantics. *Linguistic Inquiry* 12, s. 329–347.
- Coates, Richard (2009). A Strictly Millian Approach to the Definition of the Proper Name. *Mind & Language* 24:4, s. 433–444.
- Dalberg, Vibeke (1985). On Homonymy between Proper Name and Appellative. *Names* 33, s. 127–135.
- Dalberg, Vibeke (1989). Afgränsningsproblemer i navneforskningen. *Danske studier* 84, s. 34–46.
- Dalberg, Vibeke (2002). Reflections on some theoretical problems in Scandinavian onomastics. *Onoma* 37, s. 7–19.
- Ernby, Birgitta & Paulsson, Kerstin (1994). Namn på matställen i Göteborg – en historisk översikt. I: Kristinn Jóhannesson, Hugo Karlsson & Bo Ralph (red.), *Övriga namn. Handlingar från NORNA:s nittonde symposium i Göteborg 4–6 december 1991*. NORNA-rapporter 56. Uppsala: NORNA-förlaget, s. 321–338.
- Fleischer, Wolfgang (1964). Zum Verhältnis von Namen und Appellativum im Deutschen. *Wissenschaftliche Zeitschrift der Karl-Marx-Universität Leipzig. Gesellschafts- und Sprachwissenschaftliche Reihe* 13, s. 369–378.
- Gustafsson, Linnea (2018). Lena Gavelin, Mäklare Kulling, Bennys allservice och Glada grisen. Exempel på företagsnamn i Uppsala. I: Leila Mattfolk & Kristina Neumüller (huvudred.), Josefin Devine, Elin Pihl, Lennart Ryman & Annette C. Torensjö (red.), *Katharina och namnen. Vänskrift till Katharina Leibring på 60-årsdagen den 20 januari 2018*. Namn och samhälle 30. Uppsala: Uppsala universitet, s. 179–183.
- Gustafsson, Linnea (2020). Sminknamn som identitetsskapande resurs. I: Maria Löfdahl, Michelle Wahldispühl & Lena Wenner (red.) *Namn i skrift. Names in Writing. Handlingar från NORNA:s symposium i Göteborg den 29–30 november 2018*. Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning 44. NORNA-rapporter 98. Göteborg: Göteborgs universitet, s. 97–111.
- Gustafsson, Linnea (2021). The persuasive function of company names. Examples from four different business sectors. I: Katharina Leibring, Leila Mattfolk, Kristina Neumüller, Staffan Nyström & Elin Pihl (red.), *The Economy in Names. Values, Branding and Globalization. Proceedings of Names in the Economy 6. International Conference, Uppsala 3–5 June 2019*. Uppsala: Institutet för språk och folkminnen, s. 51–58. Tillgängligt på: https://www.isof.se/download/18.63846af017a75e9c1924d9df/1630928977519/The%20economy%20in%20names_low.pdf

- Haasum, Sibylla (1994). Från Ormen Långe till kemikalietankern Flamenco – kring svenska båtnamn – alla kategorier genom alla tider. I: Kristinn Jóhannesson, Hugo Karlsson & Bo Ralph (red.), *Övriga namn. Handlingar från NORNA:s nittonde symposium i Göteborg 4–6 december 1991*. NORNA-rapporter 56. Uppsala: NORNA-förlaget, s. 255–267.
- Hansack, Ernst (2000). *Der Name im Sprachsystem. Grundprobleme der Sprachtheorie*. Studia et exempla linguistica et philologica, Series I: Studia maiora, Tom. 5. Regensburg.
- Helleland, Botolv (1994). Namn på offentlige og private institusjonar. I: Kristinn Jóhannesson, Hugo Karlsson & Bo Ralph (red.), *Övriga namn. Handlingar från NORNA:s nittonde symposium i Göteborg 4–6 december 1991*. NORNA-rapporter 56. Uppsala: NORNA-förlaget, s. 347–361.
- Højgaard Holm, Lilliane (1994). Om *Danmark, Lillebelt, Valdemar, Marie* – og alle de andre! Et studie i dansk færgers og ruteskibes navne. I: Kristinn Jóhannesson, Hugo Karlsson & Bo Ralph (red.), *Övriga namn. Handlingar från NORNA:s nittonde symposium i Göteborg 4–6 december 1991*. NORNA-rapporter 56. Uppsala: NORNA-förlaget, s. 295–314.
- Karlsson, Hugo (1994). Namn på ånglokomotiv. I: Kristinn Jóhannesson, Hugo Karlsson & Bo Ralph (red.), *Övriga namn. Handlingar från NORNA:s nittonde symposium i Göteborg 4–6 december 1991*. NORNA-rapporter 56. Uppsala: NORNA-förlaget, s. 203–215.
- Kvillerud, Reinert (1994). Vardagliga namn på bilar. En studie om namngivning. I: Kristinn Jóhannesson, Hugo Karlsson & Bo Ralph (red.), *Övriga namn. Handlingar från NORNA:s nittonde symposium i Göteborg 4–6 december 1991*. NORNA-rapporter 56. Uppsala: NORNA-förlaget, s. 229–241.
- Leibring, Katharina (2012). From Backmans Blommor to Hairstyle by Lena: the use of personal names in the names of small companies in Sweden. I: Reina Boerrigter & Harm Nijboer (red.), *Names as Language and Capital. Proceedings of Names in the Economy III, Amsterdam, 11–13 June 2009*, s. 48–57. [https://pure.knaw.nl/portal/files/476106/_Boerrigter,_R._and_Nijboer,_H.T._\(2012\)_Names_as_Language_and_Capital_.pdf](https://pure.knaw.nl/portal/files/476106/_Boerrigter,_R._and_Nijboer,_H.T._(2012)_Names_as_Language_and_Capital_.pdf) [2017-03-13].
- Lyons, John (1977). *Semantics* 1. Cambridge: Cambridge University Press.
- Montes Fernández, Antonia (2012). A Gender-based Study of Product Names in the Cosmetic Sector. I: Reina Boerrigter och Harm Nijboer (red.), *Names as Language and Capital. Proceedings of Names in the Economy III, Amsterdam, 11–13 June 2009*, s. 75–81. [https://pure.knaw.nl/portal/files/476106/_Boerrigter,_R._and_Nijboer,_H.T._\(2012\)_Names_as_Language_and_Capital_.pdf](https://pure.knaw.nl/portal/files/476106/_Boerrigter,_R._and_Nijboer,_H.T._(2012)_Names_as_Language_and_Capital_.pdf) [2017-03-13].
- Nylund Torstensson, Eivor (1994). Namn på olika sorter av potatis (*Solanum tuberosum* L.). I: Kristinn Jóhannesson, Hugo Karlsson & Bo Ralph (red.), *Övriga namn. Handlingar från NORNA:s nittonde symposium i Göteborg 4–6 december 1991*. NORNA-rapporter 56. Uppsala: NORNA-förlaget, s. 339–346.
- Nyström, Staffan (2016). Names and meaning. I: Carole Hough (ed.), *The Oxford Handbook of Names and Naming*. Oxford: University Press, s. 39–51.

- Pamp, Bengt (1994). Övriga namn och andra. Ett försök till gruppering av egennamnen. I: Kristinn Jóhannesson, Hugo Karlsson & Bo Ralph (red.), *Övriga namn. Handlingar från NORNA:s nittonde symposium i Göteborg 4–6 december 1991*. NORNA-rapporter 56. Uppsala: NORNA-förlaget, s. 49–57.
- Piller, Ingrid (1999). Variation in Automobile Naming. *Names* 47:2, s. 83–108.
- Rostvik, Allan (1969). Om klassificering av ortnamn. *Namn och bygd* 57, s. 112–132.
- Sandahl, Bertil (1994). Engelska och nederländska fartygsnamn från tiden 1280–1380. I: Kristinn Jóhannesson, Hugo Karlsson & Bo Ralph (red.), *Övriga namn. Handlingar från NORNA:s nittonde symposium i Göteborg 4–6 december 1991*. NORNA-rapporter 56. Uppsala: NORNA-förlaget, s. 269–294.
- Schack, Jørgen (1998). Betydning og reference. Om varemærker og deres relation til kategorierne proprium og appellativ. *Danske studier* 93, s. 87–102.
- Schack, Jørgen (2008). Distinctive names: constraints on brand name creation. *Onoma* 43, s. 57–72.
- Sjöblom, Paula (2002). Firmanamn – en heterogen grupp. I: Terhi Ainiala & Peter Slotte (red.), *Avgränsning av namnkategorier. Rapport från NORNA:s tjugonionde symposium på Svidja 20–22 april 2001*, s. 90–100.
- Sjöblom, Paula (2005). The problem of meaning and function related to company names. I: Eva Brylla & Mats Wahlberg in collaboration with Vibeke Dalberg (red.), *Proceedings of the 21st International Congress of Onomastic Sciences, Uppsala 19–24 August 2002*. Vol. 1. Uppsala, s. 264–276.
- Sjöblom, Paula (2006). A cognitive approach to the semantics of proper nouns. *Onoma* 41, s. 63–82.
- Sjöblom, Paula (2008). Company names in global markets. I: Michele Bani (red.), *Atti del XXII Congresso Internazionale di Scienze onomastiche. Pisa, 28 agosto–4 settembre 2005*, s. 683–690.
- Utterström, Gudrun (1994). Trollhättan, Roxen, Claes de Friezsky, Gefion, Halfdan snälle, Tvåan, Kraftig och Pantern. Om namn på svenska lok. I: Kristinn Jóhannesson, Hugo Karlsson & Bo Ralph (red.), *Övriga namn. Handlingar från NORNA:s nittonde symposium i Göteborg 4–6 december 1991*. NORNA-rapporter 56. Uppsala: NORNA-förlaget, s. 217–227.
- Van Langendonck, Willy (2007). *Theory and Typology of names*. Trends in Linguistics. Studies and Monographs 168. Berlin: Mouton de Gruyter.

Linnea Gustafsson

Högskolan i Halmstad

linnea.gustafsson@hh.se

Människans möte med kommersiella namn: en pilotstudie med den nya metoden eye tracking

Emilia Aldrin & Linnea Gustafsson

Abstract

Human encounter with commercial names: a pilot study with the new method eye tracking

This paper presents a pilot study of how brand names and product names are recognized in commercials. Previous research has primarily focused on commercial names from the perspective of the enterprise, whereas we in this study shift focus to a user perspective. The paper also presents a new method for onomastic study which was used in the pilot study: eye tracking. Eye tracking implies digitally registering and analyzing patterns in eye movements in order to explore how particular features are recognized and cognitively processed in interaction with other features in the context. The paper describes the eye tracking method and its theoretical foundation as well as apply it in a small pilot study. Six advertisements containing a total of 12 commercial names and different visual structures were presented to 10 study participants. Basing on the results of the eye tracking analysis, we discuss how names in different visual settings have been recognized and remembered and identify potential research questions for future research. We also evaluate the utilization of the method as such and discuss its implications for future onomastics.

Keywords:

brand names, company names, eye tracking, commercials, recognition

Nyckelord:

företagsnamn, produktnamn, ögonrörelser, reklam, igenkänning

1. Inledning

I den alltmer marknadsinriktade värld vi lever i har kommersiella namn (det vill säga namn på produkter, företag och varumärken) fått en ökad betydelse. För företagen utgör kommersiella namn en marknadsföringsresurs för att förmedla information till potentiella kunder om såväl företagets som produkternas existens, företagets profilering och geografiska lokalisering, produkternas användningsområde med mera (Ainiala et al. 2012: 243f.; Bergien 2012: 7; Sjöblom 2005: 268; Solly 2002: 221). Ur ett mottagarperspektiv innebär de kommersiella namnen en möjlighet för människor att

urskilja relevanta företag, varor och tjänster och göra en inledande värdering av deras karaktäristiska egenskaper (se t.ex. Zilg 2012: 115). Därmed kan detta specifika språkbruk användas som exempel för att studera hur mottagandet av information fungerar i ett alltmer kommersialiserat samhälle. Trots detta är mottagarperspektivet inte tillräckligt utforskat i den befintliga forskningen om kommersiella namn. I den här artikeln beskriver vi därför en pilotstudie med fokus på mottagarperspektivet kopplat till kommersiella namn och vi kommer härvid också att presentera en ny metod för namnforskning: eye tracking.

2. Forskningsbakgrund

Den befintliga forskningen om kommersiella namn fokuserar i hög grad på företagets perspektiv. Namn betraktas som en form av kapital som är en investering för företag på såväl ett ekonomiskt som ett symboliskt plan. Danesi (2009: 46) menar att ett varumärkesnamn ger produkten "an identity or distinkt 'personality' by giving it an appealing name." Forskare har visat att det finns vissa återkommande dimensioner i varumärkesskapandet såsom uppriktighet, spänning, kompetens (Aaker 1997; Aaker et al. 2001). Olika dimensioner har potential att väcka varierande känslor hos mottagaren och antas därigenom kunna kommunicera specifika konnotationer till kunden. Exempelvis antas uppriktighet väcka en jordnära, familjeorienterad, ärlig och uppriktig känsla, medan spänning antas väcka en trendig, cool, ung, kreativ och utmanande känsla. Gustafsson (2020) går ännu längre och argumenterar för att det kommersiella namnets identitet också kan övertas av kunden. Studier visar också att vissa egenskaper hos kommersiella namn kan förknippas med försäljningsframgångar genom att öka möjligheterna till identifikation, reducerad söktid, signalera kvalitet och andra värden, skapa trygghet, skapa relationer, skapa vanor och skapa symbolik (se Baranov 2018 för en litteraturöversikt). Få av dessa antaganden kring mottagandet av kommersiella namn med olika egenskaper är dock belagt i empiri.

Ett kommersiellt namn är nog utvalt efter en medveten process i företagets marknadsavdelningar. Det är därför inte konstigt att forskningen har sett stora likheter med den generella kommunikationen inom marknadsföring som ofta fokuserar på att övertyga kunden genom att 1) informera; 2) skapa uppmärksamhet och intresse; 3) ge underhållning; 4) ge positiva associationer; och 5) skapa kontakt och förtroende (Liljestränd 1993: 131; Percy 2003: 13ff.). I syfte att låta namngivningen bli en del i övertygandet av potentiella kunder använder företagen olika språkliga resurser och strategier såsom namn med specifika betydelsebärande element, namn som väcker känslor eller mentala bilder, humoristiska namn etc. (Aaker 1991: 89f.). Samtidigt visar studier att det är stor skillnad på namngivningen inom olika företags- och produktkategorier. Bilar namnges inte på samma sätt som smink eller livsmedel (t.ex. Piller 1999, Montes Fernández 2012, Cotticelli Kuras et. al. 2012, Lavric 2012, Lick & Wochele 2012). Baserat på den redan genomförda forskningen går det att konstatera att namngivningen inom olika branscher går att likna vid separata genrer på ett sätt som troligen underlättar kundens förståelse av produktens hemvist, men inte heller

detta är belagt empiriskt. Genom att anlägga ett mottagarperspektiv kan man därför öka kunskapen om såväl förutsättningarna för effektiv kommersiell namngivning (på ett sätt som är till nytta för näringslivet) som principerna kring hur människor fungerar som informationsmottagare i ett kommersialiserat samhälle (vilket är av nytta för konsumenterna).

Forskningen om kommersiell namngivning har successivt ökat under de senaste decennierna och såväl språkvetare som marknadsförare har intresserat sig för området. I den här pilotstudien fokuserar vi på det tidigare i hög grad förbisedda mottagarperspektivet och kommer att testa en ny metod för att studera detta, så kallad eye tracking som innebär digital registrering av ögonrörelser vid betraktandet av texter och objekt. Så vitt vi vet har denna metod inte tidigare använts inom namnforskningen, men däremot finns det tidigare forskning om registrering av ögonrörelser i kommersiella kontexter som också inkluderar namn och skulle kunna tillämpas vidare inom namnforskningen (se t.ex. Bojko et al. 2005).

Eftersom kommersiella namn är en del av reklamdiskursen (Gustafsson 2020) samspelar namn och bild och därför har bildernas semiotiska potential betydelse för artikelns resonemang. I den typ av tidningsreklam som vi har använt oss av i det här fallet integreras bilder och språk så mycket att det är rimligt att tala om kommunikativa handlingar som ett gemensamt överordnat begrepp. Genom att utgå från talarroller, givande och krävande (Halliday 1978), och flytta över dessa till bilden (Kress & van Leeuwen 2006) kan man se att reklamens bilder antingen erbjuder mottagaren något eller ställer krav på denne. Det här regleras huvudsakligen genom den interaktiva potentialen som ligger i bildhandlingen. Björkvall (2009: 38) formulerar det som att "krav är de mest interaktiva, men också de mest påträngande: läsaren eller betraktaren kommer inte undan den mötande blicken". De annonser som saknar ansikten som tittar på betraktaren uttrycker utifrån det här perspektivet en annan kommunikativ handling som är mer erbjudande än krävande. Kompositionen i bilden kan också vara betydelsebärande (Kress & van Leeuwen 2006; Björkvall 2009: 84ff.). Olika element kan framställas som mer eller mindre sammanhörande eller åtskilda utifrån hur de placeras, men också som olika mycket visuellt framskjutna. Genom bland annat relativ storlek, avvikande färger, typsnitt, fokus och placering kan ett element i texten bli framskjutet och "presenteras som om de är mer eller mindre 'viktiga' jämfört med andra textelement i det visuella rummet" (Björkvall 2009: 87).

3. Syfte

Syftet med den här pilotstudien är att tillämpa en utforskande, experimentell ansats för att närma oss frågan om hur kommersiella namn emottas och uppfattas. Mer specifikt undersöker vi i den här studien tre forskningsfrågor:

1. Hur uppfattar mottagare namn som ingår i en reklamkontext rent optiskt (genom ögonrörelser)?

2. Hur samverkar mottagarnas perception av reklamannonsernas delar med deras minne av samma annonser?
3. Vilka möjligheter och utmaningar erbjuder metoden eye tracking för att undersöka emottagandet av kommersiella namn?

Vi kommer att ta hjälp av ett digitalt verktyg för eye tracking som avläser informanternas ögonrörelser när de tittar på en skärm. Därigenom skapas en unik möjlighet att avläsa deltagares omedvetna handlingar vid betraktandet av kombinationer av visuella och språkliga inslag.

4. Metoden eye tracking

Eye tracking innebär att följa och registrera människors ögonrörelser. När vi tittar rakt på ett objekt speglas bilden av detta i den bakre delen av ögat som kallas det foveala området (Bojko 2013). Cellerna i detta område möjliggör en hög grad av detaljseende (förmåga att uppfatta detaljer, skarpa kontraster och färg) i bilden av det objekt vi tittar rakt på. Det är dock bara ett litet område ur omgivningen som kan fokuseras i taget av det foveala området. Det foveala området upptar nämligen bara runt 2° av det totala synfältet (som utgör ca 220° horisontellt och 135° vertikalt, se Holmqvist et al. 2011). Hjärnans bild av allt inom synfältet som befinner sig bortanför det objekt vi tittar rakt på blir därför istället suddig och svartvit (Bojko 2013: 11). När ögats foveala område fokuserar direkt på något i omgivningen uppstår en så kallad fixering. En sådan kan vara mellan några få tiondels millisekunder och flera sekunder. Därefter "hoppas" ögat för att fixera ett nytt objekt och detta rörelsemönster kallas sackader (sing. *sackad*). Sackader sker normalt mycket snabbt, men sällan via den kortaste vägen till målet utan genom särskilda mönster (Holmqvist et al. 2011: 23) som varierar mellan olika situationer.

Verktyg för att registrera ögonrörelser har funnits under lång tid, men det var först i början av 1900-talet som man uppfann en teknik för att avfotografera hur ögats foveala område reflekterar ljuset från en extern källa, vilket är den underliggande princip som dagens teknik bygger på (Holmqvist et al. 2011: 9). Den exakta metoden för hur detta genomförs varierar för olika verktyg som är tillgängliga på marknaden. Holmqvist et al. (2011: 14ff.) framhäver att det som forskare är viktigt att vara medveten om att dagens verktyg för eye-tracking ofta har utvecklats för specifika ändamål som kan göra dem mindre lämpade för andra ändamål liksom att det varierar hur olika verktyg beräknar och visar sin precision och i hur hög grad det går att få insyn i tekniska detaljer och göra egna justeringar. Det verktyg vi använt (av märket Tobii pro) är en eye-tracker som placeras framför informanten inkopplad till skärmen på en bärbar dator och som alltså inte placeras med direkt kontakt mot informanten och inte heller begränsar huvudets rörelser. Detta gör datainsamlingen smidigare för informanterna, men minskar kvaliteten i datan något (Holmqvist et al. 2011: 51). Produkten Tobii pro är en

väletablerad och mycket spridd produkt inom eye tracking som används i forskning inom en rad områden inklusive marknadsföring, läsforskning och neuropsykologi.¹

Precisionen hos ett verktyg för eye-tracking styrs dels av med vilken exakthet det har förmåga att registrera var någonstans ögats fixeringar och sackader sker, dels av med vilken exakthet det registrerar när och hur länge ögonrörelserna sker. Förutom verktygets tekniska förmåga påverkas precisionen enligt Holmqvist et al. (2011) också av faktorer hos informanten (personer med ögonskada, linser, glasögon och mascara kan vara svårare att avläsa) och faktorer i situationen (direkt solljus, halogenbelysning, förändringar i belysningen och huvudrörelser kan skapa optiska illusioner i datan). I samband med insamlingen av data med ett verktyg för registrering av ögonrörelser ges möjlighet till så kallad individuell kalibrering, vilket är en fas där verktyget ställs in för att kunna avläsa en specifik persons ögonrörelser. Detta ger en viktig möjlighet att kontrollera verktygets precision i det enskilda fallet. Efter materialinsamlingen behöver man också gå igenom och kritiskt granska kvaliteten i den data man fått fram (Holmqvist et al. 2011: 140). De data som registreringen av ögonrörelser skapar är dels rådata i form av kvantitativa uppgifter om fixeringar, sackader och tidslinjer i relation till definierade punkter, dels visualiseringar av rörelsemönster i form av värmekartor och "scanpaths". Visualiseringarna tjänar i första hand som komplement till kvantitativa data, men kan i vissa fall användas som underlag för inledande kvalitativ analys (Bojko 2013: 219), vilket vi kommer att göra i den här pilotstudien.

Forskare som arbetar med metoden eye tracking intresserar sig ofta för frågor av typen: I vilken ordning uppmärksammas objekt? Vilka objekt uppmärksammas under lång respektive kort tid? Vilka objekt återkommer ögat till flera gånger? En underliggande teori som är inbyggd i metoden är den så kallade "eye -mind-hypothesis", det vill säga att det antas finnas ett samband mellan det ögat betraktar och det personen kognitivt lägger märke till, processar eller intresserar sig för. Häri ligger också metodens främsta begränsning: det kan finnas flera (kognitiva) anledningar till att betrakta något vilket har påpekats av flera forskare. Exempelvis kan vi betrakta något extra mycket både när det intresserar oss och när det är svårt att förstå (se t.ex. Holsanova, Holmberg & Holmqvist 2008). På samma sätt har flera forskare rapporterat att det är fullt möjligt för informanter att fixera objekt som de efteråt inte minns, liksom att minnas objekt som inte blivit direkt fixerade (Holmqvist et al. 2011: 71 ger en översikt över studier som påpekat detta).

5. Undersökningens design

I den här inledande explorativa studien har vi valt ut sex befintliga reklamannonser ur veckopress för att undersöka hur människor betraktar dessa. Tre av annonserna rör parfymprodukter (för varumärkena *Escada*, *Lancôme* och *Thierry Mugler*), en annons rör en hudkräm (av varumärket *Clinique*), en annons rör mascara (av varumärket *Nivea*) och en annons rör en mer avvikande produktkategori nämligen kulglass (av

¹ Se www.tobiipro.com.

varumärket *GB glace*). Annonserna valdes ut för att inkludera en viss spridning i såväl produktkategorier som upplägget mellan visuella och språkliga drag, samtidigt som vi också ville möjliggöra jämförelser av olika typer av reklamupplägg för likartade produkter. Samtliga annonser innehåller en kombination av bild och skrift, men i hälften av annonserna är det fråga om svensk text (*Escada, Lancome, Thierry Mugler*) och i hälften av annonserna är det fråga om engelsk text (*Clinique, Nivea, GB glace*). Annonserna visades i ordningsföljden: Clinique, Nivea, Escada, GB glace, Thierry Mugler, Lancôme. Vi har tyvärr inte lyckats nå upphovsrättsinnehavarna för ett godkännande av återpublicering av annonserna i den här artikeln, varför informanternas ögonrörelser över annonserna endast kan beskrivas utan att visas.

Under våren 2021 genomfördes en pilotundersökning där en liten grupp personer fick betrakta reklamannonserna på en datorskärm varvid deras ögonrörelser registrerades med hjälp av en Tobii pro eye tracker. Eftersom undersökningen skedde under den pågående pandemin Covid -19 begränsades deltagarantalet till 10 personer, vilket bedömdes vara en lägsta omfattning som krävdes för att kunna testa metoden och börja utforska de uppställda frågeställningarna. Det låga deltagarantalet innebär att vi inte kan genomföra kvantitativa beräkningar och inte heller dra skarpa slutsatser, men däremot kan vi göra vissa kvalitativa analyser som tillåter oss att ställa upp hypoteser inför fortsatt forskning samt resonera kring metodanvändningen som sådan och dess potential för namnforskningen. Av de tio deltagarna var hälften kvinnor och hälften män. Samtliga var studenter eller anställda vid Högskolan i Halmstad som vid studiens genomförande rörde sig i lokalerna på campus. Alla deltagare tillfrågades personligen om medverkan i studien och de informerades om att endast deras ögonrörelser skulle observeras och att de i övrigt skulle förbli helt anonyma. Ingen av de ingående forskarna var examinator för någon av studenterna vid tidpunkten för studien, för att undvika risken för etiska dilemman.

6. Test och utvärdering av metoden

Deltagarna i pilotstudien blev tillfrågade om att delta i en utforskande studie för att testa en ny metod för uppfattning av reklamannonser. De fick information om att deras ögonrörelser skulle komma att registreras, men att metoden *inte* skulle innebära att deras ansikten eller ögon skulle komma att avbildas och att det enda som sparas är en digital rekonstruktion av ögats rörelsemönster över reklamannonserna. Alla deltagare skulle därmed förbli helt anonyma. Det visade sig inte vara några problem att finna villiga deltagare till studien då intresset för att testa den nya metoden var stort. I våra samtal med deltagarna efteråt framkom att de tyckt det varit roligt att delta och att de fått nya givande perspektiv på hur mänsklig perception fungerar och hur vi avläser text och bild. Undersökningen inleddes med att varje informant fick sätta sig bekvämt på en stol framför en bärbar datorskärm som var kopplad till en eye tracker. Rummet hade fördragna gardiner för att minimera oönskade ljuseffekter. Bordet höjdes så att skärmen hamnade i rak position framför deltagarens ansikte. Innan reklamannonserna visades genomfördes en individuell kalibrering för att säkerställa att datorskrämen var

korrekt placerad i förhållande till ansiktet och att programvaran kunde avläsa ögonrörelserna med tillräckligt god precision. Här uppstod inga problem. Deltagaren fick därefter själv klicka fram varje reklamannons och titta så lång eller kort tid hen ville innan nästa annons klickades fram. Med denna öppna instruktion visade det sig uppstå stor variation i läsningen; några deltagare nöjde sig med att titta ganska kort på varje annons, medan andra valde att gå igenom hela annonsen och noggrant försäkra sig om att inget missats innan de gick vidare. Efter att alla reklamannonser visats avslutade vi med att ställa några uppföljande frågor. Här frågade vi om personen kunde komma ihåg vilka slags produkter de sett reklam för, om de kunde komma ihåg några namn på produkter eller varumärken och avslutningsvis om de kände till dessa sedan tidigare. De uppföljande frågorna visade sig mycket viktiga för att kunna tolka och kontextualisera informanternas ögonrörelser och vi kan i efterhand konstatera att frågorna hade kunnat utvecklas och systematiseras ytterligare för att fungera ännu bättre i detta syfte. Efter att datainsamlingen genomförts analyserade vi resultaten i programvaran, där vi kunde gå igenom så kallade värmekartor (bilder som med färgkodning visar vilka delar i annonserna som fixerats mest av enskilda deltagare), scan paths (filmer som visar ordningsföljden mellan fixeringar av olika punkter i annonserna och sackaderna som uppstår när ögat hoppar mellan olika punkter) och kvantitativa rådata (som gavs i ett format som enkelt kunde exporteras för vidare analys i exempelvis ett statistikprogram). Alla data presenterades på ett överskådligt sätt och kunde analyseras både på individnivå och gruppnivå, vilket är viktigt för att kunna tolka resultaten.

7. Preliminära iakttagelser och tendenser

Nästan alla informanter i denna begränsade pilotundersökning kunde efter att ha tittat på reklamannonserna korrekt komma ihåg vilka produktkategorier de sett (parfym, mascara, hudprodukt, glass). Några manliga deltagare kom dock främst ihåg att det rörde sig om "smink" och kunde inte urskilja vilka typer av smink det varit fråga om (mascara och hudprodukt) eller kunde enbart komma ihåg en av dessa produktkategorier. Däremot kunde alla komma ihåg att de sett reklam för parfym och glass. Här ser vi att det troligen har spelat roll huruvida deltagarna uppfattat sig ingå i reklamens primära målgrupp för hur den processats kognitivt. De kvinnliga deltagarna hade i samtliga fall noterat de separata produktkategorierna för parfym, mascara och hudkräm medan de manliga deltagarna ofta glömde att de sett en eller flera av dessa kategorier efteråt och i högre grad tycks ha processat dem i form av den gemensamma hyperonymen "smink".

I två av bilderna, särskilt i Lancôme-reklamen men även i Thierry Mugler-reklamen, tittar modellen läsaren i ögonen så att en ögonkontakt krävs. Det här syns också i våra informanternas ögonrörelser då de hela tiden återkommer till att fixera ögonen och kvinnornas ansikten. Även i Nivea-reklamen där en kvinna avbildas med ett öppet och ett stängt öga ser vi att informanterna återkommer till ögonen (både det öppna och det stängda).

De registrerade ögonrörelsemönstren visar att de flesta informanterna fixerar samtliga produktnamn och varumärkesnamn i någon mån när de betraktar reklamannonserna. De har alltså uppmärksammat namnen, även om de inte alltid minns dem efteråt. Tre namn blir dock inte fixerade alls av någon deltagare i pilotstudien: *Lancôme*, *Nivea Beauté* och *Thierry Mugler*. Gemensamt för dessa namn är att de alla är varumärkesnamn som placerats i annonsernas nederkant, i mitten eller till höger längst ner. Flera av dem är tydligt visuellt framskjutna genom stor storlek på texten (gäller *Lancôme* och *Nivea Beauté*), genom typsnitt (gäller *Thierry Mugler*) eller genom starkt kontrasterande färg på texten (gäller samtliga). Eftersom namnen trots detta inte har fixerats av informanterna tyder detta på att placeringen är mycket viktig för uppmärksammandet av ett kommersiellt namn i en reklamannons. Detta stärks också av exemplet *GB glace* där varumärkesnamnet inte är särskilt tydligt framskjutet eftersom texten är liten och inte uppvisar särskilt stor färgkontrast, men som har placerats högst upp i det vänstra hörnet i annonsen och visar sig ha fixerats av ögat hos samtliga informanter i studien.

Intressant att notera är dock att långtifrån alla namn som har fixerats av ögat har blivit ihågkomna efteråt. De flesta har bara lyckats komma ihåg två eller tre av totalt tolv produktnamn och varumärkesnamn som visats i de sex annonserna (en informant kom dock ihåg fyra namn). Detta antyder att det kan finnas en utmaning i att etablera nya varumärken och produktnamn hos mottagaren genom denna typ av reklam. Ett gemensamt drag för de reklamannonser som innehåller ett produkt- eller varumärkesnamn som flera informanter kommit ihåg är att de är visuellt renodlade med få och tydliga textelement, där det visuellt mest framskjutna namnet (se Björkvall 2009) är det informanterna kommit ihåg bäst. I några fall har produktnamnet varit mer framskjutet än varumärkesnamnet, vilket kan vara en bidragande orsak till att informanterna har kommit ihåg *Rocky road* snarare än *GB glace* och *Alien* snarare än *Thierry Mugler*. I andra annonser har det tvärtom varit varumärkesnamnet som varit mest visuellt framskjutet och då blivit bäst ihågkommet. Informanterna har kommit ihåg varumärkesnamnet *Escada* men inte produktnamnet *Into the blue* och i någon mån även *Clinique* men inte *Repairwear lift*. En preliminär hypotes är därför att det genom en visuellt framskjuten placering kan vara möjligt att styra mottagarens uppmärksamhet mot antingen produktnamnet eller varumärkesnamnet. Samtidigt är det också möjligt att andra faktorer i namnens struktur och semantik påverkar på ett sätt som vi inte har kunnat undersöka i den här begränsade studien.

Det enskilda namn som flest kunde komma ihåg (fem personer) var produktnamnet *Alien* för en parfym från varumärket Thierry Mugler. Detta namn ingick i den annons som visades näst sist. Produktnamnet är där i hög grad framskjutet genom att det är placerat överst i bilden och i centrum utifrån ett höger/vänster-perspektiv, framställt i mörklila färg mot en nästan vit bakgrund och i en betydligt större storlek än övrig text i annonsen. Det är också intressant att notera att det i denna annons rör sig om ett produktnamn som samspelar mycket väl med den valda bilden. Bilden visar en person med speciellt utseende, nästan genomskinlig hud och uppsträckt hand samt en

bakgrundsbelysning som ger ett utomjordiskt intryck. Den avbildade personens ögon är brunguldgiga och kontrasterar starkt mot den omgivande bakgrunden. Detta är också den del av annonsen som visat sig allra först dra betraktarens ögon till sig. Därefter har nästan alla informanter fixerat produktnamnet *Alien* som står övers i mitten av annonsen, vilket innebär att det fokuserats tidigt i ordningsföljden, något som också kan ha påverkat det kognitiva processandet av namnet som viktigt (jfr Björkvall 2009 s. 100) och kan ha underlättat att komma ihåg det. Eftersom bildval och produktnamn hänger ihop skapas här troligen också en semantisk förstärkning som möjligen också kan göra namnet enklare att minnas. Sjöblom (2016: 456) har konstaterat att människor gärna köper produkter som upplevs ha en personlighet och andra studier har visat att "high-imagery names" är enklare att komma ihåg (Robertson 1987). Det är däremot ingen av informanterna som kommer ihåg varumärket *Thierry Mugler* som står bakom produkten i denna annons. Detta namn framställs med relativt liten storlek i annonsens högra nederkant, under en bild på parfymflaskan. Trots att varumärkesnamnet framställs med framskjuten färg (svart mot rosa bakgrund) och typsnitt (som liknar en signatur till skillnad från den övriga tryckta texten) tycks placeringen och den begränsade storleken medföra att det inte upplevs lika viktigt att notera som produktnamnet. Registreringen av ögonrörelser visar att ingen av informanterna har fixerat varumärkesnamnet med blicken.

De två ytterligare namn som flest deltagare har kunnat komma ihåg efter att ha betraktat annonserna (produktnamnet *Rocky road* och varumärkesnamnet *Escada*) kännetecknas också av att de varit i hög grad visuellt framskjutna i sina respektive annonser – liksom att de varit betydligt mer framskjutna än övriga namn i annonsen samt att det totala antalet textelement i annonserna varit få. Produktnamnet *Rocky road* (som fyra informanter kom ihåg) utgör det mest framskjutna textelementet i sin reklamannons. Namnet visas där med relativt stor storlek (störst storlek av den text som finns i annonsen), i vit färg mot svart bakgrund och är centralt placerad i den nedre delen av annonsen på omslaget av en öppnad glassförpackning. En viss semantisk förstärkning kan möjligen skapas genom samhörigheten mellan namnelementet *rocky* (sv. stenig, vinglig) och bilden på en rosa slips som placerats centralt i annonsen och framställs som en bucklig pil som pekar mot glassförpackningen med produktnamnet, men kopplingen är troligen inte tillräckligt tydlig för att noteras av alla. Varumärkesnamnet *GB glace* förekommer i det övre vänstra hörnet av samma annons, i relativt liten storlek, och har blivit ihågkommet av tre informanter. Informanternas registrerade ögonrörelser visar att detta varumärkesnamn ofta uppmärksammas tidigt i läsningen av annonsen; efter att mottagaren läst den korta textrad som placerats centralt i annonsen med relativt stor textstorlek ("En ny oemotståndlig smak") har de flesta gått direkt till varumärkesnamnet och logotypen i det övre vänstra hörnet. En preliminär hypotes är därför att placeringen av varumärkesnamnet i denna position kan medföra att fler lägger märke till och kommer ihåg namnet än när det placerats i nederkanten.

Varumärkesnamnet *Escada* (som tre informanter kom ihåg) framställs med mycket stort typsnitt i mörkrosa färg centralt i mitten av sin annons. Produktnamnet *Into the blue* som annonsen gör reklam för, men som ingen informant har lyckats komma ihåg, står under varumärkesnamnet och med något mindre text i vit färg mot blå bakgrund. Även om produktnamnet är tydligt läsbart och får en relativt framskjuten position signalerar upplägget i det här fallet till läsaren att det är varumärkesnamnet som är allra viktigast (jfr Björkvall 2009: 100), vilket kan förklara varför fler kommit ihåg detta. Möjligen kan det också spela in att varumärkesnamnet är kortare (ett ord), medan produktnamnet är en hel fras (tre ord). Tidigare studier har konstaterat att korta namn är enklare att identifiera och komma ihåg än långa (Gontijo et al 2002: 332). Det finns också en tydlig semantisk koppling mellan produktnamnet *Into the blue* och delar av annonsens bildval, som visar hur parfymflaskan svävar i vattnet, men av deltagarnas ögonrörelser framgår det att få har fäst vikt vid det blå vattnet i annonsens bakgrund. Istället är det som deltagarnas ögonrörelser återkommer mest till en grupp dansande kvinnor i en cirkel i annonsens ovan del som har mer oklar koppling till produktnamnet och därför troligen inte bidragit till att semantiskt förstärka minnet av detta.

Det är intressant att notera att bara enstaka informanter kunde komma ihåg något kommersiellt namn från någon av de två första annonserna. Kanske ska detta ses som ett tecken på att de första bilderna som visats kommit att fungera som inledande övning för informanterna och därför inte blivit ihågkomna lika väl. Åtminstone en av dessa två första annonser (*Nivea*) kännetecknas dock även av ett mer rörligt visuellt upplägg än övriga reklamannonser med en mängd textelement där det är lite oklart vilket namn som blir mest framskjutet, vilket speglas av att informanternas ögonrörelser här är mer spridda och splittrade i olika mönster, något som också skulle kunna ha fått betydelse för möjligheten att notera och minnas namnen.

Det är även mycket få informanter som kommer ihåg namn från den allra sist visade annonsen (*Lancôme*). Detta är lite överraskande med tanke på att vi här har en visuellt renodlad reklamannons med få textelement och en tydlig semantisk koppling mellan produktnamnet *hypnôse* och den genomträngande blicken hos den kvinna som avbildas med hög grad av närhet i annonsens centrum. Det finns därmed stora likheter med reklamannonsen för den mest ihågkomna produkten *Alien*, men trots detta är det ingen av informanterna som minns produktnamnet *hypnôse*. En möjlig förklaring till detta kan vara att den språkliga formen är mindre bekant för *hypnôse* i sin franska stavning med circumflex och den avslutande stumma bokstaven *e*, vilket kan ha försvårat möjligheten att identifiera och komma ihåg detta nya namn (se även Bao, Shao & Rivers 2008). En annan möjlig förklaring kan dock vara att produktnamnets placering i nedre delen av annonsen har medfört att det signalerat ett annat informationsvärde än vid placering i annonsens överkant och därför processats kognitivt på ett annat sätt. Björkvall (2009: 87) menar att hög placering ofta knyts till ett "idealiserat" eller "generellt" informationsvärde, medan låg placering knyts till ett

mer “reellt” eller “specifikt” informationsvärde. Möjligen innebär detta att textelement med mer specifikt informationsvärde inte hanteras som lika viktiga att komma ihåg.

Pilotstudien visar även att det är möjligt att notera och komma ihåg namn som inte har fixerats av ögat. Trots att ingen informant fixerade varumärkesnamnen *Lancôme* och *Nivea Beauté* var det några som nämnde efteråt att de sett just dessa namn (två olika personer för vardera namn). Det här antyder att även det som betraktats i ögats periferi kan uppmärksammas och bli kognitivt processat (jfr Holmqvist et al. 2011: 71). I de här specifika fallen kan det också vara en konsekvens av människors ständiga exploatering för varumärken och att vi hela tiden påminns om deras existens genom både själva produkterna och genom kraftfulla reklamkampanjer (Gontijo och Zhang 2007: 25, 35), vilket gör dem välbekanta och möjligen stärker möjligheten att känna igen dem även via synperiferin. Däremot har vi inte sett något exempel på ett produktnamn som blivit ihågkommet utan att ha fixerats direkt av ögat. Produktnamnen har i många fall varit nya och okända för informanterna (dock inte glassprodukten med namnet *Rocky road*), vilket skulle kunna tyda på att sådana namn behöver fixeras av ögat för att processas och bli ihågkomna, till skillnad från namn som är välkända sedan tidigare. Neuropsykologiska experiment i tidigare forskning har visat att vissa typer av kommersiella namn är lättare att komma ihåg för informanter än andra ord i språket (Gontijo och Zhang 2007) och möjligen finns här också en skillnad mellan varumärkesnamn och produktnamn.

Tabell 1. Sammanställning av de varumärken som deltagarna kom ihåg efter experimentet.

Escada	Lancôme	Thierry Mugler	Clinique	Nivea Beauté	GB glace
3	2	0	0	2	3

Tabell 2. Sammanställning av produktnamnen som deltagarna kom ihåg efter experimentet.

Into the blue	Hypnôse	Alien	Repairwear lift	Rocky road
0	0	5	0	4

6. Avslutande diskussion

Den lilla undersökning som vi har genomfört väcker kanske fler frågor än den besvarar. Materialet är för litet och spretigt för att några tydliga slutsatser ska kunna dras, men vi ser att det finns flera tänkbara alternativa forskningsfrågor att gå vidare med. Utifrån de tendenser vi noterat i detta begränsade format urskiljer vi följande nio hypoteser som skulle kunna testas genom en utökad studie med metoden eye-tracking. I den närmaste framtiden är det främst de tre sistnämnda som kommer att ligga till grund för den första vidareutvecklade studien som vi kommer att genomföra:

- Är det möjligt att styra vilket namn som blir ihågkommet från en reklamannons genom det visuella upplägget?
- Behövs olika visuella strategier för väletablerade respektive nyetablerade varumärken?
- Ser det kognitiva processandet olika ut för varumärkesnamn respektive produktnamn, eller välkända namn respektive nya namn, när övriga faktorer är identiska?
- Hur starkt eller svagt är sambandet mellan ögats uppmärksammande av ett kommersiellt namn och sannolikheten att efteråt komma ihåg namnet?
- Är det viktigt att ett namn uppmärksammas tidigt i ordningsföljden under ögats rörelsemönster vid betraktandet av annonsen för att det ska bli ihågkommet?
- Är den visuella strukturen i annonsen och det totala antalet text- och bildelement av betydelse för möjligheten att komma ihåg ett enskilt namn?
- Är namnets placering i annonsen viktigare än andra strategier för visuell framskjutenhet för att namnet ska bli uppmärksammat respektive ihågkommet?
- Kan en semantisk koppling mellan namn- och bildelement i annonsen påverka möjligheten att komma ihåg namnet?
- Kan namnets struktur (t.ex. antal ord, språk, stavning) påverka möjligheten att komma ihåg namnet?

Genom eye tracking skapas nya möjligheter att undersöka namn ur ett mottagarperspektiv. Metoden tillåter oss att studera hur ögats uppmärksamhet styrs: vad som uppmärksammas, hur länge det uppmärksammas och i vilken ordningsföljd olika fenomen uppmärksammas. En utmaning med metoden är att konstruera bra test som studerar precis de faktorer man vill undersöka, därför planeras vissa metodiska förändringar inför den större studien. Såväl tiden som deltagarna får titta på varje annons som annonsernas ordningsföljd kommer att justeras så att tiden blir fast och förutbestämd och ordningen varieras systematiskt mellan olika deltagargrupper. Genom den här mindre studien har vi dock kunnat se ungefär hur lång tid deltagarna själva önskar ha till sitt förfogande för att hinna se varje annons. Genom väl valda uppföljande frågor kan vi också studera hur ögats uppmärksamhet hänger samman med vilka namn vi kommer ihåg och vilka konnotationer vi knyter till dem. I ett kommersiellt sammanhang är det av hög relevans att identifiera hur namn uppmärksammas, processas kognitivt och blir ihågkomna beroende på olika faktorer, såväl lingvistiska som visuella och multimodala. Även i andra sammanhang kan det dock vara relevant att studera hur namn uppmärksammas och tas emot visuellt, exempelvis i relation till perceptionen av texter och platser.

Referenser

- Aaker, David A. (1991). *Managing Brand Equity. Capitalizing on the Value of a Brand Name*. New York: Free Press.
- Aaker, Jennifer L. (1997). Dimensions of brand personality. *Journal of Marketing Research* 34:3, s. 347–356.
- Aaker, Jennifer L., Benet-Martínez, Verónica & Garolera, Jordi (2001). Consumption symbols as carriers of culture: A study of Japanese and Spanish brand personality constructs. *Journal of Personality & Social Psychology* 81:3, s. 492–508.
- Ainiala, Terhi, Saarelma, Minna & Sjöblom, Paula (2012). *Names in Focus. An Introduction to Finnish Onomastics*. Studia Fennica Linguistica 17. Helsinki: Finnish Literature Society.
- Bao, Yeqing, Shao, Alan T & Rivers, Drew (2008). Creating new brand names: effects of relevance, connotation and pronunciation. *Journal of Advertising Research* 48:1, s. 148–162.
- Baranov, Ilia (2018). Who wants to live forever: survival analysis in names research. *Onomastica Uralica* 10, s. 111–136.
- Bergien, Angelika (2012). Cultural and regional connotations of company names in local contexts. I: Reina Boerrigter & Harm Bijboer (red.), *Names as Language and Capital. Proceedings of Names in the Economy III, Amsterdam, 11–13 June 2009*. Amsterdam: Meertens Instituut, s. 7–12. [https://pure.knaw.nl/portal/files/476106/_Boerrigter,_R._and_Nijboer,_H.T._\(2012\)_Names_as_Language_and_Capital_.pdf](https://pure.knaw.nl/portal/files/476106/_Boerrigter,_R._and_Nijboer,_H.T._(2012)_Names_as_Language_and_Capital_.pdf) [2017-03-13].
- Björkvall, Anders (2009). *Den visuella texten: multimodal analys i praktiken*. 2:a uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Bojko, Aga (2013). *Eye tracking user experience. A practical guide to research*. Brooklyn, New York: Rosenfeld media.
- Bojko, Aga, Gaddy, Catherine, Lew, Gavin S., Quinn, Amy & Israelski, Edmond (2005). Evaluation of drug label designs using eye tracking. I: *Proceedings of the 49th annual meeting of the human factors and the ergonomics society*. Orlando, Florida, s. 1033–1037.
- Cotticelli Kurras, Paola, Trovato, Alfredo & Vigolo, Vania (2012). Brand name and brand image between linguistics and marketing. I: Reina Boerrigter & Harm Bijboer (red.), *Names as Language and Capital. Proceedings of Names in the Economy III, Amsterdam, 11–13 June 2009*. Amsterdam: Meertens Instituut, s. 13–31. [https://pure.knaw.nl/portal/files/476106/_Boerrigter,_R._and_Nijboer,_H.T._\(2012\)_Names_as_Language_and_Capital_.pdf](https://pure.knaw.nl/portal/files/476106/_Boerrigter,_R._and_Nijboer,_H.T._(2012)_Names_as_Language_and_Capital_.pdf) [2017-03-13].
- Danesi, Marcel (2009). *Dictionary of media and communications*. Armonk, NY: E. Shape.
- Gontijo, Possidonia F. D., Rayman, Janice, Zhang, Shi & Zaidel, Eran (2002). How brand names are special: brands, words, and hemispheres. *Brain and Language* 82, s. 327–343.

- Gontijo, Possidonia F.D. & Zhang, Shi (2007). The Mental Representation of Brand Names: Are Brand Names a Class by Themselves? I: Tina M. Lowrey (red.), *Psycholinguistic Phenomena in Marketing Communications*. London/New York: Routledge, s. 23–37.
- Gustafsson, Linnea (2020). Sminknamn som identitetsskapande textresurs. I: Maria Löfdahl, Michelle Waldispühl & Lena Wenner (red.), *Namn i text. Names in Writing. Handlingar från NORNAs 48:e symposium i Göteborg 29-30 november 2018*. Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning 44 & NORNA-rapporter 98. Göteborg: Göteborgs universitet, s. 97–111.
- Halliday, Michael (1978). *Language as social semiotic – the social interpretation of language and meaning*. London: Arnold.
- Holsanova, Jana, Holmberg, Nils & Holmqvist, Kenneth (2006). Läsning i gamla och nya medier. I: Richard Domeij (red.), *Tekniken bakom språket*. Stockholm: Norstedts förlag, s. 144–167.
- Holmqvist, Kenneth, Nyström, Marcus, Andersson, Richard, Dewhurst, Richard, Jarodzka, Halszka & van de Weijer, Joost (2011). *Eye tracking. A comprehensive guide to methods and measures*. Oxford: Oxford University press.
- Kress, Günther & van Leeuwen, Theo (2006). *Reading images – the grammar of visual design*. London/New York: Routledge.
- Liljestrand, Birger (1993). *Språk i text. Handbok i stilistik*. Lund: Studentlitteratur.
- Lavric, Eva (2012). “Gastronomastics: Towards a Rhetoric of Dish Names on Restaurants’ Menus.” I: Holger Wochele, Julia Kuhn & Martin Stegu (red.), *Onomastics Goes Business. Role and Relevance of Brand, Company and Other Names in Economic Contexts*. Berlin: Logos Verlag, s. 219–232.
- Lick, Erhard & Wochele, Holger (2012). A Contrastive Analysis of Product Names Offered by Fast Food Restaurants in European Countries. I: Reina Boerrigter & Harm Bijboer (red.), *Names as Language and Capital. Proceedings of Names in the Economy III, Amsterdam, 11–13 June 2009*. Amsterdam: Meertens Instituut, s. 64–74. [https://pure.knaw.nl/portal/files/476106/_Boerrigter,_R._and_Nijboer,_H.T._\(2012\)_Names_as_Language_and_Capital_.pdf](https://pure.knaw.nl/portal/files/476106/_Boerrigter,_R._and_Nijboer,_H.T._(2012)_Names_as_Language_and_Capital_.pdf) [2017-03-13].
- Montes Fernández, Antonia (2012). A Gender-bases Study of Product Names in the Cosmetic Sector. I: Reina Boerrigter & Harm Bijboer (red.), *Names as Language and Capital. Proceedings of Names in the Economy III, Amsterdam, 11–13 June 2009*. Amsterdam: Meertens Instituut, s. 75–81. [https://pure.knaw.nl/portal/files/476106/_Boerrigter,_R._and_Nijboer,_H.T._\(2012\)_Names_as_Language_and_Capital_.pdf](https://pure.knaw.nl/portal/files/476106/_Boerrigter,_R._and_Nijboer,_H.T._(2012)_Names_as_Language_and_Capital_.pdf) [2017-03-13].
- Percy, Larry (2003). Advertising and brand equity. I: Flemming Hansen & Lars Bech Christensen (red.), *Branding and Advertising*. Copenhagen: Copenhagen Business School Press, s. 12–21.
- Piller, Ingrid (1999). Variation in automobile naming. *Names* 47:2, s. 83–108.
- Robertson, Kim R. (1987). Recall and recognition effects of brand name imagery. *Psychology and Marketing* 4:1, s. 3–15.
- Sjöblom, Paula (2016). Commercial Names. I: Carole Hough (red.), *The Oxford Handbook of Names and Naming*. Oxford: Oxford University Press, s. 453–464.

- Sjöblom, Paula (2005). The problem of meaning and function related to company names. I: Eva Brylla & Mats Wahlberg i samarbete med Vibeke Dalberg (red.), *Proceedings of the 21st International Congress of Onomastic Sciences, Uppsala 19–24 August 2002*, Vol. 1. Uppsala: Språk-och folkminnesinstitutet, s. 264–276.
- Solly, Martin (2002). Once a trademark, not always a trademark: Using language to avoid legal controversy. I: Maurizio Gotti, Dorothee Heller & Marina Dossena (red.), *Conflict and Negotiation in Specialized Texts. Selected Papers of the 2nd CERLIS Conference*. Bern: P. Lang, s. 211–232.
- Zilg, Antje (2012). Bildung und Bedeutung italienischer Markennamen. I: Holger Wochele, Julia Kuhn & Martin Stegu (red.), *Onomastics Goes Business. Role and Relevance of Brand, Company and Other Names in Economic Contexts*. Berlin: Logos Verlag, s. 115–127.

Emilia Aldrin

Högskolan i Halmstad

emilia.aldrin@hh.se

Linnea Gustafsson

Högskolan i Halmstad

linnea.gustafsson@hh.se

***Pure Perfection* – Noen tanker om grensene mellom intensjoner bak og betydning foran navn på travhester**

Dag Orseth

Abstract

Pure Perfection – Some thoughts on the borders between intentions behind and meanings of names of trotters

Within a period of twenty years more than 100 000 trotters are given names in the Scandinavian countries. Because these horses are all potentially competing against each other, their names must all be unique within such a span of time. The names of these trotters must also comply with several other rules destined to make the names applicable both orally and in written form when presented in connection with a race.

Nearly all such names are arbitrarily created – there is no logical connection between the name and the trotter as such. Horse names like *Pure Perfection* and *Montepulciano* refer to reality, but they do so indirectly, as do poetic texts. Consequently, the person or persons who created and named the horse, has lost control of how the name is understood – of how it is read.

Many of these poetic names that can be understood in different ways, they appear as open texts. *Pure Perfection* certainly signals high quality, but it is also the name of a specific diamond. *Montepulciano* is both a grape and a village. *The Boss* can be understood as a reference to the artist Bruce Springsteen, regardless of the intention behind the name.

Other names of the same category should also be taken into consideration when interpreting such names – as should any other name created by the same person – the same author. It is within these frames that we can understand such poetic texts in the most appropriate way.

Keywords:

Names of trotters, arbitrarily created names

Nøkkelord:

Navn på travhester, navn som poetiske tekster, mulige lese måter av navn, form på navn som konsekvens av brukssituasjonen

1. Innledning

Hovedmålet med denne artikkelen er å resonnerer over betydning i navn på travhester – konkret avgrensa til navn på hester som opprinnelig er blitt registrert i Danmark, Norge eller Sverige etter at det var innført totalisatorspill på travløp i alle landa i 1928. Resonnementet bygger på hermeneutikeren Paul Ricoeurs syn på metaforen slik dette kommer til uttrykk i *The Rule of Metaphor*. Jeg argumenterer for at navn på travhester med fordel kan leses som minimale tekster eller utsagn, og at det i de aller fleste tilfelle er snakk om poetiske tekster, det vil si tekster der betydningsinnholdet i navnet ikke refererer direkte til virkeligheten.

Spørsmålet om hva slags språklig status et navn har, er av avgjørende betydning for hvordan det blir forstått og for sjølve det grunnleggende spørsmålet om hvordan vi skal søke mening i navnet. Dersom vi ser navnet som en tekst, gir det ikke god mening å gi den eller de som ga navnet eksklusiv rett til å bestemme hvordan det skal forstås. Ser vi navnet som en tekst, er også leseren berettiga til å ha ei oppfatning om det, og sjølve det språklige uttrykket i navnet blir sentrum i forståelsesprosessen, framfor intensjonene til den eller de som ga navnet.

Før jeg går nærmere inn på dette resonnementet, er det likevel tjenlig å ta en avstikker for å synliggjøre premisser for navn på travhester, måten slike navn blir brukt på og konsekvenser dette får for hvordan de ser ut.

2. Materialet

Basert på tall over registreringer (Danmark) og bedekninger (Norge og Sverige), kan vi stipulere at det i 2020 ble gitt navn til omtrent 5 500 travhester i de skandinaviske landa. Rundt 70 % av disse var svenskfødte, 20 % norske og knapt 10 % danske. Både mengden registreringer og fordelinga landa imellom har variert gjennom de snart 100 åra som er gått siden 1928, men talla fra 2020 er sannsynligvis relativt gjennomsnittlige, og i heile perioden har travsporten stått sterkest i Sverige.

Travhestene konkurrerer potensielt med hverandre på travbaner, og siden alle som har med dem å gjøre i slik sammenheng bruker navna til å skille mellom hestene og det er maktpåliggende å hindre forveksling, har travforbunda i de ulike landa nedfelt uomgjengelige sperrefrister for gjenbruk av navn på omtrent tjue år (DNTa, DTCa, STa). Med dagens fødselstall er det dermed i Sverige isolert sett behov for over 100 000 unike navn innafor ei slik tidsramme.

Jeg har samla og kategorisert navn på slike skandinaviske travhester født fra 1928 og fram til i dag. Kategoriseringa er i all hovedsak bygd på mulig betydning og fellestrekk mellom slik betydning i ulike navn. Kategoriseringa er avgrensa til de navna som kan gi mulig samla betydning sett i sin heilhet, og korpuset inneholder i øyeblikket anslagsvis 40–50 000 ulike navn. En god del av disse har plass under flere kategorier, slik at det samla tallet på nedfelte kategoriseringer ligger på 70–80 000.

I alle oppføringer av navn nedenfor er det landet hesten først ble registrert i markert etter følgende prinsipp: Navn det finnes belegg for i Norge har ingen markering. Navn som finnes i Danmark, men ikke i Norge, er markert med (DK) bak navnet. Navn som utelukkende er registrert i Sverige er markert med (SE).

3. Situasjonen

De egenskapene et dyreslag har, den måten vi mennesker forholder oss til dem på, det bruksområdet de har og den måten denne bruken blir realisert på – alt dette har konsekvenser for navna. Jeg skal her prøve å presisere dette for travhester med noen sideblikk til andre dyreslag.

Navn på hester brukes i liten grad til å kommunisere med hesten, ulikt hverdagslige hundenavn. Navna brukes derimot til å kommunisere om hesten. I noen tilfelle kan de som kommuniserer slik være de som ga hesten navnet. I alle tilfelle er det eiere, oppassere og andre som til enhver tid har med hesten å gjøre i det daglige.

Det går et viktig skille mellom navn på dyr som inngår i en populasjon der det kreves et offisielt stamboknavn og de som ikke gjør det. Leibring (2017: 74) problematiserer et skille mellom offisielle stamboknavn og hverdagslige tiltalenavn og viser til en ridehest som offisielt het *Kildinan Welsh Clover*, men som i det daglige bare ble kalt *Killen* – ganske sikkert fordi det offisielle navnet var for langt og tungvint å bruke. Dette hverdagslige navnet ble nok først og fremst brukt av eierne og brukerne av hesten. Ridehester og spranghester blir brukt i konkurranser og må derfor ha offisielle navn som kan være med og identifisere dem formelt, men slike hester har ikke en like sentral plass i sporten og spillet som travhester har. I en dressur- eller sprangkonkurranse er det rytteren som vinner **på** en bestemt hest. Vi spiller på rytteren, og det er rytteren som blir omtalt med navn under konkurransen.

Når det gjelder travhester, er det derimot av flere grunner svært stort samsvar mellom det offisielle navnet og bruksnavnet. I et travløp er det hesten vi spiller på, mens kusken (eller rytteren) er sekundær. Hesten vinner **med** en bestemt kusk. Dette gjør at hester som deltar i løp blir mye mer omtalt – ikke bare av eiere og de som har med den å gjøre i det daglige – men av spillere, journalister, løpsreferenter og andre involverte.

Hunder kan på si side ha svært lange offisielle navn. Gräslund (2018: 204–206) gir eksempel som *Hjohoo's Hjo Make Me Feel Happy* og *Merriment Vigmund Skeppshövdingen*. Slike navn er ubrukelige i hverdagslig muntlig sammenheng, og vi kan derfor postulere at det ganske ofte blir utvikla kortformer eller alternative korte navn for å snakke om hundene og kanskje ikke minst for å kommunisere med dem. Mange korte hundenavn kan ha en lydstruktur som letter slik kommunikasjon.

Rammevilkår som de omtalte virker altså inn på både form og bruk av navn på ulike dyreslag. Følgende punkt er blant de mest sentrale når det gjelder travhester:

Navna må være lange nok til å kunne dekke behovet for svært mange unike navn. Du får ikke over 100000 unike navn uten at de fleste av dem har en viss lengde. Samtidig

skal de likevel være korte nok til å kunne passe inn i løpsprogrammet, og de skal være tydelige nok til kunne gjengis muntlig av en løpsreferent som skal kunne referere en situasjon der det ut på oppløpet kommer fire hester i bredden og minst like mange lenger bak i feltet – alle i rundt femti kilometer i timen. Dette er nok en viktig årsak til at norske travhester skal ha navn som det skal være greit å uttale (DNTa: § 6.3).

Når en hest starter i travløp, blir navnet i tillegg brukt av spillere og andre som er involvert i løpsavvikling og rapportering av resultat. Disse har ikke kontakt med hesten som individ – bare som spillobjekt. Alle disse vil i hovedsak bruke det offisielle navnet – det som står i programmet – i sine vurderinger og utsagn.

83: 20 - 13 - 1 - 3 - 1 - 22,4 - 55.950									
82: 26 - 5 - 2 - 13 - 0 - 18,3a- 42.850									
9	FLYING DUTCHMAN	9	18,4k	18,3ak	251.100				
10 år mellombrun h v. ARGYLE HANOVER (US)	Ove Wassberg	N	29/08-08	1600	0	24,0	42		
-NEW STAR	Ove Wassberg	N	03/08-09	1840	1	28,2a	14		
Stall Arkina - Gomnes, Hans	Ove Wassberg	N	24/08-09	1840	1	24,1a	17		
Ove Wassberg	Ove Wassberg	N	11/09-06	1840	3	28,0a	19		
grønn m. hvit stolpe og ermstr.	T.Wassberg	N	14/09-06	1600	2	23,1	41		

Illustrasjon 1. Faksimile fra Det Norske Travelskaps program for Nesttunbanen onsdag 21. september 1983. Presentasjonen av startnummer 9 *Flying Dutchman* i niende løp. Med i vår sammenheng ubetydelige unntak, er det på denne måten hestene blir presentert i programma også i dag.

Løp: 6 NORTRONIC-LØPET (ca. kl. 15:44)					
NORTRONIC-LØPET					
For 3-12-årige høyest 600.000 kr.					
2100 m. Autostart.					
Premier: 100.000-50.000-25.000-12.000-8.000-(5.000) kr.					
Gavepremier og seiersdekken.					
Mørk sportrekning.					
Varmblods	Auto	V5-5	V75-3		
Dist.	Nr	Hestens navn	Kusk	Inntjent	Volt
2100	1	Wizard Of Ousse	Per Oleg Midtfield	381.111	1.11,6a
2100	2	Malkin	Lars Anvar Kolle	526.050	1.18,0v
2100	3	Malkin S.E.	Kim Eriksson	506.844	1.13,9v
2100	4	Well Done la Marc	Bjørn Goop	534.756	1.16,5v
2100	5	Urakas Gilbak	Pål Buer	545.152	1.14,8v
2100	6	Riordan Kronos	Kristian Malmin	547.676	1.15,3v
2100	7	Dancelli	Olav Mikkeltborg	450.167	1.14,8v
2100	8	Bakels Birdland	Olli Koivunen	527.980	1.15,1v
2100	9	Lolo Lee	Tapio Perttunen	485.288	1.15,8v
2100	10	U.S. Male E.P.	Magnus Teien Gundersen	475.391	1.13,7v
2100	11	Brixton U.S.	Eirik Høitomt	540.693	1.13,5v
2100	12	Dame Alki	Hugo Langeweg Jr.	538.248	1.16,7v

Illustrasjon 2. Startliste for 6.løp på Bjerke Travbane 10.06.2017 (DNTc).

Det norske travselskap setter ei grense på 20 karakterer i navnet (DNTa). Både i Danmark og Sverige er det rom for maksimalt 18 tegn inkludert mellomrom (DTCa, STa). Når det gjelder tilgjengelig plass i programmet, må vi også ta i betraktning at det kommer til et (DK), (N) eller (S) bak navnet på hesten når den konkurrerer utenlands.

I løpet i illustrasjon 2 stilte det to hester med samme navn i startspor 2 og 3 – den svenske og den norske *Malkin*. For å unngå forvirring ble et S.E. føyd til bak sjølvet navnet til den svenske hesten. Hadde tilsvarende løp gått i Sverige, ville det stått N.O. bak navnet på den norske *Malkin*. Slikt må det også være plass til i programmet. Der ble startnummer 3 presentert som *Malkin.S.E.(S)*.

4. Tradisjonen

I artikkelen *Onomastiska grundfrågor* sier Thorsten Andersson at «Grundläggande inom namnforskningen är tolkningen av namnen, deras etymologi [...] Intresset inriktas därmed på namnbildningstilfället...» (Andersson 1996: 33). Her uttrykker han den dominerende synsmåten i navneforskningstradisjonen på en klar og tydelig måte – en tradisjon som også dominerer i studier av dyrenavn generelt og hestenavn spesielt.

Navn på hester har vært behandla i enkelte tekster og studier, om ikke i mange. Schwerdt (2007) skriver om navngivingsmotiv i tyske hestenavn. Kalske (2015) diskuterer ulik påvirkning fra Ungarn i finske hestenavn. Begge disse arbeida innbefatter hester av ulike raser, og ingen av dem omhandler eventuelle konsekvenser hestenes bruksområde har på navna.

Det finnes også avsnitt om hestenavn i ulike oversiktsartikler. Ashley (1996) skriver kort om navn på amerikanske *veddeløpshester* og sier blant annet at disse har samme førstebokstav i navnet i samme årgang. Tilsvarende ordninger finnes for travhester blant annet i Danmark (DTCa). Leibring (2016: 618–619, 2017: 73–75) drøfter ulike forhold ved navn på hester som eksempel på dyrenavn, og i Nyström et al. (2013: 163) finner vi et avsnitt om hestenavn.

En del av betraktningene i oversiktsartiklene – som naturlig nok ikke har det samme presisjonsnivået som mer detaljerte studier – har et nærmest anekdotisk preg. Ett eksempel er Ashleys for så vidt korrekte opplysning om veddeløpshester, som likevel bare gjelder galopphester og verken traverse eller passgjengere (USTA: 90–91). Leibring (2017: 74) og Nyström et al. (2013: 163), hevder begge at en del navn på trav- og galopphester blir gitt for å lokke spillerne til å satse på akkurat den hesten. I et system med totalisatorspill har imidlertid ikke eierne noen slags økonomisk interesse av at det blir satsa penger på hesten. Det er utelukkende løpsresultata de har interesse av.

Både i de nevnte tekstene og i andre studier av navn på ulike dyr, er interessen knytta til det samme som Andersson trekker fram – til navngivinga og til hva som kan ligge til grunn for navnet – til bakgrunnen for det. Leibring (2000: 341–342), Kalske (2015: 87), Karbø & Kruken (1994: 41) og Kruken (1996:184) understreker alle på litt ulike måter at de forsøker å etablere hva det enkelte navnet bunner i – det være seg materielle forhold og ikke minst mentale prosesser hos den eller de som ga navnet.

Samtidig viser de fleste til at det å finne slik bakgrunn er vanskelig. Leibring går så langt som til å si at en i alminnelighet ikke vil kunne finne den egentlige bakgrunnen for navn på dyr i et historisk materiale. Det er det lett å slutte seg til. Etter det jeg kan forstå er det i kunnskap om samfunnet og kulturen på den tida navnet ble gitt en må leite dersom en skal forsøke å etablere slike grunner – ikke i noe mer individuelt. I realiteten er det også dette alle de nevnte forskerne forsøker. De beveger seg altså i retning av ei slags mentalitetshistorisk lesning av navna.

5. Metaforen. Figur – ikke trope

Jeg har tidligere argumentert for å se navn på (de aller fleste) travhester som poetiske tekster i miniatyr. Dette har jeg gjort med særlig utgangspunkt i Paul Ricoeurs metaforteori, slik den framkommer i *The Rule Of Metaphor*. Et grundig resonnement om dette finnes i Orseth (2017: 186–189).

Etter Ricoeurs syn er metaforen den språklige nyskapingas domene par excellence. Svært forenkla går synet hans ut på at når et ord blir brukt på en ny måte, i en kombinasjon som krever tolkning fordi bruksmåten faller utenfor rammene av ordets vanlige polysemiske innhold, oppstår det ny betydning – en ny måte å betrakte på. Nøkkeluttrykket hans er at vi da *ser* noe *som* noe annet. Når vi former en ny metafor, ser vi noe som noe annet, som noe det ikke har vært sett som tidligere. Slike metaforer tilfører oss nye måter å se verden på gjennom språket.

Metaforen er altså for Ricoeur noe som skjer **med** ordet, men som skjer innafor ramma av ei språklig handling. I den klassiske retorikken var det vanlig å knytte *tropen* til ordnivå og *figuren* til nivået for setning eller ytring (Ricoeur 1977: 44–48). Slik forstått er da metaforen en figur – ikke en trope. Sandst (2010) skiller ikke mellom figur og trope, men er tydelig på at sjølve navnet er (som) et ord. Både hun og Andersson viser rett nok til stedsnavn som opprinnelige tekster, men vi må forstå det slik at disse tekstene på ett eller annet punkt har konvertert – så å si – fra tekst til ord og dermed fra språk i bruk til språklig materiale. Det vi innafor en slik forståelsesmåte ser som teksten, er *kildeformene* og «[...] stedsnavnets omgivelser ude i virkeligheten» (Sandst 2010: 93).

For Ricoeur er den nyskapte metaforen en tekst i miniatyr, og det er denne synsmåten jeg mener det er tjenlig å overføre til nyskaping av navn. Når noen gir et nytt navn, er også det navnet å se som et utsagn, som ei ytring, som en miniatyrtekst. Det blir etablert en forbindelse som ikke har vært der før, og denne forbindelsen må tolkes. Dette forholdet er altså en parallell til metaforen. Slik sett er da hesten – individet – den ene delen av metaforen, mens navnet er den andre delen. Vi *ser* hesten *som* navnet.

6. Tre slags navngiving

Tradisjonelle stedsnavn gir prototypiske eksempel på navn som er **naturbundne og skapte**. Det er en direkte forbindelse av ett eller annet slag mellom navnet og stedet, enten den forbindelsen er åpenbar eller vi må leite etter den. Vi kan velge å se slike

navn som forkorta tekster, slik Andersson sier, i så fall som saktekster. Slik kan vi også velge å se på de ganske få hestenavna som viser til farger eller avtegn på hestene, så som *Bliss*, *Ibenholt*(DK), *Le Cheval Rouge*(SE) og *Sotbrun*(SE).

Personnavn er derimot **vilkårlig gitte**. Det finnes ikke noe logisk forhold mellom personen som får et fornavn og sjølve dette mennesket. Vi forventer heller ikke at den som gir navnet til barnet har kunnskap om hvilken etymologi det har. Slike navn er stereotype. Det må vi også si gjelder kunavn som *Dagros* og båtnavn som *Fortuna* (Johannessen 2009). At de er stereotype innebærer blant annet at det språklige og kulturelle fellesskapet er enige om ei betydning som gjelder uavhengig av intensjonen og kunnskapen til den enkelte navngiveren. Vi kan gjerne se slike navn som stivna eller døde metaforer, vi kan se dem som begrepsliggjort.

Felles for stedsnavn og personnavn o.l. er at de er vokst fram i et kulturelt fellesskap. Da tenker jeg ikke på de enkelte tilfella der ei jente får navnet *Anna* eller en gutt *Lars*, ei ku *Dagros* eller en båt *Fortuna*, men på det forholdet at disse navna er kulturelt tradert. De finnes og betyr uavhengig av hva den enkelte nåværende navngiveren måtte ha tenkt på. Tilsvarende gjelder tradisjonelle stedsnavn, der vi kan se for oss et direkte forhold mellom navnet og stedet på det tidspunktet navnet oppsto (Sandst 2016: 93). Uansett hvordan det er med dette forholdet i det enkelte tilfellet, har i hvert fall navnet vært i bruk i kulturfellesskapet for å vise til og peke ut stedet.

Det store flertall av navn på travhester er derimot av et tredje slag, og de skiller seg på flere måter fra både tradisjonelle stedsnavn og personnavn. Navna på travhester er **vilkårlig skapte**, og de er skapt av ett enkelt eller noen få mennesker i ei enkelt handling. Dette innebærer at det verken er noen konkret logisk forbindelse mellom hesten og navnet eller noen kulturelt etablert lese måte av det. Det siste er sjølsagt så godt som umulig når det i ett enkelt land ikke kan være mer enn tre hester som har hatt et bestemt navn innafor ei tidsramme på 50 år.

Det er denne statusen – at navna er vilkårlig skapte – som gjør det naturlig å se dem som poetiske tekster. Slike tekster refererer indirekte til virkeligheten og er åpne for fortolkning uavhengig av intensjonene til den som har gitt navnet. For når du gir fra deg en tekst – eller et utsagn eller ei ytring om du vil – har du ikke lenger full kontroll over hvordan det du sier blir forstått. Da samspiller tankene og intensjonene som er nedfelt i teksten med leserens oppfatning av den, og det er sjølve teksten – sjølve navnet og dets mulige betydninger – som står i sentrum. Vi må leite etter hva navnet kan inneholde av betydning uavhengig av intensjonen bak. Spørsmålet blir dermed ikke hvilke tanker og motiv som ligger bak navnet, men hva det åpner for av lese måter. Se også Orseth (2017: 185–186; 2018: 74–83) for eksempel.

7. Tekstlesninger

Denne delen inneholder tre ulike illustrerende eksempler på tematisk orientert lesning av navn som tekster. Ei drøfting av grunnleggende premisser for slik ordning i tematiske kategorier finnes i Orseth (2021).

7.1 The Boss

Det finnes en god del eksempel på travhestnavn som kan assosieres med artisten Bruce Springsteen og/ eller det å være leder. Tabellen nedenfor gir en oversikt over slike.

Tabell 1. Springsteen og andre sjefen.

<i>Bruce Springsteen</i>	(SE) 1989, 2011
<i>Springsteen</i>	(SE) 1981, (NO) 1986, (DK) 2009
<i>Bruce</i>	(NO) 1986, (SE) 1988, 2012
<i>The Boss</i>	(SE) 1985, (NO) 1988, (DK) 1991
<i>The Boss.</i>	(DK) 1972
<i>Sjefen</i>	(NO) 1996

Samme Bruce Springsteen har ofte har vært omtalt som *The Boss*. På den andre sida er det sjølsagt ikke slik at vi **må** tenke på ham når vi hører hestenavnet *The Boss*. Vi kan gjerne velge å betrakte navnet som en rein oversettelse av det norske *Sjefen* og se fullstendig bort fra artisten.

Men la oss – kontrafaktisk – tenke oss at de to norske hestene *Springsteen* og *The Boss* hadde stått i startspor ved siden av hverandre i samme løp. Det kunne ha skjedd. Ville det da vært mulig å mene at dette ikke var et morsomt sammentreff, og at grunnen til at det ikke var morsomt var at den som ga navn til *The Boss* ikke tenkte på Bruce Springsteen da navnet ble gitt, mens det derimot ville vært morsomt med den svenske *The Boss* til start, fordi den som ga den hesten navnet tenkte annerledes? Svaret på det spørsmålet må være et klart nei.

Det er også svært vanskelig å se at noen kunne tenke at det var morsomt, men at dette ikke hadde noe med betydninga av navnet *The Boss* å gjøre – at det morsomme berodde på en misforståelse av navnet, så å si. For uavhengig av hva tanken bak navnet måtte ha vært, ligger det en lesemåte foran det som ikke kan avvises. Det er både mulig og rimelig å knytte navnet *The Boss* til Bruce Springsteen. Om det så også er rimelig å knytte navnet *Sjefen* til den samme artisten, er vel et mer åpent spørsmål. Godt mulig er det i hvert fall.

Uten at det berører sjølve det grunnleggende resonnementet om navnet som tekst, fortøner det seg som ekstra spesielt å skulle hevde at de som leser et travprogram, ser et slikt løp og gjør seg sine tanker om navna på hestene de vurderer å spille på, ikke skulle få være med og resonnerer om hva for betydning som ligger i navnet. Det vil være som å si at når du leser en fiksjonstekst, må du vente på dikterens utlegning før du kan ta stilling til hvordan teksten skal leses. Sann kan vi faktisk ikke tenke. Tvert imot er mye som taler for å slutte seg til Umberto Eco, som sier at «Når verket er ferdig, innledes

det en dialog mellom leser og tekst (forfatteren er ikke med)» (Eco 1988: 28). Om samme sak sier Ricoeur at «Det som skall forstås i en tekst är inte först och främst den som talar *bakom* texten utan det som texten talar om – *textens 'sak'* dvs den värld som texten på något sätt utvecklar *framför* texten.» (Ricoeur 1988: 77).

7.2 Diamanter

I 2014 ble det født en norsk travhest som fikk navnet *Pure Perfection*. Ved første gangs lesning framsto det for meg som entydig at dette navnet refererte til at hesten var helt perfekt og at navnet dermed signaliserte betydning i samme retning som de følgende:

Tabell 2. Atferdsdimensjon/Suksessdimensjon/Kvalitet/Uovertrufne.

Absolutely Perfect(SE), *Absolut Bäst*(SE), *Absolutt Best*, *Aller Best*, *All Time Champ*(SE), *Always Best*(DK), *Always The Best*(DK), *A Perfect Lady*(SE), *A Perfect Man*(SE), *A Perfect One*(SE), *Beats The Best*(SE), *Bedste*(DK), *Best*, *Besta*, *Beste*(SE), *Besten*, *Best Of All*, *Best Of Brands*(SE), *Best Of Them*, *By Far The Best*(SE), *Bäst*(SE), *Bæstasta*, *Bästeman*(SE), *Campeon*(SE), *Champ*, *Champ Forever*, *Champion*, *Champ Walk In*(SE), *Completely Perfect*(SE), *Corker*(SE), *Couldn't Be Better*(SE), *Creme De La Creme*(SE), *Cutting Edge*(SE), *Definitely Best*(SE), *Elite Best*, *Even Perfect*(DK), *Extreme Supreme*(SE), *Finest*(SE), *Frakast*, *Global Champion*(SE), *Global Perfection*(SE), *Guinness Record*(DK), *Helt Perfekt*, *Historic Best Lady*(SE), *Ideality*(SE), *Ideell*(SE), *I'm Best*(SE), *Invictus*(SE), *Invincible*(DK), *Invincible Girl*(SE), *Invincible Pia*(SE), *Irresistable*(SE), *Just Invincible*(SE), *Just Perfect*, *Just Perfection*(DK), *Just Say Superb*, *Just Superb*, *Keep On Perfect*(DK), *Kronan På Verket*(SE), *Made Unbeatable*(DK), *Makalaus*, *Makalös*(SE), *Meilleure Experience*, *Meistaren*, *Miss Perfect*, *Mr. Perfect*, *Oh Superb*, *Oui Oui Superb*, *Outstanding*, *Par Excellence*(SE), *Parfait*(SE), *Perfect*(DK), *Perfect Action*(SE), *Perfect Boy*, *Perfect Game*(SE), *Perfect Gal*, *Perfect Girl*, *Perfection*, *Perfect Jane*(SE), *Perfect Laddie*, *Perfect Lady*, *Perfect Made*, *Perfect*(DK), *Perfecto*(SE), *Perfect One*(DK), *Perfekt*, *Perfektion*(DK), *Pretty Perfect*(SE), *Primo*, *Pure Perfection*, *Quite Perfect*, *Real Superb*, *Recordo Fenomenale*, *Rekord*, *Sans Adversaire*(SE), *Sans Rival*, *She's Superb*, *She's The Best*, *Simply The Best*, *Smashing Superior*, *So Perfect*(DK), *So Superb*, *Superior*(DK), *Superior Man*(SE), *Superb*, *Superiority*, *Supreme*, *Supreme Girl*(SE), *Supremo*(DK), *Suveren*, *The Best*(SE), *The Invincible*(DK), *The Perfect One*(SE), *Top Fine*(SE), *Topflight*(DK), *Top Of The Line*, *True Superb*, *Truly Superb*, *Unbeatable*, *Unbeatable Racer*(DK), *Unbeatable Speed*(SE), *Unikum*(DK), *Unmatched*(SE), *Very Best*(SE), *Worlds Best*(SE)

Heller ikke etter fornya lesning er det noe som indikerer at en slik lese måte er feil. Likevel ble det hele definitivt mer komplisert året etter og så igjen to år etter det, da vi etter samme hoppe – *Pippi Gammelsbæk*(DK) – fikk hestene *Tiffany Yellow* i 2015 og *Lesotho Promise* i 2017.

Enkle nettsøk viser nemlig at dette er navn på bestemte diamanter, og dette ga da naturlig grunn til å undersøke om det samme kunne være tilfelle for *Pure Perfection*.

Omsider fant jeg dette på ei norsk nettside: «Pure Perfection, 84 karat, ren hvit. Den største brilliantslippte diamant som er solgt på auksjon.» (Diamanter).

Det virker åpenbart at det som blir sagt på denne nettsida – kombinert med det utvilsomme faktum at de to yngre søskena har navn som kan knyttes til diamanter – åpner for å lese også navnet *Pure Perfection* på den måten. At de to hestene *Tiffany Yellow* og *Lesotho Promise* finnes, at dette ganske entydig er navn overført fra en annen navnekategori og at det finnes belegg for at det finnes en diamant som blir kalt *Pure Perfection*, er tilstrekkelig til å åpne for en lese måte der også dette hestenavnet blir knytta til en diamant. Sjøl om de som ga navna skulle ha dementert at de hadde noen diamant i tankene da *Pure Perfection* fikk navnet sitt, ville de ikke rå med at den mulige lese måten ligger der.¹

Tabell 3 viser de navna jeg har registrert som identiske med navn brukt på diamanter. En god del av disse hestenavna aktualiserer på ulikt vis den samme problemstillinga som *The Boss* og *Pure Perfection*. I hvor stor grad bestemmer egentlig den som gir navnet over hvordan det blir lest og forstått? Svaret på det spørsmålet avhenger av hvor entydig teksten er.

Tabell 3. Livsstilsdimensjon/Klær og moter/Smykker og pyntegjenstander/Spesifikke.

Agra(SE), *American Star*(SE), *Amsterdam*(SE), *Beluga*(SE), *Blue Magic*(SE), *Centenary*(SE), *Chloe*, *Cullinan*(SE), *Cullinan Diamond*(SE), *Dudley*(SE), *Eureka*, *Excelsior*, *Farnese Blue*(SE), *Florentine*(SE), *French Blue*(SE), *Golden Eye*(DK), *Golden Jubilee*(SE), *Gruosi*(SE), *Heart Of Eternity*(SE), *Hope*, *Hortensia*, *Incomparable*(SE), *Jacob*, *Jones*(SE), *Jubilee*, *Koh I Noor*(DK), *Kohinoor*(DK), *Lesotho Promise*, *Millennium Star*(SE), *Nassak*(SE), *Nepal*, *Niarchos*(SE), *Ocean Dream*(SE), *Orlov*(SE), *Paragon*, *Peacock*(SE), *Pure Perfection*, *Raven*(SE), *Regent*, *Shepard*(SE), *Sierra Leone*(SE), *The Sancy*(SE), *Tiffany Yellow*, *Uncle Sam*(SE), *Victoria*

I enkelte tilfelle, som *Cullinan*(SE), *Cullinan Diamond*(SE), *Farnese Blue*(SE), *Heart Of Eternity*(SE), *Koh I Noor*(DK) og *Nassak*(SE), finnes det neppe noen annen plausibel lese måte enn den som er knytta nettopp til overføring av navn på diamanter.

The Sancy(SE) kan nok intensjonelt også knyttes til et amerikansk klesmerke, men når hesten har samme mor som *Farnese Blue*(SE), befinner vi oss i en lignende situasjon som vi gjør med *Pure Perfection*. Sammenhengen gir retning til lesing av intensjonen bak navnet – uten at andre lese måter av den grunn blir feil.

For en god del av de øvrige navna framstår det derimot som sterkt usannsynlig at den som ga navnet først og fremst tenkte på en diamant. Dersom vi ser navna som poetiske

¹ I ettertid har jeg falt for fristelsen til å kontakte de som ga navnet og har fått bekrefte både at de har tenkt på *Pure Perfection* som et diamantnavn og at de bygger på den samme nettsida som jeg viser til ovenfor. Dette er likevel fortsatt på grensa til irrelevant informasjon når det gjelder tolkninga av navnet.

miniatyrtekster, er vi likevel ikke avhengig av noen slik intensjon. Vi er heller ikke avhengige av å bestemme ei enkelt betydning av navnet, for ett av privilegia til en poetisk tekst er nettopp at den kan ha flere mulige betydninger uten at vi må velge mellom disse.

Når du forstår navnet som en tekst, tenker du samtidig at den som ga det – den som leverte fra seg teksten – har mista den fulle kontrollen over hvordan navnet blir forstått. Jo mer flertydig navnet er, jo mindre er også denne kontrollen, og dessuten må det være slik at tekstkulturen – her navnekulturen – er med på å styre lesemåtene. Når det framkommer navn som med tilnærma nødvendighet må leses som overført fra diamanter, åpner dette også for at navn som med ganske stor sikkerhet ikke var slik intendert og som har andre mulige og plausible lesemåter, likevel kan leses slik og dermed bli plassert i kategorien ovenfor. Eksempel på dette er *Hope*, *Hortensia*, *Incomparable*(SE), *Jacob*, *Jones*(SE), *Nepal*, *Niarchos*(SE), *Peacock*(SE), *Raven*(SE), *Regent*, *Sierra Leone*(SE), *Uncle Sam*(SE), *Victoria* ofl.

7.3 Vindruer

I 1995 fikk en hest navnet *Cabernet Sauvignon*(SE). Vi trenger verken å definere det som en tekst eller vite at mora til hesten het *Beaujolais Nouveau*(SE) og at den har søsken med navn som *Vin Rouge*(SE) og *Montepulciano*(SE), for å lese navnet som ei svært kjent vindruer. Det finnes ikke reint få slike navn.

Tabell 4: Navn som er identiske med vindruer og som framstår som entydige tekster

<i>Agni</i>, <i>Arilla</i>(DK), <i>Axina</i>(SE), <i>Cabernet Sauvignon</i>(SE), <i>Carmenere</i>(SE), <i>Chardonnay</i>, <i>Chenin</i>(SE), <i>Chenin Blanc</i>(SE), <i>Debina</i>(SE), <i>Dolcetto</i>(SE), <i>Durello</i>(SE), <i>Gamay</i>, <i>Grenache</i>(DK), <i>Lambrusco</i>, <i>Macabeo</i>(SE), <i>Malbec</i>(SE), <i>Malvoise</i>(SE), <i>Merlot</i>, <i>Muscadelle</i>(SE), <i>Nebbiolo</i>(SE), <i>Optima</i>, <i>Oriola</i>, <i>Palomino</i>(SE), <i>Periquita</i>(SE), <i>Pinotage</i>(SE), <i>Pinot Noir</i>(SE), <i>Primitivo</i>(SE), <i>Rondinella</i>(SE), <i>Sangiovese</i>(SE), <i>Sangiovese Grosso</i>(SE), <i>Syrah</i>(SE), <i>Tempranillo</i>(SE), <i>Verdicchio</i>(SE), <i>Vernaccia</i>(SE), <i>Vranac</i>(SE), <i>Zinfandel</i>
--

På lignende måte som med de mulige diamantnavnene, finner vi dessuten andre navn som kan leses som overføring av navn på vindruer til navn på travhester, men som slett ikke **må** leses på den måten. I tabellen nedenfor finnes et utvalg av slike navn.

Tabell 5: Navn som er identiske med vindruer og som har tydelige alternative lese måter.

Navn	Andre lese måter	Navn	Andre lese måter	Navn	Andre lese måter
<i>Albana</i>	jentenavn, insekt	<i>Carmine</i>	farge	<i>Nera</i>	elv
<i>Alexander</i>	guttenavn	<i>Cascade</i> (SE)	vannsystem, ikke tilbakeholdt	<i>Orion</i>	gresk gud, stjernebilde
<i>Alexandria</i>	by	<i>Centurion</i>	militære yrker	<i>Ortega</i> (DK)	politikk
<i>Alicante</i>	by	<i>Cesar</i> (SE)	guttenavn	<i>Osiris</i>	gud
<i>Allegro</i>	musikk	<i>Constantia</i> (SE)	by	<i>Phoenix</i>	by
<i>Altesse</i> (SE)	kongelige, diverse reklame	<i>Domina</i> (SE)	herskerinne, jentenavn	<i>Rolle</i>	film, teater
<i>Andre</i> (DK)	guttenavn, ordenstall	<i>Giro</i> (DK)	pengeoverføring	<i>Romano</i> (DK)	litteratur, romersk-katolsk, ost
<i>Andrea</i>	jentenavn	<i>Gloria</i>	jentenavn	<i>Rondo</i>	musikk
<i>Bacchus</i>	gud	<i>Hegel</i> (SE)	filosof	<i>Roy</i>	guttenavn
<i>Barbarossa</i> (SE)	militarisme, sjørøver, skip	<i>Inferno</i>	helvetes, roman, ild og røyk, fare, film	<i>Royal</i> og <i>Royalty</i> (SE)	kongelig
<i>Baroque</i> (SE)	stilart	<i>Malaga</i> (DK)	by	<i>Shiraz</i>	by
<i>Bellone</i> (SE)	fotballspiller	<i>Moll</i>	musikk	<i>Sirius</i>	stjerne
<i>Bianca</i>	jentenavn, måne	<i>Monica</i> (DK)	jentenavn	<i>Symphony</i> (SE)	musikk
<i>Bosco</i> (SE)	skogholt, trevirke	<i>Montepulciano</i> (SE)	landsby	<i>Zenit</i> (SE)	astronomi, reklame

Alt dette er altså navn på vindruer og dessuten enten andre appellativer eller proprieter i andre kategorier. Noen av navna er det svært nærliggende å forstå som vindruer – la oss i hvert fall si at det gjelder *Altesse*(SE) og *Pinella*(DK). Vi finner også en del navn der vi ganske sikkert kan regne med at den som ga navnet ikke tenkte på slike druer. *Giro*(DK), *Hegel*(SE), *Inferno*, *Rolle* og *Rondo* bør være gode eksempel på det.

Tvilstilfella når det gjelder sannsynlig intensjon fra navngiveren er kanskje spesielt interessante. Eksempel på slike kan være *Avola*(SE), *Shiraz* og *Montepulciano*(SE). Er den siste av disse ei vindru mest brukt i Abruzzo eller en landsby i Toscana der det dyrkes vin basert på vindrua sangiovese? Jeg vil uten videre si begge deler.

Vitis vinifera – ekte vinranke har vært dyrka i tusenvis av år og på alle kontinent unntatt Antarktis. Ulike forhold har gjort at en har lagt spesiell vekt på å utvikle nye sorter, og de etter hvert svært mange sortene som finnes har fått navn både på ulike språk og på ulike kontinent. Dette har i sin tur gitt opphav til ei lang rekke synonymer, og noen av disse kan vi også finne igjen i hestnavna.

Tabell 6: Navn som er identiske med navn på vindruer og som er synonymmer

<i>Alexander</i>	<i>Aleksandria</i>	<i>Constantia</i> (SE)
<i>Andre</i> (DK)	<i>Andrea</i>	
<i>Chenin</i> (SE)	<i>Chenin Blanc</i> (SE)	
<i>Primitivo</i> (SE)	<i>Zinfandel</i>	
<i>Shiraz</i>	<i>Syrah</i> (SE)	

Chenin(SE) og *Chenin Blanc*(SE) er navnet på den samme hvitvinsdrua i henholdsvis Portugal og Frankrike. *Primitivo*(SE) og *Zinfandel* er også slike synonymmer – brukt i Italia og USA. Så kan vi spørre om *Shiraz* er en by i Iran eller et synonym til det mer entydige vindruenavnet *Syrah*(SE)? Igjen må svaret være at begge lesemåter er både mulige og fornuftige. Endelig hevder jeg slett ikke at navn som *Andre* og *Andrea*(DK) bør leses som synonymmer for samme vindrue, men jeg vil mene at det er fullt mulig å gjøre det og at vi i et slikt tolkningsarbeid bør ta hensyn til hva som er plausibelt, ikke til hva som måtte ha vært intendert hos de som ga navna.

8 Avslutning

De poetiske hestenavna, de navna som viser indirekte til virkeligheten, kan vi se som metaforer. Slike metaforer er i sin tur tekster eller utsagn som fungerer som setninger. Hesten **er** *Montepulciano*(SE). Slike setninger kan tolkes, hver enkelt metafor kan forstås. Men når navnet på denne måten er fiktivt, når den direkte referansen til virkeligheten er suspendert, er det etter mitt syn rimelig å mene at forståelsen først og fremst er en sak mellom navnet og den som leser det. Den som gir navnet, kan da betraktes på linje med en forfatter som gir ut et verk. Hun eller han fastlegger navnet, men mister herredømmet over hvordan det blir forstått i samme øyeblikk som det er (ut)gitt. Hvordan navnet blir forstått, avhenger av den enkelte leserens bakgrunn, evne og vilje til å leite etter betydning i navnet. (Se også Orseth 2017: 189.)

I en god del tilfelle – i det vi kan se som åpne tekster – finnes det flere mulige tolkninger. Da bør vi prøve å forstå dette navnet, denne teksten, i lys av ulike større sammenhenger – i lys av ulike vever navna er tråder i – i lys av andre og større tekster.

Vi finner en slik større tekst i det vi kan se som forfatterskapet, altså i de øvrige navna den samme navngiveren har gitt. Vi finner en annen i den navnekulturen hestenavna utgjør. Andre navn er med på å styre lesninga av et bestemt navn. Forekomsten av de ganske entydige navna *Periquita*(SE), *Pinotage*(SE), *Pinot Noir*(SE) og *Primitivo*(SE) åpner for å lese også *Symphonie* (SE) som ei vindrue. Den enkelte leserens ståsted og historie kan vi også se som en slik større tekst som gir retning til lesninga. Det gjelder både den tilfeldige leseren og særtilfelle som en forsker som kategoriserer navn etter betydning. Ei nærmere drøfting av dette finnes i Orseth (2021).

Disse vevene er altså med og styrer lesemåten av navnet, men de er det alltid innafor rammene av det sjølvne navnet – sjølvne metaforen – sjølvne ytringa åpner for. Det er når navnet møter disse vevene at den virkelige hermeneutiske innsatsen blir nødvendig.

The question of reference can be posed at the two different levels of semantics and hermeneutics. At the first level, it deals only with entities belonging to the order of the sentence. At the second level, it addresses entities that are larger than the sentence. It is at this level that the question reaches its full amplitude. (Ricoeur 1977: 216).

De fleste navn på travhester har altså form som ord, bør forstås som utsagn eller setninger og kan best tolkes innafor rammene av de større kulturelle sammenhengene navnet er del av.

Referanser

- Andersson, Thorsten (1996). Onomastiska grundfrågor. I: Kristoffer Kruken (red.), *Den ellefte nordiske navneforskerkongressen. Sundvollen 19.–23.juni 1994*. NORNA-rapporter 60. Uppsala: NORNA-förlaget, s.15–41.
- Ashley, Leonard R.N. (1996). Names of Racehorses in The United Kingdom and the United States. I: Ernst Eichler et al. (red.), *Namenforschung/Name Studies/Les noms propres. Ein Internationales Handbuch zur Onomastik/International Handbook of Onomastics/Manual international d'onomastique*. Berlin/New York: De Gruyter, s. 1589–1590.
- Diamanter = Wikipedia: Liste over berømte diamanter. https://no.wikipedia.org/wiki/Liste_over_berømte_diamanter [2021-11-16].
- DNTa = Det Norske Travelskap. Navnereglement. <http://www.travsport.no/Global/Registreringsreglement.pdf> [2021-11-06].
- DNTb = Det Norske Travelskap. Søkeside for hester. <http://www.travsport.no/Andre-elementer/Sok-etter-hestkusklop/?modus=o> [2021-12-30].
- DNTc = Det Norske Travelskap. Startlister og løpsprogram. <http://www.travsport.no/Sport/Startlister/> [2021-12-30].
- DTCa = Dansk Travsports Centralforbund. Registreringsbestemmelser. <https://www.trav.dk/avl/registreringsbestemmelser/> [2021-11-16].
- DTCb = Dansk Travsports Centralforbund. Søkeside for hester. <https://travinfo.dk/#/> [2021-11-16].
- Eco, Umberto (1988). *Ranbemerknninger til Rosens Navn* (Oppr: Postille a Il nome della rosa, 1984, Milano). Oslo: Tiden.
- Gräslund, Anne-Sofie (2018). Att namnge valpkullar. I: Leila Mattfolk & Kristina Neumüller (red.), *Katharina och namnen*. Namn och samhälle 30. Uppsala: Uppsala Universitet, s. 203–208.

- Johannessen, Ole-Jørgen (2009). Fortuna og Amor. Skipsnavn hentet fra den antikke mytologien. I: Leila Mattfolk & Terhi Ainiala (red.), *Namn och kulturella kontakter. Handlingar från NORNA:s 37 symposium i Hapsal den 22–25 maj 2008*. NORNA-rapporter 85. Uppsala: NORNA-förlaget, s. 151–163.
- Kalske, Marja (2015). Finnish associations with Hungary in horse names. *Folia Uralica Debrececiensia* 22, s. 87–97.
- Karbø, Asbjørn & Kruken, Kristoffer (1994). *Blåmann og Lykle: norske geitenavn*. Oslo: Novus.
- Kruken, Kristoffer (1996). Russland, Dagros og Fia – eit oversyn over moderne norske kunamn med ein skisse av utviklinga i indre Sør-Trøndelag etter ca. 1900. I: Kristoffer Kruken (red.), *Den ellefte nordiske navneforskerkongressen. Sundvollen 19.-23.juni 1994*. NORNA-rapporter 60. Uppsala: NORNA-förlaget, s. 181–189.
- Leibring, Katharina (2000). *Sommargås och Stjärnberg, Studier i svenska nötkreatursnamn*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Leibring, Katharina (2016). Animal Names. I: Carole Hough (red.), *The Oxford Handbook of Names and Naming*. Oxford: Oxford University Press, s. 615–627.
- Leibring, Katharina (2017). Övriga namn – viktigare än det kan låta. *Saga och Sed. Kungl. Gustav Adolfs akademis årsbok 2017*, s. 63–86.
- Nyström, Staffan (2013). Några generella begrepp och termer. I: Staffan Nyström et al. (red.), *Namn och namnforskning. Ett levande läromedel om ortnamn, personnamn och andra namn*. Uppsala: Uppsala universitet, s. 11–17. Digitalt tilgjengelig på <http://diva-portal.org/smash/get/diva2:606610/FULLTEXT01.pdf>.
- Orseth, Dag (2017). Betydning i navn på skandinaviske travhester. I: Tom Schmidt og Inge Særheim (red.), *Namn som kjelder. Rapport frå Den sekstande nordiske namneforskerkongressen på Jæren folkehøgskule, Kleppe 8.–11. juni 2016*. NORNA-rapporter 96. Uppsala: NORNA-förlaget, s. 181–191.
- Orseth, Dag (2018). Om Aura, Patron, Revolution og tolkning av navn på travhester. *Namn og Nemne* 35, s. 55–76.
- Orseth, Dag (2021). Plottet som samler. Et hermeneutisk perspektiv på kategorisering av betydning i navn på travhester. *Namn og nemne* 38, s. 59–79.
- Ricoeur, Paul (1977). *The Rule of Metaphor. Multi-disciplinary studies of the creation of meaning in language*. (Oppr. *La Metaphor vive*, 1975, Paris). Toronto/Buffalo/London: Routledge.
- Sandst, Line (2011). Stednavnets ontologi – stednavne som lingvistiske figurer. I: Ole-Jørgen Johannessen og Tom Schmidt (red.), *Etymologiens plass i navneforskningen. Rapport fra Nornas 39. symposium i Halden 11.–13. mai 2010*. NORNA-rapporter 87. Uppsala: NORNA-förlaget, s. 93–103.
- Sandst, Line (2016). *Urbane stednavne - storbyens sproglige dimension: en stilistisk-retorisk analyse af urbane stednavne i det københavnske byrum*. København: Københavns universitet.
- Schwerdt, Judith (2007). Hipponymie. Zu Benennungsmotiven bei Pferdenamen in Geschichte und Gegenwart. *Beiträge zur Namenforschung* NF42, s. 1–43.
- STa = Svensk Travsport. Navnereglement. https://www.travsport.se/artikel/hastens_namn [2021-11-16].

STb = Svensk Travsport. Søkeseite for hester. <https://sportapp.travsport.se/sportinfo/horse> [2021-12-01].

STAC = Standardbred Canada. The Challenges of Naming a Foal. <https://standardbredcanada.ca/content/challenges-naming-foal.html> [2021-11-18].

USTA = United States Trotting Association. Regelbok. <http://www.ustrotting.com/pdf/USTARuleBook.pdf> [2021-11-18].

Vindruer = Wikipedia: List of grape varieties. https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_grape_varieties [2021-11-19].

Dag Orseth

Høgskulen på Vestlandet

dag.orseth@hvl.no

Egennamn, morfologi och andraspråksinläring

Therese Lindström Tiedemann

Abstract

Proper names, morphology and second language acquisition

Proper names make up quite a large proportion of the words in the course books judging by *Coctail*, a corpus consisting of course books used to teach adults Swedish as a second or foreign language. However proper names are rarely treated explicitly in second language teaching, and are also seldom treated in research about second language acquisition.

Learning proper names for countries and places is an important part of learning a language. Löfdahl et al. (2015) have noted that sometimes learners might even learn appellative words based on proper names, e.g. learning the Swedish word *torg* 'square' based on place names like *Opaltorget*. In this paper I analyse proper names based on a morphological analysis of the structure of proper nouns in course books (the *Coctail corpus*) and in learner essays (the *SweLL pilot corpus*) made within a larger project (*Developing Lexical and Grammatical Competences in Immigrant Swedish*). I present a study of the use of proper names in course books and learner essays and discuss how proper names might affect the acquisition of Swedish as a second language. I suggest that the role of proper names in L2 acquisition needs to be studied further and that this is also related to the question of whether proper names have meaning (cf. Nyström 1997, 2016). I also suggest that we should teach learners to analyse place names into parts which they might be able to use in learning the language. Further research is needed regarding how aware first and second language speakers are of morphemes in words and names, but I show that previous research has shown signs of awareness and that course book input indicates that this may mean that proper names ought to be given more attention in second language teaching.

Keywords:

proper names, Swedish as a second language, morpheme, word family, second language acquisition

Nyckelord:

egennamn, svenska som andraspråk, morfem, ordfamilj, andraspråksforskning

1. Inledning¹

Från ett bruksbaserat perspektiv (t.ex. Bybee 2010; Ellis m.fl. 2015) anser man att inflödet, dvs. det språk som språkinlärare hör och läser, påverkar inläringen. En del av inflödet som dock sällan beaktas är egennamn, trots att Andersson (1996: 35) påpekar att ”namn överhuvudtaget utgör en stor andel av ordförrådet i löpande tal och skrift.” och Hanks (2013: 35–36) menar att egennamn kan utgöra men än 70 % av orden i lexikala databaser. Egennamn finns omkring oss hela tiden, på skyltar, i tal, i nyhetsartiklar, i annonser, i sociala medier och skönlitteratur osv., men också i kursböcker och i klassrum. Ändå behandlas inte egennamn explicit i andraspråksundervisningen vanligtvis och det finns lite forskning kring egennamn och andraspråksinläring, fastän egennamn har ”en viktig roll i den språkliga kommunikationen” (Andersson 1996: 35) och kan ses som ”en social signal för samhörighet” (Huldén 1994, citerad i Andersson 1996: 35) vilket visar att de är viktiga för integrationen i en ny kultur. Inlärare kan också uppleva förståelsen av egennamn som central för integrationen (Löfdahl m.fl. 2015: 158, 162) och Klassen (2022) har visat att okända egennamn orsakar brister i förståelsen.

Syftet med den här artikeln är att utröna hur frekventa egennamn är i inflödet, baserat på kursböcker och om det i detta bruk finns tendenser som tyder på att egennamn skulle kunna påverka andraspråksinläringen av lexis. I koppling till detta undersöker jag andelen sammansättningar bland ortnamn i kursböckerna, eftersom SAG (kap. 3, §9:4) menar att sammansättningar är vanliga bland ortnamn, kanske vanligast, och sammansättningar består av flera rotmorfem (t.ex. *Tysk-land*) som kan ha stor likhet med appellativer (t.ex. *tysk, land*).

Lärare tar ofta upp länder, nationalitetsbeteckningar och språk på nybörjarkurser, något som är viktigt eftersom man på nybörjarnivå (A1- och A2-nivå enligt *Gemensam europeisk referensram för språk* (Central European Framework of Reference for languages (CEFR), Council of Europe (COE) 2001; Skolverket 2007) ska lära sig att berätta om sig själv. Det är således mycket möjligt att inlärare presenteras med någon form av uppräkningslista med vissa egennamn för länder, nationalitetsbeteckningar, språk mm. (jfr tabell 1).

¹ Studien är en del av projektet Utveckling av lexikala och grammatiska kompetenser i inlärarsvenska finansieras av Riksbankens jubileumsfond (2018–2021), dnr P17-0716:1, <https://spraakbanken.gu.se/projekt/l2profiles>. Jag vill tacka för kommentarer vi fått kring vår morfologiska analys och vårt arbete med egennamn på forskningsseminarier i Göteborg, Åbo och Helsingfors samt på NORNA-konferensen i juni 2021. Jag vill även tacka de tre som annoterat vårt material morfologiskt: Maisa Lauriala, Stellan Petersson och Beatrice Silén för givande diskussioner under annoteringsarbetet.

Tabell 1. Exempel på länder, nationaliteter och språk.

Land	Adjektiv för nationalitet	Substantiv för nationalitet	Språk
Finland	finsk	en finländare	finska
	finländsk	en finne, en finska	
	finlandssvensk	en finlandssvensk, en finlandssvenska	svenska finlandssvenska
Island	isländsk	en islänning, en isländska	isländska
England	engelsk	en engelsman, en engelska	engelska

Det finns vissa mönster i svenska namn för länder, nationalitetsbeteckningar och språk. Men systemet är inte helt regelbundet vilket syns utifrån de tre länderna i tabell 1. Alla länder som slutar på *-land* som *Finland* bildar inte adjektiv och substantiv på samma sätt. Men det finns delar i dessa ord som visar att de hör ihop i vissa undergrupper och ju fler exempel man ser desto tydligare blir det att det finns återkommande mönster. Om inlärare kan identifiera delar i egennamn (*Fin-land*, *Eng-land*) och associera dem med betydelse, dvs. om namn innehåller morfem som kan identifieras, så finns det en möjlighet att egennamn kan utnyttjas i språkinläringen implicit och att det också skulle kunna lyftas fram mer explicit i språkundervisningen.

Utifrån en morfologisk analys av ord, inklusive egennamn, i kursböcker undersöker jag morfemfrekvensen i ortnamn i relation till relaterade substantiv, för att utröna om det kan finnas ett underlag som språkinlärare skulle kunna utnyttja till att (undermedvetet) analysera morfem i egennamn som eventuellt skulle kunna påverka inläringen också av appellativer. Som ett exempel visar jag hur frekvensen för substantivet *land* relaterar till egennamn som innehåller namnledet *land*: *Finland*, *England*; *Norrland*.

Forskningsfrågorna är:

1. Hur frekventa är egennamn i kursböcker i svenska som andraspråk?
2. Vilka ordbildningsmönster² uppvisar ortnamnen i kursböcker i svenska som andraspråk?
3. Är egennamn i kursböcker i svenska som andraspråk så vanliga att de i jämförelse med substantiv skulle kunna påverka inläringen av appellativa substantiv som ingår i egennamn, t.ex. *land*, *län*, *ö*?

² Jag använder här ordet "ordbildningsmönster" även om det för namn skulle kunna sägas vara namngivningsmönster. Dels har namnen ibland blivit namn sekundärt och således uppstått genom ordbildning dels analyserar vi inom projektet hela ordförrådet på samma sätt, varför vi har sett på ordbildning och namnbildning på samma sätt. Eftersom det också är osäkert hur pass inlärare kan urskilja vilka ord som är egennamn så är det ur ett inlärarperspektiv bäst att behandla allt som ordbildningsmönster i det här skedet.

4. Hur pass kan man jämföra egennamn i kursböcker med dem som finns i anonymiserade inläärartexter?

Jag presenterar först tidigare forskning om ordinlärning, namn, grammatik och betydelse samt namn och läromedel (kap. 2), sedan presenterar jag materialet och metoden (kap. 3). I kap. 4 analyserar jag förekomsterna, deras ordbildning och morfologi samt relaterar delarna i några namn till deras appellativa motsvarigheter i en preliminär fallstudie. Jag avslutar med att diskutera resultaten och föreslå framtida studier (kap. 5).

2. Tidigare forskning

I det här avsnittet summerar jag kort det mest relevanta om ord- och namninlärning (2.1) och övergår sedan till att se på hur man sett på egennamnens grammatik och morfologi (2.2) för att motivera att man kan tala om morfem i egennamn på samma sätt som i andra delar av ordförrådet. Slutligen återger jag huvuddragen ur forskning om egennamn i läromedel (2.3).

2.1 Ord- och namninlärning

Ordinlärning är en mycket viktig och omfattande del av språkinlärningen för såväl första- som andraspråkstalare. Ord ska läras in på många olika nivåer, receptivt och produktivt, betydelse, skriftliga former och uttal, men också hur ordet används med andra ord och i vilka kontexter det används. Inlärningen sker därför snarast stegvis längs ett kontinuum där olika aspekter av ordkunskapen lärs in allt eftersom (se t.ex. Schmitt 2010). Viberg (2004: 197) påpekar att "[e]n betydande del av ordinlärningen sker som en biprodukt av att vi försöker förstå meddelanden", dvs. *incidentellt*. Men vi lär oss sällan ord första gången vi möter dem, utan vi behöver möta dem flera gånger och mycket tyder på att det är bra att kombinera riktad, *intentionell*, inlärning och slumpmässig, *incidentell*, inlärning (t.ex. Schmitt 2010; Lindberg 2007; Viberg 2004). Inlärare använder inomspråkliga, mellanspråkliga och kontextuella ledtrådar för att förstå ords betydelse (t.ex. Viberg 2004: 199). De inomspråkliga ledtrådarna inkluderar bl.a. kopplingen mellan olika ord som ingår i samma ordfamilj (Viberg 2004: 199). Löfdahl m.fl. (2015: 157–158) menar att inlärare lär sig egennamn på ungefär samma vis och enligt Klassen (2022) förekommer det att andraspråksinlärare inte kan skilja namn från övriga ord pga. skillnader mellan egennamn i olika språk.

Vad gäller flermorfemiga ord och flerordsenheter behövs det mer forskning om hur andraspråksinlärare brukar lära sig sådana ord och hur de brukar förstå dem. Men viss forskning (t.ex. Morin 2006; Nation 2022: kap. 10) tyder på att förmåga att känna igen morfem kan vara till hjälp, och att det kan vara till vinning att explicit undervisa morfologisk medvetenhet. Undervisning i den här typen av strategier stöder dessutom inlärares självständighet och autonomi (Morin 2006: 172). För ett språk som svenska som är rikt på sammansättningar både i ord i allmänhet och i egennamn är det också värt att notera att sammansättningar kan bildas i stunden och att vissa av dem knappast finns lagrade i vårt mentala lexikon, vilket innebär att förmågan att *bilda* men

också att *tolka* dessa måste ses som en del av vår lexikala kunskap (Järborg 2007: 64–65). Andraspråksinlärare har också själva vittnat om att de segmenterat ut betydelsebärande delar som *berg* och *plats* i ortnamn som *Redbergsplatsen* och att de lärt sig appellativer som *torg* utifrån ortnamn som *Opaltorget* (Löfdahl m.fl. 2015: 157–158).

Egennamn antas ofta vara lätta och/eller kända från tidigare inlärda språk och de ses vanligtvis som del av encyklopedisk, icke-språklig kunskap vilket gör att de brukar utelämnas eller åtminstone särbehandlas i undersökningar av ordförrådsutveckling (t.ex. Järborg 2007: 66–67; Webb & Rodgers 2009). På senare tid har forskare lyft fram att egennamn inte borde ses som enkla och helt icke-språkliga och att det blir snett att räkna bort dem helt eller räkna dem som kända i ordförrådstester (t.ex. Brown 2010; Klassen 2022). Intressant nog noterar även Järborg (2007: 78) att *flerordsnamn* och *namnliknande uttryck* kan vara svårtolkade och behöva behandlas i studier av ordförråd, vilket kan tolkas som en partiell motsägelser av hans tidigare påstående om att namn kan undantas i ordförrådsstudier. Cobb (2010: 189) antar att flerordsnamn i ordförrådstester kan räknas som deras ingående ord. Således räknas *Statue of liberty* enligt hur orden *statue* och *liberty* förekommer som appellativer i frekvenslistorna. Men i svenska blir den här typen av egennamn vanligtvis sammansättningar (*Frihetsgudinnan*) och frågan är då hur deras delar bör ses och om det gör en skillnad för inlärare.

Slutligen bör vi också notera att *Svenska Akademiens ordlista* (SAOL 2015) i sin senaste upplaga valde att ta med ett ganska stort antal egennamn med motiveringen att ”ord som används i definitioner [...] själva bör finnas som uppslagsord.” (SAOL 2015: xv) men också med syftet att landsnamn ska kunna kopplas till invånarbeteckningar (SAOL 2015: xxxiii–xxxiv). Min hypotes är att förmågan att koppla ihop landsnamn och nationalitetsbeteckningar kan få stöd av analys av orden och eventuellt också bidra till inläringen av appellativer, men det här behöver undersökas mer.

2.2 Egennamns grammatik och morfologi

Egennamn ses ibland som en undergrupp av substantiv och ibland som en egen ordklass. Vilket som är den bättre indelningen har debatterats inom såväl allmän lingvistik som onomastik (t.ex. Östman & Mattfolk 2021; Schlücker & Ackermann 2017; Van Langendonck & Van de Velde 2016). *Svenska Akademiens grammatik* (Teleman m.fl. 1999, hädanefter SAG) behandlar egennamn som en egen ordklass. Likaså behandlas egennamn som en egen ordklass i anoteringspipelinen (*Sparv*, Borin m.fl. 2016) för svenska korpusar inom Språkbanken Text.³ Att egennamn ses som en egen ordklass kan motiveras bland annat morfologiskt (det främsta ordklasskriteriet i SAG är hur ord kan/inte kan böjas, kap. 1, §4). Substantiv och egennamn böjs olika. Egennamn har också en speciell relation till bestämdhet, eftersom egennamn per definition har unik referens och således är inherent definitiva. Ändå förekommer

³ <https://spraakbanken.gu.se>.

bestämda artiklar i vissa namn (*Nordsjön*, *Siljan*, *Nederländerna*, *Fiskehamnen*), men inte i de flesta (*Stockholm* **Stockholmen*). Flera olika typer av egennamn innehåller lexikaliserade slutartiklar: *Aftonbladet*, *Utbildningsdepartementet*, *Nederländerna*, *Storsjön*. Dessutom finns det egennamn där det är oklart om det är en slutartikel på slutet eller om namnen bara råkar sluta på ett sätt som påminner om slutartikeln: t.ex. *Vänern*, *Italien*, *Algeriet*. Här tolkar dock SAG *-n* i *Vänern* som en lexikaliserad bestämd artikel, medan *-ien/iet* ses som avledningssuffix (SAG kap. 3 §7:4, men jfr. §10:2c).

Gemensamt för egennamn med artikel är att man *inte* kan variera mellan att använda artikeln eller utelämna den. Precis som man inte kan variera mellan singular eller plural i egennamn (Bakken 2005: 28), jfr t.ex. *Nederländerna* där såväl plural som slutartikel är lexikaliserade i egennamnet, vilket är ett tydligt argument för att egennamn är annorlunda än substantiv och således bör ses som en egen ordklass. Det är intressant att den bestämda formen ibland lexikaliseras i egennamn, men andra gånger inte. Det här gäller inte bara svenska utan den bestämda artikeln används inte heller i vissa engelska namn för institutioner som *Ministry of Education*, medan andra egennamn har lexikaliserat en bestämd artikel som del av namnet: *The British Museum*, *The Gambia*, *The Hague* (jfr. Östman & Mattfolk 2021).

Bestämd artikel i ortnamn kan ofta bero på att de historiskt sett uppstått ur beskrivande bestämda nominalfraser, som senare omtolkats som egennamn (t.ex. Bakken 2002:22). Ändå finns det tecken på att talare ännu känner igen dessa morfem som bestämd artikel och således kan analysera namn morfologiskt vilket gjort att vissa norska ortnamn enligt Indrebø (1927: 110, citerat i Bakken 2002: 28) reviderats så att den bestämda slutartikeln ströks för att allmänheten reagerat på den bestämda formen. Även Falk & Hægstad (1915: 10) ska ha noterat denna önskan från allmänheten enligt Bakken (2002). Även på senare tid ska det ha varit vanligt att klagomål inkommit på ortnamn i bestämd form i Norge (Hallaråker 1996, enligt Bakken 2002: 28–29).

Löfdahl m.fl. (2015) ger exempel på ortnamn bildade av barn för platser där de leker. Det finns vissa skillnader beroende på om barnen är enspråkigt svenskspråkiga eller flerspråkiga. Enspråkigas namn tenderar vara mer morfologiskt komplexa ord, t.ex. innehålla fogemorfem efter modell från ortnamn i närheten. Flerspråkiga ger däremot ofta namn i form av korta beskrivande nominalfraser med adjektiv och substantiv. Intressant är att alla exempel som ges är i bestämd form: *Kungagraven*, *Kyrkofällan*, *Röda gården*, *U-gården*, *Lillskogen*, trots att egennamn alltid är definitiva men sällan har bestämd artikel.

Namnvården i Sverige och Finland brukar mena att egennamn som består av sammansättningar eller andra former av komplexa strukturer bör följa språkets grammatik i övrigt (Östman & Mattfolk 2021: 247). Det har också konstaterats att namn brukar bildas enligt samma ordbildningsprinciper som andra substantiv, delvis för att de bildas ur andra lexem i språk som inte är egennamn (Schlücker & Ackermann 2017: 319). Men trots att många egennamn verkar vara sammansättningar och kan

innehålla delar som relaterar till appellativer i språket är det också ett faktum att egennamn kan bli intransparenta med tiden⁴ och det finns såväl ortnamn som personnamn som vi idag inte kan analysera i morfem:

Personal names such as Annika, Roland, and Bodin, and place-names such as Bromma, Kalmar, and Vättern, on the other hand, have **no living connections whatsoever to recognizable appellatives** or other words, and this makes it easier for us to accept them as being without meaning. (Nyström 2016: 43–44, min emfas)

Men *Vättern* kan tyckas innehålla en bestämd slutartikel även om vi inte kan säga vad stammen *Vätter* betyder. Som nämndes tidigare ser SAG *-n* i *Vänern* som en lexikaliserad bestämd artikel, detsamma bör vara fallet i *Vättern* (jfr. SAG kap. 3 §7:4). Urskiljandet av den bestämda artikeln är en analys som kan stärkas av sjönamn som *Storsjön* och det faktum att den bestämda artikeln är något som många vattendrag har gemensamt (SAG kap. 3, §10). Egennamnet kan alltså tolkas som en delvis transparent lexikalisering. Det verkar sannolikt att huruvida talare noterar detta varierar och artikeln har helt klart blivit en del av egennamnet (jfr. *univerbalisering*) för alla och kan inte uteslutas ur egennamn som *Siljan* eller *Storsjön*. Tyvärr saknas det dock forskning om hur inlärare tolkar de här formerna. Men vissa förstaspråkstalare kan reagera på bestämd form i egennamn (se ovan) och det finns forskning som visar att även andraspråksinlärare kan identifiera betydelsebärande delar i namn (se Löfdahl m.fl. 2015).

SAG påpekar (kap. 3, §9:4) att ordbildningsmässigt är ”Många, kanske flertalet, ortnamn [...] sammansatta”, men i vissa fall kan det vara svårt att bestämma om efterleden ska ses som rotmorfem eller som ett avledningssuffix i namn som *Finland*. Man kan förvänta sig att namn förlorar sin interna morfologiska struktur (Schlücker & Ackermann 2017: 319–320) och eftersom det också hänt många gånger i språks historia kan vara svårt att avgöra var morfemgränsen går och något som nu verkar vara stam och suffix kan vara en nednött sammansättning och efterleden kan ha blivit ett produktivt namnbildningssuffix (jfr. SAG om *land*) (Bakken 2005: 32–33). Ibland förblir egennamnen transparenta såsom i svenska tvådelade efternamn som *Stenkvist*, eller semi-transparenta som i ortnamn såsom tyska *Gelsenkirchen* där efterledet tydligt härstammar från *Kirche* ’kyrka’ men förledet har otydlig etymologi (Schlücker & Ackermann 2017: 320). På samma sätt finns det också sammansättningar och avledningar bland appellativer där ett morfem brukar analyseras som restmorfem eftersom vi kan identifiera att resten av ordet är ett morfem som kan kännas igen från andra ord: t.ex. *körbär* där *körs-* ses som restmorfem. Men den här typen av utveckling gör det ibland svårt att avgöra om ett egennamn ska analyseras som sammansättning eller avledning, ett morfem som rot eller avledningssuffix. I analysen i projektet⁵ som jag baserar mig på har vi valt att analysera t.ex. *land* som rot i *Finland*

⁴ Detsamma kan förstås även hända med andra ord i språket.

⁵ Utveckling av lexikala och grammatiska kompetenser i invandrarsvenska, kort L2profiler.

eftersom det betecknar ett land eller ett landområde. Däremot ser vi *son* i efternamn som *Karlsson* som ett avledningssuffix eftersom namnet inte bärs endast av söner. Det har alltså tydligare förlorat sin koppling till den ursprungliga betydelsen.

Det finns också affix som bara förekommer i egennamn och som ibland kan tolkas som namnbildande, såsom eng. *-cester* (*Leicester*), dan. *-lev* (*Tinglev*) (Schlücker & Ackermann 2017: 314). Köhnlein (2015) visar att denna typ av egennamn behöver ses som morfofonologiskt komplexa i nederländska (t.ex. *Eindhoven*) eftersom uttalet speglar att det finns flera morfem även om ortnamnen inte kan ses som semantiskt komplexa. Dessa namnled kan också vara sådana som talare implicit lägger märke till och som talare t.ex. lär sig uttalsregler för. En andraspråkstalare av engelska behöver t.ex. lära sig att *-cester* brukar uttalas [s.tər]. Annars kommer hen att utmärka sig som andraspråkstalare och uttalet kan orsaka missförstånd. Även på svenska finns det ortnamn som har uttal som man inte lätt kan härleda från stavningen: *Södermanland* som ofta uttalas, och ibland även skrivs, *Sörmland*; *Skellefteå*⁶ där <-å> av infödda skelleftebor inte uttalas (jfr. Lundström 2015: 15), osv. I svenska tycks egennamnens uttal ofta peka på en morfofonologisk enhet än att någon del skulle vara urskiljbar som ett eget morfem, vilket skulle kunna göra att talare inte identifierar möjliga morfem om de hör namnet, men kanske om de ser det skrivet.

Huruvida egennamn har betydelse eller inte är en omtvistad fråga (jfr Nyström 2016, se även Schlücker & Ackermann 2017 för en redogörelse angående varför egennamn enligt dem inte har lexikalisk betydelse). Om egennamn inte har betydelse så kan vi knappast tala om att egennamn skulle kunna delas in i morfem, även om de bildas från olika namndelar. SAG påpekar dock också att talareshens intuition kan svaja i beslutet om egennamn har flera morfem (kap. 3, §5).

Många (t.ex. Nyström 2016: 39) menar att egennamn inte har *beskrivande* betydelse, men SAG (kap. 3, §2 ANM, min emfas) påpekar att man kan se det som att egennamn har betydelse och att:

Vidare är namn ofta, särskilt om de är sammansatta eller utgörs av lexikaliserade ordgrupper, mer eller mindre **beskrivande**: ett eller flera av de ingående morfemen är reguljära beskrivande substantiv eller adjektiv eller homonyma med sådana. Även om ett namn som **Omberg** **inte behöver vara namn på ett berg**, så är det ändå **inte troligt att det är namnet på en sjö eller en dalgång**.

Just denna möjliga beskrivande faktor i namnet är något som andraspråkstalare beskrivit som viktig att kunna ta del av (Löfdahl m.fl. 2015: 158). Men en ort kan ha fått namnet sekundärt efter något i naturen och således vara mindre transparent eftersom namnet överförts till orten och naturfenomenet kanske inte längre är så tydligt närvarande (se t.ex. Schlücker & Ackermann 2017); *Helsingfors* är exempelvis en stad och inte namnet på en fors.

⁶ Första skriftliga belegg för Skellefteå är från 1344 och skrivs då *Skellopt* och *Skellopta* (Lundström 2015: 15). Namnet Skellefteå har samiskt eller finskt ursprung, däremot är det mer oklart om detsamma gäller Umeå (2015: 33).

Nyström (1997, 2016) och Motschenbacher (2020: 92) har visat på att delar av egennamn kan kopplas till andra lexem i språket inte bara diakront och vid bildandet, utan även ur ett synkront perspektiv. Nyström (2016: 43) menar att när vi använder namn där vi i princip kan känna igen delar så ”skriker” (min översättning) de orden efter uppmärksamhet. Både Köhnlein (2015) och Zwart (2003) har på basis av fonologin i nederländska egennamn, t.ex. i att betoningen placeras på slutet som i en fras (t.ex. *Amsterdám*, *Moerdijk*) försökt visa att talare undermedvetet gör en morfologisk analys av flera egennamn. Dessutom kan andraspråkstalare utnyttja delar av egennamn till att lära sig betydelsen av vissa lexem såsom *torg* (Löfdahl m.fl 2015: 158, 161), vilket är ett tecken på att vissa andraspråkstalare åtminstone undermedvetet kan identifiera betydelsebärande delar i egennamn vare sig namnet etymologiskt innehåller den delen eller bara innehåller en del som råkar vara homonym med en appellativ som t.ex. i fallet *Malmö* som etymologisk inte har något med ö att göra alls utan sägs vara en sammansättning av *malm* och *hög* (Wahlberg 2003).

Enligt Schlücker & Ackermann (2017: 317) tenderar ortnamn att vara mer (morfologiskt) transparenta än personnamn,⁷ vilket de illustrerar med namn från olika germanska språk bland annat egennamn som har namnled som sägs vara betydelsebärande: *-land* (eng. *Switzerland*), *sea* (eng. *The Dead sea*) men enligt dem också *-(i)stan* (eng. *Afghanistan*). Dessa kan förstås jämföras med svenska *-land* (*Finland*), *-hav* (*Döda havet*) och *-(i)stan* (*Afghanistan*). I båda språken är det dock tydligt att endast de första två (*land* / *land*, *sea* / *hav*) kan kopplas till egna ord i språken, medan det sista *-(i)stan* kan kännas igen som ett morfem endast genom jämförelse med andra länder med liknande namnled (t.ex. *Pakistan*) och därigenom få den betydelsekopplingen. Bland ortnamnen menar Schlücker & Ackermann (2017: 318) att namn på älvar, berg, mm. tenderar att vara mer morfologiskt transparenta än namn på länder och boplatser. Det vore intressant att studera om det är vanligt att talare (L1 eller L2) har lättare att identifiera delar i vissa typer av egennamn än i andra.

På liknande vis har Köhnlein (2015: 186) noterat att såväl ortnamn som personnamn kan analyseras i mindre delar, t.ex. en Ortsbetecknande del och en referentiell del för ortnamn (se tabell 2), något han säger är sant i olika språk men som inte betyder att delarna behöver vara semantiskt transparenta. Schlücker & Ackermann (2017: 320) menar också att komplexa egennamn kan bestå av en del som är ett vanligt appellativt substantiv, t.ex. *street* 'gata' i *Downing Street*, och att detta substantiv då fungerar som en markör för den kategori som egennamnet tillhör, alltså i det här fallet gatunamn. I dessa sammansättningar har Nyström (2016: 44) också påpekat att förleden tenderar vara specifik och efterleden generisk (se tabell 2). På så vis kan den här typen av namn ha viss ”deskriptiv betydelse” (Schlücker & Ackermann 2017). Enligt flera forskare tycks det alltså inte bara vara vid namnbildning och bland onomastiker som dessa egennamn ses som sammansättningar eller avledningar, utan talare kan se dem så och känna igen ett system i egennamnens struktur.

⁷ Ena granskaren påpekar att även om så kan vara fallet i europeiska eller nordiska språk är det inte fallet i alla språk, t.ex. inte i arabiska och somaliska.

Tabell 2. Semantisk uppbyggnad av flermorfemiga ortnamn enligt några olika källor.

	<i>Fin Om</i>	<i>land berg</i>
SAG 1999		mer eller mindre beskrivande del
Nyström 2016	specifik	generisk
Köhnlein 2015	referentiell	ortbetecknande
Schlücker & Ackermann 2017		appellativt substantiv, markör för egennamnskategorin

2.3 Egennamn och läromedel

Språket i läromedel har studerats t.ex. utifrån ordförråd, satslängd och läsbarhet (Lindberg 2007). Namnbruket i läromedel är mindre studerat och vi vet lite om hur pass elever lägger märke till namnbruk i läromedel (Aldrin 2020:14). Vissa studier har indikerat att namnbruk i läromedel kan påverka hur elever tar till sig ämnesinnehållet (Macintyre & Hamilton 2010). Aldrin (2020:13) framhåller också skolans roll som ”mötesplats” och som förmedlare av ”grundläggande värden” och som hon nämner ska skolan enligt läroplanen ”utveckla förståelse för den kulturella mångfalden inom landet” (Skolverket 2019: 8), i överförd bemärkelse kan man säga att detsamma gäller läromedlen.

3. Metod och material

Motschenbacher (2020) och Tse (2000) har påpekat att namnforskning sällan görs utifrån korpusar även om korpusmetoder har en potential för forskningsområdet. I den här studien baserar jag mig på två korpusar:

1. Kursbokskorpusen *Coctail* (Volodina m.fl. 2014) som består av kursböcker för kurser i svenska som andraspråk (eller främmande språk)⁸ för vuxna inlärare. Alla dessa böcker härstammar från Sverige. Kursböckerna har kopplats till CEFR-nivåer genom att lärare i svenska som andraspråk har angett nivån på kurser där böckerna kan användas, A1–C1. Totalt 710 251 token.
2. Inlärarkorpusen *SweLL-pilot* (Volodina m.fl. 2016a) som består av delkorpusarna Spin, SW1203 och Tisus och där datan är uppsatser skrivna av andraspråkstalare av svenska. Alla uppsatserna har bedömts enligt CEFR-skalan (COE 2001) med en nivå från A1–C2. Totalt 160 061 token.

⁸ I den här studien använder jag svenska som andraspråk som samlingsbegrepp för svenska som främmande språk och svenska som andraspråk.

Utöver att egennamn sannolikt är frekventa i inflödet för språkinlärare så är det också något som språkinlärare förväntas kunna producera på nybörjarnivå (jfr Skolverket 2007; COE 2001). Det finns därför anledning att misstänka att inlärare också använder en stor del egennamn i sin egen produktion, kanske speciellt på A1- och A2-nivå där kompetenserna fokuserar på att kunna berätta om sig själv, sin näromgivning och sin bakgrund. Men eftersom såväl personnamn som ortnamn och ibland även företagsnamn anonymiserats eller pseudonymiserats (jfr Volodina m.fl. 2020; Megyesi m.fl. 2018) i SweLL-pilotkorpuserna pga. de krav som GDPR ställer på forskningsdata och för att data ska kunna delas mellan forskare så är det lite problematiskt att undersöka deras användning i inlärauppsatser på samma vis som i kursbokskorpuserna, men vi undersöker hur pass det är möjligt.

Köhnlein (2015) har studerat huruvida morfologisk analys kan tillämpas på egennamn och påpekat att det är ett underbeforskat område. För att kunna studera detta systematiskt har vi behov av data som hjälper oss se mönster och hur mönstren fördelar sig i materialet. Det svenska L2-profilprojektet har därför analyserat såväl efternamn (*Karlsson, Marklund, Björk*) som ortnamn (*Finland, Stockholm, Göteborg*) enligt ordbildnings-mönster och deras morfologiska uppbyggnad på samma vis som andra lexem i språket. Egennamnen har analyserats i morfem, även om detta till viss del går emot idén om att egennamn inte har en betydelse.⁹ Att L2-inlärare inte alltid kan skilja på appellativer och egennamn (Klassen 2022) bidrar till vikten av att studera egennamnen morfologiskt på samma sätt som övriga lexem.

Förnamn är oftast mer intransparenta och kan sällan relateras till appellativer i språket både enligt det L2-profilprojektet sett i datan och vad Nyström (2016) och SAG konstaterat om förnamn. Vissa förnamn är tydliga sammansättningar (*Anna-Maria, Sven-Göran*) men det är otydligt om namnen som ingår i dessa sammansättningar består av flera delar. Vissa undantag kan identifieras såsom *Daniel – Daniela; Tor – Tora*, men det är oklart hur man bör analysera relationen mellan *Dan* och *Daniel*. Eftersom det också verkar vara mer ovanligt att förnamn kan kopplas samman med appellativer i språket beslutade L2-profilprojektet att lämna dessa oanalyserade i nuläget, men att inkludera en analys av ortnamn och efternamn.¹⁰

Den data som L2-profilprojektet analyserade bestod av en lista av *lexem* operationaliserade som *tripplar* som identifierats i de två korpuserna. Tripplar är enheter bestående av *lemgram* (dvs. lemma inklusive ordklass och böjning) + ordklass-tag + betydelse enligt Språkbankens lexikon Saldo (Borin m.fl. 2013), t.ex.:

⁹ Jag vill tacka projektets annoterare, Maisa Lauriala, Stellan Petersson och Beatrice Silén, för givande diskussioner kring detta under våra möten.

¹⁰ För mer information om annoteringen i hänvisas till annoteringsriktlinjerna: <https://docs.google.com/document/d/1G5PEfeDEKg4dAZaupj6FmUUWBGiegiqagzXgTA3cDSY/>.

- lemgram: Sverige..pm.1
- ordklass: PM (=egennamn)
- betydelse: Sverige (land).

Listan kallas *Sen*Lex*¹¹ (Alfter m.fl. u.a.) och består i nuläget av 15 652 tripplar som extraherats ur korpusarna med en metod som baserar sig på den som använts för icke-betydelsebaserade ordlistor såsom *SvaLex* (François m.fl. 2016) och *SweLLex* (Volodina m.fl. 2016b).¹²

Tripplarna har annoterats av tre annoterare: två med svenska som modersmål (en finlandssvensk och en sverigesvensk, båda med doktorsexamen och erfarenhet av att undervisa svenska och språkvetenskap på universitetsnivå) och en med finska som modersmål och avancerad modersmålsliknande nivå i svenska med en magisterexamen¹³ i nordiska språk). Arbetet leddes och övervakades av författaren som har sverigesvenska som modersmål.

Utifrån den morfologiska annoteringen kan man nu identifiera vilka delar som ingår i namn i de två korpusarna, hur frekventa de är både i relation till hur många olika egennamn de förekommer i och hur frekventa de olika egennamnen är. Man kan också jämföra det här med andra lexem som analyserats på samma sätt. Vissa ord som förekommer i korpusarna har tyvärr inte kommit med i *Sen*Lex* pga. komplikationer med dubbla betydelser, felstavningar, OCR-fel mm. Många av dessa är personnamn, företagsnamn osv. men de flesta verkar inte vara morfologiskt transparenta och kan i vissa fall redan finnas med bland de inkluderade namnen. Jag planerar att utforska detta vidare, men ger en första översikt i tabell 3 över möjliga egennamn i den datan. Tabellen visar hur många tripplar bland dessa som är automatiskt annoterade som egennamn (PM) men också hur många av dem som är korrekt respektive inkorrekt annoterade som PM, samt ger några exempel. I den här studien gör jag därför också vissa beräkningar direkt i korpusarna och inte via det morfologiskt annoterade materialet i *Sen*Lex*.

¹¹ *Sen*Lex* planeras i framtiden att finnas öppet tillgänglig som del av Svenska L2 Profiler: <https://spraakbanken.gu.se/larkalabb/svlp>.

¹² Dessa ordlistor finns tillgängliga här: <https://cental.uclouvain.be/cefrlex/>.

¹³ En finsk magisterexamen, motsvarande masterexamen i Sverige.

Tabell 3. Egennamnstripplar i Coctail och SweLL-pilot som ännu inte annoterats och inkluderats i Sen*Lex.¹⁴

	Automatiskt annoterade som PM	Varav faktiska PM (troligen)	Exempel	Varav felannoterade som PM minst
Utan lemmgram	1324	1081	<i>ABBA, Agnetha, Al-Hussain,</i>	243
Problematiska pga. specialtecken, Flera betydelser / flera lemmgram	15	2	<i>6°, Anders, Skåne</i>	13
	56	56	<i>Grönland, Porsche, Taiwan</i>	0

Jag fokuserar på egennamn i form av ortnamn och efternamn som kan analyseras i delar som kan användas appellativt, såsom *sjö* i *Storsjön*, *Sjöberg*. På basis av annoteringen studerar jag egennamn i kursböckerna med inspiration från ordfamiljsforskning (t.ex. Bauer & Nation 1993) genom att se vilka ordfamiljer som representeras och hur ordfamiljen representeras i egennamnsdatan respektive bland appellativerna. En systematisk studie av egennamn i en kursbokskorpus kan ge oss möjligheten att formulera hypoteser om vad som kan stödja inläringen, samt formulera slutsatser om vilken information om egennamn och deras struktur och användning som undervisas implicit och vad som kanske borde göras explicit.

4. Analys

I det här avsnittet presenterar jag mina resultat vad gäller antalet egennamn i kursböcker i svenska som andraspråk med viss jämförelse med förekomsterna i inlärarkorpusen (4.1). Jag jämför de två olika korpusarna för att bidra till diskussionen om huruvida man alls kan få någon information om ortnamnen i de anonymiserade inlärartexterna. Sedan presenterar jag resultaten för egennamnens ordbildning (4.2) och morfologiska uppbyggnad (4.3) och avslutar med en kort analys av hur egennamn kan samordnas och huruvida sådan samordning förekommer i kursböckerna (4.4).

4.1 Ortnamn i kursböcker och inläraryppsatser

I kursbokskorpusen Coctail förekommer det 24 430 *ordförekomster* (jfr token¹⁵) som har ordklasstaggats som egennamn (PM) (se tabell 4).¹⁶ På *typnivån*, dvs. antalet olika lemmgram som ordklasstaggats som egennamn, är det 1 511 (6,1 %) olika typer (se tabell 5).

¹⁴ Tack till Maisa Lauriala för genomgång och felannotering av de tripplar som inte ännu kunnat tas med i Sen*Lex och annoteras manuellt.

¹⁵ Som token räknas inte bara ord utan även interpunktionstecken. Procenten här är beräknad i relation till alla tokens och inte bara alla ord i korpusen.

¹⁶ I Sen*Lex är 6,8 % av tripplarna lemmgram som är egennamn, 6,6 % har också ordklasstaggats som egennamn (PM).

Tabell 4. Ordförekomster (tokens) i kursbokskorpusen Coctail enligt ordklasstagningen.

	Absolut frekvens	Andel av ordförekomsterna (token)
Egennamn (PM)	24 430	3,4 %
Substantiv (NN)	130 039	18,3 %
Adjektiv (JJ)	38 213	5,4 %
TOTALT	710 251	

Tabell 5. Lemgram (types) i Coctail per ordklass enligt ordklasstagning och lemgram.

	Antal olika lemgram (dvs typer)	Andel av lemgrammen	Totala förekomster	Type-token-ratio (TTR) per 100 ord
Egennamn (PM)	1511	6,1 %	16923	8,9
Substantiv (NN)	11033	44,6 %	135411	8,1
Adjektiv (JJ)	2474	10,0 %	37598	6,6
TOTALT	24 751			

Egennamnen varierar mer än substantiv och adjektiv. De har en *type-token-ratio* (TTR) på 8,9 per 100 ord där substantiv har 8,1 och adjektiv 6,6, vilket kan göra det svårare att lära sig dem eftersom man möter samma egennamn mindre ofta. Men variationen är ändå ganska lik den för substantiv och jag misstänker att om vi kan se mönster i egennamns delar så har vi ändå en chans att kunna använda egennamn i inläringen ungefär lika bra som substantiv.

Det är intressant att TTR för egennamn i SweLL-pilot är högre än i kursböckerna, men också att substantiven har en högre TTR än egennamnen i inläarkorpusen, dvs. tvärtemot kursbokskorpusen (se tabell 6). Det här beror dock på att egennamn har anonymiserats så att många olika typer sammanfaller under en typ, NN. Anonymiseringen påverkar alltså resultaten på sätt som försvårar jämförelser med kursbokskorpusen.

Tabell 6. Ordtyper i inläarkorpusarna Spin, SW1203 och Tisus enligt ordklasstagningen.

	Antal olika lemgram (dvs typer)	Andel av lemgrammen	Totala förekomster	Type-token-ratio (TTR) per 100 ord
Egennamn (PM)	187	0,8 %	1918	9,7
Substantiv (NN)	3167	12,8 %	28652	11,1
Adjektiv (JJ)	767	3,1 %	9820	7,8
TOTALT	24750	100 %		

I SweLL-pilot finns det efter anonymiseringen 187 olika lemgram som taggats som egennamn (PM). Om man räknar bort NN (466 förekomster) så är *Sverige* vanligast (389) precis som i kursböckerna. Innan de mest frekventa egennamnen i SweLL-pilot kommer flera substantiv: *stress*, *människa*, *liv*, *språk*, *arbete* och efter NN men innan *Sverige*, *jobb*, *dag*, *land*. Det här skiljer sig från kursbokskorpusen där det bara var två substantiv som var frekventare än det vanligaste egennamnet och beror troligen på att uppsatsämnet påverkar vokabulären i inläraruppsatserna starkt (Caines & Buttery 2017). Detta kan antas ligga bakom ordet *stress* höga frekvens i delkorpusen Tisus där *stress* var temat i uppgiften.¹⁷ Det här i kombination med skillnaderna i TTR tyder på att egennamn används mindre varierat i kursböcker än i inläratexter, men eftersom inläratexterna är pseudonymiserade och många namn har plocats bort går det inte att lita på utan skulle behöva undersökas vidare på andra sätt.

Eftersom korpusarna totalt sett innehåller så pass olika mängder ord (se kap. 3) är det inte möjligt med blotta ögat att säga om ett ortnamn är vanligare i den ena korpusen. Genom att jämföra de relativa frekvenserna där förekomsterna sätts i relation till antalet förekomster (*tokens*) i korpusen ser vi att många ortnamn faktiskt är vanligare i inläratexterna än i kursböckerna, trots att placeringen av egennamn på listan över de mest frekventa orden i korpusen i relation till substantiv gjorde att det såg ut som att ortnamn kanske var mindre vanliga än i kursböcker. Det här gäller *Sverige*, *Göteborg* och *Europa*, men även andra orter och länder som sannolikt kan kopplas till inlärnarnas egna bakgrund trots att texterna är anonymiserade. Således förekommer t.ex. *Eritrea*, *Syrien* och *Afghanistan* i inläratexterna men inte alls i kursbokskorpusen (jfr bilaga 1). Att vissa svenska orter är mer representerade i inläratexterna torde bero på var texterna har samlats in: *Göteborg* är vanligaste orten i inlärarardatan, medan *Stockholm* är klart vanligare i kursboksdatan. Inlärarardatan innehåller fler orter från runtomkring Göteborg: *Landvetter*, *Orust*, *Falköping*, *Uddevalla*, *Kortedala* osv., vilket överensstämmer väl med att mycket av inlärarardatan samlats in i samarbete med undervisning i Göteborg (Volodina m.fl. 2016a).

Kursbokskorpusen har säkert påverkats av att den består av kursböcker utgivna mellan 1997–2012. De vanligaste regionerna i kursböckerna är länder och områden i västvärlden: *Sverige*, *Europa*, *Norge*, *Finland*, *Italien*, osv., medan inläratexterna förutom *Sverige* främst innehåller länder utanför Europa. Kursböckerna visar således viss brist i sin mångfald med dess västerländska och främst europeiska ortnamn, men samtidigt ett bra underlag för att eventuellt kunna identifiera morfem som kan vara homonyma med appellativer i svenska.

¹⁷ Relativfrekvens för lemgrammet *stress* i Tisus är 17 235,1 per 1 miljon token, jämfört med 26,5 i Göteborgsposten 2013.

4.2 Ortnamnens ordbildning

Av de egennamn i Sen*Lex som automatiskt annoterats som egennamn (ordklasstag PM) är 26 % ortnamn, 39 % förnamn och 21 % efternamn. Här presenterar jag hur ordbildningen ser ut i ortnamnen i materialet, baserat på projektets manuella annotering av ordbildningsmönster.

Större delen av ortnamnen som L2-inlärare möter i kursböckerna är sammansättningar, vilket stämmer med vad SAG (kap. 3, §9:4) säger kan tänkas vara fallet i svenska över lag. Det här är dessutom fallet på varje CEFR-nivå och inte bara i materialet som helhet, och skillnaden gentemot den näst vanligaste kategorin (dvs. avledning) är oftast markant (se tabell 7). Men även avledningar, rotlexem¹⁸ och lexikaliserade ortnamn är ganska vanliga.

Tabell 7. Ordbildning i ortnamn i Sen*Lex. Frekvenserna är beräknade på nya ortnamnslexem (dvs typer) på varje nivå, dvs. om ett ortnamnslexem används på flera nivåer presenteras det endast en gång här (typer / nivå).

	A1	A2	B1	B2	C1	Totalt i Sen*Lex
Rotlexem	7	6	8	8	4	33
Avledning	11	16	10	12	10	59
Sammansättning	26	25	32	28	9	120
Lexikaliserad	2	5	4	1	1	13
Oklar ordbildning	1	2	5	-	-	8
TOTALT	47	55	59	49	24	234

Bland rotlexemen finns bl.a. *Mälaren* och *Siljan*, dessa skulle även kunna klassas som lexikaliserade eftersom de har en bestämd artikel som del av egennamnet. I annoteringen sågs de dock som rotlexem eftersom de består av ett rotmorfem och ett böjningsmorfem som dock har lexikaliserats. *Nordsjön* klassades däremot som ett lexikaliserat uttryck och inte som sammansättning eftersom det numera är ett namn och inte vilken sjö som helst i norr, faktiskt inte ens en sjö utan ett hav. Nordsjön är således något som kan verka transparent men inte är det och där den senare delen som kunde ha specificerat typen av ort (*sjö*) inte stämmer med verkligheten enligt dagens språkbruk (*hav*).

Bland sammansättningarna ingår olika typer av ortnamn, men främst tätorter, regioner samt länder (tabell 8).

¹⁸ Med *rotlexem* menas ett enkelt lexem som består av en rot och eventuellt ett böjningsmorfem.

Tabell 8. Ortnamn i Sen*Lex som är sammansättningar uppdelade enligt kategorier.

	A1	A2	B1	B2	C1	Totalt
länder	12	4	3	3	1	23
regioner	6	6	10	9	4	35
världsdelar	-	-	-	2	-	2
tätorter (t.ex. städer)	5	10	12	10	3	40
stadsdelar	1	-	1	1	1	4
ö/ö-grupp	-	3	3	-	-	6
älvar¹⁹	1	-	2	-	-	3
hav/sjö	-	2	1	3	-	6
gatunamn²⁰	1	-	-	-	-	1

4.3 Ortnamnens morfologiska uppbyggnad

Eftersom väldigt många av egennamnen i Sen*Lex är sammansättningar finns det många rotmorfem som kan kopplas till ordfamiljer och som således i princip skulle kunna stödja inläringen av vissa lexem om dessa rotmorfem också används som appellativer eller som del av appellativer. Även egennamn som kan identifieras som avledningar eller lexikaliserade enheter kan sannolikt kopplas till andra ord i språket genom ingående rotmorfem.

Tabell 9. Antal rotmorfem i förhållande till nya ortnamn per nivå i Sen*Lex.

	A1	A2	B1	B2	C1	Totalt antal rotmorfem i ortnamn
Rotmorfem	63 ²¹	68	74	63	33	239
Rotmorfem som även kan kännas igen i appellativer	38	41	43	24	11	
%	60 %	60 %	58 %	38 %	33 %	

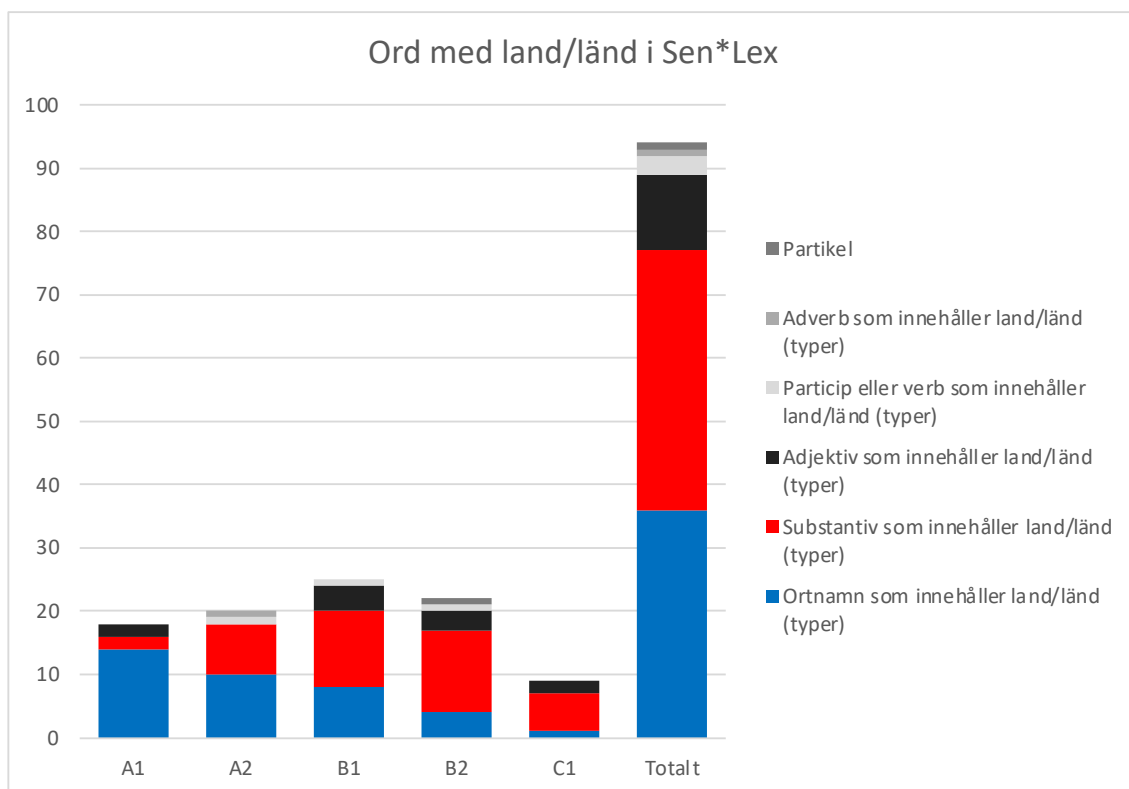
¹⁹ *Göta älv* och *Torne älv* räknas här inte med eftersom de klassificerats som lexikaliserade fraser. Det är ett systematiskt beslut att annotera dem på det här sättet eftersom det är en frusen flerordsenhet och således närmast liknar en sammansättning men inte kan klassas som det eftersom de består av flera särskrivna ord.

²⁰ *Parkvägen* har analyserats som lexikaliserad fras. Det här behöver projektet utreda om det ska omklassificeras.

²¹ Om *land*, *lënd* räknas som olika rotmorfem.

Bland ortnamnen i Sen*Lex finns det ganska många rotmorfem som förekommer på de olika CEFR-nivåerna (jfr tabell 9) och framför allt är det tydligt att rotmorfemen i ortnamnen på de lägre CEFR-nivåerna till stor del även förekommer i appellativer. Det här ser jag som ett tecken på att det speciellt på lägre nivåer skulle kunna finnas en möjlighet att utnyttja ortnamnen och medvetenhet om ortnamns uppbyggnad till att utveckla inlärares vokabulär.

Exempelvis är det vanligt med ortnamnsförekomster från ordfamiljen *land* på alla CEFR-nivåer (figur 1). Totalt förekommer det 94 olika ord (inkl. ortnamn) som innehåller *land* i Sen*Lex. Av alla ordtyperna (dvs. olika lemman) i ordfamiljen *land* är fördelningen mellan substantiv och egennamn sådan att ortnamn med *land/länd* på lägre nivåer är klart vanligare än substantiv och adjektiv med *land/länd*, vilket tyder på att det finns en god chans att ortnamnen skulle kunna stödja inläringen av ordet *land*. Det här skulle behöva testas genom experiment kring om ortnamn kan stödja inläringen. Vad gäller hur ofta ord med *land/länd* förekommer på de olika nivåerna, är det ännu tydligare att *land/länd* är väldigt frekvent i ortnamn jämfört med substantivet *land*. Det här borde dock undersökas vidare genom att jämföra mer också med appellativa sammansättningar.

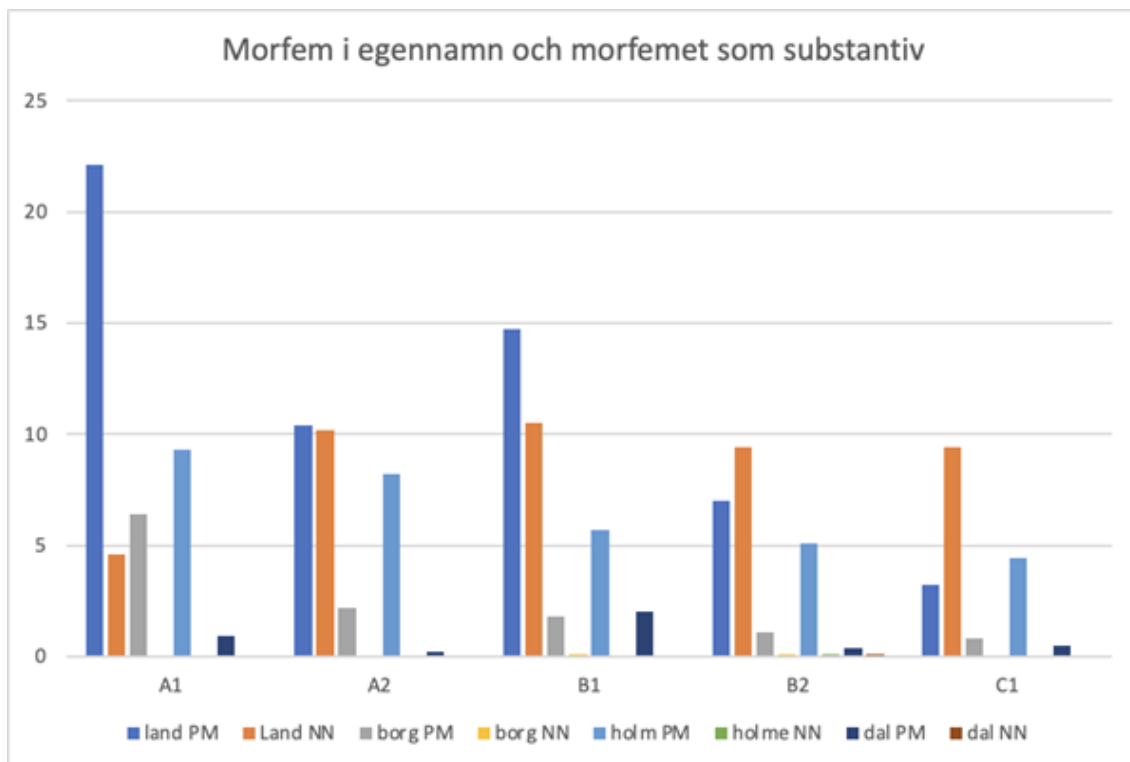
Figur 1. Ordfamiljen *land* baserat på alla nya typer (per nivå) i Sen*Lex.

Land förekommer främst i landsbeteckningar. Det förekommer i 6–7 olika länder på A1-nivå: *Tyskland, England, Estland, Finland, Grekland, Ryssland*, samt pluralformen

Nederländerna. Men det förekommer också i landskap och regioner: *Ångermanland*, *Jämtland*, *Värmland*, *Halland*, *Småland* och *Norrland*. Framtida studier bör undersöka om förekomsten av namnelement såsom *land* i ortnamn som betecknar olika typer av orter och regioner kan orsaka förvirring i språkinläringen för att det inte överensstämmer med betydelsen av den homonyma appellativen. Köhnlein (2015: 200–2) har menat att morfem som *dam* i ortnamn (t.ex. *Amsterdam*, *Madurodam*) är klassificerare och att de i nederländska bör ses som en egen lexikal enhet och inte densamma som det homonyma substantivet *dam* 'damm'. Ibland är det troligen fallet i svenska också och det vore intressant att undersöka när en inlärare kan associera *land* i *Finland*, *länd* i *Nederländerna* och *länn* i *islänning* med substantivet *land*. Enligt Bauer och Nation (1993) är varje ordform från början sin egen ordfamilj hos en inlärare, medan familjerna sedan börjar inkludera böjningsformer och därefter vanliga avledningsmorfem, sedan mindre vanliga osv. Det här tyder på att *Nederländerna* för nybörjare kanske ännu inte kan kopplas till *land* och *länn* i *islänning* kommer sannolikt in i familjen ännu senare. Åtminstone på de lägsta färdighetsnivåerna måste både den ortografiska och den fonologiska formen förbli densamma för att något ska kunna räknas till samma familj. Dessutom ser Bauer och Nation (1993: 253, 256) bara avledningar med en stam som är ett eget ord med, i det närmaste, samma betydelse som del av samma ordfamilj vilket kunde utesluta *länd* och *länn* från ordfamiljen eftersom de är bundna allomorfer som inte kan förekomma som självständiga ord. I Sen*Lex finns deonymiska beteckningar som relaterar till *land* men med allomorfen *länn*- på A2: *ålänning*, *utlänning*, på B1: *smålänning*, på B2: *värmälänning*, och på C1: *islänning*. Orden har en tydlig koppling till *Åland*, *utland*, *Småland* osv. så jag menar att inlärare kan kunna se en parallell redan på lägre färdighetsnivåer och det här behöver undersökas närmare i relation till vad som bör ses som en ordfamilj och ordfamiljers relevans för ordinläringen.

En preliminär studie av andra vanliga ortnamn i Sen*Lex visar att även vissa andra ortnamnelement förekommer oftare som del av ortnamn än som substantiv eller ibland bara som ortnamn (se figur 2). *Borg* och *holm(e)* förekommer t.ex. bara i ortnamn på A1-nivå i Sen*Lex och i Coctail och inte som substantiv. Ofta rör det sig dock om ortnamn som är uppkallade efter något i närheten (t.ex. *Dalarna*) där således kopplingen inte blir lika tydlig som i landsnamn som t.ex. *Fin-land*. Frågan är om det ändå kan utnyttjas i språkinläringen.

Vissa ortnamn är väldigt ovanliga i lärobokskorpusen men förekommer oftare än appellativerna som kan relateras till delar av ortnamnen, t.ex. *hamn* förekommer för första gången på B1-nivå medan ortnamn med *hamn* förekommer från A1-nivå: *Köpenhamn* (A1), *Nynäshamn* (A2), *Karlshamn* (B2).

Figur 2. Morfems förekomster i ortnamn och som fristående substantiv på olika CEFR-nivåer i Coctail. (Relativ frekvens, förekomst per 10 000 token.)

4.4 Samordnade egennamn i svenska – ett tecken på morfologisk uppbyggnad

Svenska språket har ett speciellt särdrag vad gäller samordningar som pekar på att egennamn kan analyseras i morfem och att inlärare också behöver lära sig att analysera egennamn morfologiskt. Svenska ortnamn samordnas ofta både i tal och skrift så att inte hela namnet upprepas: *Göta-* och *Svealand*. Det finns inga exempel på detta i kursböckerna eller i inläraruppsatserna som jag kunnat identifiera. Men exempel kan hittas i såväl sverigesvenska som finlandssvenska korpusar (se tabell 10).

Tabell 10. Exempel på samordning av ortnamn i tidningskorpusar.²²

Finlandssvenska tidningskorpusar (Hufvudstadsbladet och Åbo underrättelser)	Sverigesvenska tidningskorpusar (GP-korpusen)
Domkyrko- och Aurabron	Göta- och Svealand
Brunns- och Postgatan	Odins- och Folkungagatan

Intressant nog är det dock inte alla egennamn som kan samordnas på det här sättet, vilket eventuellt kunde vara ett tecken på att vissa namn snarare borde ses som

²² Tidningskorpusarna finns öppet tillgängliga i KORP via Språkbanken Text.

avledningar än sammansättningar. Vi kan t.ex. inte tala om **Fin- och England*, och SAG (kap. 3, §9:4) föreslår att namnledet *land* kanske inte ska ses som rot i ortnamn utan snarare som avledningssuffix. Men vi ser en skillnad vad gäller samordning av länder och regioner på *land*: regioner kan samordnas på det här sättet *Göta- och Svealand*, men inte länder **Fin- och England*. Detta kan jämföras med efternamn som slutar på *-son* som, idag ses som avledningar (SAG kap. 3 §6) eftersom *-son*-namn numera kan vara efternamn både för kvinnor och män och inte kan pluralböjas och således inte har samma betydelse som substantivet *son* (jfr. även Köhnlein 2015 om nederländska ortnamn).

Hur den här typen av samordning relaterar till L1- och L2-talares medvetna och undermedvetna analys av egennamn vore intressant att undersöka vidare. Dessutom är den här typen av samordning ett tydligt tecken på att delar av namn har någon form av morfologisk status, vilket kan jämföras med att Köhnlein (2015) och Zwart (2003) sett att det ibland finns fonologiska tecken på morfologisk status även om det saknas tydlig beskrivande betydelse i vissa namnleder. Det här borde undersökas vidare också i koppling till morfems status i lingvistisk beskrivning med tanke på att morfem per definition är de minsta *betydelsebärande* enheterna. Vad är då dessa enheter om egennamn inte har betydelse men som tycks ha en fonologisk eller morfosyntaktisk status?

5. Diskussion och sammanfattning

En korpusanalys av kursbokstexter tydliggör att egennamn är en relativt stor del av inflödet för svenska andraspråkstalare. Ändå förekommer egennamn sällan explicit i andraspråksundervisningen och det finns lite forskning om egennamn i andraspråksinlärning.

Det råder delade meningar om huruvida egennamn kan ha beskrivande betydelse vilket gör att det också kan ses som diskutabelt om egennamn kan analyseras morfologiskt eftersom morfem är den minsta betydelsebärande enheten i språket. Men eftersom forskare poängterat att vissa *delar* i egennamn kan ses som tecken på att något är en viss typ av egennamn, t.ex. ett gatunamn (*Unions-gatan*) eller en stad (*Halm-stad*), så kan vi säga att det finns semantiska grunder att analysera egennamn morfologiskt inte bara diakront utan också synkront. Det betyder inte att alla delar i egennamn behöver ha en tydlig betydelse. Precis som även andra ord i språket kan bestå delvis av restmorfem (t.ex. *körs-* i *körsbär*) som inte har en tydlig betydelse men som kan urskiljas som morfem eftersom övriga delar av ordet tydligt är morfem som kan hittas i andra ord med samma betydelse (t.ex. *blå-bär*).

Studier har också visat att egennamns fonologi ibland kan tyda på att de består av flera morfem (Köhnlein 2015; Zwart 2003). Liknande studier saknas för svenska men jag har visat att samordning av vissa typer av egennamn också tyder på att talare (undermedvetet) identifierar morfologiska gränser i egennamn, som stämmer överens med att t.ex. en del av ett egennamn kan vara ett tecken på vilken egennamnskategori

det rör sig om: t.ex. *Brunns- och Postgatan*. Därutöver kan den här samordningsprincipen ses som ett särdrag hos vissa egennamn i svenska som inte är så vanlig i andra språk och som det vore intressant att jämföra mellan olika språk och som explicit borde uppmärksammas i andraspråksundervisningen. Det skulle vara intressant att testa andraspråkstalare för att se när de förstår hur man ska tolka dessa samordningar och om de själva producerar desamma i fri produktion och känner igen gränsen mellan vilka egennamn som kan och inte kan samordnas. Tyvärr är det osannolikt att man kan samla fri produktion som kan visa om de kan detta eller inte eftersom det är inget man måste använda och dessutom kan behov av anonymisering försvåra en sådan undersökning.

Det finns väldigt lite forskning om egennamn och andraspråksinläring men Löfdahl m.fl. (2015) har kunnat dokumentera att det finns andraspråkstalare som själva känner att de har lärt sig ord genom ortnamn som innehållit dessa ord, t.ex. *torg* i *Opaltorget*. Löfdahl m.fl. (2015) har också understrukt att inläring av egennamn är en viktig del av integrationen i ett samhälle. Det här kan märkas inte minst i tvåspråkiga Finland där det finns svenska och finska ortnamn parallellt och där man förväntas använda det svenska ortnamnet om man talar svenska, det finska ortnamnet om man talar finska och där det ortnamn som rekommenderas på andra språk är beroende dels av vad språkmajoriteten är i området (dvs. finska ortnamn på engelska i Helsingfors, svenska ortnamn på engelska i Larsmo)²³, dels om man talar ett nordiskt språk (dvs. språkvården rekommenderar att man använder de svenska namnen om man talar danska eller norska)²⁴.

Jag har visat att *om* morfem finns i egennamn så förekommer de ibland oftare som del av egennamn i kursböcker än som de appellativ som morfemen skulle tänkas relatera till. Köhnlein (2015) har menat att det kan vara olika morfem, men i princip kan morfemen ändå påverka varandra genom sin likhet eftersom ord som kan kännas igen kan kräva uppmärksamhet (Nyström 2016: 43). Dalberg har (1985: 134–135) konstaterat att det spelar ingen roll om det finns en etymologisk koppling eller inte, om ett ortnamn i nuet är homonymt med en appellativ så är det så och det kan orsaka att ett egennamn får dåliga associationer. Samtidigt understryker hon att den uppfattade kopplingen är subjektiv något hon illustrerar med hur en dansk kung beordrade att *Tyvkær* skulle byta namn till *Fredskær* pga. associationen till danska *tyv* 'tjuv', men trots hot om böter fortsatte orten att kallas *Tyuskær*. Långt senare bad dock befolkningen att man skulle återgå till den äldre stavningen *Tiufskær* för att undvika kopplingen till det homonyma *tyv* 'tjuv' (1985: 135). Men Dalberg menar att egennamn som skulle kunna anses vara transparenta i själva verket sällan medvetet analyseras så av användare. Det senare önskemålet om förändring i stavningen visar dock att det ändå förekommer bland förstaspråkstalare, liksom Löfström m.fl. (2015) visat att det

²³ https://www.sprakinstitutet.fi/sv/sprakhjalp/namnhjalp/ortnamn/ortnamn_i_finland_i_engelska_texter.

²⁴ https://www.sprakinstitutet.fi/sv/sprakhjalp/namnhjalp/ortnamn/ortnamn_i_finland_pa_de_nordiska_spraken.

också förekommer bland andraspråkstalare. Därför anser jag att det finns anledning att närmare undersöka hur homonymitet påverkar andraspråksinläring.

Egennamn är så pass frekventa i t.ex. kursböcker att det finns en potential att inlärare kan lära sig nya ord från morfem i namn om delarna är homonyma med morfem i andra ord. Huruvida inlärare implicit och explicit kan känna igen delar i egennamn och andra ord behöver undersökas mer, liksom hur vanligt det är att inlärare kan relatera dem till andra lexem. Studier med andraspråkstalare borde försöka etablera hur egennamn påverkar ordinläringen, speciellt på lägre färdighetsnivåer där vissa ord kan förekomma mer som del av egennamn än som självständiga ord (se t.ex. *land*, *borg*, *holme* ovan). Speciellt när språket lärs in som andraspråk i en miljö där språket talas och återfinns i skrift runt omkring en även utanför klassrummet är egennamn så frekventa i inflödet att mer kunskap skulle behövas kring deras påverkan på språkinläringen. Vi behöver lära oss mer om både hur vi kan lära inlärare att *dra nytta* av det här, men också hur vi ska få dem att *undvika* fallgropar såsom att kanske feltolka ö för att det verkar ingå i namn som inte har en koppling till appellativen ö, såsom i *Malmö* (Wahlberg 2003), som Morin (2016) säger kan vi då också bidra till inlärarnas självständighet och autonomi.

Om vi kunde lära inlärare att utnyttja ortnamn mer skulle det exempelvis i tvåspråkiga orter i Finland vara en utmärkt möjlighet för inlärare att lära sig svenska och finska med hjälp av skyltar på två språk (*Hagnäs (näs)*, *Hakaniemi* (fi. *niemi* = sv. *näs*), speciellt om vi på något sätt behandlar att delarna inte alltid motsvarar varandra: *Nordsjö (sjö)*, *Vuosaari* (fi. *saari* = sv. *ö* inte *sjö*). Om vi skulle lära inlärare i Finland att ta tillvara de parallellspråkiga ortnamnskytarna i sin inläring i större utsträckning skulle de kunna utöka sitt ordförråd och samtidigt bidra till att mer flexibelt kunna växla mellan finska och svenska ortnamn i Finland vilket är en viktig del av hur språkvården rekommenderar att vi använder ortnamn på olika språk och således en viktig del av mångfald och jämställdhet i samhället och kan öka förståelsen mellan talare av de två språken.

Referenser

- Alfter, D., Lindström Tiedemann, T. & Volodina, E. (u.a.). Sen*Lex.
- Aldrin, E. (2020). Namnbrukets betydelse för social och kulturell representation i grundskolans läromedel. Beskrivning av ett projekt. I: M. Löfdahl, M. Waldspühl & L. Wenner (red.), *Namn i skrift. Names in Writing. Handlingar från NORNAs 48:e symposium i Göteborg den 29–30 november 2018*. Göteborg: Göteborgs universitet, s. 13–22.
- Andersson, T. (1996). Onomastiska grundfrågor. I: K. Kruken (red.), *Den ellevte nordiske navneforskerkongressen. Sundvollen 19–23 juni 1994*. Uppsala: NORNA-förlaget, s. 15–41.

- Bakken, K. (2002). Navnestatus og bestemdhetskategorien. I: T. Ainiala & P. Slotte (red.), *Avgränsning av namnkategorier*. NORNA-rapporter 29, särtryck av *Namn och bygd*, s. 20–36.
- Bakken, K. (2005). Onomastics and linguistics. *Onoma* 37:1, s. 21–46.
- Bauer, L. & Nation, P. (1993). Word families. *International journal of Lexicography* 6:4, s. 253–279.
- Borin, L., Forsberg, M., Hammarstedt, M., Rosen D., Schäfer, R. & Schumacher, A. (2016). Sparv: Sprakbanken's corpus annotation pipeline infrastructure. I: *The Sixth Swedish Language Technology Conference*. Umeå universitet, s. 17–18.
- Borin, L., Forsberg, M. & Lönnngren, L. (2013). SALDO: a touch of yin to WordNet's yang. *Language resources and evaluation* 47:4, s. 1191–1211.
- Brown, D. (2010). An improper assumption? The treatment of proper nouns in text coverage counts. *Reading in a foreign language* 22:2, s. 355–361.
- Bybee, J. (2010). *Language, usage and cognition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Caines, A. & Buttery, P. (2017). The effect of task and topic on opportunity of use in learner corpora. I: V. Brezina & L. Flowerdew (red.), *Learner corpus research: New perspectives and applications*. London: Bloomsbury, s. 5–27.
- Cobb, T. (2010). Learning about Language and Learners from Computer Programmes. *Reading in a Foreign Language* 22:1, s. 181–200.
- Council of Europe (2001). *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment*. Modern languages division (Strasbourg) & Cambridge University Press.
- Dalberg, V. (1985). On homonymy between proper name and appellative. *Names* 33:3, s. 127–135.
- Ellis, N. C., O'Donnell, M. B., & Römer, U. (2015). Usage-based language learning. I: *The handbook of language emergence*, s. 163–180.
- Falk, H. & Hægstad, M. (1915). Utredning om landets inddelningsnavne. Vedlegg 1 til Odelstingsproposisjon 55, 1915.
- François, T., Volodina, E. Pilán, I. & Tack, A. (2016). SVALex: a CEFR-graded lexical resource for Swedish foreign and second language learners. I: N. Calzolari, K. Choukri, T. Declerck, S. Goggi, M. Grobelnik, B. Maegaard, J. Mariani, H. Mazo, A. Moreno, J. Odiijk & S. Piperidis (red.), *Proceedings of the 10th International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC), Slovenia*, s. 213–216.
- Hallaråker, P. (1996). Bunden og/eller ubunden form som normert skriftform i officiella stadsnamn. *Namn & Nemne* 13, s. 35–52.
- Hanks, P. (2013). *Lexical analysis: norms and exploitations*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press.
- Huldén, L. (1994). Ortnamnens upplevelsevärde. I: G. Ulfspärre (red.), *Ortnamn värda att värda. Föredrag från Riksantikvarieämbetets symposium Ortnamnskultur. Stockholm 5–7 maj 1993*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet.
- Indrebø, G. (1927). *Norsk namneverk*. Oslo.

- Järborg, J. (2007). Om ord och ordkunskap. I: I. Lindberg & S. Johansson Kokkinakis (red.), *OrdiL – en korpusbaserad kartläggning av ordförrådet i läromedel för grundskolans senare år*. ROSA 8, Göteborgs universitet. s. 61–100.
- Klassen, K. (2022). The lexical load of proper names for second language readers of English. Onomastics online 11 April 2022 [föredrag]. The International Council of Onomastic Sciences. <https://icosweb.net/blog/2022/04/08/3rdonomastics-online-lecture-on-april-11-2022/>.
- Köhnlein, B. (2015). The morphological structure of complex place names: the case of Dutch. *The Journal of Comparative Germanic Linguistics* 18:3, s. 183–212.
- Lindberg, I. (2007). Forskning om läromedelsspråk och ordförrådsutveckling. I: I. Lindberg & S. Johansson Kokkinakis (red.), *OrdiL – en korpusbaserad kartläggning av ordförrådet i läromedel för grundskolans senare år*. ROSA 8. Göteborg: Göteborgs universitet, s. 13–60.
- Lundström, U. (2015). *Bebyggelsenamnen i Bureå, Burträsk och Lövsångers socknar i Skellefteå kommun jämte studier av huvudleder och nybyggesnamn*. Doktorsavhandling, Umeå universitet.
- Löfdahl, M., Tingsell, S. och Wenner, L. (2015). Lexikon, onomastikon och flerspråkighet. I: E. Aldrin, L. Gustafsson, M. Löfdahl & L. Wenner (red.), *Innovationer i namn och namnmönster*. s. 153–167.
- MacIntyre, T. & Hamilton, S. (2010). Mathematics learners and mathematics textbooks: a question of identity? Whose curriculum? Whose mathematics? *The Curriculum Journal* 21:1, s. 3–23.
- Megyesi, B., Granstedt, L., Johansson, S., Prentice, J., Rosén, D., Schenström, C. J., Sundberg, G., Wirén, M. & Volodina, E. (2018). Learner corpus anonymization in the age of GDPR: Insights from the creation of a learner corpus of Swedish. I: I. Pilán, E. Volodina, D. Alfter & L. Borin (red.), *Proceedings of the 7th workshop on NLP for Computer Assisted Language Learning*. Linköping: Linköping University Electronic Press, s. 47–56.
- Morin, R. (2006). Building Depth of Spanish L2 Vocabulary by Building and Using Word Families. *Hispania* 89:1, s. 170–182.
- Motschenbacher, H. (2020). Corpus Linguistic Onomastics: A Plea for a Corpus-Based Investigation of Names. *Names* 68:2, s. 88–103. <https://doi.org/10.1080/00277738.2020.1731240>.
- Nation, P. (2022). *Learning vocabulary in another language*. 3:e uppl. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781009093873>.
- Nyström, S. (1997). Namnmönster, namnsystem, onomastikon: Något om namnförrådets art och struktur. I: *Ellevte Nordiske Navneforskerkongressen. Sundvollen 19.-23. Juni 1994.*, s. 133–248.
- Nyström, S. (2016). Names and meaning. I: C. Haugh (red.), *Oxford Handbook of Names and Naming*. Oxford: Oxford University Press, s. 40–51.
- Svenska Akademiens ordlista (SAOL)* (2015). 14:e upplagan. Stockholm: Svenska Akademien & Norstedts.

- Schmitt, N. (2010). Chapter 3: Key issues in teaching and learning vocabulary. I: R. Chacón-Beltrán, C. Abello-Contesse, M. D. M. Torreblanca-Lopez (red.), *Insights into non-native vocabulary teaching and learning*. Bristol/Buffalo: Multilingual matters, s. 28–40.
- Schlücker, B. & Ackermann, T. (2017). The Morphosyntax of Proper Names: an overview. *Folia linguistica* 51:2, s. 309–339. <https://doi.org/10.1515/flin-2017-0011>.
- Skolverket (2007). *Gemensam europeisk referensram för språk: lärande, undervisning och bedömning*. <https://www.skolverket.se/getFile?file=2144>.
- Skolverket (2019). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*. Reviderad 2019. <https://www.skolverket.se/getFile?file=4206>.
- Teleman, U., Hellberg, S. & Andersson, E. (1999). *Svenska Akademiens grammatik (SAG)*. Stockholm: Svenska Akademien & Norstedts.
- Tse, G. Y. W. (2000). Pedagogical Implications of Prototype Theory for the Writing of English Grammar Textbooks: The Case of Proper Names. I: K. Nicolaidis & M. Mattheoudakis (red.), *13th International Symposium on Theoretical and Applied Linguistics: Proceedings*. Thessaloniki: Aristotle University of Thessaloniki, s. 490–500.
- Van Langendonck, W. & Van de Velde, M. (2016). Names & Grammar. I: C. Hough (red.), *The Oxford handbook of names and naming*. Oxford: Oxford University Press, s. 17–38. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199656431.013.21>.
- Viberg, Å. (2004). Lexikal utveckling i ett andraspråk. I: K. Hyltenstam & I. Lindberg (red.) *Svenska som andraspråk – i forskning, undervisning och samhälle*. Lund: Studentlitteratur, s. 197–220.
- Volodina, E., Mohammed, Y. A., Derbring, S., Matsson, A. & Megyesi, B. (2020). Towards privacy by design in learner corpora research: A case of on-the-fly pseudonymization of Swedish learner essays. I: *Proceedings of the 28th International Conference on Computational Linguistics*, s. 357–369.
- Volodina, E., Pilán, I., Eide, S. R. & Heidarsson, H. (2014). You get what you annotate: a pedagogically annotated corpus of coursebooks for Swedish as a Second Language. I: E. Volodina, L. Borin & I. Pilán (red.), *Proceedings of the third workshop on NLP for computer-assisted language learning*. Linköping: Linköping Electronic Conference Proceedings, s. 128–144.
- Volodina, E., Pilán, I., Enström, I., Llozhi, L., Lundkvist, P., Sundberg, G. & Sandell, M. (2016a). SweLL on the rise: Swedish learner language corpus for European reference level studies. I: N. Calzolari, K. Choukri, T. Declerck, S. Goggi, M. Grobelnik, B. Maegaard, J. Mariani, H. Mazo, A. Moreno, J. Odijk & S. Piperidis (red.), *Proceedings of the 10th International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC), Slovenia*, s. 206–212.
- Volodina, E., Pilán, I., Llozhi, L., Degryse, B. & François, T. (2016b). SweLLex: second language learners' productive vocabulary. I: E. Volodina, G. Gringonyte, I. Pilán, K. Nilsson Björkenstam & L. Borin (red.), *Proceedings of the workshop on NLP4CALL&LA*. Linköping: Linköping Electronic Conference Proceedings, s. 76–84.
- Wahlberg, M. (red.) (2003). *Svenskt ortnamnslexikon*. Uppsala: Språk- och folkminnesinstitutet.

- Webb, S. & Rodgers, M. P. H. (2009). The Lexical Coverage of Movies. *Applied Linguistics* 30:3, s. 407–427.
- Zwart, C. J. W. (2003). What's in a name? Syntactic and asyntactic accentuation in Dutch. I: L-O. Delsing, G. Josefsson, H. Armann Sigurdsson & C. Falk (red.), *Grammatik i fokus/Grammar in focus: Festschrift for Christer Platzack 18 November 2003*. Lund: Lunds universitet, s. 395–401.
- Östman, J.-O. & Mattfolk, L. (2021). Introducing the Name-Phrase Construction. I: L. M. Heikkola, G. Paulsen, K. Wojciechowicz & J. Rosenberg (red.), *Språkets Funktion [Festschrift for Urpo Nikanne]*. Åbo: Åbo Akademi University Press, s. 244–264.
<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-12-4062-1>.

Therese Lindström Tiedemann

Helsingfors universitet

therese.lindstromtiedemann@helsinki.fi

Bilaga 1.

Tabell 11. Vanligaste ortnamnsförekomsterna i kursbokskorpusen Coctail²⁵ och i inlärarkorpusen SweLL-pilot²⁶.

	Coctail (kursbokskorpus)		SweLL-pilot (Inlärarkorpus)	
	Absoluta förekomster	Relativa förekomster per 1 miljon ord	Absoluta förekomster	Relativa förekomster per 1 miljon ord
<i>Sverige</i>	1217	1713,5	389	2430,3
<i>Stockholm</i>	408	574,4	26	162,4
<i>Göteborg</i>	110	154,9	55	343,6
<i>Europa</i> ²⁷	88	123,9	29	181,2
<i>USA</i>	84	118,3	13	81,2
<i>Norge</i>	78	109,8	3	18,7
<i>Finland</i>	73	102,8	4	25,0
<i>Uppsala</i>	62	87,3	0	-
<i>Italien</i>	60	84,5	6	37,5
<i>Danmark</i>	60	84,5	5	31,2
<i>Tyskland</i>	58	81,7	9	56,2
<i>Frankrike</i>	57	80,3	13	81,2
<i>Ryssland</i>	55	77,4	6	37,5
<i>Eritrea</i>	0	-	48	299,9
<i>Somalia</i>	2	2,8	38	237,4
<i>Vietnam</i>	3	4,2	19	118,7
<i>Kina</i>	39	54,9	17	106,2
<i>Iran</i>	18	25,3	16	100,0
<i>Afrika</i>	29	40,8	14	87,5
<i>Syrien</i>	0	-	13	81,2
<i>Alingsås</i>	0	-	13	81,2
<i>Afghanistan</i>	0	-	13	81,2
<i>England</i>	46	64,8	13	81,2

²⁵ Öppet tillgänglig: https://spraakbanken.gu.se/korp/#?cqp=%5Bpos%20%3D%20%22PM%22%5D&corpus=coctail&search_tab=1&result_tab=2&stats_reduce=lex&search=cqp.

²⁶ Inloggningsrättigheter krävs: Spin v.1, SW1203 v1, Tisus v1 under L2Korp: https://spraakbanken.gu.se/korp/#?cqp=%5Bpos%20%3D%20%22PM%22%5D&corpus=spinv1,sw1203v1,tisusv1&search_tab=1&result_tab=2&search=cqp.

²⁷ Europa finns som två olika lemgram Europa..pm.1 och Europa..pm.2, men alla ord har taggats med båda.

NORNA-rapporter

1. Terminologi inom ortnamnsforskningen. Särtryck ur Namn och bygd 61, 1973.
2. Nordiskt namnforskarregister 1973. Red. Thorsten Andersson & Eva Brylla. 1973.
3. Nordisk namnforskning 1972. Särtryck ur Namn och bygd 61, 1973.
4. EDB på navnearkiverne. Red. John Kousgård Sørensen. 1974.
5. Nordisk namnforskning 1973. Särtryck ur Namn och bygd 62, 1974.
6. Nordisk namnforskning 1974. Särtryck ur Namn och bygd 63, 1975.
7. Nordiskt namnforskarregister 1975. Red. Allan Rostvik & Eva Brylla. 1975.
8. Binamn och släktnamn. Avgränsning och ursprung. Handlingar från NORNA:s tredje symposium i Uppsala 27–28 april 1974. Red. Thorsten Andersson. 1975.
9. Nordisk namnforskning 1975. Särtryck ur Namn och bygd 64, 1976.
10. Ortnamn och samhälle. Aspekter, begrepp, metoder. Rapport från NORNA:s fjärde symposium i Hanaholmens kulturcentrum 25–27 april 1975. Red. Vibeke Dalberg, Botolv Helleland, Allan Rostvik & Kurt Zilliacus. 1976.
11. Nordisk namnforskning 1976. Särtryck ur Namn och bygd 65, 1977.
12. Nordiskt namnforskarregister 1977. Red. Allan Rostvik & Eva Brylla. 1977.
13. Ortnamnsvård och ortnamnsplanering. Handlingar från NORNA:s femte symposium på Hanaholmen 23–25.9.1977. Red. Kurt Zilliacus. 1978.
14. Nordisk namnforskning 1977. Särtryck ur Namn och bygd 66, 1978.
15. Nordisk namnforskning 1978. Särtryck ur Namn och bygd 67, 1979.
16. Nordiskt namnforskarregister 1979. Red. Allan Rostvik & Eva Brylla. 1979.
17. Ortnamn och språkkontakt. Handlingar från NORNA:s sjätte symposium i Uppsala 5–7 maj 1978. Red. Thorsten Andersson, Eva Brylla & Allan Rostvik. 1980.
18. Sprogvidenskabelig udnyttelse af stednavnematerialet. NORNA:s syvende symposium i København 18–20 maj 1979. Red. Vibeke Dalberg, Bente Holmberg & John Kousgård Sørensen. 1980.
19. Nordisk namnforskning 1979. Särtryck ur Namn och bygd 68, 1980.
20. Nordisk namnforskning 1980. Särtryck ur Namn och bygd 69, 1981.
21. Nordisk namnforskning 1981. Särtryck ur Namn och bygd 70, 1982.
22. Nordisk navneforskerregister 1982. Red. Bent Jørgensen. 1982.
23. Personnamnsterminologi. NORNA:s åttonde symposium i Lund 10–12 oktober 1981. Red. Göran Hallberg, Stig Isaksson & Bengt Pamp. 1983.
24. Nordisk namnforskning 1982. Särtryck ur Namn och bygd 71, 1983.
25. Navne i Norden. Oversigt over nordiske navneinstitutioner og navnesamlinger. Red. Vibeke Dalberg & Bent Jørgensen. 1983.
26. Bebyggelsers og bebyggelsesnavnes alder. NORNA:s niende symposium i København 25–27 oktober 1982. Red. Vibeke Dalberg, Gillian Fellows-Jensen, Bent Jørgensen & John Kousgård Sørensen. 1984.
27. Nordisk namnforskning 1983. Särtryck ur Namn och bygd 72, 1984.
28. Merking staðfræðilegra samnafna í örnefnum. Ellefta ráðstefna NORNA í Reykjavík 11.–13. ágúst 1983. Þórhallur Vilmundarson ritstýrði. 1985.

29. Regional och social variation i nordiskt personnamnsskick. Handlingar från NORNA:s tionde symposium i Umeå 3–5 maj 1983. Red. Sigurd Fries & † Roland Otterbjörk. 1985.
30. Nordisk navneforskerregister 1985. Red. Bent Jørgensen. 1985.
31. Nordisk namnforskning 1984. Särtryck ur Namn och bygd 73, 1985.
32. Nordisk namnforskning 1985. Särtryck ur Namn och bygd 74, 1986.
33. Personnamn i stadnamn. Artikkelsamling frå NORNAs tolfte symposium i Trondheim 14.–16. mai 1984. Red. Jørn Sandnes & Ola Stemshaug. 1986.
34. Nionde nordiska namnforskarkongressen. Lund 4–8 augusti 1985. Red. Göran Hallberg, Stig Isaksson & Bengt Pamp. 1987.
35. Nyere nordisk personnavnskikk. Rapport fra et symposium på Skammestein i Valdres 10.–14. april 1985. Red. Tom Schmidt. 1987.
36. Nordisk namnforskning 1986. Särtryck ur Namn och bygd 75, 1987.
37. Denotationsbyte i ortnamn. Rapport från NORNA:s trettonde symposium i Tvärminne 911 oktober 1986. Red. Peter Slotte. 1988.
38. Nordisk namneforskarregister 1988. Red. Tom Schmidt. 1988.
39. Nordisk namnforskning 1987. Särtryck ur Namn och bygd 76, 1988.
40. Thorsten Andersson: Namn i Norden och det forna Europa. Valda artiklar utgivna med anledning av Thorsten Anderssons sextioårsdag 23 februari 1989. Med en bibliografi över Thorsten Anderssons publicerade skrifter av Margarete Andersson-Schmitt. Red. Vibeke Dalberg & Bent Jørgensen. 1989.
41. Stadnamn i kystkulturen. Rapport frå NORNAs fjortande symposium i Volda 4.–6. mai 1987. Red. Peter Hallaråker, Arne Kruse & Terje Aarset. 1989.
42. Nordisk namnforskning 1988. Särtryck ur Namn och bygd 77, 1989.
43. Namn og eldre busetnad. Rapport frå NORNAs femtande symposium på Hamar 9.–11. juni 1988. Red. Tom Schmidt. 1990.
44. Nordisk namnforskning 1989. Särtryck ur Namn och bygd 78, 1990.
45. Analogi i navngivning. Tiende nordiske navneforskerkongres. Brandbjerg 20.24. maj 1989. Red. Gordon Albøge, Eva Villarsen Meldgaard & Lis Weise. 1991.
46. Nordisk namnforskning 1990. Särtryck ur Namn och bygd 79, 1991.
47. Nordiskt namnforskarregister 1992. Red. Gunilla Harling-Kranck. 1992.
48. Sakrale navne. Rapport fra NORNAs sekstende symposium i Gilleleje 30.11.–2.12.1990. Red. Gillian Fellows-Jensen & Bente Holmberg. 1992.
49. Nordisk namnforskning 1991. Särtryck ur Namn och bygd 80, 1992.
50. Ägonamn. Rapport från NORNA:s sjuttonde symposium på Svidja 2426 maj 1991. Red. Gunilla Harling-Kranck & Lars Huldén. 1992.
51. Personnamn i nordiska och andra germanska fornspråk. Handlingar från NORNA:s artonde symposium i Uppsala 1619 augusti 1991. Red. Lena Peterson. 1993.
52. Útgáva og atgongd. Fyrilestrar hildnir á tjúgunda NORNA-symposium í Tórshavn 22.23. mai 1992. Eivind Weyhe legði útgávuna til rættis. 1993.
53. Nordisk namnforskning 1992. Särtryck ur Namn och bygd 81, 1993.

54. Vikingetidens sted- og personnavne. Rapport fra NORNAs 22. symposium i København 14.–16. januar 1993. Red. Gillian Fellows-Jensen & Bente Holmberg. 1994.
55. Nordiskt namnforskarregister 1994. Red. Gunilla Harling-Kranck & Pia Granholm. 1994.
56. Övriga namn. Handlingar från NORNA:s nittonde symposium i Göteborg 4–6 december 1991. Red. Kristinn Jóhannesson, Hugo Karlsson & Bo Ralph. 1994.
57. Nordisk namnforskning 1993. Särtryck ur Namn och bygd 82, 1994.
58. Slektsnamn i Norden. Rapport frå NORNAs tjuvte symposium i Oslo 17.–20. september 1992. Red. Kristoffer Kruken. 1995.
59. Nordisk namnforskning 1994. Särtryck ur Namn och bygd 83, 1995.
60. Den ellevte nordiske navneforskerkongressen. Sundvollen 19.–23. juni 1994. Red. Kristoffer Kruken. 1996.
61. Nordiskt namnforskarregister 1996. Red. Per Vikstrand. 1996.
62. Nordisk namnforskning 1995. Särtryck ur Namn och bygd 84, 1996.
63. Ägonamn – struktur och datering. Rapport från NORNA:s tjugotredje symposium på Svidja 15–17 september 1995. Red. Gunilla Harling-Kranck. 1997.
64. Byens navne. Stednavne i urbaniserede områder. Rapport fra NORNAs 24. symposium i København 25.–27. april 1996. Red. Vibeke Dalberg & Bent Jørgensen. 1997.
65. Nordisk namnforskning 1996. Särtryck ur Namn och bygd 85, 1997.
66. Nordisk namnforskning 1997. Särtryck ur Namn och bygd 86, 1998.
67. Den nordiska namnforskningen. I går, i dag, i morgon. Handlingar från NORNA:s 25:e symposium i Uppsala 7–9 februari 1997. Red. Mats Wahlberg. 1999.
68. Utanlandske namn i Norden. Rapport frå NORNAs tjuesjette symposium i Oslo 28.–30. mai 1997. Utg. i samarbeid med Nordisk språkråd. Red. Botolv Helleland & Leif Nilsson. 1999.
69. Nordisk namnforskning 1998. Red. Michael Lerche Nielsen. Särtryck ur Namn och bygd 87, 1999.
70. a) Oluf Rygh. Artikler om en foregangsmann i humanistisk forskning. Red. Berit Sandnes, Jørn Sandnes, Ola Stemshaug & Lars F. Stenvik. 2000.
b) Oluf Rygh. Rapport fra symposium på Stiklestad 13.–15. mai 1999. Red. Berit Sandnes, Jørn Sandnes, Ola Stemshaug & Lars F. Stenvik. 2000.
71. Nordisk navneforskerregister 2000. Red. Michael Lerche Nielsen & Kirsten Zeuthen. 2000.
72. Nordisk namnforskning 1999. Red. Michael Lerche Nielsen. Särtryck ur Namn och bygd 88, 2000.
73. Nordisk namnforskning 2000. Red. Michael Lerche Nielsen. Särtryck ur Namn och bygd 89, 2001.
74. Kristendommens indflydelse på nordisk navngivning. Rapport fra NORNAs 28. symposium i Skálholt 25.–28. maj 2000. Red. Svavar Sigmundsson. 2002.
75. Nordisk namnforskning 2001. Red. Michael Lerche Nielsen. Särtryck ur Namn och bygd 90, 2002.

76. Nordiske *torp*-navne. Rapport fra NORNAs 31. symposium i Jaruplund 25.–28. april 2002. Red. Peder Gammeltoft & Bent Jørgensen. 2003.
77. Nordisk namnforskning 2002. Red. Michael Lerche Nielsen. Särtryck ur Namn och bygd 91, 2003.
78. Namn och kulturella kontakter i Östersjöområdet. Handlingar från NORNA:s 30:e symposium i Visby 14–16 september 2001. Red. Staffan Nyström. 2003.
79. Nordisk namnforskning 2003. Red. Svavar Sigmundsson & Rúna K. Tetzschner. Särtryck ur Namn och bygd 92, 2004.
80. Namnens dynamik. Utvecklingstendenser och drivkrafter inom nordiskt namnskick. Handlingar från den trettonde nordiska namnforskarkongressen i Tällberg 15–18 augusti 2003. Red. Staffan Nyström. 2005.
81. Busetnadsnamn på *-staðir*. Rapport från NORNAs 33. symposium på Utstein kloster 7.–9. maj 2004. Red. Inge Særheim, Per Henning Uppstad & Åse Kari Hansen Wagner. 2006.
82. Nordiske navnes centralitet og regionalitet. Rapport fra NORNAs 35. symposium på Bornholm 4.–7. maj 2006. Red. Birgit Eggert, Bente Holmberg & Bent Jørgensen. 2007.
83. Namn i flerspråkiga och mångkulturella miljöer. Handlingar från NORNA:s 36:e symposium i Umeå den 16–18 november 2006. Red. Lars-Erik Edlund & Susanne Haugen. 2009.
84. Nordiska namn – namn i Norden. Tradition och förnyelse. Handlingar från Den fjortonde nordiska namnforskarkongressen i Borgarnes 11–14 augusti 2007. Red. Guðrún Kvaran, Hallgrímur J. Ámundason, Jónína Hafsteinsdóttir & Svavar Sigmundsson. 2008.
85. Namn och kulturella kontakter. Handlingar från NORNA:s 37 symposium i Hapsal den 22–25 maj 2008. Red. Leila Mattfolk & Terhi Ainiala. 2009.
86. Navnemiljøer og samfund i jernalder og vikingetid. Rapport fra NORNAs 38. symposium i Ryslinge 12.–15. maj 2009. Red. Lisbeth Eilersgaard Christensen & Bent Jørgensen. 2011.
87. Etymologiens plass i navneforskningen. Rapport fra NORNAs 39. symposium i Halden 11.–13. mai 2010. Red. Ole-Jørgen Johannessen & Tom Schmidt. 2011.
88. Binamn. Uppkomst, bildning, terminologi och bruk. Handlingar från NORNA:s 40:e symposium i Älvkarleö, Uppland, 29/9–1/10 2010. Red. Staffan Nyström (huvudred.), Eva Brylla, Katharina Leibring, Lennart Ryman & Per Vikstrand. 2012.
89. Nøvn í strandamentanini. Navne i kystkulturen. Forelæsninger fra det 41. NORNA-symposium i Tórshavn 2.–4. juni 2011. Red. Tina K. Jakobsen, Kristin Magnussen, Anfinnur Johansen & Eivind Weyhe. 2013.
90. Namn i stadsmiljö. Handlingar från NORNA:s 42 symposium i Helsingfors den 10–12 november 2011. Red. Leila Mattfolk, Maria Vidberg & Pamela Gustavsson. 2013.

91. Navne og skel. – Skellet mellem navne. Rapport fra Den femtende nordiske navneforskerkongres på Askov Højskole 6.–9. juni 2012. Red. Birgit Eggert & Rikke S. Olesen under medvirken af Bent Jørgensen. Bind 1 & 2. 2015.
92. Innovationer i namn och namnmönster. Handlingar från NORNA:s 43:e symposium i Halmstad den 6–8 november 2013. Red. Emilia Aldrin, Linnea Gustafsson, Maria Löfdahl & Lena Wenner. 2015.
93. Navn og navnebærer. Rapport fra NORNAs 45. symposium i Skagen 1.–4. oktober 2014. Red. Martin Sejer Danielsen, Birgit Eggert & Johnny G.G. Jakobsen. 2016.
94. Namn och identitet. Handlingar från NORNAs 46:e symposium i Tammerfors den 21–23 oktober 2015. Red. Unni-Päivä Leino, Mona Forsskåhl, Gunilla Harling-Kranck, Sabina Jordan, Minna Nakari & Ritva Liisa Pitkänen. 2017.
95. Scandinavian Names and Naming in the medieval North-Atlantic Area. Proceedings of the 44th Symposium of NORNA in Caen 23–25 April 2014. Ed. by Gunnstein Akselberg & Inge Særheim. 2017.
96. Namn som kjelder. Rapport frå Den sekstande nordiske namnegranskarkongressen på Jæren folkehøgskule, Kleppe 8.–11. juni 2016. Red. Tom Schmidt & Inge Særheim. 2017.
97. Bebyggelsenamnens dynamik: Handlingar från NORNA:s 47:e symposium i Lund 11–12 maj 2017. Red. Kristina Neumüller & Elin Pihl (huvudred.), Sofie Laurine Albris & Jesper Hansen. 2019.
98. Namn i skrift. Names in Writing. Handlingar från NORNAs 48:e symposium i Göteborg den 29–30 november 2018. Red. Maria Löfdahl, Michelle Waldispühl & Lena Wenner. 2020.
99. Navn på minoritetsspråk i muntlige og skriftlige sammenhenger. Minoritehtagielaid namat njálmmálaš ja čálalaš oktavuodain. Rapport fra NORNAs 49. symposium i Guovdageaidnu / Kautokeino 24.–25. april 2019. Red. Kaisa Rautio Helander, Aud-Kirsti Pedersen & Mikkel Rasmus Logje. 2021.
100. Namn och gränser. Rapport från den sjuttonde nordiska namnforskarkongressen den 8–11 juni 2021. Red. Väinö Syrjälä, Terhi Ainiala & Pamela Gustavsson. 2023.

NORNA-rapporter 100

NORNA-förlaget
Uppsala 2023

ISBN 978-91-7276-101-8

ISSN 0346-6728